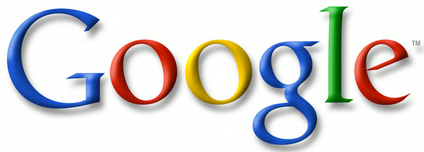
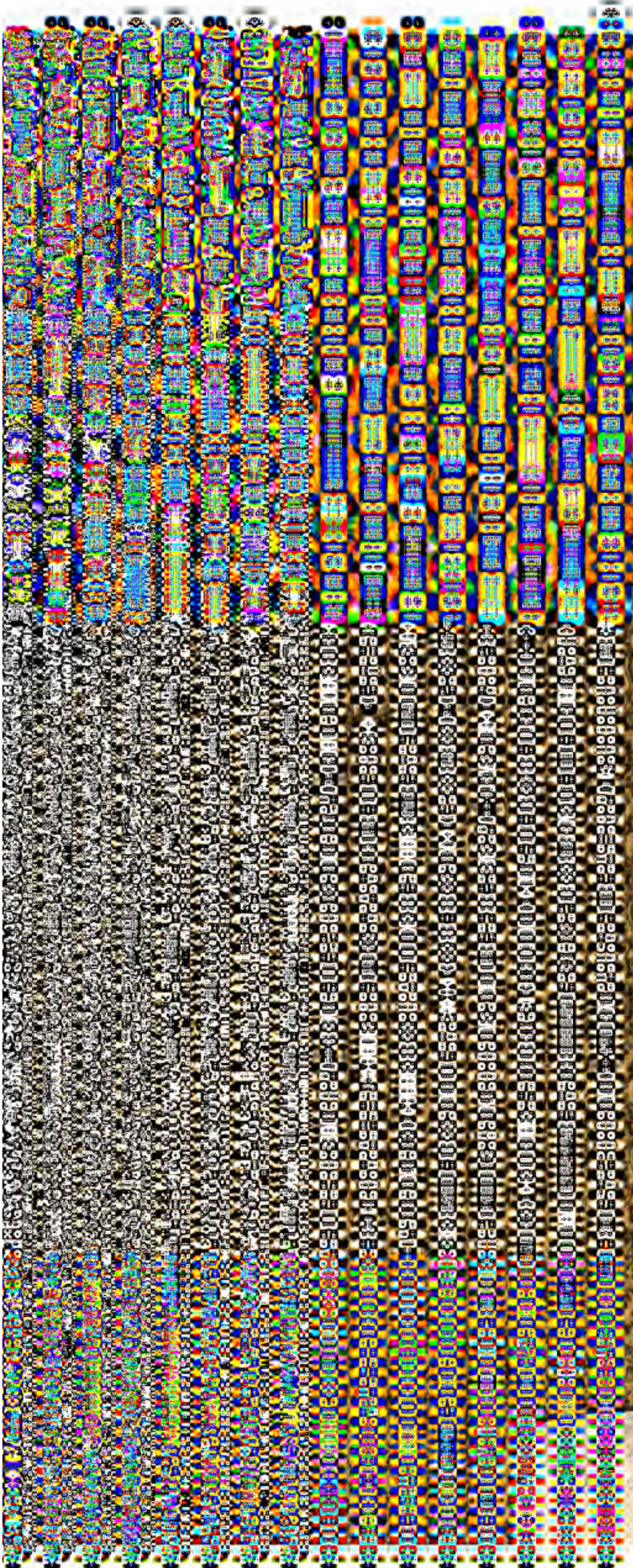
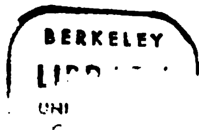

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

BERKELEY

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM

DE SVENSKA LANDSMÅLEN

OCK

SVENSKT FOLKLIF

TIDSKRIFT

UTGIFVEN PÅ UPPDRAG AF

LANDSMÅLSFÖRENINGARNA I UPPSALA, HELSINGFORS OCK LUND

GENOM

J. A. LUNDELL

SJUNDE BANDET
Täxt

STOCKHOLM 1886—92
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Under åren 1887—92 har tidskriften af allmänna medel på extra stat under åttonde hufvudtiteln uppburit ett årligt anslag af 3,150 kr.

Sjunde bandets innehåll:

9. **Åländsk folktro, skrock ock trolldom.** Uppteckningar af LENNART TORSTENSSON RENVALL. 1890. 40 s.
I 40:de h. = 1890 B, utg. i maj 1890.

10. **Hälsingesägner** berättade av V. ENGELKE. Andra samlingen. 1892. 20 s.
I 44:de h. = 1892 A, utg. i maj 1892 (1:a samlingen i bd I, s. 231—264).

11. **Några bilder från Härjedalens fäbodar,** af SV. ÖBERG. 1890. 19 s.
I 40:de h. = 1890 B, utg. i maj 1890.

Bidragande till sjunde bandet:

(titlarna så vidt möjligt efter förhållandena i maj 1892)

Bergström, Richard, Fil. dr (Upps.), bibliotekarie i Kongl. biblioteket i Stockholm:
Svend Grundtvig. 1, s. 15—30.
Johan Leonard Höijer. 1, s. 31—40.

Carlheim-Gyllenskiöld, Vilhelm, smål., Fil. kand. (Upps.):
Visor ock melodier. 7, s. 1—165.

Engelke, V., Kapten i armén (Stockholm; förut vid Hälsinge regemente):
Hälsingesägner. 10, s. 1—20.

Forshéll, J. R., Postmästare i Backe (Ångermanland):
Namn på läkemedel. 2, s. 21—23.

Jæger, Henrik, Litteratör, Kristiania:
Asbjörnsen og Moe. 1, s. 3—14.

Lundell, J. A., kalm., Fil. kand. (Upps.), e. o. prof. vid Uppsala universitet:
Peter von Möller. 1, s. 55—57.
Anmärkningar. 6, s. 87—91.

Malm, Anders, skån., Fil. kand. (Lund), e. o. amanuens vid Lunds universitetsbibliotek:
Korr. Getapulianare. 3, s. 1—27.

Modin, Erik, norrl., Pastorsadjunkt i Härnösands stift:
Huskurer ock signerier. 2, s. 1—23.

Nordlander, Johan, norrl., Fil. kand. (Upps.), extralärare vid Stockholms norra latinlärovärk:
Småplock. 8, s. 1—36.

Pettersson, O. A., norrl., Folkskollärare i Härnösand:
Lapparnas sommarlif. 5, s. 1—35.

Renvall, Lennart Torstensson, västf., Fil. kand. (Helsingfors), död 1891 som bitr. kollega vid Svenska lyceum i Åbo:
Åländsk folktro, skrock ock trolldom. 9, s. 1—40.

Sandén, P. Aug., västg., Fil. kand. (Upps.), död 1890 som extralärare vid Gäfle allm. lärovärk:
Gåtor. 4, s. 1—47.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 1.

LEFNADSTECKNINGAR

ASBJÖRNSEN OG MOE

SVEND GRUNDTVIG

JOHAN LEONARD HÖIJER

PETER VON MÖLLER

STOCKHOLM 1888—92
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Asbjörnsen og Moe.

I januar maaned 1885 döde den europæisk berömte norske eventyrsamler PETER CHRISTEN ASBJÖRNSEN. Hans gamle ven og medarbejder JÖRGEN INGEBREKTSEN MOE blev allerede i vaaren 1881 sænket i graven.

ASBJÖRNSEN var födt i 1812, MOE i 1813. Begge var de altsaa gamle mænd, og begge havde afsluttet sit livs literære gjerning. MOE trak sig allerede tilbage fra literaturen for næsten en menneskealder siden, og skjönt ASBJÖRNSEN lige til det sidste vedblev at stelle med folkeeventyrene, var hans arbejdskraft for længe siden tilintetgjort af sygdom og hans produktionsevne forbrugt. I de sidste ti aar havde han intet nævneværdigt frembragt.

Sin bedste tid havde begge havt i slutningen af firtiaarene og begyndelsen af femtierne. Dengang udfoldede deres produktion sig rigt og ejendommeligt, og de var toneangivende i literaturen. De eventyr, de var begyndt at samle, havde fremkaldt en hel ny bevægelse i den norske literatur og kunst, og denne bevægelse virkede i mange henseender tilbage paa dem selv, klarede deres syn og befrugtede deres fantasi. De gav stödet til den nye bevægelse som eventyrsamlere; dens tilbagevirkning gjorde dem til selvstændige digtere.

I.

ASBJÖRNSEN var sön af en liden haandværksmester i Kristiania, MOE af en bonde, der ejede en gaard paa det for sin yndige natur bekjendte Ringerige. Begge var de altsaa udgaaet fra de dybere lag af befolkningen, og denne afstamning var af stor betydning for deres literære gjerning.

WELHAVEN, WERGELAND, CAMILLA COLLETT, A. MUNCH og de övrige betydeligere literære personligheder i datiden var allesammen börn af embedsmænd fra oplysningsperioden. I deres hjem var folketraditionerne ikke kommet udenfor barnekammerset og drengestuen. De oplyste forældre betragtede dem med det attende aarhundredes öjne; det var altsammen bare overtro, smaglöshed og dum uvidenhed, som oplysningen burde tilintetgjöre. Derfor havde deres börn aldrig lært folketraditionerne at kjende, og da de som voksne paa grund af romantikens æstetiske teorier begyndte at sværme for folkedigtningen, havde de intet indtryk af, at der laa skatte af denne art digtning gjemt i landbefolkningens trofaste erindring.

I ASBJÖRNSENS og MOES hjem havde derimod folketraditionerne faaet gro frit; ingen fandt noget skadeligt i den underholdning, som eventyrene gav, og ingen tvivlede paa, at huldren, nissen, nökken og alle sagnverdenens övrige fantastiske skikkelser virkelig eksisterede. De to vordende eventyrsamlere var vokset op i daglig beröring med denne digtning og overtro, og da de saa som voksne fik syn for traditionernes poetiske og videnskabelige værdi, sad de inde med et i barndommen erhvervet kjendskab og en gammel fortrolighed, som gjorde det let for dem at trænge helt ind i denne verden, der vedblev at være lukket for de andre.

Hvor lidet kjendt folkets digtning og overtro var i Norge, för ASBJÖRNSEN og MOE begyndte sin samlervirksomhed, har man i vore dage vanskeligt for at forestille sig. Enkelte træk fandtes optegnede i de bygdebeskrivelser, der var fremkommet i sidste halvdel af forrige aarhundrede, og en i stoflig henseende ganske righoldig samling *Norske folkesagn* var i 1833 bleven udgivet af den som historiker bekjendte præst ANDREAS FAYE. Det var det hele. Eventyrene havde ingen taget notis af, og selv folkeviserne var ikke bleven fremdraget. I 1840 udkom en samling af sange, folkeviser og stev i norske almuedialekter besörget af JÖRGEN MOE, men af virkelig folkepoesi indeholder den særdeles lidet. Over halvparten af dens 46 nummere er dialektviser skrevne af forfattere udenfor bondestanden. Karakteristisk er ogsaa et svar, som HENRIK WERGELAND i 1840 gav FREDRIKA BREMER, da hun havde anmodet

ham om at skaffe hende materialier til en skildring af det norske folkeliv i by og bygd. Han svarer blandt andet, at han slet ikke kjender noget til folkepoesien; han tror, at der gives norsk folkepoesi, men han tör ikke sværge paa det, lige saa lidt som han tör sværge paa, at der gives aander(!).

Dengang dette blev sagt, havde imidlertid ASBJÖRNSEN og MOE allerede i endel aar syslet med forarbejderne til en samling eventyr. Aldeles uafhængige af hinanden havde begge omtrent samtidig begyndt at optegne de eventyr, de hörte. ASBJÖRNSENs ældste optegnelser er fra 1833; allerede aaret efter begyndte antageligvis MOE. Den interesse, de som börn havde faaet for eventyrene, havde de bevaret, efterat de var bleven studenter, og læsningen af fremmede eventyrsamlinger, især brödrene GRIMMs *Kinder- und hausmärchen,* havde aabnet deres blik for, at der her forelaa en betydningsfuld opgave at löse.

Allerede i skoledagene havde de gjort hinandens bekjendtskab, idet de en tid lang læste sammen til studenteksamen under vejledning af en præst i MOEs hjembygd. I 1830 blev MOE student, i 1833 blev ASBJÖRNSEN det. Deres studier var forskjellige; i flere aar var deres opholdssted det ogsaa, idet ASBJÖRNSEN tog ud paa landsbygden som huslærer, medens MOE blev i hovedstaden; men den fælles interesse for folkedigtningen holdt dog bekjendtskabet vedlige, og de vekslede jævnlig breve med hinanden. I et af disse breve eller maaske snarere under et sammentræf i Kristiania blev planen lagt[1].

I det förste öjeblik skal der, ifölge ASBJÖRNSENs mundtlige meddelelse til nærværende skitses forfatter, have hersket en smule tvivl om, paa hvilken maade eventyrene skulde meddeles offentligheden. Skulde man bearbejde dem, saaledes som LUDWIG TIECK havde gjort i sine eventyr, eller skulde man gjengive dem saa nöjagtig som muligt i den skikkelse, hvori de blev fortalt? Det var to forskjellige grundanskuelser, som brödes mod hinanden; den ene stöttede sig til romantikens æstetiske doktriner, den anden til brödrene GRIMMs arbejde paa dette felt. Heldigvis blev man snart enig om, at det var

[1]) ASBJÖRNSEN paastod selv, at MOE i 1836 havde bragt sagen paa bane i et brev; men et saadant brev findes ikke i hans samling af breve fra MOE, der forövrigt synes at være fuldstændig.

brödrene GRIMMS fremgangsmaade, man burde fölge, og dermed var foretagendets videnskabelige værdi sikret.

Men neppe var dette spörgsmaal afgjort, för en anden vanskelighed meldte sig: i hvilken sprogform skulde eventyrene meddeles? Mellem det norske skriftsprog og de dialekter, hvori eventyrene levede paa folkets mund, fandtes der dengang en endnu större forskjel end nu omstunder. Skriftsproget var rent dansk dengang — skulde man nu oversætte eventyrene paa dansk, eller skulde man gjengive dem i den dialekt, hvori man havde fundet dem? Ved en oversættelse til dansk vilde de tabe altfor meget af sin karakter, og paa den anden side vilde en nöjagtig gjengivelse af dialekterne efter datidens begreber stille dem udenfor den egentlige nationalliteratur. ASBJÖRNSEN og MOE valgte den under disse omstændigheder eneste mulige udvej: de beholdt det almindelige skriftsprog, men optog i dette i stor udstrækning særlig norske udtryk og vendinger.

Det princip, de herved fulgte, er bleven af stor betydning for sprogudviklingen i Norge i den sidste menneskealder. De gav stödet til skriftsprogets gradvise fornorskning, og en hel del fremragende forfattere, f. eks. IBSEN, BJÖRNSON og LIE, har senere fulgt den samme praksis, der har faaet sin teoretiske begrundelse i sprogforskeren K. KNUDSENS »dansk-norske maalstræv», som — i modsætning til IVAR AASENS »norsk-norske maalstræv» — ikke vil erstatte det nugjældende skriftsprog med et nyt lavet landsmaal, men udvikle sproget i national retning med det bestaaende som udgangspunkt.

Det viste sig imidlertid, at gjennemförelsen af dette princip ikke var saa ganske let, og der hengik endnu flere aar, inden ASBJÖRNSEN og MOE havde erhvervet sig en sprogform og en stil, der paa en fyldestgjörende maade bevarede det karakteristiske i eventyrfortællernes sprog og fortællemaade. Lettest var det selvfölgelig for MOE, der som bondefödt stod folkedialekterne nærmere end den byfödte ASBJÖRNSEN, og han blev derfor vistnok tidligere herre over formen end denne.

Ikke desto mindre var det dog ASBJÖRNSEN, der först fremtraadte offentlig som gjenfortæller af norske folkeeventyr. I *Nor, en billedbog for den norske ungdom* (Kristiania 1838) meddelte han nemlig nogle norske eventyr og sagn, der senere

har faaet plads dels i den store hovedudgave af eventyrene, dels i förste samling af *Norske huldreeventyr og folkesagn*. Der er her endnu adskillig usikkerhed i sprogbehandlingen.

Men fortsat indsamling og studium modnede i de fölgende aar ASBJÖRNSEN saa vel som MOE, og da de endelig fire aar efter begyndte paa det store fællesforetagende, havde begge — den ene ikke mindre end den anden — erhvervet sig fuldstændigt herredömme baade over de sproglige og stilistiske midler.

En smule modgang skulde selvfölgelig de to samlere möde i begyndelsen. Man mödte deres plan med fordom og ligegyldighed, og deres foretagende karakteriseredes paa forhaand som et meget barnagtigt og latterligt paafund, der ikke var voksne mennesker værdigt. Subskriptionen gik meget trægt, saa trægt, at den forlægger, de först havde henvendt sig til, blev bange og trak sig tilbage, og det var ikke saa ganske let at finde en ny.

Men denne modgang var kun af kort varighed. Neppe var de förste hefter af samlingen udkommet, för kritiken baade i Norge, Sverige, Danmark og Tyskland hilsede foretagendet som en betydningsfuld literær begivenhed.

I hovedstadens æstetiske kredse havde man dog en indvending at gjöre. I disse kredse beundrede man alt, som var dansk, og man lagde derfor an paa ikke blot at skrive, men endog at tale saa rent dansk som muligt. Efter deres opfatning var norsk ikke andet end en dansk dialekt, og det var derfor meget simpelt og meget provinsielt at benytte sit modersmaal. Intet under, at man ikke kunde forsone sig med alle disse »norvagismer«, men fandt sproget altfor lavtliggende og smaglöst. WELHAVEN satte et ögenavn paa disse norskheder, den som æstetiker og juridisk professor bekjendte P. J. COLLETT lod sin misfornöjelse komme tilorde i en anmeldelse, og hans frue, den senere saa berömte forfatterinde af *Amtmandens dötre*, paatog sig endog at vise de herrer ASBJÖRNSEN og MOE, hvorledes et eventyr egentlig burde fortælles, idet hun i *En vandring og et eventyr* leverede et »mönstereventyr«, hvori ethvert norsk særpræg var udvisket indtil kjedsommelighed. De to udgivere var imidlertid altfor sikre i sin sag til at tage sig dette forsög paa at give dem

en lektion synderlig nær, ja JÖRGEN MOE tillod sig endog at gjöre nar af fru COLLETTS literære destillat af eventyrene, idet han med bredt lune skildrede *En vandring og et eventyr, sligt det er*[1].

Men bortseet fra disse formelle indvendinger modtoges samlingen med udelt anerkjendelse. Det var, som om det norske folkeliv og den nationale poesi pludselig var opdaget, og en umaadelig begejstring for alt, som folkets var, bemægtigede sig alle. Som en mand bröd hele forfatterskaren op fra byens larmende prosa og sværmede ud over landet, ud blandt folket. Hele literaturen fyldtes af graneduft og fuglesang, af sommersol og elvesus, af bjeldeklang og lurlok. Nationale romancer, nationale fortællinger og skildringer, nationale skuespil myldrede op i mængdevis. Som travle bier sværmede en hel del samlere og forskere omkring og gjorde en rig höst pa de omraader, som ASBJÖRNSEN og MOE ikke havde berört. Den gamle nationale træarkitektur blev studeret, LANDSTAD samlede en hel skat af gamle folkeviser, LINDEMANN af folkemelodier, IVAR AASEN studerede det norske folkesprog og gav os dets grammatik og dets leksikon, og vore malere fordybede sig i studiet af den norske natur og den norske landbefolkning, hvis typer de fremstillede i de maleriske nationaldragter, omstraalede af rögstuernes vakre lysvirkning.

I denne gunstige situation fortsatte ASBJÖRNSEN og MOE sit arbejde. Det förste bind af deres samling var udsolgt, inden det andet var halvfærdigt, og derfor ventede de med fortsættelsen, indtil de i 1851 kunde udgive hele samlingen færdig i ny udgave, forsynet med en udförlig karakteristik af eventyrene, besörget af MOE, og et vidlöftigt anmærkningsapparat, der dels indeholdt varianter, dels oplysninger om eventyrenes udbredelse hertillands og dels fortegnelser over beslægtede traditioner hos andre folk. Denne 2:den forögede udgave af ASBJÖRNSENS og MOES eventyrsamling (Kristiania 1852) er begge forfatteres hovedværk, og den er tillige det betydeligste arbejde i den norske eventyrliteratur. Den er senere udkommet i tre nye oplag (Kristiania 1866, 68 og 74) og er bleven oversat paa svensk af HERMAN HÖRNER (Stock-

---

[1]) JÖRGEN MOE, *Samlede skrifter*, Krist. 1877. II, side 200 o. fl.

holm 1868, 2:dra uppl. 1874), paa tysk af FR. BRESEMANN (Berlin 1847) og paa engelsk af G. W. DASENT (Edinburgh 1858).

En ny, mindre omfangsrig samling udgav ASBJÖRNSEN tyve aar efter med bidrag fra JÖRGEN MOEs optegnelser (Kra 1871, 2:den udgave Kbh. 1876). Den kan betragtes som et slags supplement til den store samling, fra hvilken den kun adskiller sig ved en djærvere og mere pointeret fortællemaade.

II.

Med udgaven af 1852 var samarbejdet mellem ASBJÖRNSEN og MOE forbi.

Det var ikke nogen uenighed, der afbröd den fælles virksomhed. Om der end i dette som i alle andre venskaber af og til kom lidt floke i garnet, vedblev de dog personlig at staa i et godt forhold til hinanden. Aarsagen var ikke en ydre, men en indre: det var udviklingen af deres individualiteter, som ganske naturlig förte dem i forskjellige retninger.

Af temperament var de i grunden höjst forskjellige.

MOEs herskende egenskab var et fromt, barnligt sind. Hans fölelsesliv prægedes af en jævn inderlighed, og hans livssyn udmærkede sig ved en barnlig optimisme, der slog sig tilro med den tro, at »alt förer til lykke og gavn for den fromme og forstandige, til skade og fordærvelse for den onde og daarlige».

ASBJÖRNSENs naturel udmærkede sig derimod ved en bred djærvhed, der tog verden, som den var, ved et dröjt og saftigt humor, der forstod at finde og more sig over ethvert karakteristisk træk, selv om det var aldrig saa plumpt, og ved en sund virkelighedssands, der holdt sig til jorden og havde en vis skræk for alt svævende. Empirien var hans element og realismen hans naturlige udtryksmaade; han foretrak iagttagelsen for spekulationen og det ligefremme utilslörede udtryk for alle poetiske omskrivninger.

Paa grund af denne medfödte ulighed havde det været meget forskjellige aarsager, der havde bragt dem til at fordybe sig i eventyrdigtningen. MOEs barnlige sind fölte sig fortrinsvis tiltrukket af eventyrets naive livsbetragtning, hvis tro paa det godes endelige sejr faldt fuldstændig sammen med

hans egen optimisme. Da han i en liden opsats skal forklare, hvori eventyrenes værd bestaar, fremhæver han netop den barnlige »betragtning af livet» som deres bedste egenskab. ASBJÖRNSEN derimod fölte sig især tiltrukket af eventyrets pointerede djærvhed, af denne friske uforblommede lystighed, der gaar lige lös paa tingen og nævner den ved navn, hvor »slem» den end er. Karakteristisk i denne henscende er de to samleres forhold til de saakaldte narrationes lubricæ. MOE interesserer sig ikke for dem; efter hans mening viser de kun, »hvor fordærvet det naturlige menneskehjerte er, som glæder sig i at opfinde slige fæle digtninge til morskab for sig selv og andre». ASBJÖRNSEN er derimod ikke saa snever i sit syn; han optegner dem, han træffer paa, og omgaaes i lang tid med den plan at udgive en samling af dem, hvorpaa han paa sine gamle dage meddeler pröver (i förste bind af *Κρυπτάδια*).

Denne ulighed mellem de to samleres naturel havde ogsaa aabenbaret sig i de studier, de dyrkede ved siden af eventyrstudiet, og disse studier havde igjen bidraget til at gjöre uligheden större. I kristendommen fandt nemlig MOE den samme livsbetragtning som i eventyret, og han blev derfor teolog, medens ASBJÖRNSENs empiristiske anlæg drog ham mod naturvidenskaberne og gjorde ham til zoolog.

De zoologiske og de folketraditionelle studier forligtes godt med hinanden. Medens ASBJÖRNSEN endnu holdt paa med eventyrsamlingen, udgav han en hel del naturvidenskabelige skrifter, dels en stor lærebog i zoologi, dels mindre monografier.

Hos MOE derimod blev folkloristen meget snart opslugt af teologen. Da han i 1853 var bleven udnævnt til præst i Sigdal ved Kröderen, opgav han folkedigtningen fuldstændig og overlod hele det materiale, han havde indsamlet, til ASBJÖRNSEN. Resten af hans liv var helt optaget af gejstlig virksomhed, og dets eneste mærkepunkter er en række udnævnelser og forflyttelser, der ender med, at han i 1875 bliver biskop i Kristianssands stift, en stilling han tog afsked fra kort för sin död.

Ogsaa ASBJÖRNSEN var vistnok — af ökonomiske aarsager — nödt til at træde i statens tjeneste. I 1860 modtog han ansættelse som forstmester efter i et par aar at have studeret forstvæsen i Tyskland og Österrige, og i 1865 blev han efter

en ny studierejse i udlandet stillet i spidsen for de offentlige undersögelser og foranstaltninger til torvdriftens fremme, hvilket embede han indehavde, indtil han i 1876 tog afsked fra statens tjeneste. I disse aar udfoldede han en omfangsrig forfattervirksomhed i praktisk-ökonomisk retning. Men folkedigtningen vedblev dog at være hans livs hovedbeskjæftigelse.

Allerede medens de arbejdede sammen paa den store eventyrsamling, havde imidlertid deres naturels forskjellighed aabenbaret sig paa en særdeles karakteristisk maade i den literære virksomhed, de hver for sig udfoldede.

Ligefra sin ungdom havde MOE skrevet lyriske digte. I 1850 udgav han en liden digtsamling, i 1855 udkom en ny, endnu mindre samling bestaaende udelukkende af religiöse digte. Begge samlinger findes nu forenede og forögede med en del forhen utrykte digte i förste bind af hans *Samlede skrifter*. Som lyriker var MOE ikke i besiddelse af nogen kraftig og udpræget selvstændighed. Det varede længe, inden han slap sine forbilleder, og adskillige af hans digte röber stærk paavirkning, först af CHRISTIAN WINTHER, siden af WELHAVEN. Kun i sine blöde og yndige naturskildringer og i en række digte, der behandler den norske landbefolknings enkle liv og primitive tænkesæt, samt i en liden samling börnehistorier hæver han sig til at være en digter af fremragende rang. Hans sidste, religiöse, digte udmærker sig ved inderlighed i fölelsen, men plettes af en fremtrædende tilböjelighed for det allegoriske og symbolske.

Med forkjærlighed behandler han norske folkesagn og norsk folketro. Ligesom WELHAVEN gjengiver han disse traditioner i den dengang saa yndede romanceform. Det princip for folketraditionernes gjengivelse, som han havde været med paa at fastslaa, gjennemföre og hævde paa eventyrenes omraade, opgav han altsaa ligeoverfor sagnene. For ham var disse kun stof til digterisk behandling, ikke menneskelige aktstykker, der baade fra indholdets og formens side var karakteristiske udslag af et ejendommeligt kulturtrin.

ASBJÖRNSEN derimod blev ogsaa ligeoverfor sagnene sit princip tro. Medens kunstpoesien ansaa det for sin opgave at omdigte dem, satte han sin ære i at gjengive dem saa nöjagtig som muligt. Det er gjennemförelsen af dette princip,

vi skylder de to fortræffelige samlinger *Norske huldreeventyr og folkesagn* (Kristiania 1845—48).

Det er saa godt som udelukkende de saakaldte naturmytiske sagn, samlingerne indeholder. Alle disse levninger af gammel hedensk mytologi, der i form af overtro endnu sidder indgroet i landbefolkningens bevidsthed, har han samlet. Endel af indholdet er hentet fra hans födeby, det meste fra de omliggende distrikter, men endel ogsaa fra fjernere egne af landet. Ofte er beretningen meget ubetydelig; den drejer sig kun om, at den eller den person engang har seet huldren eller truffet nissen o. s. v., men det er dog altsammen karakteristiske bidrag til folkets psykologi og folketraditionernes historie.

Det er imidlertid ikke noget videnskabeligt arbejde, ASBJÖRNSEN har lagt an paa at levere. Samlingerne var beregnet paa det store publikum, og paa dette har de ogsaa udövet en stærk tiltrækning. Ikke mindre end tre oplag er i aarenes löb bleven udsolgt[1], og en hel del af indholdet er gjennem læseböger og antologier bleven folkelæsning over det hele land.

Denne popularitet har »huldreeventyrene» fornemmelig opnaaet paa grund af den ligesaa ejendommelige som tiltalende maade, hvorpaa ASBJÖRNSEN sammenbandt de forskjellige traditioner. Ogsaa han optraadte her som selvstændig forfatter; men istedetfor at omdigte selve sagnene digtede han kun en ramme om dem.

Paa denne ide var han bleven bragt af CROFTON CROKERS *Fairy legends and traditions of the South of Ireland* (London 1825), som han havde lært at kjende i brödrene GRIMMS oversættelse (*Irische elfenmärchen,* Leipzig 1826). I et par af disse irske alfeeventyr lægger nemlig CROFTON CROKER sagnet i en folkelig fortællers mund og indleder det da med en skildring af fortællerens person og af de omstændigheder, hvorunder han meddeler sagnet. Denne fremgangsmaade valgte ogsaa ASBJÖRNSEN. Hvad den irske fortæller lejlighedsvis havde været inde paa, gjennemförte han konsekvent.

---

[1]) 2:den forögede udgave 1859—66 med en indledning om fortællemaaden af sagn; 3:die udgave 1870, omhyggelig gjennemgaaet og forbedret i sproglig henseende.

Det fortrolige kjendskab til naturen, han havde erhvervet sig som jæger, fisker og naturkyndig, de oplevelser, hans strejftog i skov og mark havde beriget ham med, de folketyper, han paa disse strejftog havde truffet og iagttaget — det var det forraad, hvorfra han hentede stoffet til de prægtige natur- og folkelivsbilleder, han slyngede rundt om traditionerne.

Romantikens opfatning af sagnene herskede dengang endnu i Norges literære kredse. Man troede, at overleveringerne var »naturfænomenerne, saaledes som disse udpræges og personificeres i folkets naivpoetiske opfatning», som ANDREAS MUNCH udtrykte sig i en anmeldelse af »huldreeventyrene»; ja man gik endog saa vidt, at man opfattede de overnaturlige væsener som personifikationer af landskabet og talte om »det landskabeliges mægtige overgriben i kredsen af folketroens skikkelser» (WELHAVEN). Det var med andre ord den Schellingsk-Steffenske natursymbolik, der endnu gik igjen mellem firtiaarenes norske forfattere.

Fra först af hyldede ogsaa ASBJÖRNSEN denne lære, og hans förste »huldreeventyr» maa derfor karakteriseres som forsög paa at give de traditioner, der meddeles, en natursymbolsk fortolkning i poetisk form. Derfor spiller naturskildringen en meget fremtrædende rolle, medens menneskeskildringen er temmelig underordnet.

Men jo mere ASBJÖRNSEN fordybede sig i overtroen, og jo grundigere han lærte det standpunkt at kjende, hvortil det videnskabelige studium af folketraditionerne dengang var naaet, desto mere fjernede han sig fra denne opfatning.

Den natursymbolske fortolkning af sagn og myter havde jo dengang allerede levet sine bedste dage i natursymbolikens moderland, Tyskland. Det var forbeholdt et mere fremskredet stadium af mytestudiet ad komparativ vej at studere mytologiernes oprindelse i urtidens naturmyter. Forelöbig var mytologien blot gledet ud af naturfilosofernes hænder og over i de germaniske filologers. SCHELLING og STEFFENS var bleven aflöst af JACOB GRIMM og hans elever. Den betragtningsmaade af folketraditionerne som levninger af gamle myter, der ligger til grund for GRIMMS *Deutsche mythologie*, udelukkede vistnok ikke natursymboliken fra mytologien; men den viste den bort fra sagnene, idet den natursymbolske be-

tragtning erklæredes uskikket til at forklare disses liv i den nulevende almues forestillingskreds.

Denne forskning aabnede ASBJÖRNSENS öjne for natursymbolikens uholdbarhed, og samtidig fik han öjnene mere og mere op for det antropomorfistiske element i overtroen. Ikke naturen, men mennesket var traditionernes baggrund, og derfor begyndte folkelivsskildringen at spille en stadig mere fremtrædende rolle i de senere huldreeventyr. Natursymboliken havde gjort ham til landskabsmaler, antropomorfismen gjorde ham til figurmaler[1].

De billeder, han paa denne maade har givet, indtager en meget höj rang i den norske literatur. Specielt staar de bedste af folkelivsbillederne uovertruffet ved den djærvhed, hvormed de forskjellige typer er karakteriseret. Næst folkeeventyrene er huldreeventyrene ASBJÖRNSENS störste literære bedrift.

* * *

Den norske literatur skylder da disse to mænd meget. De har begge övet en indgribende indflydelse paa den samtidige literaturs udvikling, og paa folketraditionernes omraade har deres virksomhed været banebrydende. Endnu er der selvfölgelig meget at udrette paa dette omraade. Indsamlingen af stof er endnu i fuld gang, og den videnskabelige bearbejdelse er neppe begyndt; men i begge henseender har de gjort det förste store skridt, og de samlinger, de har efterladt, vil lette deres efterfölgere at tage det næste.

---

[1]) Pladsen tillader mig ikke nærmere at paavise denne interessante udvikling; men jeg har leveret paavisningen i en afhandling om »Asbjörnsen og huldreeventyret» i min bog *Norske forfattere* (Kbh. 1883).

HENRIK JÆGER.

Svend Grundtvig.

Svend Hersleb Grundtvig var andra sonen af den bekante N. F. S. Grundtvig — prästen, folktalaren, historieskrifvaren, skalden ock bokmalen — ock hans första hustru, född Blicher. Det var i Kristianshavn, där fadren då var kapellan vid Frelserens kirke, han föddes den 9:e september 1824; hans lifs goss- ock ynglingaår inföllo således under det märkligaste skedet af hans fars värksamhet. Han uppväxte i en luftkrets af psalm, nordisk sång ock nordisk saga ock kunde ej annat än därunder mottaga intryck, som blefvo bestämmande för hela hans andliga riktning; likväl, om han af sin far hade hänförelsen i arf, var det kritiska sinnet hufvudsakligen hans eget förvärf. I blott liten mån var det något påbrå från författaren till *Nordisk mythologi*, där det formligen utsades, att »det för oss gör litet eller intet till saken, hvad som föresväfvat mytsmeden, om blott hvad vi inlägga i myten är godt att gömma ock ligger bekvämt däri» — en uppfattning mot hvilken Svend Grundtvigs hela värksamhet till en god del förhåller sig som en gensaga.

Hans första uppfostran var ett vågstycke af fadren, om också sonen i fortgången af sin bana gaf den rätt; knappt hade det med en mindre sund ock viljekraftig natur än hans lyckats att med Sæmundseddan, med kämpavisor ock Saxo o. s. v. grundlägga en vetenskapsmans bildning, ock då har icke blifvit nämd den tidiga litterära alstring, åt hvilken Svend Grundtvig öfverlemnade sig — han var litteratör, förrän han blef student — ock som fadren befordrade. Fadren handledde själf sina söners studier; men i isländskan fick Svend redan som gosse särskild undervisning. Läraren var Jón Sigurðson, sedermera jämte lärjungen utgifvare af *Islenzk fornkvæði* (1—3.

1854—59). Grekiska lärde han före latinet, ock sin stora kännedom af engelska språket grundlade han redan under umgänget med sin käraste barndomsvän, en son till engelska legationssekreteraren i Köpenhamn.

»Gamle GRUNDTVIG» — uttrycket var gängse i Danmark — hade 1839 förvärfvat sig en handskrifven samling danska folkvisor från 1656. Bekantskapen med denna handskrift blef ödesdiger för SVEND. Han jämförde dess innehåll med motsvarande nummer i ABRAHAMSONS, NYERUPS ock RAHBEKS samling, hvilken man dittils satt mycket högt, både hvad omfattning ock noggrannhet angick; men GRUNDTVIG fann snart, att åtskilligt var att tillägga till den. Han gick vidare ock jämförde dess texter med dem i de ännu behållna handskrifter, de tre utgifvarne skattat, ock upptäckte i de förra allt flere brister: en del visor hade de förbigått, af andra hade de icke medtagit äldre ock viktiga uppteckningar, andra voro godtyckligt hopfogade, de flesta »förbättrade» i den tids smak, då de utgåfvos. Under detta sysslande upprann ock mognade hos SVEND GRUNDTVIG beslutet att egna sig åt studiet af folkvisorna; de blefvo, enligt hans egna ord[1], utgångs- ock medelpunkten för alla hans studier ock intressen; trots krigstjänst, lärareåligganden, språkstudier m. m. släppte han dem aldrig.

Hans först utgifna arbete på det område, han hädanefter ämnade sig odla, kom emellertid icke att gälla de danska folkvisorna, utan de engelsk-skotska, af hvilka han 1842 utgaf 10 nr (hela samlingen kom att innehålla 50) i dansk öfversättning. Sommaren året därpå fick han göra fadren sällskap till England, där han ytterligare gjorde sig bekant med landets ballader, detta äfven med en del af dem, som fanns i bibliotekens handskrifter, såsom bland andra biskop PERCY's berömda foliohandskrift. 1846 kunde han öka sin samling öfversatta ballader med ytterligare två häften. Efter den engelska resan hade han sin uppgift så klar för sig, att han[2] kunde förorda en ny upplaga af Danmarks Kæmpeviser ock utfärda en offentlig uppmaning till upptecknande af ännu i muntlig öfverlemning befintliga visor.

---

1) I självbiografiska data till promotions-programmet i Uppsala 1877.

2) I *Dansk folkeblad* 1843: dec. ock 1844: jan.

Han vädjade icke förgäfves till sina landsmäns fosterlandskärlek. Bidrag började snart inflyta, ock då han 1854 lät utgå ett nytt upprop, som gällde äfven annat slags folklore än visor, ökades hans samlingar till den grad, att det behöfdes hela hans samlareenergi ock systemsinne för att ordna dem. Det var ur dem som ej blott *Danmarks gamle folkeviser*, till betydlig del, utgingo, utan ock *Gamle danske minder* (1—3. 1854—61) samt *Danske folkeeventyr* (1, 2. 1876—78; den tillämnade tredje delen uteblef tyvärr).

Hans studiebana hade, som vi nämde, icke varit schablonmässig eller enligt äldre föreställningssätt »legitim»; först sent (1846) blef han student, ock han var redan en mognad man, då han anmälde sig till magisterkonferens i nordisk filologi (1860). Han, som sedan blef en af universitetets prydnader, lär hafva rönt svårigheter vid inträdet inom dess lärarekrets, äfvensom en filosof, då GRUNDTVIG, som endast (1847) aflagt första delen af anden eksamen, på grund af utvärkad tillåtelse undergick särskildt prof i hans vetenskap, skall hafva mot honom visat en självfutnämd öfverlägsenhet, som icke kändes mindre sårande därför att den nu förefaller komisk. Visorna hade upptagit GRUNDTVIG allt för mycket, för att han skulle kunnat blifva en examenshjälte, visorna ock kriget. I april 1848 ställde han sig nämligen jämte sin broder JOHAN som soldat i ledet ock deltog sedan i hela fälttåget mot upprorsmannen från Holstein. Han var bland annat med i det allvarsamma slaget vid Isted ock avancerade efter hand till löjtnant. Äfven af sin krigstjänst förstod han draga fördel för sina folkloristiska intressen, ock antecknaren hörde honom själf omtala, att han lärde, då han åhörde soldaternas berättelser vid bivuakeldarne. Eljest lär han icke brukat nämna något om sina upplefvanden under kriget. Att han varit en tapper man, är säkert; han var det redan i egenskap af bildad man — en bildad man är aldrig feg, enligt en anmärkning af BULWER — ock personligt för honom kommo därtill hans friska, hurtiga väsende, den sinnets ock kroppens spänstighet, som hans lif sedermera såsom en stillasittande lärd icke tog öfver. För öfrigt interfolierades hans litterära ock vetenskapliga sysslande ännu en tid med militärisk tjänstgöring, ock till ock med sedan han (1863) blifvit anställd vid universitetet, var han i 6 månader bataljonskommendör vid

exercisskolan i Köpenhamn. Intill 1879 kvarstod han som kapten i reserven.

Angående folkvisornas ursprung har man haft bland andra den meningen, att de skulle vara ett slags naturalster, eller åtminstone den, att de utgått från människor, som, lefvande sin mesta tid i det gröna, läto »naturen», skogen, dalen m. m. ock icke ett mera eller mindre förkonstladt lif i människosamhällena förläna dem den poetiska ingifvelsen, ock i enlighet med denna mening har en liten samling folkvisor af så sent år som 1878 fått titeln *Från berg och dal.* Antecknaren har något sysselsatt sig med folkvisor ock tämligen ofta vistats i skogsbygder, men aldrig har han »i skogen» hört någon gammal visa sjungas; ock om t. ex. de tyrolska melodierna lämpa sig för att jodlas fram bland bärgen, tror han, att de nordiska icke mycket kunna göra sig gällande i det fria. Enligt FELIX LIEBRECHT ock lektor LINDER åter hade GRUNDTVIG om folkvisorna »den bestämda åsikten, att de icke äro diktade af allmogen, utan i de höga loften ock i jungfrubурarne, bland väpnade riddare ock svenner, bland guldsmyckade jungfrur ock mör»; men så vidt vi kunna se, skulle GRUNDTVIG hvarken gått in på den förra eller uteslutande på den senare förklaringen.

Under rubriken »folkvisor» har man hopfört till uppkomsttid ock uppkomstort, till art ock väsende, betydenhet ock värde vidt skilda diktalster. Att säga, att dessas upphofsmän varit socialt lika åtskilda som en del visor äro det, hvad angår tillkomsttiden, vore en öfverdrift, då, för att taga ett exempel, den bekanta *Den underbara harpan* (G.-Afz. n. 16) kan spåras ända till fjortonde århundradet f. Kr., under det *Malcolm Sinclairs visa* ock *Hönsgummans visa* datera sig från 1700-talet; men väl hafva de, dessa visdiktare, tillhört samhällets dälder så väl som dess höjder. »Folkvisor» hafva nog blifvit diktade ock diktas ännu i denna stund[1] af bondfolk — om icke just »i skogen», så i slöjdkammaren, spinnstugan o. s. v.

[1]) ... »i Östra Härad, hvarest Östergötland stöter tillsammans med Kalmar och Jönköpings län, den mest poetiska ort i hela vårt Sverige, der ingen bonde kör sitt lass på vägen, utan att sjunga en visa, och der pigorna hemta boskapen om sommaraftnarna med kärlekssånger på läpparne och vallgossarne ännu tuta sina låtar på lurarne i skogen. Der

— af sjömän, hantvärksgesäller ock annat godt folk; på den saken finnes mer än många bevis, om man ock måste medgifva, att om dessa obildade personers utgjutelser i eminent mening gäller HERDERS sats, att folkvisan icke är poesi, men innehåller material till poesi[1]; ja, att osäkerheten om ordvalörerna, i satsfogning o. a. i dylika visor under stundom stiger till någonting liknande förrycktbet. Visor hafva nog blifvit diktade af »väpnade riddare ock svenner»; men flertalet af hvad vi i synnerhet kalla folkvisor har antagligen utgått från öfvade vitterlekare, vare sig att de tillhört klosterfolket eller varit kringvandrande yrkessångare af olika benämningar, korteligen från ett slags äldre tiders litteratörer, hvilka af den katolska psalmen, själf en ättelägg af den romersk-klassiska poesien, lärt sin egendomliga sångskala.

Folkvisorna, för så vidt de äro episk-lyriska dikter från medeltiden, som hunnit till oss genom dels muntlig fortplant-

---

kan icke ett äfventyr inträffa, icke en danneman välta sin kärra i fyllan, icke en kärlekshandel upptäckas, utan att någon qvick ungersven i skinnskodda pantaloner sätter sig att göra en visa om bråten. Man måste sjunga der i orten, vare sig med eller utan räson — småländingarne sjunga också allesammans, fastän den ene sjunger som en trast och den andre som en kråka.» M. HULTIN, *Strödda uppsatser* i *Valda skrifter*. Stockh. 1875. S. 93 o. f.

[1]) Vi kunna icke afhålla oss från att meddela ett exempel på huru folkvisan fått lemna, om icke »material till poesi», så åtminstone det betydelsefulla första anslaget — »begynna är det svåraste i sång» enligt BYRON (*Don Juan* C. 4: 1) — till en lyrisk dikt. Sålunda tog AND. FRYXELL otvifvelaktigt själfva motivfröet till den bekanta Värmlandsvisan från en folkvisa i skillingstryck (*Trenne nya och wackra Kärleks-Wisor*. Norrköping 1806), som börjar med följande rader:

Ack, östra Götland och Finspånga län,
ack, du är en krona för andra — —

Författaren till denna visa var en man af »folket», om hvilken WIEDE i ett bref till G. E. KLEMMING, dateradt Husby midsommaraftonen 1875, meddelat, att hans namn var ANDERS ÖLIN från Ölsta i Risinge socken, »skräddare till profession, men bland sitt stånd ett värkligt snille, med brister ock dygder af ett sådant». För en smädevisa öfver en sin f. d. husbonde blef ÖLIN stämd för rätta; men då han inför tingsrätten skulle föredraga sin visa, improviserade han ändringar, genom hvilka han frikändes. Kyrkoböckerna i Risinge ock Ö. Eneby, Linköpings stift, torde innehålla flere drag ur ÖLINS lif.

ning, dels handskrifter från i synnerhet 1600-talet, befinna sig därför, som all annan vitterhet, i kontinuitet med en ännu äldre, hafva icke, huru mycket de äro färgade af medeltidsmystik, någon mystisk upprinnelse, någon härkomst från ett Rousseauiskt naturlif. Den natur, som i dem förekommer, är för öfrigt alltid en i någon mån stiliserad: dufvan sitter på liljekvist, jungfrun går i rosendelund o. s. v.

En vetenskapsmans vetenskapliga gärning är, har det ofta blifvit sagdt, hans egentliga lif. Hvad nu blifvit sagdt om det, som utgjorde det hufvudsakliga föremålet för GRUNDTVIGs värksamhet, tör därför icke betraktas som en afvikelse från vårt ämne, hans lefnadsteckning, utan som en därtill hörande inlaga. Hans fack var litterär arkeologi — vi veta icke, om uttrycket är brukligt — han bildar i denna vetenskap, hvad Skandinavien angår, epok, såsom en på området ojämförlig samlare, som en samvetsgrann, skarpsinnig kritiker, som en man med ett fint poetiskt sinne. Han vågade, trots hånet ock invändningarna af den lärda ock den olärda okunnigheten, på skarpaste allvar taga i tu med sin sak. Ock han förde den i land, bärgande allt hvad han hann, tils han själf bärgades af döden. Den smälek, han fick uppbära för *Danmarks gamle minder*, har blifvit ofattlig; de inkast, som mot den plan, han såsom 23 års man (1847) utkastade för sitt stora arbete, gjordes från en mängd af den äldre vetenskapens representanter, hafva blifvit förgätna. Men *Danmarks gamle folkeviser* äro ett värk som ingen folkvisforskare kan undgå att rådfråga, som skall blifva ock redan börjat blifva — såsom för amerikanen CHILDs stora arbete — ett mönster för alla dylika med vetenskapliga anspråk.

Hans studier hade blifvit så omtalade, att *Samfundet til den danske litteraturs fremme*, redan kort efter sedan han blifvit student, uppmanade honom att inkomma med ett förslag till en tidsenlig upplaga af Danmarks folkvisor. Följden blef en till samfundets styrelse insänd *Plan*, tryckt i februari 1847, efter hvilken i augusti följde en *Prøve*, båda omtryckta till ett häfte vid samma års slut. Det var af dessa två skrifter som den i danska litteraturens häfder alltid märkliga »kæmpevisestriden» föranleddes, hvilken räckte ända tils 1848 års krigslarm öfverdånade den. GRUNDTVIG hade i den vittra fäjden,

som, utom i en stark brefväxling, fördes i särskilda brochyrer ock i tidningarna, emot sig alla en äldre uppfattnings män, för hvilka hans plan syntes »alltför bokstafstrogen ock omständlig»: C. MOLBECH, N. M. PETERSEN, P. HJORT, I. LEVIN ock F. L. LIEBENBERG, ock i den deltogo FR. BARFOD, F. DYRLUND, N. F. S. GRUNDTVIG, J. HOMANN, O. LEHMANN, J. N. MADVIG ock C. PALUDAN-MÜLLER; inlägg af BREDSDORFF, INGEMANN, LÜTKEN m. fl. stannade i brefform. Bland sina motståndare valde han till föremål för sin motpröfning C. MOLBECH, hvilkens vetenskapliga anseende då var mera oanfäktadt, än det sedermera blifvit, ock angrep honom i stridsskriften *Etatsraad Molbech og kæmpeviserne*, som utkom i mars 1848. Strax därefter ingick han som menig soldat i armén, i hvilken han hastigt steg till korporal ock löjtnant; men under stilleståndet från oktober 1849 till maj 1850 var han åter bland sina visor i Köpenhamn. Innan han gick ut i fält igen, hade han den tillfredsställelsen att veta sin plan antagen af det nyss nämnda vittra sällskapet ock att hafva fått sig tillförsäkradt ett statsanslag på 5,000 kronor, hvilken anständiga summa sedermera till ock med fördubblades.

»Ödet» ville, att det lif, som innebar så mycket löftesrikt, icke skulle förkortas i kriget. När detta äntligen var öfver, återvände GRUNDTVIG välbehållen ock frisk till sitt arbete, som 1852 kunde börja tryckas. Första delen *(Kæmpeviser)* var färdig 1853, den andra *(Trylleviser)* 1856 ock den tredje *(Historiske viser)* 1862. Nu följde ett längre uppehåll, i det af fjärde delen första häftet utkom 1869; dess följande tre utkommo 1870, 1872 ock 1876. Kort förrän det fjärde häftet blifvit synligt, hade den gamle FELIX LIEBRECHT i *Germania* (1876, s. 252 o. f.) utfärdat ett *Öppet sändebref* till GRUNDTVIG, hvari han på det bevekligaste besvär denne, att låta LIEBRECHT vederkvicka sina ögon med ett nytt häfte af *Danmarks gamle folkeviser*. »Det onttröttliga samlandet ock framskaffandet af ofta vidt kringströdda texter», heter det i detta öppna bref, »den noggrannaste fixering ock återgifning af desamma, den sorgfälligaste sammanställning af läsarterna, den mest i detalj ingående, lärdaste, allt uttömmande undersökning af hvarje enskild visas ämne ock historia, den högsta samvetsgrannhet i fråga om självkritik ock ifyllnad genom rättelser ock tillägg i

det, som någonstädes ännu fattas, korteligen, hvad som någonsin kan förskaffa ett dylikt värk den möjligast upphinneliga fullkomlighet, allt detta bereder detta *κτῆμα εἰς ἀεί* ett oförgängligt värde.» I denna entusiastiska stil är hela brefvet hållet; men »detta opus, som i flere än ett afseende skall kallas ett *palmarium*», för att åter anföra LIEBRECHT, hade äfven bland Tysklands lärde, så återhållsamma den tiden med loford öfver Danmarks, rönt erkännande. UHLAND, A. RASSMANN, H. LÜNING, F. WOLF hade, liksom J. FEIFALIK i Prag, gifvit dess upphofsman sin hyllning, ock en ännu större rönte han, då F. J. CHILD i Boston för en ny, storartad upplaga af sitt arbete *The english and scottish popular ballads* tog GRUNDTVIGS värk till sitt uttryckligen erkända mönster. CHILD säger i förordet, att GRUNDTVIGS samling är »ett värk som skall blifva högst prisadt af dem, som mest begagnat det», att det »lemnar intet annat kvar att önska än sin afslutning», ock att »författaren är lika hemmastadd i engelsk som i dansk tradition».

GRUNDTVIG påminner i sin metod om en naturforskare äfven därför att intet, icke det oansenligaste fragment, är för obetydligt för honom för att icke komma under hans lup ock blifva granskadt. Hans plan blef beskylld för omständlighet. Man tycker äfven någon gång, att han gjort sig för mycket besvär, t. ex. då han uppfört statistiska tablåer öfver den eller den visan. Mestadels ändrar man sig, då man kommer till de resultat, till hvilka han ledt sig fram, ock finner mödan väl ha lönat sig. Hans värk är icke ämnadt till lektyr, utan till att studeras, ock ämnet måste en gång behandlas så att det blef gjordt, så att det blef reda i det gamla virrvarret af förbättringar, konstruktioner ock förslagsmeningar, ock de fällningar af forna tiders andliga lif, som funnos i de gamla visorna, kunde skedas på ett allvarsammare sätt än förut, då man framför allt lät sig leda af ett estetiskt intresse. Man skulle ock kunna göra den lilla anmärkningen, att GRUNDTVIG understundom plägar uttrycka sig, som om den eller den visan vore ett slags lefvande väsen, en varelse som, bland annat, på egen hand vandrade från land till land; detta beror naturligtvis endast på ett för vighets skull sammandraget uttryckssätt.

För ett mer eller mindre själlöst samlande, litterärt sysslande för sysslandets skull kan GRUNDTVIG omöjligt blifva beskylld. Bortom hela bråten af minutiösa undersökningar, kritiker, konjekturer, anmärkningar skymtade för honom ett mål: en förgången tids lifsyttringar, sådana de framträdt i sång, bärgade ock i möjligaste mån återställda till hvad de värkligen varit, ock därmed en insats gifven i hans fäderneslands, i Nordens, nationella lif, sådan den gamle VEDELs visor en gång varit det. Ej förr än året före sin död, ock då till följd af en yttre anledning — en uppmaning af förläggaren P. G. PHILIPSEN — kunde han med *Danmarks folkeviser i udvalg* (Kbh. 1882) framlägga ett stycke af sin framtidsplan förvärkligadt. »Jag antager», skref han till antecknaren häraf, då han öfverskickade ett häfte, »att det värk, hvars början jag härmed skickar Er, skall kunna räkna på Edert intresse. Hvad mig angår, är det frukten af 40 års arbete ock studium ock afser ingenting mindre än att bereda den gamla nationella riktningen en fast ock varaktig plats i den nordiska nationallitteraturen. Af de föråldrade ock förvittrade ruiner, bland hvilka jag själf hälst bygger, ville jag uppföra en för allmänheten i samtid ock eftertid tillgänglig byggnad i äkta, forn stil. Ruinerna ödeläggas icke därigenom. Hvart stycke af dem bör samlas ock förvaras i museer ock uttolkas ock tydas ock dana grundval för en ständigt framåtskridande folkhistorisk vetenskap; men den stora mängden förmå de icke omedelbart visa den skönhet ock kraft, de äga. I fall de gamla dikterna framledes skola kunna hafva — hvad jag tror de kunna hafva — ett varaktigt inflytande på släktena, så måste de ock framträda i en mera omedelbart tilltalande form. Genom att, som jag alltid gjort, särskilja mellan de två uppgifterna undgår man de klippor, på hvilka så många hafva strandat, under det ty värr genom samma uppgifters hopblandning så mycket af forntidens arf blifvit spildt, gjordt opålitligt ock värdelöst, såsom PERCYs *Reliques* ock mycket af WALTER SCOTTs *Minstrelsy* — för att icke tala om så många andra bedröfliga exempel.»

För dem, som begära frukterna af den jämförande forskning, hvilkens mästare GRUNDTVIG var, lemnar detta *Udvalg* den genaste ock säkraste anvisning. Det skall blifva svårt

att framvisa en bok af samma omfång (omkr. 500 sidor), som innehåller så mycket förtätad poesi som den. Innehållet är *Kæmpeviser, Trylleviser, Legendeviser* ock *Historiske viser*. Det väldiga, bålstora råder i den första afdelningen; det heter t. ex. (i *Stærk Didrik og Holger Danske*):

De ginge frem for Bern at staa,
saa mange skjønne kæmpekroppe;
det vil jeg for sandingen sige,
de syntes over bøgetoppe —

ett drag att medelst det kvantitativt stora beteckna storhet, som måste stöta det slags realism, som är färdig att taga till millimetermått ock lup för att få sanning i skildringarna; under det man vid djupare inträngande i kämpavisans väsende försonar sig med att dess skalder för att vinna starka värkningar tillgripa ej blott starka, utan äfven grotteska medel, som visserligen icke äro svåra att parodiera ock äfven ofta nog blifvit parodierade. Önskar man, trött vid dager ock alldaglighet, se nattens skepnader ock höra trolska ljud från dunkla regioner, får man det i bokens andra afdelning, under det man i legendvisorna lär känna en tro, hvilkens fromma naivetet den ej sällsynta katolska bismaken icke hindrar från att vara rörande. Bland de historiska visorna träffar man bekanta från ungdomen ock INGEMANNS romaner, t. ex. den i den undersköna *Dagmarsvisan* besjungna väna drottningen; *Marsk Stig*, som utkräfde en så dyr hämd för sin hustrus vanära; ock *Niels Ebbesen*, som slog »den kullede greve» ock därför af en fattig gumma fick det ena af hännes två bröd. Så värdelösa för historien, som man sagt att folkvisorna äro, hafva de likväl mestadels något att bjuda äfven den, om de blott komma i rätta händer. Så t. ex. visan om den nyssnämnde marsk Stigs två döttrar, som fingo »saa trange lykke» ock länge irrade hemlösa kring landet. GRUNDTVIG har ådagalagt, att den visa, som skulle besjunga dem, är vida äldre än de, ock när därtill kommer, att ingen krönika uppgifver, att marsken haft några döttrar, skulle man lätt anse sig berättigad att sluta, att folkvisan uppdiktat de två flickorna. Af ett för icke länge sedan i Vatikanen funnet påfligt bref af 1290 har det likväl framgått, att visan haft rätt, då hon gifvit marsken ett par döttrar, om hon ock från början icke varit diktad om dem.

Boken hör, korteligen, till det sällsyntaste slag af böcker: en bok — ett lif; det är en bok af idel kvintessenser, långsamt mognad, men säkerligen äfven i samma mån härdig mot tidernas åvärkan. Vill man åter få en inblick i det långa arbete, som GRUNDTVIG måste underkasta sig för att riktigt utgrunda sina visor, kan en sådan vinnas i den lilla boken *Elveskud*, som meddelades det danska Videnskabernes selskab i maj 1881. Här mönstras uppteckningar från fjorton olika länder, från blott Norden sjuttio stycken.

Anledningen till det nämda 6-åriga uppehållet i utgifningen af det stora folkvisevärket var den förändring i GRUNDTVIGS lefnadsställning, genom hvilken han fullständigt blef vunnen för vetenskapen. N. M. PETERSEN hade dött i maj 1862, ock hans efterträdare som professor blef K. GISLASON. De nordiska språkens betydelse hade emellertid vuxit i den allmänna meningen, så att universitetet ansågs behöfva ännu en representant för dem, hvarför det genom ett kungl. beslut blef bestämdt, att täflan om en e. o. docentur skulle äga rum. K. J. LYNGBY, GRUNDTVIG ock G. F. V. LUND anmälde sig, GRUNDTVIG med *Udsigt over den nordiske oldtids heroiske digtning* till specimen. I valet mellan de två förste fann regeringen den lyckliga utvägen att utnämna båda till e. o. docenter.

»Det var för GRUNDTVIG», skrifver dr WIMMER, som bäst kan bedömma saken, »hvilken aldrig praktiskt öfvat lärarearbete ock hvilkens studier ursprungligen hade varit anlagda med ett helt annat syftemål än en ställning som universitetslärare, en ny ock ovan värksamhet. Men han tog i tu med arbetet med sin vanliga energi ock hurtighet ock ansåg det för sin plikt att efter hand fördjupa sig i alla sin vetenskaps delar, äfven sådana som förut legat fjärmare från hans speciella studier ock intressen; ock det skall sägas, att han till det sista bevarade denna andliga liflighet, så att han under sin värksamhet som universitetslärare var i en ständig utveckling, som förvånade alla hans närmaste vänner ock kolleger.»

GRUNDTVIG hade tidigt blifvit införd i isländskan ock under studiet af visorna naturligtvis varit i ständig beröring med Sämundseddan, med hvilken han blifvit nära förtrogen. Hans första föreläsningar gällde därför denna, ock då genom ett lyckligt sammanträffande SOFUS BUGGE just vid denna tid

sysselsatte sig med sin upplaga af densamma, kunde GRUNDTVIG, som af sin norske vän omedelbart fick sig meddeladt, hvad han hade färdigtryckt, ock sedermera korrekturarken, bjuda sina åhörare på textkritikens senaste resultat. Men äfven BUGGE hade på sitt håll gagn af den lifliga gemenskap, som en lång tid ägde rum mellan honom ock GRUNDTVIG, ock i sitt företal tackar han äfven offentligt för de många skarpsinniga anmärkningar, med hvilka denne riktat arbetet. Själf har GRUNDTVIG, som bekant, utgifvit en edition af Sämundseddan med normaliserad text (1868; ny genomarbetad upplaga 1874) till bruk vid föreläsningar, ock på ingen af alla de handupplagor af den gamla urkunden, som finnas, äro väl nedlagda så mycken begrundning ock så mycket skarpsinne. Till arbetena under hans första läraretid höra ock *Om Nordens gamle litteratur. En anmeldelse og en indsigelse* (1867), hvilken framkallade en del motskrifter. GRUNDTVIGs svar sammanfattades i skriften *Er Nordens gamle litteratur norsk? eller er den dels islandsk og dels nordisk?* (1869).

GRUNDTVIG tog nu i tu med *Folkevisernes* fjärde ock fämte del. Hans material hade tilltagit i omfång ock han själf i mogenhet, under det hans samvetsgrannhet äfven förmådde honom att gå tillbaka till det redan utgifna, som han i *Tillæg* till de nya häftena oupphörligt kompletterade ock beriktigade. Arbetet kunde därför icke, äfven om hans tid varit mindre intecknad, fortgå i samma raska följd som fordom. Så kom döden. Det heter väl med ett halfsant uttryck, att ingen människa är oersättlig; men om GRUNDTVIGs bortgång i hans krafts dagar i någon mån kan ersättas, så är det därför, att han lemnat efter sig en metod för den komparativa visforskningen ock samlingar, som gjort efterföljare till honom såsom utgifvare möjliga.

Färöarnas folk ock språk hade tidigt intresserat GRUNDTVIG, hvarom vittnar hans *Dansken på Færøerne, et sidestykke til tydsken i Slesvig* (1845), riktad mot regeringens förslag om danska tvångsskolor på det lilla ölandet. Detta intresse kom senare äfven Färöarnas folkdiktning till godo. Efter GRUNDTVIG finnes en samling Färö-visor i icke färre än 15 kvartband på till sammans 7300 sidor. Han hade uppgjort planen till denna samling, insamlat det ofantliga materialet

ock ledt dess utskrifvande, som på bekostnad af den Hjelmstjerne-Rosenvingeska stiftelsen värkställdes af arkivassistenten J. BLOCH, en svåger till honom. Hr BLOCH har äfven utarbetat en ordbok till samlingen, ock båda ha öfverlemnats till Kongel. bibliotek. GRUNDTVIG förevisade dem på filologmötet i Kristiania 1881 — där de väckte beundran — som bilagor till sitt föredrag om Färöarnas vitterhet ock språk (tryckt i *Aarbøger for nordisk oldkyndighed* 1882).

Den långa listan på hans arbeten är därmed icke afslutad. Dit höra hans edition af *Peder Palladius' visitatsbog* (1872); *Dansk retskrivnings-ordbog* (1869); *Dansk haandordbog* (1872; ny upplaga 1882); hans upplaga af fadrens *Poetiske skrifter*, af hvilkens tillärnade 9 delar han blott hann utgifva 4; *Peder Smed, dansk rim fra reformatjonstiden* (1880) m. fl. m. fl.; samt hans förut nämnda *Danske folkeæventyr*, ett arbete hvilket han själf kallade ett af sina käraste barn. I flere samfund var han arbetande eller styrande medlem såsom *Kgl. danske videnskabernes selskab, Den Arnamagnæanske kommission, Samfundet til den danske litteraturs fremme* ock *Samfundet til udgivelse af gammel nordisk litteratur*, af hvilket sistnämnda han var stiftare ock till hvars »formand» han blef vald. Det är icke lätt att nämna alla de enskilda företag, i hvilka hans aldrig tröttnande hjälpsamhet gjorde honom till en »arbetande medlem». Sålunda gaf han den förtjänstfulle E. T. KRISTENSEN de kraftigaste handtag ock bistod Färöprosten HAMMERSHAIMB ock vår EVA WIGSTRÖM samt A. HAZELIUS på flerehanda sätt; BUGGEs erkännande hafva vi ofvanföre nämnt, CHILDs likaså; sådana män som FELIX LIEBRECHT, R. KÖHLER, K. MAURER, GASTON PARIS, E. BEAUVOIS hade honom att tacka för mången hjälp, ock för sin del förvarar antecknaren af detta i tacksamt minne flerfaldiga af GRUNDTVIG på honom offrade, befruktande stunder, flere dyrbara bref med upplysningar ock anvisningar. För sina lärjungar var han en tillgänglig vän. Hans tid synes hafva haft en alldeles ofantlig elasticitet.

Yttre erkännanden rönte han flere, utom dem på hans bana som militär ock Dannebrogen. 1869 blef han professor, ock kort före sin död fick han Dannebrogens silfverkors; vid Uppsala universitets jubelfest blef han filosofie hedersdoktor. Icke långt förut hade han — i förbigående — i ett bref till minnestecknaren

anmärkt som en egenhet, att han aldrig fått något erkännande från Sverge, oaktadt hans värksamhet berört lika mycket det som Danmark. Man skulle däri kunna finna också ett uttryck för folkvisestudiets ringa anseende i vårt land, att dess främste man icke vardt befunnen värd något svenskt distinktionstecken. Att den af våra institutioner, hvilkens namn gifver särskild anledning att af hänne vänta deltagande för allt arbete för svensk litteratur, kunnat vara obekant med GRUNDTVIG, är icke antagligt.

GRUNDTVIG var lyckligt gift ock ägde i sin hustru, född LAURA BLOCH, en trofast deltagerska i hans lifs strid samt i hans vetenskapliga ock litterära sträfvanden. Han brukade meddela hänne hvad han skref, ock var trygg, då hon gillat det. Hon bar likväl ett tungt kors, som ju äfven blef hans. Efter ett fall under deras förlofningstid var hon nästan ständigt sjuk, ock under ett par år, hvilka hon för sitt ondas skull tillbragte i Montreux, voro de åtskilda. Han var outtröttlig som sjukskötare, ock då hon tålde vid det, drog han hänne själf i en liten vagn i deras trädgård ock på vägen utanför deras villa. »Den starke mannens omsorg om sin lidande hustru var en kvinnas omsorg ock ömhet», skrifver hans gamle vän FR. BARFOD. Deras äktenskap blef barnlöst, ock han tycktes sörja däröfver. »De er rig, De», sade han med ett uttryck af djup sorgsenhet, då han hörde, huru många barn den, som skrifver detta, ägde. I dess ställe omhuldade båda makarna sina gudbarn, ock i deras hus upptogos ett par ungdomar som deras egna barn. Sin omkring 30 år yngre broder Frederik hade GRUNDTVIG en tid hos sig, tils denne flyttade öfver till Amerika ock lät prästviga sig där. Genom dessa unga kommo lif ock friskhet i hans hem vid Platanevei, i en af rödblommig hagtorn omgifven villa, där den besökande merendels fann honom i ett litet, med bokhyllor från golf till tak infattadt studierum, ordnadt med den fulländning, som man knappt finner annanstädes än t. ex. i chefskajutan på ett örlogsfartyg. Det var ett ombyte, när man från lifvet i den stora staden, där för öfrigt den tid, då antecknaren senast vistades där, socialisterna gjorde människorna nervösa, kom in till själfva hierofanten i folkvisans ock folksagans stämningsfulla tempel! Men denne »hierofant» var ingen högtidlig öfverstepräst, utan en

vänlig ock glättig man, i hvilken löjtnanten satt kvar ock hos hvilken allt intygade värdsmannen.

GRUNDTVIG hade att glädja sig åt en förträfflig hälsa, ock denna, ej mindre än hans goda lynne ock regelbundna lefnadssätt, med dagliga morgonpromenader ock lantliga utflykter om somrarna, samt det förmodade påbråt från fadren läto hans vänner hoppas på att hans lif skulle blifva långt. Han hade ännu många ofullbordade arbeten, många järn i elden. Åren hade föga berört honom. Väl hade hans ljusa hår något grånat, ock vid läsning behöfde han konvexa glas; men till sinnets lifligbet, till gång ock hållning var han ännu en yngre man. Hans plötsliga död — af blodpropp — träffade därför hans vänner alldeles oförberedda. FR. BARFOD berättar det sorgliga förloppet sålunda. »Torsdags afton den 12:e juli (1883) återkommo hans åttiofyraårige svärfar ock hans svåger hem från en tur till landet, ock han skyndade genast bort till dem. Han var sig alldeles lik ock hade ännu lust att sitta längre ock språka, 'men det är synd om Laura, som möjligen nu kunde somna, i fall hon icke väntade på mig'. Ock han gick hem, sof lugnt om natten, steg frisk, som det tycktes, upp den 13:e på morgonen ock gjorde sin vanliga morgonpromenad. Därpå kom han upp från trädgården med en bukett friska blommor, han hade plockat, ock gaf sin hustru dem. Under det han gladdes åt hänne ock blomstren, öfverfölls han likväl af en stark rysning, som hastigt följdes af en våldsam kolerin, ock kastade sig fullt påklädd på sängen. Läkaren SANDING blef hämtad, fick honom ordentligt i säng, fick också frampå aftonen bukt på kolerinen; men han hade häftiga smärtor ock kastade sig fram ock tillbaka i sängen. Han skulle hafva medicin hvar timme, när han var vaken, men emellertid sof han ett par timmar. Lördags morgon den 14:e juli steg han ett ögonblick upp ur sängen, klockan kunde väl vara half 8, men då han ville återvända till den, föll han omkull på golfvet. Här fann Anna Claussen (hans hustrus släkting), som skyndade till från ett sidorum, honom döende. Han hörde icke, att hans hustru gång på gång kallade honom vid namn. Då man åter fick honom till sängs, var han död. Men det sista han i denna värd fick göra, var att plocka blommor till hänne, hvilkens hela lif han gärna ville hafva blomsterstrött.»

»Han lefde ock dog i trons bekännelse ock Fader vår», sade från sin sjukbädd hans änka vid hans kista.

S. GRUNDTVIG hade den lyckan — hvad han väl skulle ansett det vara — att till lefnadstecknare erhålla en man, som på samma gång var hans personlige vän ock en fullt sakkunnig bedömmare af hans lifsgärning. Det är ur hans, d. v. docenten L. WIMMERS, biografi i *Illustreret tidende* (1883, d. 29 juli) samt FRED. BARFODS *Sven Hersleb Grundtvig. Et mindeskrift* (Kbh. 1883) vi lånat det mesta, vi haft att bjuda våra läsare; hvarförutom vi anlitat en lefnadsteckning öfver S. GRUNDTVIG af lektor N. LINDER i *Illustrerad tidning* (1883, n. 30) ock en ty värr föga odlad egen bekantskap med den hädangångne.

R. BERGSTRÖM.

... jer.

... egnat nit ock talang
... varatagandet af våra

folkliga melodier, bör här finnas ett rum. Det vederfares åtminstone detta minne därmed en rättvisa, som i lifvet knappt kom honom själf till del. Af det erkännande, den sträfvande behöfver som ett slags sitt arbetes décharge, som betryggar honom angående dess värde, rönte han föga, om han ock så till vida själf förskyllde den obemärkthet, i hvilken hans arbetsamma, aktningsvärda lif förgick, som han alltid älskade att gömma sig, ock de försynte ju måste stå tillbaka för de högljudde, för dem som förstå konsten att gå på, lika mycket huru. Ej af lottlöshet vid den stora utdelningen af andens gåfvor, utan af eget val hörde HÖIJER till de förbigångne. Han var icke blott en arbetare, som troget ock träget slöjdade i konstens förgårdar ock förvärfvade rätt till flitens pris, utan hade ock undfått kallelse att träda in i själfva templet, enär sångens guddom förlänat honom en af sina allra dyrbaraste gåfvor: förmågan af melodi. Därom vittna t. ex. den originella sättningen af ATTERBOMS *Guitarrspelerskan i Salerno* ock den täcka pärlan *Den späda sylfiden med lockar af guld*, flere af melodierna till andliga sånger af G. E. BESKOW ock signaturen L. S., ock icke minst en del af de ännu outgifna melodiska nipperna i hans rika portfölj.

JOHAN LEONARD HÖIJER var född i Stockholm 1815, men torde hafva tillbragt sina tidigaste år i Uppsala, som alltid för honom hägrade i den purpur, som blott barndomsminnet förlänar en ort. Hvilka hans föräldrar voro, är okändt; hans nära vänner erforo aldrig något om hans härkomst, som till ock med för hans hustru förblef obekant. Då det efter hans död i flere tidningar hette, att han var son af filosofen B. C. H. HÖIJER, behöfver därvid blott erinras, att denne dog tre år före L. HÖIJERS födelseår. En protokollssekreterare LARS CRONHOLM tog den värnlöse gossen om händer ock satte honom i Klara skola för att sedan låta honom egna sig åt handel. En kort tid hade denne ock någon dithörande anställning, men sedan han en gång råkat få öfvervara en opera på K. teatern, befans han omöjlig för yrket. Fosterfadren lät, om ock motvilligt, honom lära musik, ock 1834 tog han organistexamen.

Samma år afled den välvillige mannen i årets svåra kolerafarsot, utan att ha efterlemnat något skriftligt förordnande till fostersonens förmån, som nu stod utan allt huld ock skydd. Allt hvad han då ägde — berättade HÖIJER en gång — utgjordes, utom af ett knappt förråd kläder, af en bibel ock ett timglas, ett par operor i klavérutdrag ock HAYDNs *Skapelsen*. Hans tillflykt blef att gifva musiklektioner, ock till en början i yngre syskon till forna skolkamrater lyckades han få ett antal elever. Som en ljuspunkt i denna mörka tid brukade han nämna det tillträde, han fick till grosshandlaren GNOSPELII musikaliska hem, där sönerna sedan tidigare år voro hans vänner ock där han å sin sida med sin talang kunde bidraga till glädjen vid husets samkväm. Under ytterliga försakelser ock med gränslöst arbete som musiklärare ock senare musikkritiker samt biträde vid HERMAN SÄTHERBERGs ortopediska institut kunde likväl HÖIJER begå sig, efter hand äfven skaffa sig ett piano ock en boksamling, där icke blott större arbeten i musikens teori, utan äfven annan litteratur var representerad. Intresserad för den »frusna musikens» konst, samlade han gärna arbeten i arkitektur ock skaffade sig i brist på dyrbara afbildningar sedermera fotografiska sådana från en mängd håll.

En ställning, om ej mera, fick han, då han 1841 kallades att blifva organist vid Franska reformerta kyrkan med 100 rdrs lön. Året därpå valdes han på en kyrkstämma till organist i Katarina församling, då hans lön blef 300 rdr; först 21 år därefter höjdes den till 750. Denna rikedom fick han likväl icke länge njuta odelad: arbetet i den kalla kyrkan angrep honom så, att han sedan 1875 måste anlita en medhjälpare, som sedan blef hans vikarie.

För sin flit kan man ju, enligt GÖTHE, berömma till ock med sig själf. Måtte det komma under ögonen på någon misströstande nybörjare, att HÖIJER efter en bekymmerfull ungdom utan stöd, utan gynnares rekommendationer, utan allt så när som förtröstan till Gud kunde med eget arbete blifva, hvad han blef! Han hade kunnat lefva ett pittoreskt bohémienlif, gjort skulder ock satt sig i »poetiska omständigheter»; men han föredrog att gifva undervisning för 12 skilling i timmen, göra alla rätt ock blifva en man för sig.

I JULIE WESTÉE fick HÖIJER (1845) en hustru, som förstod honom ock till hans flit lade sin, så att det ekonomiska trycket efter hand lättnade. Han kunde allt mera egna sig åt annat än de tröttsamma lektionerna ock den mekaniska korrekturläsningen för musikförläggarne ock koncentrera sig på egna företag. Så utgaf han en *Harmonilära för dilettanter* (1846), *Italienska sångens grunder*, *efter* VACCAJ ock en öfversättning af HENNINGS *Violinskola*, de båda senare antagna för undervisningen vid Musikaliska akademien, skref musikkritiker för flere tidningar m. m. En mängd poem, egna ock öfversatta, i tidningar ock musiktryck, förskrefvo sig ock från honom. Med novellen *Konstnärens stjerna* hade han (1844) gjort ett försök, som transponeradt till nyare former ännu skulle läsas med nöje, då där finnes både fantasi ock liflig känsla. Genom hans medlemskap i det 1845 stiftade Konstnärsgillet vidgades hans umgängeskrets, ock för den tillbakadragne organisten öppnade sig flere bildade hem. I de musikaliska blef han särskildt hemmastadd, ock för sina vänner från dem tillställde han ett slags anspråkslösa konserter, i det han efter aftonsångerna i Katarina kyrka stannade kvar ock, biträdd af amatörssång, spelade än klassiska saker, än ett ock annat anspråkslösare stycke. Någon ekvilibristisk färdighet hade han aldrig sträfvat efter; men han var i hög grad en uttrycksvirtuos, ock särskildt hade han en förmåga att återgifva ett föregående släktleds sångstycken, som med större eller mindre skäl fått karakter af slagdängor, så att de framstodo som föryngrade. Han kunde därvid komma åhöraren att tänka på ciceronerna i Pompeji, då de — till större båtnad för de resande än för de gamla väggmålningarna själfva — spolade öfver de senare med vatten, så att de för några ögonblick skimrade i sin första glans. När han spelade ALMQVIST, kunde han nästan försona sina åhörare med dennes underligheter ock banaliteter.

Hos GEORGE STEPHENS infördes HÖIJER äfven, ock hos honom än upptecknades melodier efter föredrag af någon påträffad viskunnig, än utreddes noterna i någon gammal anteckning. För lefnadstecknarens minne hägra i månskensdager stämningsfulla kvällar hos den entusiastiske, lifaktige engelsmannen, som den tiden bodde i »staden», i ett af dessa äldre hus, som, föga lockande utvärtes, vinna vid närmare bekantskap.

Mästadels vistades man i hans stora, med böcker ock en del antikvariska ting från golf till tak klädda arbetsrum, ut i hvilket från en mörk nisch en Mariebild på guldgrund blickade. Vid pianot satt HÖIJER, som snart med fylliga harmonier spelade upp det nyss antecknade eller utlästa stycket; ock vanligtvis på golfvet, med händerna under hufvudet, blundande ock »idel öra», låg värden själf, den tiden en god del prydlig Pelham, med blåsvart hår ock skägg. När stycket gafs da capo, hände att åhörarne, bland hvilka fans en eller annan landsman till STEPHENS, med mera entusiasm än röst föllo in. Det var, korteligen, lif ock lust i dessa artistiskt obesvärade samkväm, hvilka ej mindre än STEPHENS' hela personlighet säkert värkade väckande på HÖIJER ock gåfvo honom anvisning på folkmelodiernas fägring, för hvilken han i egenskap af hallstämplad musiker eljest kanske icke fått sinne.

Till C. J. L. ALMQVIST kom HÖIJER i ett egendomligt vänskapsförhållande. Nykter i sitt lefnadssätt ock ärbar i sitt tal, kunde ALMQVIST täcka sina onda lidelser med en slöja af aktningsvärdhet, som invärkade på de hederlige ock omisstänksamme, om också en del instinktlikt skydde honom, såsom den redlige W. v. BRAUN. Därtill kom den profetnimbus, med hvilken han omgaf sig, där det passade, ock som var särskildt egnad att locka en för inflytelser på fantasiens vägnar så tillgänglig natur som HÖIJERS. Mot denne tyckes han för öfrigt endast ha vändt sina bästa sidor, ock äfven sedan ALMQVIST blifvit blottad, fortfor HÖIJER naivt att i honom se, hvad en af P. G. AHNFELT (i *Studentminnen*) omtalad prästman fann i Judas, »en ädel, men misskänd man». Med tiden öppnades likväl HÖIJERS ögon, ock på äldre dagar talade han icke gärna om mannen, liksom icke häller om hans musikfoster, åt hvilka HÖIJER själf (samt BAUCK) gifvit hvad af form de ägde.

HÖIJERS senaste år förgingo stilla ock utan andra »händelser» än nya kompositioner. Hans musikaliska alstringsgåfva, som under de tidigare årens släp hållits tillbaka, hade icke blifvit kväfd; ej blott att den mognat, hade den fått karakteren af ett fördämdt flöde, som med dess större ymnighet bröt sig fram. Ett par utflykter till Köpenhamn ock sommarnöje i Småland, senare i Södermanland vid den sköna Båfvens strän-

der, voro för honom tilldragelser. En mindre lyckad episod var hans försök att bosätta sig i Södertälge. Genuin stockholmare, som han var, pinades han af småstadens enformighet under vintermånaderna. »Jag såg ut genom fönstret en dag», skref han till en vän, »ock såg en lykttändare, tre kråkor ock en katt; ock jag såg ut genom fönstret dagen därpå, ock såg ingen lykttändare, inga kråkor ock ingen katt: i höst kan du åse mitt intåg i Stockholm tillbaka.» En episod — för honom var det en sådan — som gladde honom, var en brefväxling, som öppnades mellan honom ock Z. TOPELIUS. HÖIJER hade satt den finländske skaldens *Lärkröster i maj* i musik ock öfversändt kompositionen till honom. TOPELIUS tackade ock förklarade att, oaktadt icke få svenska tonsättare komponerat till hans dikter, sällan något däraf skänkt honom en allt igenom så glad tillfredsställelse som den ifrågavarande. »Där är frisk natur, vårluft ock blå himmel, såsom man tänker sig dem vid fogelsång. Ja, förlåt mig», fortfor skalden, »jag är ju blott en dilettant, som klinkar mitt fortepiano tämligen styft, alltså inkompetent att bedömma musik; men mig förekommer denna komposition melodiös, originell ock särskildt mästerligt målande i ackompanjementet.»

Brefvet innehöll för öfrigt ett intyg om den obemärkthet, i hvilken HÖIJER lefde. TOPELIUS tog honom för en ung man ock slöt sitt bref med någonting liknande en uppmuntran. »Fortfar», hette det, »att dikta friskt ur naturens hjärta, ock hvarken jag eller andra skola länge behöfva leta LEONARD HÖIJERS namn bland Sverges tondiktare.» TOPELIUS insåg snart sitt misstag ock skref: »Att en af den svenska musikens aktade veteraner ock en af den svenska litteraturens mångårige, insiktsfulle medarbetare hedrat en liten visa af mig med en förtjusande melodi, det vet jag nu; ock förvånar det mig blott, att jag icke genast anade det» . . . »Alltså — vi äro samtida, vi ha vuxit upp ur samma tidsrot, vi förstå hvarandra. När jag läste min gamle vän C. J. BERGMANS nyligen utgifna diktsamling, igenkände jag där en fläkt från vår ungdom. Utan tvifvel skola dessa blad nu af ett yngre släkte anses föråldrade, ock vi få ju icke förneka detta släkte dess rätt att skåda med andra blickar ut öfver världen; ja, vi må ju medgifva behöfligheten, till en viss grad, af en reaktion mot vår

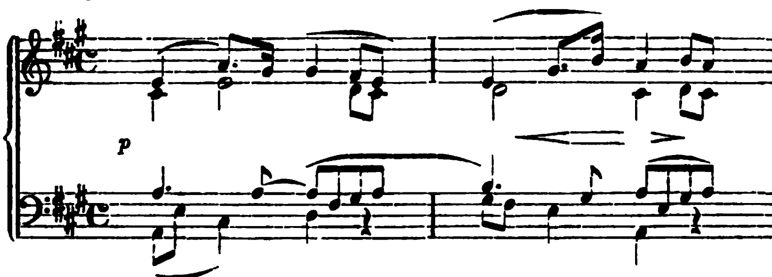
må hända ensidiga idealism. Men det vissa är, att om vi själfva föråldras ock glömmas, skall det bästa af oss stå kvar ock öfverlefva oss; det oförgängliga i våra ideer skall en dag å nyo besegra reaktionen ock, luttradt af pröfningen, stå oförvissneligt på det sannas ock skönas eviga grund, som dock var vår grund, realismen må förneka det huru den behagar.»
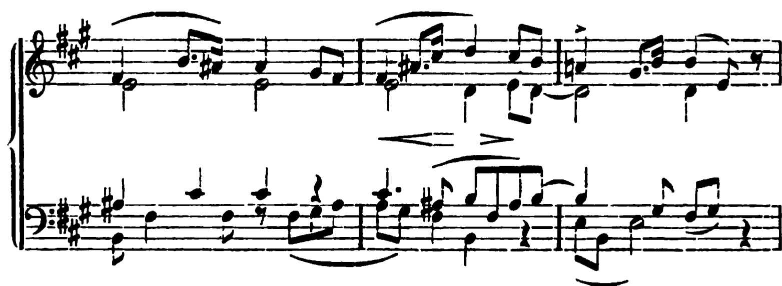
Ock en idealist var HÖIJER, både i ordets äldre betydelse ock i den, det i våra dagar någon gång har. Han var i grunden poet, mindre tydligt då han skref vers, t. ex. den lilla diktsamlingen *Vid Fyris' strand* (1872), än då han spelade ock komponerade ock, fritt följande ögonblickets ingifvelser, talade, hvarvid han brukade illustrera sina ord med än någon tindrande liten bild, än några takter på pianot. Han var lätt tillgänglig för intryck. En helt vanlig utsikt, ett träd, en småsak kunde väcka hans hänförelse. Han blef aldrig gammal; ännu vid gränsen till sjuttiotalet hade han en ynglings sinne ock lynne, trots tidtals pinsamma nervsmärtor ock den pulsådersvulst, hvilkens bristning plötsligt, den 11 juli 1884, ändade hans lif. Han dog på Helgesta prästgård i Södermanland ock begrofs på församlingens kyrkogård vid den vackra Båfvens strand. Några dagar förut hade han skrifvit följande, hans »sista musikaliska tanke», hvilken må pryda dessa anteckningar.
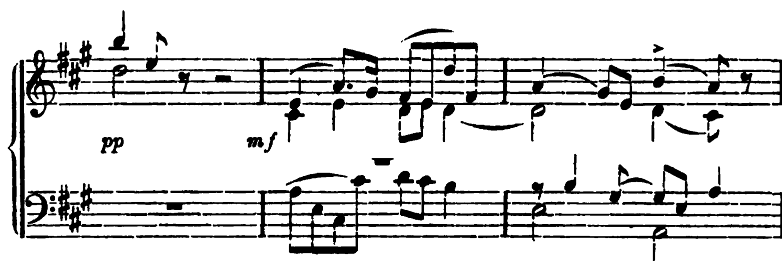
Aftonens guldglans
skimrar så skönt i
furornas kronor;
tystnat har foglars
klingande kör.
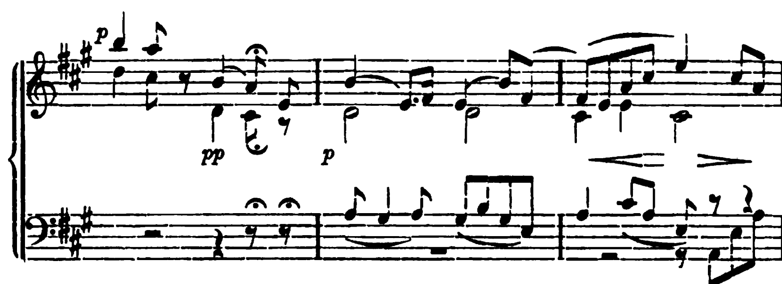
Tröttade böljan,
jagad af stormen,
hunnen till stranden,
kysser dess blommor,
domnar ock dör.
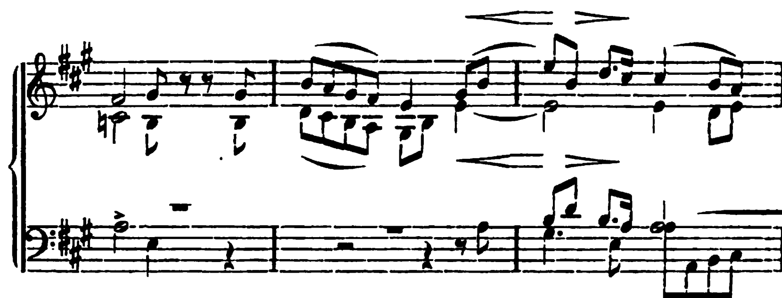
Adagio.

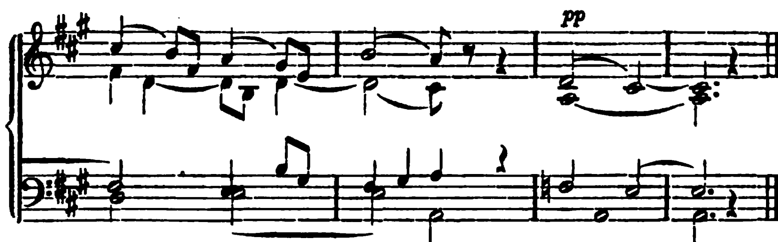

pp
mf

p
pp
p

De af HÖIJERS många arbeten, som harmonisk bearbetare m. m., som här böra nämnas, äro följande:

Sveriges historiska och politiska visor. Samlade och utgifna af G. O. HYLTÉN-CAVALLIUS *och* G. STEPHENS. I*. Örebro 1853.

Swenska Wisor upptecknade och samlade af RICHARD DYBECK. N:o 182. Stockholm, L:s Gust. Rylander.

Andra häftet Svenska Visor upptecknade och samlade af RICHARD DYBECK *samt harmoniskt behandlade af* LEONARD HÖIJER. N:o 265. Stockholm, L:s Gust. Rylander.

Svenska Gång-låtar upptecknade och samlade af RICHARD DYBECK *samt harmoniskt bearbetade af* LEONARD HÖIJER. Stockholm. Abr. Hirsch. 309.

Svenska Folkmelodier, utgifna af RICHARD DYBECK. *Första samlingen.* 1—100. Stockholm 1853—56. Utkom i 5 häften.

Narva-marschen. En musikhistorisk studie. Tidskr. *Förr och Nu.* 1875.

En musikalisk kulturbild från Ulrika Eleonora den yngres dagar. Tidskr. *Förr och Nu.* 1873.

Svenska Folkvisor utgifna af E. G. GEIJER *och* A. A. AFZELIUS. *Ny, betydligt tillökad upplaga, utgifven af* R. BERGSTRÖM *och* L. HÖIJER. 1—3. Stockholm 1880. Bd. 2 är till hufvudsaklig del H:s värk.

Källor: Personlig bekantskap ock meddelande af enkefru HÖIJER. — HÖIJERS *Musik-lexikon* med skriftliga tillägg af förf:n. — Biografi i

Svensk Musiktidning, 1884, nr 13, hvilkens författare, trots meningsskillnader, nobelt gifvit HÖIJER sitt erkännande; jfr äfven en rec. af HÖIJERS *Fyra sånger vid pianoforte* i *Aftonbladet*, 1885, nr 126; *J. Leonard Höijer* i *Svalan*, 1873, nr 37, af undertecknad, som ur denna äldre lefnadsteckning här plagierat ett eller annat af sina egna ord.

R. BERGSTRÖM.

Karl XI:s senare re-
ninska de förluster,

hvilka haveri å dess kuster medförde. Danskar ock andra utländingar måste anlitas, om någon redare eller skeppare ville söka sitt igän på hafsbotten inom svenskt område. I synnerhet var detta fallet på västkusten, hvarför generalguvernören ASCHEBERG 1688 utfärdade förbud mot anlitande af utländskt biträde i dylikt fall ock Kongl. M:t 1692 privilegierade ett svenskt dykeribolag, med hufvudsäte i Helsingborg ock uteslutande rätt att bispringa haverister från norska gränsen till Falsterbo. Dykeribolaget införskref en »mästerdykare» från Holland, JOHAN BEEN, en fyrtio års man, som både i Holland ock England öfvat sitt yrke ock nu skulle lära svenskar »Konsten att lefva uti vattnet». I sin så betitlade skrift berättar MÅRTEN TRIEWALD, som 1729 upprättat ett dykeribolag för Östersjökusten, att han tillkallat den sjuttioårige mästerdykaren BEEN, som i fämtio år öfvat yrket, aldrig varit sjuk ock ännu egde full mannakraft, för att inför riksståndens deputerade pröfva TRIEWALDS nya dykarklocka. BEEN skötte sin hårda syssla ända till få år före sin död, vid 91 års ålder.

Hans son, ISAAC BEEN, var född i Helsingborg, blef sjökapten i holländska Ostindiska kompaniets tjänst, sedan i svensk, men slog sig på affärer, blef köpman ock rådman i Helsingborg, där han vann stort anseende. Borgerskapet valde honom 1786 till riksdagsman, ock han gjorde vid riksdagen hvad han kunde för att hindra talmannens ock de lydaktiges planer att öfverrumpla eller uppskjuta, alltefter den ledande viljans önskningar. Han blef således icke återvald 1789, när ofrälseståndens patriotism assimilerats med rojalismen; men hans tänkesätt förskaffade honom 1793 ett hedersomnämnande af THORILD, hvilket gjort honom namnkunnig. Den landsförviste filosofen, som på utfärden passerat Helsingborg ock där gjort BEENS bekantskap, skref nämligen från Köbenhavn till en vän i Stockholm, om »en liten gammal rådman BEEN, för hvars kalott många Stockholmska Råder borde taga af sig hufvudet, om komplimangen skulle vara proportionerad».

Den »illitterate» rådmannen, som så slagit an på snillet, dog 1800. Året förut hade hans vackra dotter ELISE MARIE gift sig med en ung handlande i samma stad, PETER MÖLLER, som gått ut i världen med två tomma händer ock ett förslaget hufvud. Rådmannens son, JOHAN LORENS BEEN, också handlande i

Helsingborg, hade haft mera att börja med än MÖLLER, men stannade snart långt efter honom i rikedom — på allt annat än barn. Då visade sig också BEEN förslagen en gång. Den 20 maj 1809 föddes honom af hans hustru, HELENA MARIA ZOLL (sondotter af en från Tyskland inflyttad major), en son, för hvars fortkomst i världen han tyckte att den barnlöse svågern kunde sörja. Han bjöd syster ock svåger till fadders ock öfverraskade åtminstone svågern, när denne hörde prästen döpa den nyfödde till namnet PETER MÖLLER. Det där tog icke väl i början; men den lilles faster medlade, ock så akcepterade den rike fränden den fattige frändens växel, mot villkor att PETER MÖLLER BEEN aldrig skulle få veta af, att han endast i dopnamn var PETER MÖLLER. Skulle han taga sig af barnet, skulle det också till fullo vara hans.

Handlanden PETER MÖLLER blef sedan titulerad kommerseråd, hade ett vackert hus i Helsingborg ock inköpte efter hand tre adelsgods i Halland ock Västergötland. Traditionen i Helsingborg visste ännu årtionden efter hans död att förtälja om djärfva mandater, genom hvilka han lyckats betrygga sina importer mot varans fördyrande i form af tull. Fostersonen berättar i *Hallands herregårdar* ett karakteristiskt drag ur hans affärslif. Ett franskt skepp med vinlast, uppbringat af engelska kryssare, såldes på prisauktion i Plymouth ock inropades af MÖLLER genom engelskt ombud, som försåg fartyget med engelska skeppsdokument ock en svensk kapten. Denne ville i sundet smyga sig ifrån den svenska konvojen för att gå in till Köbenhavn — fientlig hamn för både Sverge ock England ock just därför så utan tillförsel, att en last, sådan det uppbringade fartyget förde, där kunde säljas med kolossal vinst. En bemannad slup från chefsfartyget återförde väl rymmaren till konvojen, som ankrade utanför Malmö. Men MÖLLER, som från tornet Kärnan åsett, hur det öfverenskomna tilltaget misslyckats, sände genast sin kassör till Malmö — »med öfvertygande skäl». Fartyget fick gå. »På denna affär förtjänades omkring 100,000 riksdaler».

Det var kanhända denna lyckade spekulation, som föranledde MÖLLER att 1813 köpa Skottorp i Halland. Där ock i Helsingborg förflöto adoptivsonens tidigaste barnaår; men redan vid säx års ålder skildes han från hemmet ock sändes till den berömda Herrnhutarskolan i Kristiansfeld i Slesvig, hvarifrån

han i trättonde året återhämtades till Sverge — för att anförtros åt en privat läroanstalt i Småland, ej långt från Växjö. De offentliga läroanstalterna i Sverge voro just icke synnerligen att skryta med, den tiden, ock både då ock långt senare voro så väl Kristiansfeld som pensionater på landet, merändels under ledning af någon till kyrkoherde befordrad »skolmagister», ganska moderna för rike mans barn. Men ännu modernare, bland både adelig ock ofrälse »haute volée», var krigsakademien på Karlbärg. Ock som fostermodern, från början en värklig mor i kärlek som i svaghet, gärna ville se sin gosse i vacker husaruniform, utvärkade hon, att PETER MÖLLER skulle bli kadett.

Det var på våren 1823, kort innan han fyllde sitt 14:e år, som PETER MÖLLER j:r, under besök i föräldrahemmet före afresan till Karlbärg, af en händelse blef upplyst om sitt värkliga släktförhållande till dem, hvilka han dittils trott vara sina föräldrar. »Det var ett hårt slag för barnahjärtat», skrifver han på gamla dagar, »att på en gång se sig beröfvad hvarje rättighet, hvarje anspråk på deras kärlek, hvilka barnet lärt älska som sina föräldrar. Ynglingen lärde dock däraf att ställa desto allvarligare anspråk på sig själf.»

Den religiösa atmosfären i Kristiansfeld, om än formellt, dock ej väsentligt ändrad i den småländska gosspensionen, skulle således nu utbytas mot den med allt annat än herrnhutism mättade atmosfär, som hvilade öfver kadettlifvet på Karlbärg. Gamle CRONSTEDTS långa guvernörsperiod hade väl nyss gått till ända, men öfverste LEFRÉNS kraftiga tag kunde icke genast rycka upp allt ogräs med rötterna. Det värsta ogräset, »pennalismen», slog dock tydligen till reträtt, ock kadetten C. F. RIDDERSTAD hade nyligen modigt uppträtt däremot, när PETER MÖLLER, två år senare än RIDDERSTAD, den 9 maj 1823 inskrefs som kadett. Samma år intogs äfven excellensen ADLERSPARRES son CARL AUGUST, den sedan som »Albano» bekante vitterlekaren. Bland lärarne var skalden A. A. GRAFSTRÖM, om hvilken RIDDERSTAD vittnat, att han väckte den vuxne gossens slumrande kunnskapshåg ock tog sig af det gryende diktaranlagets utveckling. Antagligen har GRAFSTRÖM icke häller varit främmande för ADLERSPARRES ock MÖLLERS gryende vitterlek, hvars förstlingar datera sig från kadettåren ock kanske delvis införts i RIDDERSTADS handskrifna kadett-

tidning. Men MÖLLERs unga sångmö bar intet slagsvärd, som RIDDERSTADs, inga glacéhandskar, som Albanos. De få alster af hans kadettlyra, hvilka han för sina barn bevarat i en liten samling »Rimmerier», visa hän på den sinnesriktning, Kristiansfeld danat, stärkt af den nedslagenhet, upptäckten af fosterföräldraskapet vållat det unga hjärtat. 1826 diktar han

Fridens stjärna.

Ensam står du på den öde stranden,
utaf smärta tärd,
längtar hädan från de mörka landen
upp till ljusets värld.

Ingen suck ditt kvalda hjärta höjer,
men i ögat står —
tydande de känslor själen röjer —
sorgens stilla tår.

Skåda seglarn, som af stormen jagas
omkring hafvens bryn:
natten härskar, ingen morgon dagas
mera för hans syn;

men en stjärna ser han vänligt blinka
genom nattens famn.
Färden styr han dit dess strålar vinka
ock når lugnets hamn.

Lyser dig ej denna klara stjärna
på din vandrings stig?
Endast hon i mörkret kan dig värna,
därur leda dig.

Ty ej sällheten *den* öfvergifver,
som i stormens tid
åt sig räddat det, som evigt blifver:
själens rena frid.

Väl är ett stycke erotik från kadettåren bevarat bland MÖLLERS »Rimmerier», men äfven detta är elegiskt hållet. Kamratlifvet gjorde emellertid sitt till att höja den unge elegikerns stämning, om än det aldrig kom honom att bryta med de kära idealen. Lärarne gjorde sitt bästa för krigsbildningen, ock sedan tre jettoner kommit på kadetten MÖLLERS lott, utexaminerades han den 20 november 1827 ock utnämndes till kornett vid Kongl. Skånska husarregementet.

Det var icke af egen böjelse han blifvit husarofficer; men då han nu en gång var det, ville han taga sin lefnadsuppgift på allvar, så mycket en indelt officer i fredstid då för tiden kunde göra. Han fortsatte således vid högre artilleriläroværket sina militära studier, men måste snart afbryta dem för att egna sig åt vården af ett vidlyftigt lantbruk. Redan 1831 afled nämligen kommersrådet MÖLLER, ock hans enka, unge PETER MÖLLERS faster ock fostermoder, påkallade hans biträde för skötseln af de egendomar, hvilka nu blifvit hännes, Skottorp ock Dömestorp i Halland, vid foten af Hallandsås, det förra godset 15 mantal, det senare 18, med talrika underhafvande. Det ståtliga slottet på Skottorp, hvilket kommerserådet MÖLLER låtit uppföra i stället för det gamla förfallna, där Karl XI:s bröllop stått, hade nyligen blifvit färdigt (»det kostade mer än hvad för egendomen blifvit betalt», heter det i *Hallands herrcgårdar*), åkerbruket var af den driftige mannen under halftannat årtionde betydligt utvidgat, välstånd rådde hos både härrskap ock underhafvande; men den unge kornetten fann dock icke allt väl beställt. För lantbrukarens yrke hade han liflig håg; de studier ock sysslor, yrket påkallade ock medförde, öfverensstämde fullkomligt med hans böjelse, ock han nådde ganska snart framom den ståndpunkt, som då ansågs mönstergill för ett halländskt jordbruk.

Från fostermoderns biträde blef MÖLLER 1833 hännes arrendator ock 1846, efter ett »köp till vänpris», hännes efterträdare som egare till härresätena Skottorp ock Dömestorp.

* * *

En ibland MÖLLERS första åtgärder som arrendator var att för godsets ungdom inrätta en skola — ett årtionde innan folkskolestadgan utfärdats. Här deltog han under flera år själf i

undervisningens meddelande ock hade tillfredsställelsen, att äfven aflägse boende föräldrar för sina barn sökte inträde vid hans skola. Genom läsning ock umgänge med erfarna lantbrukare vidgade han sin kunnskap i lanthushållningens olika delar ock företog åren 1835 ock 1836 studieresor i Tyskland ock England. »Det rationella lantbruket» hade i MÖLLER en af sina första praktikanter inom våra landamären. Han införde redan 1836 från England nötboskap af bättre ras, hvilken sedan från MÖLLERS ladugård spriddes i orten ock jämväl i andra landskap. Hans råd till köparen var, att boskapen för att göra skäl för sitt pris bör födas väl — »ock icke på vanligt svenskt sätt endast lifnäras eller framsvältas». Samma grundsats tillämpade han på åkerjorden, som endast alltför ofta utsögs på alster utan att förses med tillbörlig näring. MÖLLER gick i spetsen för införande af peruviansk guano ock värkade både med ord ock skrift ock handling för att förmå sina grannar att bryta med gamla vanor ock följa sundare brukningssätt.

Kornetten hade 1834 befordrats till löjtnant, 1838 gift sig, 1839 med ryttmästares namn, heder ock värdighet tagit afsked ur krigstjänsten, 1842 kallats till ledamot af Kongl. lantbruksakademien. Så hade redan hans anseende som rationell jordbrukare tillväxt. Han deltog lifligt i Hallands hushållningssällskap, under trätton år sällskapets sekreterare, sedan ännu längre dess ordförande. På Dömestorp föranstaltade han 1845 i september ett »praktiskt lantbruksmöte», där EDVARD NONNEN från Degebärg höll föredrag ock MÖLLER själf anordnat en vacker utställning af hästar, nötboskap ock åkerbruksredskap, in- ock utländska; profplöjning företogs, priser utdelades m. m., som sedan länt till efterföljd på andra orter. Bland annat, som MÖLLER försökte sig på, var äfven att utrota fördomen mot hästslaktning, hvilken ansågs för »rackaregärning», ock hästkött, hvars förtärande ansågs ovärdigt en kristen människa. När han en gång i sina första arrendators-år tillkallat en veterinärläkare för att obducera en häst, kunde han ej förmå någon af sitt folk att därvid biträda, förrän han själf tagit i, jämte hästdoktorn. Då skämdes drängarna. Hvarken MÖLLER eller hans folk ratade sedan friskt hästkött, när det erbjöds.

Denna lilla detalj är endast anförd som ett exempel på MÖLLERS sträfvan att hos folket utrota fördomar, hvilka hindrande

stodo i vägen för en sund åskådning af lanthushållningens kraf. I stort ock smått var han omtänksam. Särskilt egnade han beräkning ock eftertanke åt förhållandet mellan jordens egare ock jordens brukare, i hvilkas samarbete han ville tillgodose bådas fördel, ej den enes på den andres bekostnad. Det tillfälle han som jorddrott egde att praktisera sina teorier, lemnade han icke oförsökt, ock hans erfarenheter voro i allmänhet goda. Men äfven i lagstiftningen fann han ändringar af nöden för vinnande af bästa resultat, ock så gott han förmått har han äfven härför sökt värka, sedan han i lagstiftande församlingar vunnit inträde.

På våren 1849 försökte MÖLLER att genom *Hallands läns hushållningssällskaps tidning* sätta sin orts jordbrukare i meningsutbyte ock delgifva dem, hur frågor för dagen inom deras arbetsområde annorstädes vunnit lösning. Men företaget vann ringa anslutning, ock efter halftannat år upphörde månadsbladet. Hushållningssällskapets handlingar fortgingo emellertid, ock däri, så väl som i större lantbrukstidskrifter, öfvade MÖLLER emellanåt sin pänna. 1853 utgaf han en uppsats *Om utförande af svenska ladugårdsalster till England samt den engelska marknadens fordringar.* Det intensiva jordbruket var hans lösen: utan det kan jordbrukaren ej häfda sin plats i världsmarknaden; att vänta välsignelser af isolering, tullskrankor, förbudslagstiftning o. d., som sedan pröfvats, men ej främjat odlingens utveckling, fann MÖLLER ingalunda förenligt med hvarken landets eller jordbrukarens bästa.

Såväl i utlandet som inom Sverge hade MÖLLER företagit många resor ock härunder egnat studier ock intresse äfven åt andra områden än lanthushållning. Särskilt hemortens, Hallands, folkkunnskap ock historia hade i honom en varm vän. Det halländska landskapsmålet hade länge intresserat honom. Han upptecknade ord under sina resor i länet ock under sin dagliga beröring med dess invånare. Han skaffade sig tillgång till äldre samlares uppteckningar ock förmådde domkapitlet i Göteborg att i ett cirkulär till provinsens folkskollärare uppmana dessa att hvar i sin ort lemna MÖLLER biträde för insamlande af material till en halländsk ordbok. I åratal bedref han komparativa ock etymologiska studier i samband med sin ordinsamling ock fann däruti stort nöje. Dessa studier förde honom i umgänge med mer än en af den sydsvenska universitetsstadens

lärde, hvilka med undran förnummo den bekante jorddrottens ock f. d. ryttmästarens beläsenhet inom filologiska ock historiska litteraturområden ock beredvilligt gingo honom tillhanda med önskade upplysningar. En särskild äggelse till både ordinsamling ock etymologiska jämförelser hade MÖLLER fått af P. A. MUNCHs i slutet af 1840-talet framställda påstående, att Sverge ock Danmark stodo utanför norræna-tungans område. MÖLLER ville nu påvisa, att »norræna tunga» ännu lefver i våra landskapsmål.

I Lund trycktes ock utkom 1858 *Ordbok öfver halländska landskaps-målet, samlad af P. Möller* (XXIV + 231 ss. + 2 blad, 8:o). Den väckte både glädje ock öfverraskning. »Möller? Hvad för en Möller?» — hette det. »Är det ryttmästaren på Skottorp?» — »Å, kan han latin, sanskrit, keltiska ock allt hvad det är, han lyser med i källförteckning ock ordförklaringar?» Det var icke utan, att ett ock annat lärdomsljus fann det löjligt, att en ryttmästare på landet ville ge sig utseende af lärd. Men mer än så har PETER MÖLLER burit med jämnmod. Han var visserligen utan den lärda skolans underbyggnad, men han hade tillegnat sig det kunnskapssökande nitets öfverbyggnad, ock hans lexikaliska jämförelser voro, där de misslyckats, icke af sämre halt, än hvad svenska samtida af akademisk rang bjödo på nära ett årtionde senare. Svenska Akademien gaf sitt erkännande åt nitet så väl som åt kunnigheten, då hon på högtidsdagen 1859 till ryttmästaren MÖLLER öfverlemnade sin stora guldmedalj. Svenska landsmålsföreningarna egna hans minne sin kärleksfulla tacksamhet för hans värk, som stod framom många föregångares, som sporrat ock väglett efterföljares. Den rika utveckling, folkkunnskapen ock icke minst landsmålsstudiet efter utgifvandet af MÖLLERs ordbok vunnit, ökar endast antalet af dem, som förstå att till fullo uppskatta hans uppoffrande nit.[1]

Det är icke utan, att den halländska ordboken gjorde sitt till att vända en allmännare uppmärksamhet än lantbruksakademiens ock hushållningssällskapens på ryttmästaren MÖLLERs person, ock man hörde den, i bredd med lantbruksmeriterna, anföras som skäl, att vid Karl XV:s kröning 1860 ryttmästaren

[1]) En särskild uppsats om ordboken har prof. LUNDELL haft godheten bifoga till denna biografi.

MÖLLER på Skottorp blef en af de fyra jorddrottar, hvilka jämte en landshöfding hugnades med adelig sköld. Han introducerades å riddarhuset 1862 under nummer 2,336 ock antog som adelsman namnet VON MÖLLER.

* * *

Redan 1858 hade MÖLLER af Kongl. M:t förordnats till medlem i en kommitté, som skulle utarbeta förslag till ny bevillningsförordning. Som medlem af riddarhuset vid 1862 års riksdag invaldes han därför i bevillningsutskottet, i hvars arbeten han deltog; men i diskussionen vid ståndets plena yttrade han sig sällan. Som motionär yrkade han revidering af tjänstehjonsstadgan; till kommunalstämman ville han förlägga slitandet af tvister om arbetsskyldighet mellan husbonde ock tjänare samt stadga straffbestämmelser för sträjker, vare sig de utginge från arbetsgifvaren eller arbetaren. Vid sista ståndsriksdagen (1865) yttrade VON MÖLLER icke ett ord i plenum, men lade i voteringsurnan sin röst för det kungliga representationsförslaget. Hallands landsting, hvars ordförande han var under den nyinrättade institutionens sju första år, invalde VON MÖLLER i den nya riksdagens första kammare, 1866 ock 1875. Under 20 riksdagar deltog han i kammarens, lag- ock konstitutionsutskottens arbeten. Intresset för den nya representationens »öfverhus» föranledde VON MÖLLER att från kamraterna från första valet insamla lefnadsteckningar eller material till dylika, dem han själf bearbetade; den märkliga samlingen utgafs af trycket 1875 under titeln: *1867 års Första Kammare*, men endast för privat utdelning.

P. VON MÖLLERS riksdagsvärksamhet är icke af mera ingripande betydelse för vårt politiska lif, men innefattar mycket ock ärligt arbete. Han hörde icke till de »senatorer», hvilka lemna platsen tom, utan till dem, hvilka plikttroget taga del i ärendenas behandling. I somliga frågor tog han ganska varmt till orda. Kvinnans myndighet hade i honom en förkämpe, men föräldrars giftomannarätt ville han bevara, äfven för myndig dotter. Utsträckande till »den privilegierade jorden» af skattebördor, som förut endast ålegat »den oprivilegierade», motsatte han sig, lika väl som all slags afskrifning af den senares bördor.

1873 års »kompromiss» mellan lantmannapartiet ock vännerna af en bättre härordning hade i MÖLLER en motståndare, som ej gaf med sig. Industriidkares rätt att för sina syften inkräkta på jordegarens, t. ex. genom vattenuppdämningar ock inmutningar, kunde han aldrig förmås att erkänna. När han i den passionerade inmutningstiden, då kolgrufvor söktes öfver allt i Skåne ock Halland, en gång klagade, att han snart icke kunde disponera mer än huset på sin egendom, kallades han vänner emellan »husegaren MÖLLER». Han log själf gott åt skämtet, men fann det icke dess mindre högst oförsvarligt att, som han sade, »en enda person skall få inmuta hela Halland». Det var då en skriftställare kallade honom »en hedersman, om ock något het». Med älfva års mellanrum repeterade han i riksdagen alldeles samma ord: »inmutningen sväfvar som ett Damoklessvärd öfver jordegarens hufvud».

Den 15 mars 1871 diskuterades i första kammaren anslaget till en adjunktur i nordiska språk vid hvartdera af rikets universiteter. En f. d. akademidocent i Uppsala uppträdde emot anslaget, förebärande bland annat att en »indogermanisk lärostol» i Uppsala vore att föredraga. Då tog MÖLLER ordet. En brist i ett hänseende, sade han, bör ej anses som skäl att låta en annan brist fortfara. De nordiska språken äro obligatoriskt läroämne för filosofisk kandidatexamen, ock en lärarplats vid hvartdera universitetet är därför otillräcklig. Att Uppsala egde fyra docenter i nordiska språk hade motståndaren anfört som skäl att icke inrätta en adjunktur; men MÖLLER påvisade, att de tre redan blifvit eller sökte blifva lektorer, ock att den fjärde (RICHERT), »som åtnjuter allmänt erkännande för sin duglighet, icke gärna kan stanna kvar vid ett lärovärk, där han icke har hopp att erhålla någon lön. Men att han är behöflig vid universitetet, visar sig däraf, att han under höstterminen hade vid sina kollegier icke mindre än 130 åhörare ock under denna termin 70. Han föreläste då isländska, men under förra terminen äfven västgötalagen. Om nu riksdagen likväl afslår tillsättandet af de ifrågavarande adjunkturerna i detta ämne ock således blott två lärarplatser med lön komma att förefinnas, icke kan man hafva förhoppning, att unga män framdeles skola egna sig åt studium af nordiska språk ock dess samsyskon, mœsogötiskan, anglosachsiskan, forntyskan m. m.? Förmögenhet hör

icke till vanligheten hos våra unga vetenskapsmän, ock om än kärleken till vetenskapen är ett af hufvudvillkoren för uppnåendet af det höga målet, så fordras äfven hoppet att kunna ernå en lön för sina mödor ock ansträngningar, om ej modet ock hågen skola svika. Fastän i förevarande fråga af motsatt åsikt med den värde talaren, öfverensstämmer jag med honom i kärleken till vårt härliga svenska tungomål ock i åsikten, att språket ock kulturen, mer än den torfva vi trampa, bestämma ock befästa nationaliteten. Under förutsättning att en sådan känsla ock åsikt delas af eder alla ock då man vet, att första impulsen om stiftande af en lärareplats i nordiska språk utgått från den studerande ungdomen själf, då Kongl. Maj:t därtill lyssnat, då statsutskottet tillstyrkt K. M:ts proposition, ock då, som jag nu fått höra, andra kammaren utan diskussion gillat statsutskottets betänkande, vågar jag hoppas, att denna kammare äfven måtte bifalla detsamma.»

Man skulle väl tro, att MÖLLERs maning vunnit enstämmig anslutning i denna första kammare, som anses i högre grad än den andra benägen att lossa på statens pung? Nej, visst icke. Sedan ännu några talare yttrat sig för ock emot, skreds till votering — ock kammaren afslog med 55 röster mot 39 det begärda anslaget till två adjunkturer i nordiska språk! Men »lyckan vänder sig ofta om». Säx veckor senare kom anslaget under gemensam votering ock antogs då med betydande majoritet i båda kamrarna. »Så går det till i krig.»

MÖLLERs mångåriga deltagande i lagutskottets arbeten föranledde, att han ej sällan äfven i plena yttrade sig i lagfrågor, oftast för att begära tydligare formulering. »Jag är icke jurist» — så inledde han ganska ofta sådana anmärkningar — men icke dess mindre ansåg han sig kunna både gifva upplysningar ock framställa yrkanden, stundom med önskad framgång. Som varm vän af våra fornminnen uppträdde han för det lossande på tvångslagstiftningen i fråga om hembud till kronan af fynd, hvilket 1873 förelåg som kunglig proposition, men af den officielle fornminnesförvararen ock hans meningsfränder mötte starkt motstånd. »I dessa lagar» — tvångslagarna — »tror jag orsaken bör sökas, om icke svenska folket med samma varma intresse omfattar sitt nationalmuseum, som det danska omhuldar sitt. I två århundraden ha vi haft dessa speciallagar; men jag vågar

påstå, att ännu ha de icke erkänts af folkets rättsmedvetande. Detta bestyrkes af de tusentals lagöfverträdelser, som ständigt begås; därom vittna de rika samlingar, som finnas vid lärovärken ock vid universiteten, samt de till ett antal af omkring ett hundra kända enskilda samlingarna.»

I denna kamp mot för långt drifvet skydd segrade den åsikt, MÖLLER förfäktade.

* * *

Hallands häfder hade i årtionden utgjort föremål för P. VON MÖLLERS samlarnit ock forskningslust, när de provinsiella fornminnesföreningarna begynte bildas. Naturligtvis var MÖLLER en af »Hallands Fornminnesförenings» stiftare (1865) ock dess förste ordförande. Åren 1868 ock 1869 utgaf föreningen en årsskrift, i hvilken början infördes af *Forn-handlingar rörande Halland, samlade af* P. VON MÖLLER. Endast 64 sidor hunno på detta sätt offentliggöras. Sedan gick den halländska årsskriften upp i den skånska. Men sina rika samlingar tillgodogjorde MÖLLER i tvänne arbeten, *Halländska herregårdar* (1871) ock *Bidrag till Hallands historia* (1874). Det förra omfattar fämton härregårdsmonografier, med planscher. Både för den politiska historien, för kulturhistorien ock för biografien äro dessa monografier af stort värde, grundade som de äro på arkivstudier så väl i gårdsarkiven som i länsarkivet ock i statsarkiven i Stockholm ock Köbenhavn. I lika mån förtjänar det senare arbetet en hedrad plats inom våra provinshistoriers led. »Norra Hallands furstar och höfdingar intill 1645» utgör hufvuddelen, som följes af en kortare framställning af Hallands kloster ock en samling fornhandlingar från 14- ock 1500-talen. »Att i ord ock bild bevara några af de rika minnen, som tillhöra det landskap, där författaren tillbragt den värksammaste delen af sin lefnad, har utgjort hans lediga stunders tidsfördrif» — så vittnar han i förordet till »Bidragen». Mannen ock gubben ställde, liksom ynglingen, stora fordringar på sig själf.

Ock han fortsatte till det sista detta efterföljansvärda sätt att använda lediga stunder. I januari 1881 begynte han en följd af häften, som följande året afslöts, kallad *Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia.* En värderikare läsning är svårt att finna för den som delar författarens intressen utan

att ega hans samlarnit: från otaliga skrifter, från gårdsarkiv, riksarkiv, kammararkiv, från egna minnen har han hämtat sitt material, ock de anspråkslösa, behagliga bilder, han tecknar, vittna ädelt om »den gamle lantbrukarens kärlek till sitt yrke ock sitt fosterland». Det är odlingens historia hos oss han framställer i spridda taflor, för att i deras ljus ställa hoppet om en rikare framtid.

Vetenskapsakademien kallade VON MÖLLER till ledamot 1866, Vitterhets-, historie- ock antikvitets-akademien invalde honom till hedersledamot 1874. I den förra akademiens särskilt utgifna *Lefnadsteckningar öfver ledamöter*, en serie som efterträtt de äldre minnestalen, har MÖLLER tecknat tvänne af det svenska lantbrukets förtjänstfullaste främjare, EDVARD NONNEN ock LARS WILHELM KYLBERG. Själf bevarade han till det sista tron på det svenska lantbrukets förmåga att skapa välstånd åt sina idkare. Som en välment anvisning utgaf han 1876 i två upplagor af tillsamman 8,000 exemplar *Några ord rörande ladugårds- och mjölkhushållning*, en ströskrift i hvilken han ville låta sina åsikter värka, utan vare sig stöd eller hinder af författarens namn.

* * *

Kristiansfeld ock Karlbärg hade satt hvardera sitt märke för lifstiden i MÖLLERs lynne, på en gång fromt sentimentalt ock ystert skämtfullt. Men öfver båda dragen låg en känsla af plikt ock värdighet, som väl gaf något cirklat åt hans sätt att vara, men icke förtog uttrycket af intelligens ock värma. I vänners krets rimmade han gärna, anspråkslöst ock godlynt, ock har för sina barn låtit trycka en liten samling, ur hvilken prof på ungdomsvemod redan här anförts. Åtskilliga lustiga småsaker finnas i hopen, t. ex. bland skålrimmen vid första kammarens middagar eller strörimmen om nya representationen. Men det allvarliga ordet faller sig nästan naturligare. Det är en täck självbiografi den gamle tecknat i följande charad öfver ordet **barnbarn**:

Hur lycklig jag, då jag *mitt första* var!
I sorgfrihet den korta tid förflutit,
ock många gånger under lifvets dar
jag stilla fröjd ock tröst uti dess minnen njutit.

Dock, sedan jag *mitt andra* kring mig såg,
fick med bekymren ofta jag att strida;
men ej det kufvade mitt mod, min håg,
ty för de älskade är ljuft att lida.

Men nu, fast kraft ock ungdom från mig flytt,
ock ren jag står vid aftonen af lifvet,
jag i *mitt hela* ser mig ung på nytt
ock tackar Gud för lyckan, han mig gifvit.

MÖLLER var tvänne gånger gift, 1838—1842 med CHARLOTTA ROOTH, köpmansdotter från Helsingborg, ock efter hännes frånfälle 1847—1870 med friherrinnan SOFIA SILFVERSKÖLD, dotter af en militär. Tre söner ock en dotter lefde kvar, när fadern, ånyo enkling, kände krafterna svika, ock af kärleksfull vård omgafs han, när han den 28 november 1883 i Stockholm slöt sitt värksamma lif.

H. W.

P. MÖLLERS *Ordbok öfver halländska landskaps-målet* (företalet är daterat i maj 1857) är ett för sin tid synnerligen utmärkt arbete. Den skulle knappast ha blifvit bättre, äfven om den varit gjord af en fackman, en som haft språkstudier till sitt lifs uppgift. Det är vårt första vetenskapliga dialektarbete af något större omfång efter HOFS *Dialectus vestrogothica* (1772), vida öfverlägset de akademiska afhandlingar rörande svenska folkmål, som på 1830- ock 1840-talen utkommit (af HYLTÉN-CAVALLIUS, LÉNSTRÖM, KALÉN, WAHLSTRÖM). Förf. har stått i förbindelse med RIETZ ock C. SÄVE, men har kanske icke begagnat den senares afhandlingar (om gottländskan i Molbechs tidskrift 1843, om de starka värben i dalskan ock gottländskan 1854), citerar dem åtminstone icke. MÖLLERS syfte är dels vetenskapligt, dels praktiskt. »Hos de flästa af Europas bildade nationer», heter det, »ock särdeles hos de germaniska har folkspråket såsom en hjälpkälla för den historiska språkforskningen, sedan årtionden tillbaka från vetenskapsmännens sida rönt den uppmärksamhet det med rätta förtjänar.» MOLBECH ock AASEN

ha »sökt fylla den brist, som varit rådande inom denna gren af danska ock norska litteraturen. Men inom den svenska står denna lucka ännu öppen», ock det föreliggande arbetet är ett bidrag till dess fyllande. Men »en fullständig samling af våra landskapsmål, upptagande ordens kön ock böjningar, skulle», heter det, »utom den rent vetenskapliga nyttan äfven bidraga till riktande ock förökande af vårt skriftspråk». Detta skulle, »genom att med sig införlifva ett urval af våra uttrycksfulla ock välljudande landskapsord i hög grad vinna uti rikedom ock omväxling», framför allt i skämtsam stil. Förf. hänvisar till HAGBERGS Shakspereöfversättning, där tolkaren, oaktat sitt fulla välde öfver språket, »för att i skaldens ande återgifva de skämtsamma ordlekarna, nödgats använda till ock med sydsvenska landskapsord, såsom **hylleträd, fälad, kratta, tös, krum** etc.», utan att öfversättningen därpå förlorat. Den två sidor starka litteraturförteckningen ock de arbeten, som utom denna citeras i ordboken, visa att knappt något af värde i litteraturväg undgått den språkforskande ryttmästaren: där återfinnas alla arbeten af någon betydelse rörande såväl tyska ock engelska som danska ock norska (ock naturligtvis svenska) folkmål, rörande äldre germanska språk, till ock med BOPPS sanskritglossarium. Dessutom har han åtskilliga keltiska ordböcker (gäliska, walesiska, iriska ock bretonska): man ser häraf ock af jämförelserna i ordboken, att förf. är inne på de funderingar, som sedan togo form i frågan: *Finnes i vestra Sveriges folkspråk och ortnamn något spår deraf, att ett icke germaniskt folk en gång bott i denna del af vårt land?* (Lund 1875).

Arbetet börjar med en grammatisk inledning om uttal ock ordböjning (s. IX—XVII) samt fyra sidor språkprof (fyra olika mål). I fråga om uttalet förtjäna särskild uppmärksamhet några af skolläraren HVALGREN i Skällinge, Nösslinge, Stammared ock angränsande socknar (i n. Halland) iakttagna »mutationer»: för **rd** ock *ld* ett »aspirerat **d**, bildat genom tungans förande mot gommen»; för **rt** ock *lt* ett **th**, som bildas »genom att tungan först tryckes upp mot gommen ock sedan häftigt nedsläppes, under stark utandning med öppen mun»; slutligen för **rn** ett »aspirerat **n**, bildat mot gommen». MÖLLER återfinner riktigt i dessa ljud sanskrits lingvaler (cerebraler), sådana de beskrifvas af BOPP ock WILKINS. SUNDEVALLS afhandling *Om*

phonetiska bokstäfver (inlemnad till vet.-akad. 1856, men tryckt först 1862) har MÖLLER icke kunnat använda; i alla fall vet SUNDEVALL, ehuru han under benämningen »supradentales» beskrifver de nyss nämnda sanskritkonsonanterna, ingenting om deras förekomst i svenskan. Äran af deras införande i den svensk-grammatiska litteraturen tillkommer alltså MÖLLER (ehuru visserligen hans redogörelse för deras uppkomst är oriktig, då han sätter dem i förbindelse med palatalt r-ljud).

Ordboken upptager något öfver 2,500 ord, är alltså kvantitativt ej särdeles betydande (Hof har nära 3,500), men i alla fall äfven i detta afseende ansenligt öfverlägsen alla tidigare under detta århundrade utgifna samlingar (Unander 1857 har från s. Västerbotten blott omkring 1,000 ord). En icke ringa del af utrymmet upptages af jämförelser med andra mål ock språk. »Den etymologiska bearbetningen», ursäktar sig MÖLLER, »lärer med rätta af mången anses obehöflig»; »det därvid nedlagda arbetet har skett dels för eget nöje, dels för att göra unga samlare uppmärksamma på de språkhistoriska rikedomar, som finnas i våra landskapsmål», ock slutligen för att, genom jämförelse med medeltidssvenskan, framhålla halländskans ursvenska anor ock för att, genom en utsträcktare jämförelse med isländskan ock norskan, bemöta MUNCHs påstående, att Sverges ock Norges »munarter blott i de älsta tider ock till en del före litteraturens egentliga början någorlunda öfverensstämde med de norska». Ordens skrifsätt är etymologiskt, men med tillhjälp af lemnade upplysningar kan man i regeln någotsånär sluta sig till deras uttal. Som en förtjänst bör framhållas, att förf. både i den grammatiska inledningen ock i ordboken lemnar ganska noggranna uppgifter om ordens ock uttalsnyansernas lokala förekomst.

Lll.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 2.

Huskurer ock signerier
samt folkliga namn på läkemedel
från Ångermanland

samlade af

Erik Modin.

Föreliggande samling huskurer, recept ur den ångermanländska allmogens läkekonst, är gjord under en sommarvandring efter Ångermanälfvens floddal. Den grundar sig delvis ock mest på muntliga meddelanden af läkedomskunniga personer — vismän, visgubbar ock visgummor — delvis är dess innehåll, oftast ordagrant (inom citationstecken), taget ur en s. k. svartkonstbok, som anträffades i en enskild persons ägo, men nu tyvärr synes hafva förkommit på väg till en offentlig samling, dit den var ämnad att skänkas. Denna svartkonstbok hade hittats vid rifning af en gammal stuga i Tåsjö socken under en af stugans takåsar ock torde, af skrifsätt ock utseende att dömma (årtal eller namn funnos ej i hänne utsatta), förskrifva sig från ej särdeles många årtionden tillbaka, antagligen från omkring 1820.

Man skulle af det ej så obetydliga antalet helt ock hållet på vidskepliga grunder fotade kurer, som meddelas, ha anledning tro folket i de trakter, där de upptecknats, vara i betydlig grad vidskepligt. Om också ett sådant antagande i mycket beklagligtvis bekräftar sig, bör dock i sanningens intresse sägas, att äfven här stigande folkbildning skingrat det mesta af forna dagars vidskepelse ock att många af de här meddelade kurerna numera endast äro minnen från skrockfulla ock öfvertroende förfäder, hvilka minnen man ej utan ett medlidsamt löje omtalar. Särskildt gäller detta de kurer, som afse mänskliga sjukdomars botande. I boskapsmedicinen där-

emot spörjer man ännu vanligen om råd hos vismannen, ett förhållande som väl är att förklara däraf, att allmogen i dessa trakter ända till på sista tiden ej haft tillfälle att vid förekommande sjukdomsfall vända sig till sakkunnig veterinär.

Såsom förklaring öfver åtskilliga i huskurerna förekommande folkbenämningar på medikament bifogas en förteckning på sådana, hvari såväl allmogens som svenska farmakopéns medicinnamn äro upptagna. Största delen af dessa hafva benäget meddelats af herr J. R. Forsshéll, postmästare i Backe, f. d. apotekare, genom hvilkens försorg den citerade svartkonstboken äfven tillvaratogs.

Kurerna äro, så vidt ske kunnat, ordnade efter medicinalstyrelsens formulär till rapporter för lasaretts- ock brunnsläkare.

Kurer för människor.

»att bota vinerisk sjukdom

2 β iorthornspirtus, 2 β Kummellolja, blanda det tillsamans uti en flaska och smörg sårena dermäd — sedan 4 β jelopa, det tas in som det är på fastande mäga, sedan kjöp 4 β trifoium [trifolium], 2 β kinarot, roten skall man skära [stöta] sönder väl och koka trifoium och roten tillsamans uti en kanna vatten, till det blir ett stop, sedan skall man sila det i ett kjerl, då skall man taga 2 β rötvark [rödt kvark-]pulfver och blanda Det uti, och då skall man Drika morgon och afton — äfven är det bra att dricka hägglag, då han [sjukdomen] står invärtes

att bota på annat sätt

4 β Pors kokar uti 3 stop vaten, till det blir en Kanna, den skall drikas 2 à 3 gångor om dagen, uti den lagen skall man iblanda för 2 β blyättika, och om man är sår, då skall man kjöpa för 6 β oblandat grå markurialsalfva och smörja sig mäd.»

Ett medel mot en mängd sjukdomar är följande; företrädesvis användes det dock mot s. k. **ältfrossa**, de första symptomen till svårare frossa eller den s. k. **tredjedagsfrossan**:

En handduk lägges i fyrkant kring en ullsax, så att dess snibbar komma att ligga utanpå saxen. Saxen med handduken föres därpå trenne gånger motsols kring den sjukes midja, hvarunder den, som företager kuren, »räknar upp alla slags mat eller blommor». Då den rätt eller blomma, som den sjuke mest tycker om, nämnes, lägger sig saxen af sig själf utanpå handdukssnibbarna. Den sjuke gifves nu in det föremål, som nämndes, när snibbarna förändrade läge, ock sjukdomen häfves.

Kurer mot »riset» (engelska sjukan hos barn, rachitis).

Denna sjukdom, ganska allmän bland barnen, anses läkarne ej kunna bota, utan är botandet däraf helt ock hållet en folkets hemlighet. Af »riset» finnes det nio olika slag, skilda åt efter den kroppsdel, hvari det håller sig. Det gifves ock nio slags bot därför. De vanligaste sätten att bota »riset» äro att smörja eller jorddraga.

Rissmörjan tillagas af $^1/_8$ mark hundister — är det sjuka barnet en gosse, skall istret vara af en hund; är det en flicka, skall det vara af en hynda — 1 lod hvitlök ock 9 lod laver-[lager-]bär, hvartill somliga äfven tillsätta något kvicksilfver. Alltsammans uppvärmes i ett »skrälle» framför elden, hvarvid man noga måste tillse, att ingenting af ingredienserna rinner bort. Smörjan är då färdig att användas.

Andra tillreda rissmörjan af slagvatten eller brännvin ock hundister samt tivelbär (bären af källerhalsbusken, daphne mezereum) ock kvicksilfver.

Vid barnets smörjning går man till väga på ett visst sätt, hvarvid 3-talet ock riktningen (»ansyls» eller motsols d. v. s. i riktning mot solens gång) har stor betydelse. Barnet smörjes på både främre ock bakre sidan af kroppen; först frampå högra sidan af hufvudet åt den vänstra till, sedan på vänstra sidan af bålen ock på högra foten, fram ock bak tre hvarf, hvarefter, allt under det med en knifsudd »ritas tre gånger motsols», följande besvärjelseformel läses af den smörjande:

»Uppå ett bärg, där ingen vistas må,
uppå sjö, den ingen ände är på,
i stock och i sten,
där skall N. N:s nio slags ris gro och bo
och ej i dina inälfvor, kött eller blo —
I de tre namn Gud Fader, Son och Helge And.»

En del vismän anse dock »läsningen» helt ock hållet obehöflig för kurens goda värkan.

Sedan barnet blifvit smordt, förvaras hvad som möjligen blifvit kvar af smörjan i vaggan (»tullan») för att användas vid nästa smörjning, eller också uppbrännes det, ty åt mer än en kan ock får ej samma salva användas. Till den, som bereder smörjan, måste antingen barnet medtagas eller också lemnas uppgift på barnets kön, ålder ock namn samt ett af dess plagg.

Det slag af »riset», som kallas **vaɫbənnenrise**, botas genom *jorddragning*. Därvid går så till:

Det sjuka barnets mor uppsöker vismannen eller besökes af honom. Han går förut, ock hon bär barnet efter honom ett stycke från gården. Under tiden få de ej tala, utan endast genom tecken meddela sig med hvarandra. Kommen till en plats, som anses lämplig, gräfver vismannen med en skyffel en grop i marken, efter att först försiktigt hafva bortskurit torfven, där hon skall gräfvas. Då gropen gräfts så stor, att barnet godt kan få plats i hänne, lägges af den tillvaratagna torfven ett tak öfver densamma med öppning åt sidorna, så att barnet där kan dragas in ock ut. Understundom brukar man ock, för att slippa sålunda täcka gropen, genomgräfva en större tufva. Nu tar visgubben barnet af modern ock skjuter det »ansyls» ett udda tal gånger (vanligen tre, sju eller nio) ner i fördjupningen i marken. För hvarje gång tar modern emot det ock lemnar detsamma ofvan jord tillbaks åt honom.

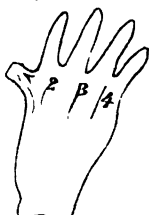
Sedan dragningen är försiggången, lägger vismannen en (hälst gammal skillings-) kopparslant ned i gropen ock sammanlägger sedan sorgfälligt myllan ock torfven, på det stället ej sedan må kunna igenfinnas af någon annan. Modern bär därpå det jorddragna barnet före, ock visgubben följer efteråt hem till gården, där han, innan han lemnar huset, måste bringa barnet till sömns. Barnet får nu ej nämnas vid namn, förr än det vaknar. Betalning eller tack tar jorddragaren ej den gången emot — vid annat tillfälle dock med nöje.

Dragning sker äfven på annat sätt. Det sjuka barnet föres genom en begagnad sele — en gosse genom en, som nyttjats af en häst, en flicka genom en, som nyttjats af ett sto. Äfven detta sätt är afsedt för **vaɫbənnenrise**.

Ett tredje slags *dragning* sker genom en enbuske, som från roten klufvits uppåt toppen till, dock ej hel ock hållen. Barnet föres genom öppningen af en hälst ogift kvinna.

»Ris» botas äfven därigenom att det sjuka barnet af en ej släktinge (hälst en »gammeljänte») bäres trenne gånger under tre på hvarandra följande torsdagar kring ett hus, som varit flyttadt trenne gånger.

För flera slag af **värk** användes åderlåtning eller koppning, hvari vismannen därföre i de flesta fall skaffar sig erfarenhet ock vana. Efter svartkonstboken meddelas här nedan en teckning af handen ock de af dess ådror, som vanligen öppnas, samt regler för åderslagningen:

»N:o 1 för hufvudet och dess värk
N:o 2 för agslar och dess värk
N:o 4 för Jertatt och dess sväda
N:o 3 för magen och dess värk

För torr bröstvärk åderen [öppnas] på vänstra armen mitt för armväkett på indra sidan

För ryggvärk mitt fram på fötterna till hvilkendera sidan verken står

För rosvärk åderen utanpå kulan [fot eller länd?]

För qvinnfolk som har mistat sin tid åderen på vänstra fotknyllan innanpå foten.»

Mot hufvudvärk.

En fläkt sill lägges med köttsidan uppåt under fotsulan.

Ett annat medel mot samma onda är att lägga rå, i skifvor skuren potatis på hufvudet.

Sönderstött granris, lagdt på hufvudet, hjälper ock.

Mot tandvärk.

Tandvärk anses, likasom »riset», vara af nio slag; för hvart ock ett af dem skall olika botemedel användas:

1) Man tager hinnan af ett kokadt ägg ock lindar denna omkring vänstra lillfingret, då värken stannar.

2) En pinne tillspetsas af löfved (veden af något löfträd). Med denne petas blod ut ur den sjuka tandpulpan. I ett löfträd borras sedan ett hål i riktning mot nordstjärnan. I detta hål inslås den blodiga pinnen. Då försvinner värken; men om någon fäller trädet, hvari pinnen inslagits, får han tandvärken.

3) »för styg tanvärk då skall hufvudåderen På tumen öpnas åt den sida, hvilken värken står».

Mot öronvärk (örstyng).

1) »då skall man kjöpa Jorthornspiritus för 3 β med några dropar päparmynt- (el. bernstens-)olja iblandat, det skall läggas in uti öronna med bomull»

2) Bröstmjölk droppas in i öronen, hvarefter en tapp svart fårull ditstoppas.

3) Fårmjölk, indroppad i öronen, hjälper äfven.

4) För svår örstyng ock hufvudvärk: nio råttlortar läggas i en kopp kaffe ock förtäras.

Mot fallandesot (epilepsi),
efter svartkonstboken.

Fullväxta personer, som tidtals öfverfallas häraf, gifver man före eller under anfallet två matskedar bomolja, hvari en matsked sönderstött socker blandats. För barn ock ungdom tages mindre olja ock socker. Är ej sjukdomen alltför hårdt inrotad, skall man finna, att de sjuke ofta efter första intagningen befrias från sin sot.

För att aflägsna blemma (en ögonsjukdom)
håller man handen på det sjuka ögat ock läser trenne gånger:

»Jungfru Maria geck ättä en å,
Bar ä strå, å blemma tå.»

»att ställa blod

På såret skall man säta vänstra namlösfingeret och läsa dessa ord

stå stilla, du lilla lilla röda, som liger här och tilrar, så sant en man, som vet rätt och vitnar rätt i de 3 namn g. f. s. h—»

»att stä blod På ett annat sätt

Jesus Christus stä din blod,
Som han gjorde åt Jordans flod
i dagar och i nätter 3 —
i de 3 namn gud fader son och heliga and!»

»att ställa vark

— då skall man rita med namlös fingerett 3 varf mot solen, der varken står, eller med en knifs udd och läsa äfter följande ord

Jesus gick På kjörko gård
till att leka alla sår
Jesus somna

varken domna
i de 3 nam gud fader son och helge
and. 3 gånger skall det Jöras efter varan.»

Näsblödning

stillas, om en tråd hårdt knytes omkring vänstra lillfingret.

Blodflöde

ur sår hämmas genom påläggning af torr röksvamp (lycoperdon bovista).

»att ställa siukdom på M[änniskor] —

tag en spik, som har rostat, ur en Lik kjista och en sten från kjyrkogården, då skall man passa på, när densamma pisar, och slår spiken i jorden på det ställe, som pisset är, och det bör ske, då han P[issar], medan det är varmt, och säga
denna spik har seta uti en död
nu skall du Satan sätta sjukdommän i snö.»

»för alla invärtes Plågor

att ta in är Friarinnans guldroppar bäst — en teskied.»

»ett gott medel för En mänjska, då hon är sjuk och liger ganska klen,

då bör man uti bränfvin gifva henne inn Tulitång-Balsam för 4 β, då hon återfår sina krafter och blir bra.»

Mot halssvullnad.

Man lägger den strumpa (yllestrumpa), som man under dagen haft på vänstra foten, afvigvänd omkring halsen på kvällen, när man går till sängs.

Mot gulsot.

1) Nio löss läggas i ett glas franskt vin med litet saffran uti. Detta bör tas in i början af sjukdomen.

2) En gädda fångas ock släppes lefvande i en med vatten fylld bunke, som ställes framför sängen, där den sjuke ligger.

Denne bör en stund oafvändt se på gäddan, på hvilken då öfverflyttas den sjukes gula färg ock krankhet. Gäddan får sedan ej dödas, utan skall släppas ut i sjön. Fångar någon annan hänne sedermera, får han soten.

Mot svår barnsbörd.

1) Vatten slås först genom en knifslida, sedan genom vigselringen, hvarefter det gifves den sjuka in.

2) En kvinna, som har svår barnsbörd, bör i skogen uppsöka ett träd, som delat sig ock sedan åter växt tillhopa till en stam. Genom öppningen i stammen skall hon dricka något vatten. Då försvinner det onda.

»För brutna och klämda ben, som man får värk uti eller sulnan

då skall man först koppa sig ganska väl och sedan Lägga blyvits-salfva öfver alt der sullnan är, äfven bör man Lägga på plåster, som uppdrar ett lite hol, så att värkvattnet får rinna ut, men då all sullnan är borta, då slutar man mäd berörda plåster och låter sedan sårett hela sig —

silfverglits-salfva skall bredas ut ganska tunt och lägas öfver alt der sullnan är.»

Mot »kammen»,

en muskel- eller ledsträckning i nedre armen, hvarigenom handleden styfnar ock det »gnare» eller »knärte» i densamma, då den röres, är vanligaste botemedlet att hugga — »hågg bort kammen», som det heter. Detta tillgår på följande vis:

Den lemmalytte lägger armen på en »kabbe» (träklabb) eller dylikt, hvarpå vismannen tager en yxa i händerna ock säger: »Jag hugger.» Den, som lider af kammen, frågar: »Hvad hugger du?» Vismannen svarar: »Kammen!» ock hugger så med yxan tre gånger på hvar sida om leden, hvarunder han säger lika många gånger: »Borti le å ti ve!» [ur led ock i ved].

Ett annat botemedel för denna åkomma är att med den hand, i hvilkens led man har kammen, fatta under »vätersör-knuten» på ett hus, som är flyttadt tre gånger, ock lyfta, då det onda försvinner.

Mot »vre» (vrickning af någon led).

Man smörjer den vrickade leden med smörjan ur ett hjul, hälst ett kärrhjul. Somliga läsa därunder trenne gånger:

»ur vre å ti le
i namn Fader, Sons och Helig Andes.»

»för bensår och ros [erysipelas],

då skall man kjöpa 4 β röbolius, 2 β talig, $1^1/_2$ β hars, det skall koka tillsamans till en salfva, som bredes ut på en linne lap så stor som sårett är, och lägg det på morgon och afton, män först skal man smörja sårett mäd jorthornspirtus.»

Mot samma åkomma.

Man trycker med högra handens pekfinger lindrigt rundtomkring det »rosbrutna» stället, allt under det man baklänges räknar från tjugo till ett.

Mot slag ock stötar.

För att skydda sig mot stötar ock slag tar man ett »dödben» på kyrkogården ock bär det i något af de plagg, man har på sig.

Den, som tagit ett sådant ben, anses hafva kunnat taga det blott såsom lån på viss tid. Om han ej i rätt tid återbär det, blir detta hans olycka. En, som ej enligt öfverenskommelse lemnade det låntagna dödbenet åter, fann sig vid den bestämda tiden, oaktadt kvällsmörkret ock den långa vägen, alldeles nödtvungen att springa åter med det till kyrkogården, ty den döde behöfde det själf vid spöktimmans inträde. Om sådana ben behållas längre, än utfäst är, sägas de ock växa ut till oerhörd storlek ock sålunda förråda den, som bar dem.

Vid stötar förebygger man blånader ock svullnader genom att med något stål, hälst en knif, flera gånger stryka öfver det stötta stället.

På brännsår

lägges potatisskaf, eller också strykes däröfver slem ur näsan (snor).

Kylskador

behandlas med i sprit eller brännvin blandad svingalla.

Sår i allmänhet

läkas med humlemjöd, blandadt i brännvin eller sprit.

Hudlöshet hos barn

botas därigenom att potatismjöl eller också »maskmjöl» (ur maskgångar i trä) påströs de hudlösa ställena.

Solbränna

förekommes därigenom, att man, så fort myrorna om våren komma fram, genom att hålla handen öfver stacken, skaffar sig myrsyra (mərpiss) ock därmed öfverstryker ansiktet.

Skabb

botar man genom att tvätta sig i sin egen urin.

Mot reformar (»rimsməg»).

Man ritar med en brödbit eller ett knappnålshufvud en femhörning omkring reformen ock kastar brödbiten eller knappnålen ifrån sig eller bränner upp den.

Vårtor

borttagas så:

En tråd eller ett tagelstrå knytes kring vårtan. Sedan lägges tråden eller tagelstrået i golfsprundet. I den mån tråden eller taglet multnar, försvinner vårtan.

Ett annat sätt att borttaga vårtor är att tvätta sig i regnvatten, som stannat i någon urgröpning i en sten. Detta bör hälst ske i månljus.

Mot liktornar.

Smörjning ur en kyrkklocka tages ock smetas på liktornen, som då småningom försvinner.

»det besta medel att botta svåra Liktorn: då skall man blöta foten ganska väl uti varmt vatten, sedan skall man lägga på sijillplåster.»

Mot fulslag.

Man smörjer det sjuka stället med smörja ur en kyrkklocka.

Mot flen (= fulslag?).

Ett glödande kol släppes trenne gånger inom linnet ner efter kroppen.

»ett gott medel att bota för bröstböldar

då skall en man rita [mentulā] 3 varf mot solen i kring bröstett, äfven 3 kors, sedan skall man taga i bröstet med namlös fingerett och framfingerett samtt tumen på vänstra hand och säga:

Jag tar dig här
och sätter dig der
du skall försvinna i hull
som döder man i mull — det

skall jöras 3 gångor.»

Mot utslag, finnar ock bölder i ansiktet.

Ett halfstop eller ett kvarter brännvin lemnas af den sjuke åt vismannen. Detta brännvin skall vara det första, som tappats ur fatet. Vid solnedgången besöker vismannen den sjuke, som då måste lägga sig till sängs. Brännvinet slås i en spillkum; däri blandas litet fint sönderklippt hår af patientens hufvud, hvarjämte en halsduk, som af honom plägar bäras, neddoppas i blandningen. Sedan skall han spotta däri, ock sedan vismannen läst en tyst besvärjelse öfver kärlet ock den sjuke smakat något af dess innehåll, är det färdigt att användas. Vismannen stryker däraf först en ring kring den sjukes ansikte, sedan ett kors däröfver; hvarefter den sjuke skall sofva. Hvad som är kvar af blandningen nedgräfver vismannen, som ej den gången får betalas eller tackas för sitt besvär, sorgfälligt i jorden.

Stammande hos barn

botas, om man vid slakt hastigt slår dem öfver munnen med en varm lunga.

Mjälthugg (håll i sidorna eller underlifvet)

försvinner, om man lägger en enris- eller grankvist mellan linnet ock bara kroppen ock går.

Mot förråke (d. ä. då man blifvit »vitterbeten» eller »råkat ut för något»: ett hastigt uppkommande, svidande utslag på huden i form af små, röda blemmor):

Man tager i (hälst) en flaska eller ett annat kärl vatten ur en källa, som flyter ut mot väster. Den vitterbitne ock en

med honom ej släkt person blåsa hvarannan gång i vattnet ock i luften nio gånger. Med detta vatten smörjas de onda ställena.

Ett annat medel för det samma (»till att slå ned på en, som har råkat ondt», efter svartkonstboken):

Den sjuke skall först vägas. Man binder därföre ett band eller en handduk om lifvet på honom, sätter besmanet på tre marker ock lyfter, under det man räknar från tre till ett, afvigt. Sedan sätter man besmanet på fem marker ock lyfter under räkning från fem till ett, afvigt; sedan på nio marker, lyfter ock räknar: nio, åtta, sju o. s. v. till ett. Bandet eller handduken, som användts vid vägningen, knytes kring besmanet, som får stå ute öfver natten. Kuren skall nämligen företagas på kvällen strax före solens nedgång.

I en kopp hälles sedan något vatten. Däri läggas tre obrukade knappnålar. En hårtapp just bak i nacken på den sjuke klippes af; så äfven litet af naglarna. Detta jämte en bit af patientens linne lägges i koppen. Sedan tager man en udda slant (t. ex. en trestyfver), som man för ansyls tre gånger omkring den sjukes midja. Så gör man en smörgås så stor som slanten, skafver något af slanten samt litet guld på den ock låter den sjuke äta upp hänne.

I en tunderbit slås därpå eld, ock det brinnande tundret släppes tre gånger uppifrån ock nedåt mellan den sjukes linne ock kropp. Med vänstra handen skall det tagas emot, så att det ej faller ned på golfvet. Fnöskebiten lägges sedan i koppen. Denna tager man nu i högra handen, går nedom huset ock kastar bort innehållet ur honom under uttalande af följande ord:

»Tag dä här
och ryk och ränn
öfver vatten och land,
i väder och vind
och i helvetet in,
och låt N. N.
få sin helsa igen.»

Dörren till det rum, där den sjuke befinner sig, får sedan ej öppnas före midnatten.

»Då man råkat ut för elakt»,

skall man taga tre stenar, en som legat synlig på marken, en som legat täckt af jorden, ock en som legat i vatten. Alla dessa brännas, tils de varda glödheta ock läggas sedan i uppvärmdt vatten. Detta får stå, till dess det blir så afkyldt, att den sjuke tål att tvätta sig däri. Vattnet hälles därpå bort i ett täckt rör eller aflopp, så att ej solen skiner därpå. Blir det ej bra med sjukan efter första tvättningen, upprepas denna tvänne gånger till. Då botas man ofelbart.

»att bota för onda skott eller då man har råkat ontt af någon ting af jord vatn eller väder

då skall man kjöpa för 2 β Drakblod, 2 β biörngalla, 1 β runhåls, roten skärs sönder ganska väl och kokar uti ett ½ quarter brännvin, och då läger man galen och bloden uti och låter det smälta väl, då silar man ifrån det tunna uti en kopp, då tar man en knif och ritar 3 varf mot solen, och för vart varf skall man läsa dessa ord:

det gik en finne på hafstran, han kunde Jära för all slags skot som i verden var, han kunde jöra för finnskott för blodskott för trolskott för ont af vatn för ont af jorden för ont af väder för hat för afund för värk och plågor, han kunde jöra för alt slags skott som i verden var —

8 β päparmyntolja slås uti droporna, äro Plågorna mycket stora, skall man läsa följande ord och njykja [nyttja] knifven på lika sätt, och för vart varf skall man huga uden i golfvett 3 gånor och spota 3 gångor:

Uppå ett berg der ingen vistas må
uppå en sjö den ingen ände är på
i stok och i sten
der skall N- N- Plågor gro och bo
och ej i dina jn älfvor kjött eller ben

så sant en man som vet rätt och vitnar rätt i de 3 namn gud f. S. h.»

»salfva för trollskott

— — — — pullfver 6 — β
Jorthornspirtus 2 — β
lagerbersolja 2 —

som skall blandas tillsammans, så skall man smörja sig, sedan man har ätitt eller drukitt.»

»Att göra en efter sej» (d. ä. vinna ens kärlek).

För att »göra en efter sej» tager man den första groda, man möter om våren, ock lägger den i en myrstack. När myrorna afgnagt köttet af benen, tager man ett af dessa ock lägger i födan åt den, man vill förhäxa.

Hjärtat hos grodor anses också som ett godt älskogsmedel, som därföre i mat eller dryck gifves åt det åtrådda föremålet.

Ändamålet tros äfven vinnas, om man ur vänstra lillfingret droppar tre droppar blod i kaffet åt den, hvilkens kärlek man vill vinna.

Ett annat sätt:

Man skaffar sig »dödmull» (mylla från kyrkogården) i en dosa ock låter föremålet för ens kärlek förtära något litet däraf.

För att få veta, på hvilket håll man får sin fästmö,

brukar man fästa en liten trästicka i bakdelen på en bröms, som då tros flyga åt det håll, hvarifrån man får fästmön.

I samma afsikt tages äfven nyckelpigan, till hvilken man säger:

»Gullhöna, gullhöna! Flyg vestät, flyg ystät, flyg nörät, flyg sörät, flyg dit käresta vännen min bor!» — Nyckelpigan flyger då af fingret åt det håll, där denne eller denna bor eller kommer att bo.

Mot svartsjuka.

Man ger den svartsjuke i mat eller dryck in sönderstötta tivelbär ock slår honom kåda i hufvudet, eller som formeln lyder:

sju helsinges plåga
botas med tivelbär ock kåda.

För att kunna vakna tidigt

tager man dödben på kyrkogården ock lägger i den säng, man sofver uti.

Kurer för kreatur.

Då sjukdomar träffa boskapen, tros detta ofta bero på onda människors illvilja. Sådana kunna, förmenar man, under vissa förhållanden beröfva kreaturen matlusten, förmågan att »järte» (idissla maten), skaffa dem »fanga» eller »skott» (trumsjuka), »stämma» (stranguri) o. s. v. Ett villkor för dem för att göra detta är att erhålla några tagel eller hårstrån af det djur, de vilja förgöra; ja, äfven om de blott sett djuret, kunna de »få makt med det». Af de kurer, som i dessa ock i andra fall användas åt kreaturen, har det lyckats få reda på följande.

Mot stämma (stranguri)

ock andra sjukdomar hos boskap har användts »nålsalt». Sådant skaffade man sig genom att lägga en synål, som begagnats vid liksvepning, i vanligt salt. Detta gafs det sjuka djuret in.

Mot trollskott (väderstinnhet hos djur, vanligen kor).

1) Man stryker djuret ansyls tre gånger efter ryggen med en näsduk, som man hållit i handen vid nattvardsgång.

2) Ett skott afskjutes tätt intill ryggen på det sjuka kreaturet.

För kor, som mistat »järten».

Man ger dem en tugga från ett friskt kreatur, ock »järten» återkommer.

»Hufvetylla» (hufvudtokighet, en hjärnsjukdom hos får) botas genom att med en syl sticka hål i nackbenet, så att det vatten, som orsakat sjukdomen, rinner ut.

»För hästar som maran rider

skall man kjöpa för .. ß antimoni krujum, 2 ß röt vark pullfver, $1^1/_2$ ß spiskumill, 2 ß runhåls rot, altsammans skall stötas sönder och lägas in uti en putelgi, slå sedan på vatn heler drika der På, gif då hästen in sedan solen går ner, och sedan läs sama ord som åt folk

det gik en finne på hafs stran o. s. v.»

För att förekomma ormbett

på kor låter man den nyburna kon — det är hälst sådana som ormen biter — nosa på kalfven; ormen har då ej makt med hänne.

Har en ko blifvit ormhuggen, tvättas såret med ett dekokt på barken af tivelbärsbusken ock lakrits eller norsk tobak, hvari något löpe (tjeslage) blandats.

»För att fri boskapen för oty på sommarbete»

låter man den om våren, då den skickas till fäbodarna, gå öfver brinnande tunder (fnöske), som lägges på fähuströskeln.

För att skydda boskapen för rofdjur på betet

lägger man en gammal lie öfver fähuströskeln, hvaröfver boskapen går.

För att boskapen skall trifvas på betet

ger man den på våren »libiksticka» (levisticum officinale), blandad med sådor ock salt.

Att »stä» kor (komma dem att trifvas på ett ställe).

Man stoppar salt i munnen på skällkon, så att saliven (sekle) kommer därpå. Sedan tager man några saltkorn ur skällkons mun ock ger den eller de kor, man vill »stä».

Ett annat sätt:

Man lägger salt i kokgrytan ock leder kon ansyls tre gånger omkring grytan, hvarefter kon tillåtes äta upp saltet.

Att »stä» hundar.

Man lägger en brödbit i vänstra armhålan ock går, till dess den blir fuktig af svett. Brödet gifves hunden, som sedan troget följer den, som »stätt» honom.

Ett annat sätt:

Man för med högra handen en brödbit tre gånger ansyls omkring vänstra handleden under utsägande af följande formel:

Nu skö du fälj mäg
Juss som fan fälj länsehman
Ätte lanne.

Brödbiten gifves sedan åt hunden.

För att få en god jakthund

bör man låta en hund, som är afsedd för jakt, smaka af en skjuten björns hjärta.

»Göra åt skogen», »göra igen kräken, som är skogstagna, skoggömda».

När kreatur förloras på betet ock man ej strax lyckas finna rätt på dem, tror man ännu mångenstädes, att vitrerna, skogs- ock bärgrået, eller de osynliga lagt beslag på dem. Man söker då en visman, som »gör åt skogen», »gör igen dem». Följande olika sätt därför hafva antecknats:

1) Gamla liar eller tvagor (kvastar af granris) läggas i angulära figurer — vanligen femhörningar — på jordfasta stenar i närheten af det ställe, där boskapen försvunnit. Därtill läses en besvärjelseformel, ock förtrollningen löses.

2) Skoggömda kreatur gör man igen äfven med tillhjälp af myror. Sådana tagas ock knytas in i en påse, där de få vara, till dess att kreaturen komma till rätta, hvilket vanligen sker ganska snart. De osynliga ock myrorna stå nämligen i sådant samband med hvarandra, att de förrå snarare släppa ifrån sig den tagna boskapen, än de tillåta myrorna skadas eller omkomma.

3) Myror tagas, så många som kreatur äro borta, ock stoppas in uti ett nafvarhål på en mot söder vänd vägg. Hålets öppning tilltäppes med en grästorfva skuren ur kyrkogården. Är boskapen ej »allt för hårdt tagen», kommer den hem med lif. I annat fall finner man den död utanför det bärg eller den sten, där den bärgtagits. Myrorna böra då utsläppas. Har vid deras insläppande i hålet någon skadats, så är ett af de återfunna djuren på samma sätt skadadt.

En person fick sina tre getter bärgtagna. De »gjordes igen»; ock en morgon anträffade han dem, alla lefvande, utanför en stor sten. En af getterna hade dock ett ben afbrutet. Vid undersökning af de instängda myrorna vardt han varse, att ett ben på en af dem var afryckt. Hade detta ej skett, skulle alla getterna återkommit oskadda.

4) Man söker sig tre myror. På marken eller på ett bord ritas trenne koncentriska ringar med olika långa radier. De

tre myrorna släpper man sedan inom den första ringen. Gå nu alla myrorna samtidigt till sista ringen ock stanna där, så kommer den skoggömda boskapen hem. Stanna åter myrorna vid hvar sin ring, så dör boskapen i sin fångenskap.

För att förekomma, att boskapen »förgöres»,

inlägger man vid inredning af stall ock fähus i nafvarhål i väggarna små flaskor med kvicksilfver uti, för hvilket vittrerna, som tros förgöra kreaturen, sky.

Vid kusten begagnas understundom själens hufvud att fördrifva vittrerna med. Ett själhufvud, lagdt under stall- eller fähusgolfvet, gör sålunda, att boskapen ej ofredas af nämnda väsenden.

Hvarjehanda.

»Att göra lyck Påsar

tag 9 robebor[?], 9 pionkjernor, stöt sönder dem, tag sedan en ny semskskinslap och sy en liten påsa, Tag så en ny röd silkeslap och skrif första bokstaven af namnet På, läg altsammans uti Påsen och sy ihop den —

Ett annat sätt

tag 5 Robebor, 5 Pion Kjernor, runhåls rot, Divelsträk, Kamfort, vitlök, drakblod, sy en sämskskins Påsa och läg in altsammans deri, och då skall den bäras På halsen, och skrif första ordet af namnet På ena sidan och ett kors på andra sidan.»

Att förgöra bössor.

Bössor förgöras, så att de ej vare sig »gå rätt» eller, om skottet träffar, »döda» villebrådet, blott man, så fort man hör ett skott smälla, med foten ritar ett kors på marken.

Skydd däremot:

1) Misstänker den skjutande, att »ondt är i görningen», bör han skynda sig att blåsa krutröken ut ur bösspipan, då förtrollningen misslyckas.

2) Man tager »dödben» på kyrkogården, bränner dem till pulver ock skurar därmed den förgjorda bösspipan.

3) Genom att skjuta en »ohalsad» kula genom pipan häfver man också förtrollningen;

4) så också, om ett stycke af en gammal murken likkista tre gånger föres genom kulloppet.

5) Samma ändamål vinnes genom att lägga brändt bröd som förladdning. I trots af förtrollning träffa ock döda äfven kulor, i hvilka ett rågkorn instöpts, eller sådana af silfver.

6) Man gör sitt tarf. Därunder föres bösspipan tre gånger ansyls under vänstra benet.

7) Bösspipan bestrykes med blod vare sig af djur eller människor.

För att få god jaktlycka

spar man vid nattvardens begående brödet genom att med tungan föra det upp i gomhvalfvet, fäster det på en vägg ock skjuter igenom detsamma. Ur det framsippra då, säger man, några bloddroppar, med hvilka man smörjer bössan.

Namn på läkemedel.

Antimonikrujum, Timodikrut, Glifsgläfs, på grund af dess form äfven kalladt **Långstråle antimonjum** Rå svafvelantimon, spetsglans (Antimonium crudum, numera kalladt Sulphuretum stibicum crudum); användes mest i boskapsmedicinen.

Björngalla eller **Oxgalla** Bilis bovina inspissata; på somliga ställen äfven kallad **Tolfmanskraft,** ehuru därmed allmännast afses Unguent. lauri terebinthin.

Boskapspulver se Fätrefnad.

Brändsten Svafvel (Sulphur).

Bärnstensolja Rå bärnstensolja (Pyroleum succini crud.).

Desma, Mysk Moschus.

Dr Vikströms pulver se Fätrefnad.

Dyfvelsträck Gummi-resina asa foetida; ett ingrediens i en mängd folkkurer, hvilket af allmogen anses vara inkokt drakblod.

Ekorrpärer se Ståndpärs.

Fiolsträngsdroppar, Kolikvint- l. **Kolokvintdroppar** Tinctura colocynth. compos.

Friarinnans [Friherrinnans] **gulddroppar;** tillredas olika på olika apotek.

Fätrefnad, Kräkpulver, Vargpulver, Boskapspulver, Sven Samels pulver, Dr Vikströms pulver äro benämningar på olika slags boskapspulver, vanligen Pulv. equor. gris. med växlande tillsatser.

Gipsjakop Oxymel æruginis (Unguent. æruginis); användes på sår hos hästar.

Glifsgläfs se Antimonikrujum.

Gråpomada } se Markurialsalva.
Gråsalva }

Grönolja se Lagerbärsolja.

Grönsalva se Sjumannakraft.

Hirken pirken Viscum album; för kreatursssjukdomar.

Hjorthornspir(i)tus Liquor succinatis ammonici pyroleosi (förut Liquor cornus cervi succinatus).

Hvalfett, Hvalref se Kvalsocker.

Hvalfiskfjäll Ossa sepiæ.

Hvita ormen är en medeltidsbenämning på någonting, som man ej så noga vet hvad det är. Vid efterfrågan häraf på apoteken lemnas vanligen svafvelsyradt kali.

Hvitt Arsenik (Acid. arsenicos.).

Hvitt inte Svafvelsyrad zinkoxid (Sulphas zincicus); användes för ögonsjukdomar.

Ister begäres af en hel mängd slag: hund-, häger-, häst-, katt-, mygg- (detta företrädesvis för befordring af skäggväxten, hvartill äfven begagnas **Vraksjäl**, surnadt själspäck), räf-, svin-, varg- m. fl.; apotekaren lemnar dock genom lätt förlåtligt svek vanligt svinister.

Jeloppa l. **Jeloppapulver** Jalaparot (Tubera jalapæ).

Johannesört Flores hyperici.

Kassla fisla se Tissel tassel.

Kinarot Tubera chinæ.

Kolikvint- l. **Kolokvintdroppar** se Fiolsträngsdroppar.

Kräkpulver se Fätrefnad.

Kumminolja Ætheroleum carvi.

Kvalsocker, Hvalref, Hvalfett Cetaceum.

Lager(bärs)olja, Grönolja Oleum lauri; ett mycket användt läkemedel (»som lagar allting»).

Lefver ock lungans pulver se Rötvarkpulver.

Libiksticka Radix levistici; användes i kokurer.

Lussalva se Markurialsalva.

Långstråle antimonjum se Antimonikrujum.

Markurialsalva, äfven **Gråsalva, Ryttarsalva, Lussalva, Gråpomada** Kvicksilfversalfva (Unguentum hydrargyri).

Maskfrö (Märkfrä) Flores cinæ.

Maskros Maskrosrot (Radix taraxaci).

Min stora skinnpäls är en förvrängning af Mixtura simplex, ett vid förkylningar vanligt medikament.

Mysk se Desma.

Niomanstyrka se Sjumannakraft.

Oleum petreolja, Stenolja Pyroleum petræum.

Ormaska (Årmaska) Ossa usta præpar.

Orsten se Svinsten.

Oxpärer se Ståndpärs.

Pionkärnor Semina pæoniæ. Uppträdda på snören, läggas de af allmogen omkring halsen på barn, som ej kunna hålla sitt vatten.

Pors Ledum.
Runhåls(rot) Rhizoma aristolochiæ.
Ryttarsalva se Markurialsalva.
Råflungssaft Liquor pectoralis.
Röbol(i)us Bolus ruber.
Rötvarkpulver [Rödt kvarkpulver?], **Lefver ock lungans pulver** Rödt hästpulver (Pulv. equor. rubr.).
Sensalva se Sjumannakraft.
Sigill-lack Rödt vax.
Sjumanna-, Tolfmannakraft, Niomanstyrka, Grönsalva, Sensalva Unguentum lauri terebinthin.
Sprängkorn Semina ricini.
Sperstus se Stinkspistus.
Stenolja se Oleum petreolja.
Stinkspistus, Sperstus Ammoniak blandad med lavendelolja; begagnas såsom uppkvickande luktmedel (vanligen för att hålla sig vaken under gudstjänsten i kyrkan).
Ståndpärs, Tikur, Ekorrpärer, Oxpärer Boletus cervinus.
Sven Samels pulver se Fätrefnad.
Svindöd Radix cardopatiæ.
Svinsten, Orsten Carbon. kalicus bituminat.; begagnas mot de flesta sjukdomar hos svinen.
Sårbalsam se Tulitångbalsam.
Tikur se Ståndpärs.
Timodikrut se Antimonikrujum.
Tissel tassel, Kassla fisla, förvrängning af Cassia fistula; användes åt sjuka kreatur, merendels kor.
Tivel-, Tiver-bär Fructus mezerei.
Tolfmanskraft se Björngalla o. Sjumannakraft.
Trifoium, Trifoljum Trifolium album.
Tulitångbalsam eller **Sårbalsam** Tinctura benzoës compos.; användes företrädesvis på sår.
Vargpulver se Fätrefnad.
Venört, Vendelrot Radix valerianæ.
Vraksjäl se Ister.
Zinkadunsen l. **Zinsinkadunsen** Essentia dulcis, ett slags rogifvande droppar.

Stockholm, Kongl. Boktryckeriet 1886.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 3.

GETAPULIANARE

HEMMA OCK I LUND

I TVÅ HANDLINGAR

AF

NILS SJÖSTRAND.

UPPFÖRD FÖRSTA GÅNGEN Å »FÖRENINGENS FÖR SMÅLANDS MINNEN» FEST D. 15 MAJ 1883.

STOCKHOLM 1886
KONGL. BOKTRYCKERIET
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Personerna:

Anders Persson, rik bonde
Sara, hans hustru
Märta, deras dotter
Karl Pärsén, deras son, student
Karl Fredrik Hagén, student
Johan August, bonddräng
Håkan, bonddräng
Mor Nilsson, studentuppasserska.

Första handlingen timar i Småland, den andra i Lund. Det småländska folkmålet är från Kalfsviks socken, Kinnevalds härad. Mor Nilsson talar staden Lunds vulgärspråk.

Författaren vill hafva anmärkt, att detta stycke är skrifvet för ett studentspex i Lund ock icke gör anspråk på någon annan förtjänst, än den ett samvetsgrant återgifvande af allmogens språk ock tankegång möjligen kan gifva det.

Första handlingen.

Första uppträdet.

Märta (ensam):

Ja, nu nå ja entlien blett åinsammen åin stunn, så sa ja då läsa bråivet. Akk, va han skrivo bra, Joan-Agust! (Läser:) Elskade jäatevenn å dyra oggdomsblomma! Ja taa nu pennen i migg oläade neve te å skriva nånna rao te de å letta de veta, att ja gualåv haa helsena, de fonemsta pau joon, ja vell se, å att ja kåmmo te de um nånna da, ess ja fau ti. Men ja haa satt me fåre å helsa pau de åitt slaw å va hoss de nånna da å ha rolit å talas ve mä faa digg um vaur affäad. Fo inte bäa de te å gau å venta leiggo mä vauot jeftaremaul, ja vell se, fo du kann väll fostau, att vi sunn ihop så foot sum möjjlit. Å nå ja nu fau faas gaur å mönna peiggo pau böjdena, så vennen vi nåkk reda uss å bäaja uss bra, sulle ja tro. Ajjös mä de så leigge, elskade jäatevenn å dyra oggdomsblomma! Ja sa snaat va hoss de å ta i migg faugg håila migg levnasgläe å lökka, migg tsäaleks ros å fojöllande skrin. Tekknat vennlit å tsäaleksfullt. Johan August Pettersson. — Jaa, harre migg ti va han skrivor å leiggor ut at väl! De ä då möe grannare en um en lässte i pesalmebokena ella postillena. Akk, um an bara kumme snaat! Å kannse han kåmmor i da, fo de ä nu fira daa, sigg an skråiv detta häana bråivet, kann ja si.

Andra uppträdet.

(Märta; Sara kommer in.)

Sara: Mäata, Mäata, faalia baan! va bara taa du de te? Ä 'kke de åitt tsäaleksbråiv, du läso nu ijåin? Du haa då

blåitt så galen å fojɷodo, sigg du böajade å bli åvoråins mä Pella Jɷan-Agust. Nu må trɷ bry du de inte um tsöakeharrens Kal-Fredrik måio, endau du kunne bli hasskap, ess du bara velle. Men de sa ja se de mä, Mäata, att vell du bara gau å leigta ette digg vällsignade Jɷan-Agust å inte jelpa digg gamla mɷo lite måio, så sa du vassen fau Jɷan-Agust ella tsöakeharrens Kal-Fredrik ella Hauken i Hauostöap ella Jaen i Smöramaula ella Swenn i Röovik ella nåen anen — så möe så du våit de!

Märta: Jɷ, mɷo lella, ja sa jelpa eo dåbbelt måio, ess ni bara inte setten eo pau tjwäan mɷt vauo forenig.

Sara: Ja, de trɷ ja väll, fo jöo ja inte de, så kåmmo du ju ifrau me, få 'nn ja våit ɷot au. Men nu böaja ja å bli så krasslior å ɷokeslöso, så ja behövvde de så iggolien väl, å mina öjen ä ju så daulia, så ja knappt venno si mina ejne neva.

Märta: Ja, mɷo lella, allri sunn ni augka pau, att ni letten me fau Jɷan-Agust, fo bätto here de faunn ni låita ette. Men vue de bara inte så faalia beſwäalit å va hasskap, så kunne ja väll ella tökka um tsöakeharrens Kal-Fredrik.

Sara: Ja du haa dau alla daa vatt åin tökken tsuraskalle, så se nået te de, de ä sum tsöra hutet mɷt åina veigg. Å sigg så måtte de väll i̥ guss namm endau inte va så faalia brauttum hello!

Tredje uppträdet.

(De förra; Anders kommer in.)

Anders: Ne, de fostauss väll, men de skaa jaggu inte å teigka pau sigg framti, mä åitt ɷo sakkt.

Märta: Hann ni dau höot pau, va vi hann sakkt, faa?

Anders: Ja, baan lella, ja haa väll de, vaat evvelia ɷo. Men de va väll inte uggt i de, fo de ä fostaundit au de, att du tökkor um Jɷan-Agust, sum ä mä åitt ɷo sakkt bå rikor å resalverador å annsiddor å höodor å vöodor å åitt sum åitt anet. Å tsöakeharrens Kal-Fredrik sa du inte bry de um, fo de våit iggen, naur an blio råjje te å jefta se. Å sigg så kann de kannse bli ſwauot nåkk iblann fo de å aljera hasskap, mä åitt ɷo sakkt.

Märta: Ja, de maunn ni väll se, faa lelle!

Anders: Å den däane Haukenen i Hauostöap haa väll iggana å va mä må 'nn sigg fijol å sigg gaurabit, så han ä då inte riko nåkk te å fau de.

Sara: Jaa men harre migg levanes ti! Huot bara sa de gau fo me, nå dekena kåmmo baat å ja inte haa nået enda menskanes liv å tala te måjjo!

Anders: Ä-ä-ä, du haa väll menstnigens me, huot de då gauo, å nå ja haa vunnet dra åvoråins mä de tess nu, så sunn vi väll i Jessu namm venna bäaja uss ihop te vauo döada, mä åitt oo sakkt, utan te å ha dekeslynena hemma å vakta na bettia å såint fo heradrumla. Ä de dau inte bättor å si henne väl jeftor å bäajador i näste gaur iggte? Jo, moo lella, kumme Joan-Agust i denna stunn, så sulle ja vass pinåde, mä åitt oo sakkt, je håmen dekena mä hull å hauo, fo bätto maw kunnen vi då allri fau. Men nu fau ja låv å gau ut åitt slaw å si te kriatuon. Ajjös mä eo så leigge.

Sara: Ja, men tsöakeharrens Kal-Fredrik, de vue allt nået bättor åpp, sulle ja tro. Men ja sa kann teigka allri fau migg velje fram.

Anders: Ä-ä, hasskap ä möe semmor en redit buggafälk.

Sara: Men venta lite, Annos, så fau ja se de nået!

Anders: Ja, kåmm dau, ess du vell me nået, fo nu gauo ja ut. (Anders ock Sara gå).

Fjärde uppträdet.

Märta (ensam):

De ä då besönnlit endau, att iblann ä en så faalia orolio, å ja ä seko pau att Joan-Agust kåmmor it i da, bara fo de ja ä så faalia auventanes å glaa, så ja knappt våit migg levanes rau. Å allri haa ja vatt i staugg te å glömma håmen så möe sum åitt öjnablekk, sigg vi dansaden ihop i sönndos autte da sigg, for han va då så jömena rolior å glaa, så allri fens de väll hansa make. Men nu ä ja tjwuggen te å si ette at i tsöket, mäan moor ä ute. Harre migg ti, va de sulle bli rolit, ess Joan-Agust kumme nu i da! (Går.)

Femte uppträdet.

Johan August (kommer in ock ser sig omkring):

Häa si de redit tomt ut, ja vell se, iggen menske hemma. Å ja, ä bara Mäata hemma, så ä de migg ſel så möes bätto, ess hugg ä åinsammen, ja vell se. Ja sa rätt ta å leigga i å ſugga åin bit, så kannse hugg kåmmo. (Sjunger:)

Migg lella Mäata, migg oggdomsblomma,
mett jäatans tsäraste ogga viv!
Migg jäatevenn! ja te de vell kåmma,
å sigg bli hoss de mett håila liv.

Ejj fens åin mö, vaat ja öjat vendo,
sum så haa tsusat å hänrökkt me;
ne, um ja råiste krigg väans lendo,
ja funne iggen så tsäa sum de.

Du ogga mö, o du vena lelja!
ja vell de elska te livets höst,
å iggen sa me ifrau de ſelja,
du ä migg gläe, mett håpp å tröst.

Höo du väl sauggen, sum lätt se ſwiggar
å bär åin helsnig te de frau me?
Sa ja väll ejj, fä 'nn migg saugg fokliggar,
i mina äama fau trökka de?

Se, höo du inte, migg lella Mäata,
digg Joan-Agust, sum kummet hit,
for att de ſwegka sett håila jäata,
sett håila liv å sigg tro å lit?

Sjätte uppträdet.

(Johan August. Märta kommer in.)

Märta: Ne si pau fremmat! Go da, Joan-Agust!

Johan August: Go da ijåin, migg lella rara Mäata, ja vell se!

Märta: Akkaname, va du ſuggo väl, Joan-Agust! Takk fo de sista å fo dett bråiv! De va då så iggolien grant, så de kunne då iggen präst leigga ut at grannare.

Johan August: Å de ä iggen tigg å takka fåre å iggana mot va ja velle skriva. Du kann allri tro, ho ja haullor au de! Ja, ja ä så jäatans gla ve de, Mäata, så ja sulle vella äta åpp de, ess ja inte velle, du sulle leva, ja vell se. Men nu sulle ja väll ha menstnigens åin redio muss, ja vell se, ella tjwau?

Märta: Ja, ess du velle så ha tsue, men bara ſwygga de, så iggen fau si at, fo dau fau ja höra ſwitoo jemt fo den ſöll. (De kyssas.) Men ho leigge blio du hoss uss nu, Joan-Agust?

Johan August: Jaa, ja fau si, huot de bäa se. Ja sa nu fåst å fremst tala mä faa digg um vaur afäad, å sigg sunn vi väll bli hoss iggannra for allti.

Märta: Jaa, de sa nåkk gau bra, Joan-Agust lelle!

Johan August: Å ja, mot me pläe han inte va illavuon. Men si där ann vi moo Sara!

Sjunde uppträdet.

(De förre. Sara kommer in.)

Johan August: Go da, go da, moo Sara! Takk fo de sista å fo luggesigg, ja vell se!

Sara: Takk fo de!

Johan August: Huot stauo de te mä eo?

Sara: Å jo, gualåv fo helsena.

Johan August: Jaa, de ä de fonemsta, ja vell se. Men var ann ui joot au tsöakeväaden i da?

Sara: Jo, han bara je ut åitt slaw å kåmmo väll snaat ijåin. Men huot stauo de te däa hemma?

Johan August: Å jo, gualåv, di streta mä at, å når en bara haa helsena, ja vell se, så gaur iggen nö aut en.

Sara: Nee, de ä sekot de. Men sa en va daulio, så ä de ſwauot, fo dau tya en iggen tigg. De fau väll ja si, for endau ja bara ha hatt lite uggt i öjenen, så haa ja vatt så jäalöso.

Johan August: Dau sunn ni, faen go, fara te Lunn, fo där ä åin öjnadåktare, sum håite Lövegren, å han ä så faalia

nemmo te å bota öjen, så um så ſwelvaste påkko hadde fojoot eo, ja vell se, så jör an eo bra ijåin, ess ni bara faen dit.

Sara: Ja sau, de ä nået, sum töl å teigka pau. Men kåmm nu igg häa, Joan-Agust, så sunn vi väll låita åpp åin kupp kaffe, tess faa kåmmor ijåin, å dau kann väl han menstnigens visa åin syp å lite paubet, ja våit.

Johan August: Jaa, ja kåmm då inte hit fo den ſöll, ja vell se, men —

Sara: Tsära jäatans goa, bevaas väll, de våit en väll.

Märta: Va·så go å sti igg, Joan-Agust!

Johan August: Jaa, takk sunn ni ha dau, men de ä då alldåiles fo möe beſwäa, ja vell se.

Åttonde uppträdet.

Håkan:

Iggen igge! Nå, de va då jedrigen go så möes bätto, så tya ja mä å lawa munnaråjjan i aanig, tess den vektia stunnen kåmmo, for i da sa ja då, migg liv å publikán, fria te Mäata, så sant ja håite Hauken å vell äta, nå ja ä sulten. Akkaname, va hugg ä grannor å ſwauggtidlior, å va ja hadde ſwauot ve å si henne å Joan-Agust dansa te hopes var evvelie dans i sista lekstuena, å att ja sulle seta å spela håile kwellen! Ja, ja va fress te å sprigga åpp mönna gauggor å slita na frau an, fo nåkk kunne ja va liaså väadio te å fau na sum den dumme Joan-Agust, fåst han kannse har åitt ygkelit tusan dalo måir en ja. Men så haa ja då väll fostaugg fo måir en tie tusau måir en an nånnstig i sigg levanes ti fau. Men Mäata haa kannse allaråjje låvat å ta an, å dau vell ja je na åin kunst. Men ja sa fria te na endau fo höktidlihåiten ſöll. Hugg ä allt därigge, ja sa rätt ta å spela åpp åina pålske, så hör ugg me kannse å kåmmo. (Spelar en polska.) Men höo, däa kåmmo nåen. Ja jömmo me i åina vrau — a-a, i kantóot. Å ä de hugg, så spriggo ja fram, å ella så kann ja menstnigens va däa, tess ja blir äinsammen ijåin.

Nionde uppträdet.

(Håkan dold. Märta ock Johan August inträda.)

Märta: Va 'kke de mosik härigge, å iggen syggs te. (För sig själf:) Å ja tötte de va, sum ja hadde höot Hauken i Hauostöap spela.

Johan August: Nee, häa syggs iggen tigg, (ser i förstudörren) å iggentigg här ute hello.

Håkan (för sig): Nee, si där ä Joan-Agust! Jaa, ä de inte ſwelvaste faen!

Märta (för sig): De måtte väl inte va Hauken! For ä han häa, så friar an ijåin te me ette vanlihåiten mä sigga tosigaforo, å de um stuena vue full au fålk.

Håkan (för sig): Ja, de kann du lita de pau. Harre gu, um hugg bara vue åinsammen!

Johan August: Vi hann bestemt höot fåil.

Håkan (för sig): Jo, de sulle du fau vär au, ess bara inte Mäata vue häa.

Märta: Jaa, de si sau ut. Men kåmm, så gaunn vi igg ijåin.

Johan August: Nee du, Mäata lella, ja sa ut åitt slaw te hesten fåst.

Håkan (för sig): Jaa, de jöo du, jeken ta me, allt rätt i.

Märta: Men du kåmmo väl snaat ijåin?

Johan August (högt) ock **Håkan** (för sig): Ja men, de ä iggen fare.

Tionde uppträdet.

(Håkan, dold. Märta.)

Märta: Jaa, de ä då sekot de, att Joan-Agust ä allt bättor en bå tsöakeharrens Kal-Fredrik å Hauken i Hauostöap å allihop herana här i såkknena.

Håkan (för sig): Ja så, du tökke de.

Märta sjunger, **Håkan** spelar:

Ja, migg tsäre Joan-Agust,
all migg gläe å migg tröst,

allri kunne ja de glömma,
fo du levor i mett bröst.

Håkan (för sig): Ja, de kunne ja migg ſel trο!

Märta (fortsätter):

Å, ja sa bli hull å trοen,
huot lökkan veksla mau,
jömen livet ja de följor
igg i hemlens römdo blau.

Håkan (för sig): Jaa sau! Hugg ſuggo migg ſel inte så fobannat illa, dekeslynena.

Märta: Men va höo ja? Ä de inte
Haukens tοno, sum me nau?

Håkan (för sig): Jο, de kann du je de faen pau!

Märta: Stakkas Hauken, spela inte,
fo du fau me ejj endau.

Håkan (för sig): Jaa sau, ſwit i vekket dau!

Märta (fortsätter):

Sauggens tsusnigskraft ä mekti,
tοnono te jäatat gau.

Håkan (för sig): Så-å-å! .

Märta (fortsätter):

Men den kraft, sum tsäalek ejo,
tsusa dåbbelt måir endau.

Håkan (för sig, suckar): Jaa, ja menn, jör de sau!

Märta (fortsätter):

Stakkas Hauken! Ess du vuc
här i da, ja sae de:

Håkan (för sig): Va dau, ess ja fau freja?

Märta (fortsätter):

Spela, ſugg, ja ſugg å spela,
men du fau dåkk allri me.

Håkan (för sig): Nå, så håkket faen sum helst! (Spelar ännu en strof.)

Märta: Va bara ä de ja höo? De lautor alldåiles, sum nå Hauken spela nåcn grann visc. Men de kann allri va han endau, fo dau sulle han väll synas. Ja gauo rätt igg äitt slaw, tess Jοan-Agust kåmmo te bakes. (Går.)

Älfte uppträdet..

Håkan:

Si sau ja, nu ä ja då åinsammen ijåin, å nu sa ja då vass pinåtre inte krypa i vrau leiggo, utan aljera galnig å fria te dekena mett fo Joan-Agusta näse, ess de vue så. Å fåst ja nu våit, att hugg ä glaa ve Joan-Agust å de inte tsena nåentigg te å fria te na, å fåst ja inte freja ette na, så kann ja ju jöra me galen endau, bara fo ro ſöll, å så fau ja si, va Joan-Agust-taa se te. Ja sa ta me nånna redia bjäala å endau åin redio tannvaktarebåss, så jelpo de allt åpp helanet. Å sigg jöo ja sau häana (åtbörd): Vell du nu ta åitt redit kravatak mä me? Fo töo du inte de, så töo ja ta dekena ifrau de, ho bra du ſwäaj å hugg lipa. Ja vell si den, sum inte hykes å darra fo Hauken i Hauostöap, når an ä vellto. Men si häa kåmmo Joan-Agust.

Tolfte uppträdet.

(Håkan ock Johan August.)

Johan August: Si, här ä ju Hauken i Hauostöap.

Håkan: Jo jo menn! Go da, go da, Joan-Agust! De va rolit å fau si de här i da å de endau pau åin tökken hökktisda fo me sum denna.

Johan August: Så-ä-å — va ä de dau for åin hökkti, ess ja fau freja?

Håkan: Jo, si du, ja haa leigge tött um Mäata häa, å i da — — —

Johan August: Å i da — —?

Håkan: Jo, i da sunn vi jöra åpp vauo jeftaremaulsafäad.

Johan August: Sunn ni jöra åpp eo jeftaremaulsafäad, Mäata å du?

Håkan: Ja, just vi, ess du vell veta 't. Men vaffo si du så faalia låssen ut fo de?

Johan August: Ja-a? ja låssen? Ja e inte låssen, men ja ä ajo, ja, ja ä rasanes, fo si du, de ä ja, sum sa ha Mäata.

Håkan: Du? va seo du? Sa du ha Mäata? Fy ſwems, Joan-Agust, å jökkla mä me pau de viset!

Johan August: Här ä igget jökkel, for anten sa ja ha Mäata ella sa ja dö.

Håkan: Dö dau for all den dåil!

Johan August: Jaa, åin au uss.

Håkan: Jaa, inte ja, så möe så du våit de!

Johan August: Jaså, du tro kannse, att ja inte sulle tya ta åin tökken däana snusmummrik å ſwitrevvlig sum du, ja vell se!

Håkan: Ja, de staur i harrans haugg, sum de staur i pesalmebokena.

Johan August: Nee du, de staur i migg haugg, å de sa du fau vär au! (Rusar mot Håkan.)

Håkan: Venta lite, teigk de väl fåre fåst, få 'nn du slor häl me!

Johan August: Å, inte sa ja öa de, men nåkk sa du fau så möe, så du mens at.

Håkan: Men tya du inte öa me, så ä du ju inte åinsammen um Mäata endau.

Johan August: Töst, ella freja ja inte ette, va ja jöo! (Rusar ånyo mot Håkan.)

Håkan: Venta lite du! De ä åin vekti afäad, fostauo du väll, fo sunn vi slåss, så sa åin au uss stypa, å dau behövor en allt teigka lite pau sigg hädanfäad, sum de staur i pesalmebokena.

Johan August: Nee, ja frejar inte ette nåen tigg, fo nu sunn vi ihop!

Håkan: Nå ja, lett at gau! Så sa Mäata snaat fau lipa ve dett lik ella ve beigges. Si sau ja! Ajjös mä de nu, migg lella fijol å mett beljaspel, mett liv å migg gläe, migg gaur å mett hus å håim å hest å kor å faur å ſwin — å Mäata! Å nu sunn vi slåss, Joan-Agust!

Johan August: Ja, nåkk sa du fau tsenna, va ja duo te. (Skrål ock oväsen.)

Trettonde uppträdet.

(De förre, Märta, Sara ock Anders.)

Märta: Va bara ä de for åitt allô?

Sara: Tsära jäatans goa, va bara stauo pau?

Håkan: Jo, de va bara ja, sum to Joan-Agust i faugg i gläen övor at han sa jefta se mä de, Mäata. Å ettesum ja allti baa vatt go venn mä bå de å Joan-Agust, så kann du väll fostau, att ja ä glaar i da, nå de gaur eo väl å ni sunn ihop å bli »blått fo väaden tjwau, fo gud åitt liv, åin anda», sum de staur i pesalmebokena. Lökka nu te bå gläe å fromma å framgågg å ro å husafre å malt å brö å all anen guss vällsignelse fo bå fålk å kriatuo, sum de staur i pesalmebokena!

Märta ock **Johan August** (på en gång): Takk sa du ha, Hauken!

Anders: De va möe bå grant å hökktidlit å ſwauggtidlit, mä åitt oo sakkt, men ja sa väll ha åitt or å se, ja mä, ettesum de väl endau ä ja sum bestemmo, huot de sa bli?

Märta: Ja, ni hann ju allaråjje låfft uss å fau kåmma ihopes, faa lelle?

Anders: Jaa, ja baa väll de, å gu vällsigne eo, mä åitt oo sakkt! De ä va ja vell se.

Sara: Å ja mä, ettesum de sa så va, endau du hadde kunnat bli hasskap, ess du bara hadde vellat.

Håkan: Å ja mä ennu åin gaugg ella åin anen reso, sum de staur i —

Märta (infaller): i pesalmebokena.

Håkan: Ja vesst!

Anders: Ja men, höo du moo, huot sa du bara bära de te mä dina vällsignade öjen? De gauo, faen go, allri väl, ess vi venten leiggo mä å freja dåktan te raus.

Johan August: Nee, ja tökke, att ni sunn fara te den däane öjnadåktan Lövegren i Lunn, fo de ä åin redio fasen te ka, ja vell se, fo han venno lawa i aanig öjenen pau mensko, sum allri i sigg levanes ti ha hatt nånna öjen, ja vell se, å dau måtte de väl inte va ſwauot for an å bota eo, moo Sara. Å nu fa ja te Skaune ette åin last mä ſwin i maan, så dau kunnen ni ju fau gått sellskap, ja vell se.

Anders: Ja du, de va inte så besatta dumt, Joan-Agust. Men de ä väll så gått ja följo mä ſwelvo, mä åitt oo sakkt, så kann ja helsa pau Kalle mä de samma å si, va han taa se te. Ja ä reddor, att han bara gaur å slo daugk däa uere. Å tsöakeharren tro, att de blir iggana au an, når an inte haa vunnet ta kandaten enn, endau han haa vatt där i ſu auo. Han ä liadano sum tsöakeharrens Kal-Fredrik. Vell du följa mä, Sara, så faen vi i maas bettia.

Sara: Jaa, nåkk vell ja de, å fau ja migg rätta syn ijåin, så nåkk vue de åina guss gauve.

Märta: Kann inte ja dau fau följa mä? De blio så töst å aatit, nä ni änn baate.

Anders: Baan lella, de sa väll va nåen å si te husen å husaullet å di annre ſwinen, ella sulle du väll de fau.

Sara: Å ja, fo den ſöll so jöo de desamma, um hugg ä mä ella hemma.

Anders: Ja, dau kann du jäana fau följa mä.

Märta: Takk sunn ni ha, faa lelle!

Anders (till Johan August): Å dau ä de åppjoot bå digg afäad mä dekena, mä åitt oo sakkt, å att du kåmmor it i maas bettia klåkkan fira, så faen vi te staen i sellskap, å sigg faunn vi sellskap håile vejen te Lunn, fo vi tann pau tåwet, fostauo du.

Johan August: Ja, ja sa inte falera pau klåkkslawet, ja vell se.

Anders: Ja, gu vällsigne eo dau å letten uss allri augka pau, att ni hann fautt kåmma ihop!

Sara: Ja, gu vällsigne eo beigge tjwau!

Håkan: Ja, gu vällsigne rikelia å i ömnokt mautt, sum de staur i pesalmebokena!

(Kör:)

Si sau ja, nu ä alltigg klaat,
vi faen um åin liten stunn,
ess allt gauo väl, vi treffens snaat
i dimmumhöljda staen Lunn.
Ä dåktan hemma bara,
— allt väl —
nåkk sa han bota Sara
— ni fostaunn me väl.

Å sigg nå vi hoss dåktan vatt,
så helsen vi pau heon vauo,
sum enn studera där i Lunn
sigg mönna mönna harrans auo.
Nåkk blir an läad den baten,
— allt väl —
ess han kann ta kandaten
— ni fostaunn me väl.

Men måtte vi ejj treffa ut
fo Smaulans mennens styresmenn,
fo Liggsten å Frans Johansen
fo Söstrann, Gustavsen ijenn,
fo dau di uss beskriva,
— allt väl —
au uss åin avbild jiva
— ni fostaunn me väl.

Um vauo klässel, um vauot liv,
å um vauot ekta ſwenska sprauk
di haulla fä_redra allt jemt
å jöra se foskrekklit brauk,
sigg trökka di sigg smöaja
— allt väl —
å um vauot menne söaja
— ni fostaunn me väl.

Men lika väl vi faen dit
te öjnadåktan Lövegren,
så bli nåkk moos öjen bra,
å heon sunn vi treffa sen
pau lokus pekkatorum
— allt väl —
breve-Tegnérska forum
— ni fostaunn me väl.

Märta: Hauken lelle, spela nu lite får uss, så ä du så snello, å de ä de roliaste ja våit å höra de spela.

Håkan: Ijaugs mä?

Märta: Jaa, ja kunne väl tro, de va du, sum skremde me. Men spela nu lite, så ä du dåktior, å dau sa du fau dansa fäst mä me pau mett bröllåp.

Anders, Sara, Johan August (på en gång): Jaa, spela lite, Hauken, så sa du ha tusen takk!

Håkan: Jaa, dansen bra dau, så sa ja nåkk hundana spela åina pålske i den höjre koren, sum de staur i pesalmebokena.

Johan August: Jaa, dau dansen ni, ſwäafa, mä ſwäamo å ja mä Mäata.

Anders: Jaa, de ä klaat sum kaavaspa!

Sara: Jaa, men ja ä ju alldåiles fo gammel te å ſwegga pau sum får i väana.

Anders: Ä-ä ſwit! Kåmm nu bara, så tann vi uss åin ſwegg, vi mä! Vi sunn väl inte va semmor en oggana. (Spel ock dans.)

Märta: Sugg nu lite, Joan-Agust, fo ja våit, du ſuggo så bra.

Johan August: A-a-a ja!

Håkan: Ja, ſugg ette tusan jekna, så sa ja spela, å de sa bli, så de höos, de låva ja, va me anngauo. Bara leigg du i mä höjan röst, sum de staur i pesalmebokena.

(Håkan spelar, Johan August sjunger, alla utom Håkan dansa.)

Andra handlingen.

Första uppträdet.

(Pärsén ock Hagén.)

Hagén: Tjenis!

Pärsén: Tjenis, tjenis!

Hagén: Sitter du ock pluggar ännu? Slå du ihop boken! Hvad du kan, så kan du.

Pärsén: Ja, men Bromans fördömda litteraturhistoria har jag då min själ inte den ringaste aning om, ock då står man ju där så vackert för gubben. Hvad skall man svara på hans eviga frågor?

Hagén: Det gör alldeles detsamma. Drag till med hvad fan som hälst!

Pärsén: Ja, det är inte så till att dra till häller. Du, som tenterar i prillan, kan dra till, men för mig duger det inte utan fara att snart nödgas rekommendera mig.

Hagén: Nåja, det kan väl inte gå besattare, än att du får komma igen en annan gång. Men hör du, ska vi tentera hvarandra som hastigast på den halftimme, som är kvar?

Pärsén: Ja, kör för det! När dog Cicero?

Hagén: Det vete fan.

Pärsén: Nå, hvad har han skrifvit då?

Hagén: Tal mot Katilina ock — Verres — ock —

Pärsén. Vidare?

Hagén: Liksom inte det vore nog! Gud gifve, att de varit oskrifna! Då skulle jag i denna stund känna mig betydligt lugnare.

Pärsén: Nå, när lefde Tacitus?

Hagén: Ja, han hör väl till sagovärden, för inte har jag hört talas om den gynnaren.

Pärsén: När dog Plautus ock Terentius?

Hagén: Ja, det vet jag min själ inte häller.

Pärsén: Hvad var det för några gökar?

Hagén: Jo, Plautus var en muntergök, det vill jag minnas att jag sett någonstädes, men Terr — Terrengius har jag inte det nöjet att närmare känna, men det var väl en vanlig lergök, kan jag tro.

Pärsén: Inte närmare? Nå, det vore då synd att begära. Hvad var Ovidius för en man?

Hagén: Det var väl en talare?

Pärsén: Nej.

Hagén: En sakförare då?

Pärsén: Nej.

Hagén: Nej, det är sant, han var min själ en teolog, han har ju skrifvit »Ars amandi».

Pärsén: Nej då, han var inte ens teologie studerande.

Hagén: En skald kanhända, ifall litteraturhistorien känner någon passagerare med det namnet?

Pärsén: Rätt, han var en skald.

Hagén: Kan du se, att man kan sina »stycker»! Men svara själf lite, bror lille, för af dina tomma frågor blir jag, fan ta mig, inte vis!

Pärsén: Hvad ska jag svara på?

Hagén: På dina egna frågor.

Pärsén: Se så ja! Smickra mig inte! Jag kan väl inte svara på allt häller.

Hagén: Nå, hur tusan kan du då bedömma, om jag svarar rätt eller inte?

Pärsén: Ack, jag bara skämtar ju. Vi gå ju bara igenom preliminärerna till den stora examen.

Hagén: Men något bristfälligt.

Pärsén: Hur så?

Hagén: Jo, nog borde man ta sig en ärlig sabelklämtare under denna förberedelse för att inte i första taget darra för professorns frågor.

Pärsén: Du sade något. Härliga idé! Jag har visst lite punsch kvar.

Hagén: För tusan, dra då fram med denna præparatio extraordinaria, så ska det nog gå bra för oss.

Pärsén: Se här!

Hagén: Skönt!

Pärsén: Se så ja, skål bror!

Hagén: Skål, skål! Ock hviska sen efter tusan granater!

Pärsén: Var lugn! Kan jag besvara en enda fråga, så skall hedern bli din eller min, ock gå vi igenom, så nog fan är vårt vetande taxeradt så högt det tål.

Hagén: Ja, det ska gudarna veta! Skål!

Pärsén: Skål, skål, hedersbror!

Hagén: Ja, skål för allesamman de romerske skribentmurfiarna, både Cicero ock Terr — Terrengius ock gubben själf, ock hela den filosofiska fakulteten ock allt annat ondt, hm — — godt på jorden! Se så ja; nu är det allt tid på att gå ock akta sig, att man inte får en särskild skrapa för det »Herrn kommit för sent till tentamen».

Pärsén: Recte, ergo eamus! Deus operem faveut! Skulle tro, att det latinet duger.

Andra uppträdet.

Mor Nilsson: Harre gud, va här ser ud! Kourt o flaskor pou bωr o stωla o gωll. Ja, de e sekort de, kandaten levor do, som vär da va den siste. Han mωtte ha en rijor far, nour han kann fou leva so forstörat our ifrou our. Tägk, om bara faren vesste ändou, hωdden sonen e te o rösta om! Men ja ska do, minsann, inte gou o sladdra om ed ändou inte.

Tredje uppträdet.

(Mor Nilsson, Anders, Sara ock Märta.)

Anders: Häa sa de väll va, sum Kalle bω, fo de stauo då hansa namm skrevet pau döona. Ja, inte ä häa så fobannat ʃauggtidlit, de vue sygg å se. Ja kann just unnra, va de ä for åina tsärig, sum gauo häa. Gω da!

Mor Nilsson: Gω da ijenn!

Anders: Bo stodenten Kalle Päasén häa?

Mor Nilsson: Ja menn.

Anders: Han haa tjwau rumm, tro ja?

Mor Nilsson: Ja menn.

Anders: Jo jo, ſauggtidlit sa de va, kann teigka. Men var ä han nu? Ja velle tala ve an, fo ja sulle liasum va hansa faa.

Mor Nilsson: Jason minsann! Ja, do four patronen venta letta, for han jekk ud i stan, men han e nokk snart ijenn.

Anders: Kåmmen ni igg, kwennefålk! Kalle ä ute, men vi sunn venta, tess han kåmmo.

Sara: Ja, här ä ju rätt grant. Kåss va han ha mönna bökko! Men de ä dä besönnlet, att an inte haa så möe sum åin bibbel, å de ä väll huesaken endau.

Anders: Ja moo lella, de fostauo du inte. Du sa veta, att heon sa ta fisålågie, ne, fisågålie, faen, filågåfie, ne, huot faen ä de nu, filå — — filåsåfiekandaten, mä åitt oo sakkt, å de ä åitt strau vassare en bibblen, må du tro. Dau su di gau ijömen övo hunnrade bibbla å kunna dum råint sum vann, fo de haa tsöakebarren sakkt. Men va stauo nu pau? Höo, håkket jekla rennane i trappono!

Fjärde uppträdet.

(De förre, Pärsén ock Hagén.)

Pärsén: Se så ja! Nej se på — hemfrämmadt, tror jag! God dag, far ock mor ock syster! (Hagén hälsar äfven.)

Anders, Sara ock **Märta** (till Hagén): Takk for ijaugs, Hagén!

Hagén: Tack för det!

Pärsén: Har du träffat dem förut?

Hagén: Ja, i förmiddag.

Pärsén: Men hvarför har du inte talt om det?

Hagén: För att inte oroa dig före tentamen.

Pärsén: Det var dä en värklig öfverraskning. Nu komma vi från professorn ock ha tenterat i latin ock gått igenom. Det böra vi allt ha oss en glädjeklämtare på. Än finns det några droppar kvar i flaskan. Skål, skål! (Allmän klingning.)

Visserligen fingo »herrarne rest till examen», men hvad sjutton tusan gör det i alla fall! — Hvad förskaffar mig det nöjet att se Er här?

Anders: Å-å, vi sullen bara si te, huot de va mä de, vi hunnen inte te å gau te de få 'nn nu, fo vi hann vatt hoss dåktan.

Pärsén (afsides): Ja, kan jag begripa, hvarför gubbstuten kommit med mor ock syster på köpet, så vill jag fan ta mig underkasta mig en ny tentamen i latin. (Högt:) Det var snällt af Er allesamman!

Anders: Ja, de va rolit å si, att ni leven å glonn å hann helsena, mä åitt oo sakkt. Å nu sa du väll snaat jöra frau de dina stodío, så du kann fau de åitt bröstökke nåen stess i väana. Ja sulle vella tala ve de lite måjjo, Kalle! Kåmm hit igg!

Pärsén: Ja, jag kommer genast. (Ropar:) Mor Nilsson!

Mor Nilsson: Ja, vell harren noud?

Pärsén: Gå ock köp två flaskor punsch!

Mor Nilsson: Ja menn, vekked pris ska de vara?

Pärsén: Det gör fan detsamma. Här är en tia.

Mor Nilson: Ja menn. E de noud anned harren vell ha?

Pärsén: Nej, men skynda på för tusan!

Femte uppträdet.

(Hagén ock Märta.)

Hagén: Nå, det var då roligt att få återse dig, lilla Märta! På dig har jag tänkt öfver tusen gånger i veckan.

Märta: Jasau.

Hagén: »Jaså» svarar du med en köld, som skulle ha kommit Nordensköld ock Palander att förstelna. Mins du de fröjder, vi haft tillsammans? Mins du också, huru elak du var i julas, när du gaf mig min första korg? Ock denna var du nog grym ock hård att i förmiddags förnya i Botaniskan, under det din mor var hos doktorn. Men du har väl gjort allt detta bara för att i dag få ta dina korgar tillbaka ock gifva ditt hjärta ock hela din varelse åt mig? Skulle du väl ha hjärta, söta Märta, till att ge mig en tredje korg?

Märta: Ja vaffor inte? Au me sa du fau kaaja så mönna gauggo du fria, fo vi passen inte for iggannra. Ja ä ju åina boggagrebbe å duor inte te å aljera hasskap, å sigg — —

Hagén: Ock sen?

Märta: Å sigg så tökke du nåkk um annra dekor å fina mamsello, å ja — —

Hagén: Ock du?

Märta: Ja tökker um Joan-Agust, fo han ä fäadio te å jefta se nauo sum helst.

Hagén: Fördömda prilla! Hade jag bara tagit den, så kunde jag möjligen ha mera hopp. Men hör du, Märta, har du då aldrig tykkt om mig?

Märta: Jo nåkk haa ja de, men de fostauo du väll, att de inte bäa te leiggo, å sigg så tökke ja möet bättor um Joan-Agust, fo han haa allvaa mä de han seo.

Hagén: Tror du då inte, att jag också menar allvarligt?

Märta: Jo de kann väll va, men faa seo, att de inte ä väat å tro, va stodento prata, fo de blir endau allri nåen tigg au va di se.

Hagén: Har du inte ett enda tröstens ord till mig, Märta?

Märta: Ne, va sulle de va fo nået? Ja sa gau igg te far å mor å Kalle åitt slaw. Vell inte du följa mä?

Hagén: Nej, efter detta tredubbla frierifiasko anser jag mig för närvarande tämligen öfverflödig i ert sällskap. Farväl, älskvärda Märta!

Sjätte uppträdet.

Hagén:

Död ock fasa! Hvi lefver jag! Jag är ju mördad till min själs bästa vara, plundrad på allt, som var mig dyrt ock kärt. Det är då tusan, att man lekamligen lefver ändå, äfven sedan man blifvit andligen mördad. »Självmördaren» mördade sig, som bekant, men den famöse mannen lefver ju ändå. Märta har mördat mig, ock likväl tyckes jag lefva. Märta! Märta! Om du inte funnits, så ginge jag nu inte ock blygdes öfver ett tredubbelt, kubiskt fiasko.

(Sjunger:)

Tjusande väna mö,
du som af kärlek brann!
hvi blef du kall som snö?
Hvi blef du hård som sten?
Hvi har du lärt mig om kärlek att drömma,
då du så hastigt din vän kunde glömma?
Flyktiga flarn!
Hvi blef du skapad att tjusa, förrycka
blott för att mörda min frid ock min lycka?
Flyktiga flarn!
Hvi blef jag fängslad en gång i ditt garn?

O att jag ej dig sett!
O att du funnits ej!
O att du aldrig lett,
vänlig ock öm ock skön!
O att jag likväl förmådde dig glömma!
Aldrig om kärlek jag mer skulle drömma.
Trolösa mö!
Hvart skall jag fly för dig, grufliga mara?
Hur blifva lossad ock fri från din snara?
Trolösa mö!
Skall jag för din skull väl tråna ock dö?

Nej jag vill ge dig fan.
Tusende finnas än.
Vet, att jag är en man!
Vet, att jag hämnas kan!
Tror du, jag klär mig i säck ock i asko?
Nej, jag ger tusan mitt kubiska fiasko,
ock med behag
skall jag bele, hvad jag älskat ock vördat,
sedan mitt hopp blifvit sviket ock mördadt,
ock med behag
skulle jag skåda ditt fiasko en dag.

Gift dig med bondefan!
Han kan dig passa just.
Blif du hans söta fru,
blif det på stunden nu!

Aldrig jag mer skall dig söka ock gästa,
nej, i min sorg skall jag supa ock festa
    ock uti vin
finna de fröjder, hvarefter jag spanat,
fröjder långt större, än nånsin jag anat,
    ock uti vin
dränker jag minnet af fästemön min.

Sjunde uppträdet.

(Hagén, Pärsén; Mor Nilsson utanför.)

Pärsén: Nå, det är att vara man. Vore jag i ditt ställe, så skulle jag göra likaledes. Skål på dig, hedersbror!

Hagén: Skål, skål! Ditt deltagande ska lätta sorgen öfver denna vidriga katastrof, detta kubiska fiasko.

Pärsén: Ja, men hur var det med ditt fiasko nummer 2? Ditt första därhemma i julas ock ditt tredje nyss har jag åsett ock bevittnat. Men ditt andra, hur gick det till? (Knackning.) Stig på!

Mor Nilsson: Här e punſen, harren, o päggana tebaga.

Pärsén: Nå det är bra. (Till Hagén:) Men hur var det med nummer 2? Vi ta oss en drammare först för dagens högtidlighet, så mins du det bättre.

Hagén: Jo, det är fan så högtidligt att göra två fiasko på dagen.

Pärsén: Skål på dig emellertid!

Hagén: Skål, bror!

Pärsén: Nå, hur gick det med berättelsen?

Hagén: Jo, när fargubben din var med mor Sara hos doktorn, gjorde jag sällskap med Märta i staden. Hon ville se sig om lite, förstår du. Vi pratade om ditt ock datt ock visste inte om någonting, förr än vi var midt i Botaniskan, ock jag var just i taget med att kläcka ur mig den allra lilla nättaste kärleksförklaring, när vi där mötte de båda store småländske urteologerna, du vet, ock kan man väl undra på, att hon af vördnad för desse båda andans män måste rodna öfver en kärleksförklaring från en så lättsinnig sälle som mig, isynnerhet som hon visste, att de ovillkorligen hörde vårt

samtal. Hon rodnade ock visade sig så ond, att jag inte på en stund vågade återgå till hufvudämnet, ock när jag sedan sökte slå in en tråd i vår kärleksväf, då var hännes sinne förhärdadt, ock med ett sardoniskt löje gjorde hon mig totaliter förstummad.

Pärsén: Nå, hvad gjorde du då?

Hagén: Obstupui steteruntque comæ et vox faucibus hæsit.

Pärsén: Stackars bror Hagén! Du har min själ fått göra skäl för många bägare i dag. Skål, hederspascha!

Hagén: Skål, skål!

Åttonde uppträdet.

(De förre ock Johan August.)

Johan August: De sa väl va häa sum ſwäafan å ſwäamån å Mäata å ſwaugon sa va, ja vell se.

Pärsén: Se på främmadt! God dag, god dag! Välkommen hit! Jag har hört, att du varit här, ock vi ha väntat dig länge.

Johan August: Go da, harr Hagén!

Hagén: God dag, god dag!

Johan August: Takk fo de sista å fo loggesigg, ja vell se!

Hagén: Tack för det!

Johan August: Ja, nu haa ja uträttat mina afäador å åitt sum åitt anet, så nu ä bå ja å di annre ſwinen i aanig te å fara, å ja sulle nu treffa mett övria råisesellskap, ja vell se. Å nu måtte di väll va råjje te hemråisena, fo tåwet gauo snaat. Ja sau ve staſonen, att di lawade låffmativet i aanig te å gau, å provtsöode at fram å tebakes.

Pärsén: Å ja, ännu har Ni ett par timmar på Er, så Ni behöfver inte göra Er brådtom. Se här komma de för resten alla tre.

Nionde uppträdet.

(Alla personerna utom Håkan.)

Anders: Si go da, migg tsäre Joan-Agust! Vi hann ventat de åin lauggo stunn, å nu ä du väll hemråjje?

Johan August: Ja, for all den dåil, allt ä klaat å fäadit, bå ja å di annre ʃwinen, ja vell se, så ja sa inte falera.

Anders: Ja, dau lawen vi uss i aanig vi mä. Å du mωo, du haa väll dina mekklamentor å digg ty i aanig, mä åitt ωo sakkt, så vi sunn bara ta ajö au herana. Ajjös mä de, Kalle, å lett me nu si, att du mä snaat blio råjje te å fara hän! Gu vällsigne de, mett baan!

Pärsén: Adjö, far!

Sara: Ja, ajjös mä de, Kalle lelle! Gu vällsigne de!

Pärsén: Adjö, mor!

Märta: Ajö, ajö, Kalle! Läs nu bra å kåmm sigg hemm å va mä pau mett bröllåp!

Pärsén: Adjö med dig, Märta, tack ska du ha!

Anders, Sara, Märta, Johan August: Ajjös, harr Hagén!

Hagén: Adjö, adjö, hälsa hem!

Anders, Sara, Märta, Johan August: Ja, de sunn vi nåkk jöra.

Pärsén: Vi ska väl ha ett glas, innan vi skiljas?

Anders: Ja, de haa du rätt i, Kalle!

Johan August: Ja, de vue inte så ʃuheistrane dumt, ʃwaugo.

Alla: Skål!

Anders: Harren vare mä eo beigge tjwau! Men ja velle tala nånna ωo mä piena, få 'nn ja gauo.

Pärsén (ropar): Mor Nilsson!

Mor Nilsson: Ja menn, vell harren noud?

Anders: Ja, ja velle bara be henne si ette herana väl, så sa ja nåkk ha na i menne.

Mor Nilsson: Ja menn, di e minsann so snälla o ordentelia, so de e inte noud o si ou. Men ja ska ändou jöra som patrωnen sijor.

Anders: Ja, de vue bra, si däa har ωgg lite fo beʃwäat.

Mor Nilsson: Takk, gωa patrωn, å lökkli resa!

Anders: Takk fo dä!

Kör:

And., Sara, Märta, Johan August: Ja, nu hann vi treffat vaura tjwau stωdento.
Ajjös mä eo beigge, Kalle å Hagén!

Anders: Mωo lella, ta nu dina mekklamento!
Du sa nåkk bli bra, de sae Lövegren.

Alla: Å haa dåktan sakkt, att ni sunn snaat bli bra,
så kann tröikkt ni lita pau va dåktan sa!

And., Sara, Märta, Johan August: Snaat nåkk, Kalle lelle, taa du väll kandaten,
ella blio du haullen for åin föllehunn å slav.
Anders: Ella blio ja tjwoggen te å snaat je åpp staten.
Johan August: Harre Gu, huot gauo de dau mä Mäatas av!
Märta: Ja, broo lelle, läs å plogga natt å da!
And., Sara, Märta, Johan August: Ja, fo tusan läs, så sa de nåkk gau bra!

And., Sara, Märta, Johan August: Vi faunn ſygga pau, fo snaat gauo låkkmativet,
å de ſena baat ve tien, de sa gau.
Pärsén ock **Hagén:** Men för all den del, det står väl ej för lifvet?
And., Sara, Märta: Teigk, um de haa gautt, no vi sunn stia pau!
Johan August: Harre Gu, huot gauo de dau mä mina ſwin?
Alla: Ajj, ajj, ajj! dau haa di lupet baat for hin!

Anders: Ja, nu haa ja sitt den graunna akadmien,
å nu fa ja håim mä lella gumman migg.
Johan August: Ja, migg lella Mäata, nu lio de pau tien,
att vi faen håim mä vaura granne ſwin.
And., Sara, Märta, Johan August: Ajjös nu mä er å håila staen Lunn.
Låkkmativet fäadit ä å gau pau stunn.

Förklaringar.

I Småländskan (Kalfsviks s:n) är **e** = *a*, **å** = *o*, **o** = *ɵ*, **u** = *ʉ* ock *u* (det senare bl. a. i **Agust, uss**); **r** = *ʀ*, öfvergår i utljud (så vida ej följande ord börjar med vokal) ock i inljud före kons. till *a* eller *ɵ*, t. ex. *fa̱a* far, *a̱anıŋ* ordning, *bæaja* bärga, *o̱ɵ* ord, *mo̱ɵ* mor, *hø̱ɵdə* hörde; försvinner efter *a*, t. ex. *sla̱v* slarf, *a̱v* arf, *va̱pa* värpa, *va̱v* hvarf.

I skånskan är **ou** = *ɵu̥*, **o** = *ɵ*.

ann (vi, ni) hafva.

baten kraken, oduglingen.
bjäala »mulbänkar».

fasen fan.

glo titta.

helanet humöret.
here gosse, dräng.
huot hurvuret, huru.
hutet hufvudet.
hykes kryper i hop, blir rädd.
höodor hörd, ärad.

iggana intet.

jäalöso orolig, otålig.
jömen, -a genom.

maw måg.
må 'nn mer än.

nemmo kvick, skicklig.

oggt oggt ung, -t.

råjje redo, färdig.
rösta »rusta».

se säga.
sigg sedan.
skaa skadar.
sunn (vi, ni) skola.

ſitoo glåpord.
ſygga skynda.

tannvaktarebåss tobaksbuss.

vass pinåde } lindrig svordom (vår
vass pinåtre } Herres pina ock död l. träd).
vekket hvilket.
vöodor vördad, värderad.

öa öda, döda.

Vid korrekturet har e. o. biblioteksamanuensen, fil. kand. A. Malm benäget biträdt.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 4.

GÅTOR

FRÅN

FREDSBÄRGS OCK HOFVA FÖRSAMLINGAR

NORRA VADSBO HÄRAD

I VÄSTERGÖTLAND

UPPTECKNADE

AF

P. AUG. SANDÉN.

STOCKHOLM 1887
KONGL. BOKTRYCKERIET
P. A. NORSTEDT & SÖNER

Språkljudens kvantitet betecknas i allmänhet äfter som orden låta enstaka; dock att enstafviga pronomina ock artikeln, prepositioner ock konjunktioner samt hjälpverb i regeln behandlas som korta (en- ock procliticæ).

Då barnen käxa äfter gåtor (*jæṣəgḁtər*), brukar man ofta, för att bli ytterligare ombedd, gnabbas med dem ock reta deras nyfikenhet med följande rim:

ja sa tḁl ‿ om ena gḁta:	Jag skall tala om en gåta:
al̤a som fḁr ı ʃøn, blı ‿ lı vḁta;	alla som far i sjön, blir de våta;
äller:	
ja sa tḁl ‿ om ena gḁta,	Jag skall tala om en gåta,
sa høj som ena sḁta	så hög som en såta
a bre̩ som ena dǫr;	ock bred som en dörr;
ha du høṭ ‿ a fǫr?	har du hört hänne förr?

ock först däräfter få de släcka förvetet med »riktiga» gåtor.

1.

lel̤ə lel̤ə rø	Lille lille röd
dansar ı snø;	dansar i snö;
ıæṣom ‿ an e̩ le̩vanə,	rättsom han är lefvande,
sa e̩ ‿ an dø.	så är han död.

2.

ın jek ‿ o grøn,	In gick hon grön,
ut kom ‿ o rø;	ut kom hon röd;
neka naka,	nicka nacka,
sa vḁ ‿ o dø.	så var hon död.

3.

legər pa stobə,	Ligger på stubbe,
lıknar eŋ ‿ gobə;	liknar en gubbe;
legər pa strḁ,	ligger på strå,
lıknar et fḁr.	liknar ett får.

4.

ẹna tɪ ẹ dæ før bløṭ,	En tid är det för blött,
ẹna tɪ ẹ dæ før hạṭ,	en tid är det för hårdt,
ẹna tɪ ẹ dæ fø ‿ lɪtə ạ ‿ t.	en tid är det för litet af det.

5.

ʀọt op a top nẹr,	Rot opp ock topp ner,
sẹ ‿ ʂọl, mæn alrɪ somar.	ser sol, men aldrig sommar.

6.

eṇ ẹ lạgom, tvạ ẹ før møə, a tre fø ‿ lɪtə.	En är lagom, två är för mycket, ock tre för litet.

7.

fø ‿ lɪtə ot eṇ, lạgom ot tvạ, a før møə fø ‿ tre.	För litet åt en, lagom åt två, ock för mycket för tre.

8.

om dạn ẹ ‿ n fulər mæ ʂøṭ a blọ, om naṭa stạ ‿ ŋ a gạpar.	Om dagen är han full med kött ock blod, om natten står han ock gapar.

9.

gạr a gạr	Går ock går
a dansar pa golvə	ock dansar på golfvet
a stæḷə ‿ ʂə ve døʀa a ʃæms.	ock ställer sig vid dörren ock skäms.

10.

trɪnt som ‿ 'n ʀɪŋ,	Trindt som en ring,
lọət ɪkrɪŋ;	ludet ikring;
lɪt'n tạr	liten tår
tɪṭar ụt ɪblaṇ.	tittar ut ibland.

11.

gạ ‿ ṭe ʃøn a drekər	Går till sjön ock dricker
a lemnar ɪṇmæṭət heṃa.	ock lemnar in[nan]mätet hemma.

12.

lıtə a næt,
setər ve va ˬ ʂtæt
mæ ɹør kapa a svat hat,
a setər utə ba da a nat.

Litet ock nätt,
sitter vid vår stätt[a]
med röd kappa ock svart hatt,
ock sitter ute både dag ock natt.

13.

ɹø ˬ ŋakə,
står ı bakə,
har koŋ ı karȷən,
mæŋ ˬ ka ˬ ntə haka.

Röd nacke,
står i backe,
har korn i kargen,
men kan inte hacka.

14.

entə har ˬ a ˬ t, a entə vel ˬ a ha ˬ t; mæn om ˬ a hadə ˬ t, sa velə ȷa ˬ ntə mesta ˬ t før hela vaɫa.

Inte har jag det, ock inte vill jag ha det; men om jag hade det, så ville jag inte mista det för hela värden.

15.

trıŋə ˬ ʂom soɫa,
svatə ˬ ʂom ȷoɫa,
mæ ˬ ən laŋər ɹamp ætə ˬ ʂə.

Trind som solen,
svart som jorden,
med en lång rump[a] äfter sig.

16.

va e dæ som ena pıȷa kam ˬ bæra ı sın nævə, mæn ˬ əntə fæmtan maŋ pa ena sastaŋ?

Hvad är det som en piga kan bära i sin näfve, men inte fämton man på en såstång?

17.

dæ kom ena toŋa ıfra ınlaŋ
a ȷek ot utlaŋ,
mæ lıtə te lagər a entno te baŋ,
mæn mæ tva ʂlaks dreka,
mæn vaskən tap ælə ˬ ʂveka.

Det kom en tunna ifrån inland
ock gick åt utland,
med litet till laggar ock inte något till band,
men med två slags dricka,
men hvarken tapp äller svicka

18.

lela bulə
trela utfør kulə;
ıŋən man
ı dæta lan
lela bulə
lǫga kan.

Lilla bulle
trillade utför kulle;
ingen man
i detta land
lilla bulle
laga kan.

I stället för de två första raderna har gåtan stundom följande lydelse:

pervə lelə trela a vat ‿ tǫk
a slǫ sønər ba buk a bǫk;

Pirve lille trillade af vårt tak - ock slog sönder både buk ock bak;

äller:

lelə trølə
la pa hølə,
lelə trølə
trela ner.

Lille trylle
låg på hylle,
lille trylle
trillade ner.

19.

lǫə lǫə læt,
sutar øvər ȷaștæt;
lǫət som et far,
mæn eȷər alrı ulahar.

Ludet ludet lätt,
skuttar öfver gärdesstätt[a];
ludet som ett får,
men äger aldrig [ett] ullhår.

20.

lıtə som et æg,
ʀækər ıkrıŋ șørkəvæg.

Litet som ett ägg,
räcker ikring kyrkovägg.

21.

fıra ȷomfrur sprıŋər pa en væȷ,
mæn hınər alrı op varara.

Fyra jungfrur springer på en väg, men hinner aldrig upp hvarandra.

22.

fæm ȷomfrur klær a a pa varara, mæn blır alrı fulklæda.

Fäm jungfrur kläder af ock på hvarandra, men blir aldrig fullklädda.

23.

kom͜ ’n fǫjəl flujanə fjæl̦ǿs,
sațə-sə pa bǫəns tǫk æl̦ǿs;
kom͜ ’na jomfru gaŋanə fǫtlǿs,
tǫj͜ ən hanlǿs,
ǫt op͜ ən monlǿs.
Åller:
fǫjəl fjæl̦ǿs
saț pa trǽdət lǿvlǿs,
da kom mansæl̦ movlǿs
a ǫt op fǫjəl fjæl̦ǿs.

Kom en fogel flygande fjäderlös,
satte sig på bondens tak ärlös;
kom en jungfru gångande fotlös,
tog honom handlös,
åt opp honom munlös.

Fogel fjäderlös
satt på trädet löflös,
då kom mamsell munlös
ock åt opp fogel fjäderlös.

24.

va ę dæ som en vel̦ jǽra, bǿr jǽra a sǫ jǽra, mæn om en entə jǽ͜ ț, sa jǽ͜ d̦æ-sə faț?

Hvad är det som en vill göra, bör göra ock skall göra, men om en inte gör det, så gör det sig själft?

25.

va ę dæ som gǫr a gǫr, mæn alrı komə͜ țe dǫʀa?

Hvad är det som går ock går, men aldrig kommer till dörren?

26.

hogər a hogər uțlaŋə dan, mæn fǫr alrı e spǫna.

Hugger ock hugger utlånge dagen, men får aldrig en spån.

27.

lap pa lap, dær alrı nǫl͜ ștak̦, stǫr pa sæŋ a vel̦ ı folk.

Lapp på lapp, där aldrig nål stack,
står på säng ock vill i folk.

28.

vıț ı topən,
brunt ı ʀǫta,
svaț ı boț’n,
tul̦ra͜ l̦ıtə onə͜ țæk̦ət
a jǽr goț ı kropən.

Hvitt i toppen,
brunt i roten,
svart i botten,
tullrar litet under täcket
ock gör godt i kroppen.

29.

lɪtət a trɪnt,	Litet ock trindt,
læt a jesvɪnt,	lätt ock gesvint,
fæmtan man ka ‿ ntə besla ‿ t.	fämton man kan inte betsla det.

30.

førə som et nøsta,	Före som ett nystan,
ætə ‿ som en sæp,	äfter som en käpp,
mæla som en sæk.	mellan som en säck.

31.

førə som ena pæra,	Före som en pära,
ætə ‿ som ena ʃæra,	äfter som en skära,
metəpa som en sæk.	midtpå som en säck.

32.

va e dæ som mæst nøkas a mɪnst omtalas?	Hvad är det som mäst nyttjas ock minst omtalas?

33.

va e dæ som takar var man fø ‿ sɪst?	Hvad är det som tackar hvar man för sist?

34.

va e dæ som tɪtar var man ɪ ræva?	Hvad är det som tittar hvar man i röfven?

35.

fet ɪ rɪŋən,	Fett i ringen,
fet ɪ krɪŋən,	fett i kringen,
fet ɪ hela lafa.	fett i hela laffan.

36.

mɪ mor ba me, at ja solə be de, at du solə be dɪ mor,	Min mor bad mig, att jag skulle be dig, att du skulle be din mor,

at mɩ mo̜r fɩŋə læna dɩ mo̜s‿ ‿dekənekavek, fər ho velə domdosta ɩ mo̜ra.	att min mor finge låna din mors dickenickavick, för hon ville damdusta i morgon.

Åller:

mostər ba̜ fastər, at ho solə fa̜ læna hæŋa dekənekavek, fər ho velə domfækta ɩ mo̜ra.	Moster bad faster, att hon skulle få låna hännes dickenickavick, för hon ville damfäkta i morgon.

37.

va̜r møts ala gamla pælsar o̜t?	Hvar mötes alla gamla pälsar (åt)?

38.

sto̜t ho̜və a lɩtə vet a krulɩər ɩ æən.	Stort hufvud ock litet vett ock krullig i ändan.

39.

va e dæ ja̜ ha̜r a du nøkar?	Hvad är det [som] jag har ock du nyttjar?

40.

ga̜par øvər vatnə, mæn fa̜r alrɩ ta̜r.	Gapar öfver vattnet, men får aldrig tår.

41.

et fus fult mæ ɹøa sø̜r,	Ett fus (fys?) fullt med röda kor,
a svatə‿ʂur sø̜r ut dom ala.	ock svart tjur kör ut dem alla.

42.

et fus fult mæ vɩta sø̜r,	Ett fus fullt med hvita kor,
a en ɹø̜r ʂur‿dansar pa flo̜ən.	ock en röd tjur dansar på floen.

43.

svatər hæst sta̜r ɩ stal	Svart häst står i stall
a lægər vɩtər ɹamp opɩ ta̜kə.	ock lägger hvit rump[a] uppi taket.

44.

hǫvə a tæŋər, mæn ɪŋən moŋ,
a krop a ʃæ̢l ɪ ɹampən.

Hufvud ock tänder, men ingen mun, ock kropp ock själ i rumpan.

45.

ena basta a læ̢r,
ena dø̢ɹ uta hǫr,
tvǫ skǫəlta legər oŋər,
a tvǫ lǫna klepər opǫ.

En badst[ug]a af läder,
en dörr utaf hår,
två skulliga ligger under,
ock två ludna klipper uppå.

46.

e lɪta trɪŋɹǫlɪ sǫk:
knaka͜ na dær framə
a ʂøʂa͜ na dær bǫk.

En liten trindrolig sak:
knacka hänne där framme
ock kyssa hänne där bak.

47.

okə vel du hælst hǫ:
ena ʂɪsta mæ døa dræŋar,
ælər ena ʂɪsta mæ gulɹɪŋar?

Hvilket vill du hälst ha:
en kista med döda drängar,
äller en kista med guldringar?

48.

okə vel du hælst hǫ:
dæ som stǫr ve stḙn a ɹukər,
ælə͜ dæ som gǫr ɪkrɪŋ stḙn a ɹutər?

Hvilket vill du hälst ha:
det som står vid stenen ock ryker,
äller det som går ikring stenen ock ryter?

49.

okə vel du hælst hǫ:
mog ɪ glog
ælər fḙn ɪ stḙn?

Hvilket vill du hälst ha:
mugg i glugg,
äller fen i sten?

50.

dæ vǫ͜ n tap,
dæ vǫ͜ n ʂlat,

Det var en tapp,
det var en slatt,

dæ va sut,	det var surt,
s ‿ at dæ ʜan u ‿ t.	så att det rann ur det.

51.

va e dæ som gar opfør bakə a nerfør bakə a ʃæ ‿ svata ʃivər?	Hvad är det som går oppför backe ock nerför backe ock skär svarta skifvor?

52.

va e dæ som gar opfør bakə a nerfør bakə a sæla ‿ svata grun?	Hvad är det som går oppför backe ock nerför backe ock sållar svarta gryn?

53.

va e dæ som gar opfør bakə a nerfør bakə a bær en vamas-bogkə pa ʜøgən?	Hvad är det som går oppför backe ock nerför backe ock bär en vadmalsbunke på ryggen?

54.

va e dæ som gar opfø ‿ li a nerfø ‿ li a sta ‿ stil?	Hvad är det som går oppför lid ock nerför lid ock står still[a]?

55.

va e dæ som gar opfør bakə a nerfør bakə a bær ena ʜedarəsæg pa nakən?	Hvad är det som går oppför backe ock nerför backe ock bär en riddaresäng på nacken?

56.

ena ihol mor,	En ihålig mor,
tre hovəløsa ban	tre hufvudlösa barn
a eg ‿ krokʜøgətər far.	ock en krokryggig far.

57.

om dan som ‿ 'n stejə,	Om dagen som en stege,
om nata som ‿ 'n orm.	om natten som en orm.

58.

går øvər ba vat'n a lan, ba talar a svarar, mæn sejər alrı ol.

Går öfver både vatten ock land, både talar ock svarar, men säger aldrig ord.

59.

går øvər ba vat'n a lan, mæn vætər alrı kløv.

Går öfver både vatten ock land, men väter aldrig klöf.

60.

en svatə ‿ lap ı et møt hol emæla vant a kolt.

En svart lapp i ett mörkt hål emellan varmt ock kallt.

61.

ʃıŋə vıŋə,
hælta utə, hælta ınə,
hælta ı heməl, hælta pa jol.

Skinge vinge,
hälften ute, hälften inne,
hälften i himmel, hälften på jord.

62.

va e dæ som kan fa rom ı et rotəhol, mæn ‿ əntə ı en oksabas?

Hvad är det som kan få rum i ett råtthål, men inte i en oxbås?

63.

lelə lelə onər,
a storə storə pa,
stek delkən ı dalkən
a læ rampastelkən ga.

Var. r. 3:

stek fent'l ı font'l

Lille lille under,
ock store store på,
stick dilken i dalken
ock låt rumpstjälken gå.

stick finteln i funteln

64.

vıtə ‿ som en svan,
svatə ‿ som en ram;
hopa ‿ som en starə,
stıjə ‿ som en man.

Hvit som en svan,
svart som en ram;
hoppar som en stare,
stiger som en man.

65.

gu̯ se̜ ‿ t a̠lrı,
koŋən se̜ ‿ t ‿ sæ̜la̠n,
bo̜ən se̜ ‿ t va̠n da̜.

Gud ser det aldrig,
kungen ser det sällan,
bonden ser det hvar dag.

66.

lo̜ət ınantə,
smu̯t̠ u̯tantə.

Ludet innantill,
smult utantill.

67.

fı̠ra laŋa læ̜gar
hæ̜ŋər pa bo̜əns væ̜gar.

Fyra långa läggar
hänger på bondens väggar.

68.

søstər ȷek̇ te søstər a bo̜, ho so̠lə fa̜ læ̜na ena armalø̜sə ‿, ‿ ta̠rmalø̜sər ba̠ŋ̍tø̜s.

Syster gick till syster ock bad, [att] hon skulle få låna en armlös, tarmlös barntös.

69.

bo̜ən ȷek̇ dı̠t ıbla̠n,
stak̇ dæ̜ ‿ læ ʀa̠n,
a torka op dæ̜ ‿ læ va vat̠.

Bonden gick dit ibland,
stack där det rann,
ock torkade upp där det var vått.

70.

feʀən ı hø̜la, feʀən ı vra̜,
feʀən te a feʀa, feʀən te a ga̜;
ko̠m, feʀ, sa̜ feʀən te feʀa.

Firren i hyllan, firren i vrå,
firren till att firra, firren till att gå;
kom, firr, sade firren till firran.

71.

laŋa læ̜gar
hæ̜ŋər pa væ̜gar;
no ‿ la̠ŋa læ̜gar fa̠lə ‿ ŋe̜r,

Långa läggar
hänger på väggar;
när långa läggar faller ner,

fins ıŋən maṇ
ı dæṭa laṇ,
som laŋa læga ‿ ḷaja kaṇ.

finns ingen man
i detta land,
som långa läggar laga kan.

72.

lıtət a læṭ,
hopar øvər ena jaŋṣṭæṭ.

Litet ock lätt,
hoppar öfver en järnstätt[a].

73.

en ʀa ‿ ṣṭelk ı et yəlt hol.

En rå stjälk i ett yllet hål.

74.

dæ sto ‿ ən hoṇ pa brıŋkəbærj
a ʃældə øvər haja;
ja har, ‿ ḍu har,
va hoṇ heṭə.
va heṭə hoṇ?

Det stod en hund på Brinkebärg
ock skällde öfver hagarna;
jag har, du har,
hvad hunden hette.
Hvad hette hunden?

75.

dæ sto ‿ ən hoṇ pa hoṇəbærj
a gapa øvər havə;
has nam va sakt,
dæ fa ‿ ḷu jæṣa pa te dajər.

Det stod en hund på Hunnebärg
ock gapade öfver hafvet;
hans namn var sagdt,
det får du gissa på till dager.

76.

et brunt staṇanə,
et ṣḷakt dæŋanə,
ṣḷæŋə ‿ ṣa vaḷ ı pıjəra
som ı dræŋa;
dı gamḷə veḷ, mæn dı ʀa ‿ ŋṭə.

Ett brunt ståndande,
ett slakt dängande,
slänger så väl i pigorna
som i drängarna;
de gamle vill, men de rår inte.

77.

dæ sto ‿ ən stoḷə utfør var væg
mæ hoŋ ‿ ṭe læpar a ʃıṇ te ʃæg,
a tusən lapar pa sıŋ ‿ kapʀok.

Det stod en stolle utför vår vägg
med horn till läppar ock skinn till skägg
ock tusen lappar på sin kapprock.

han stąr pa stẹn
a bøṣtar bẹn
a kluvər hǫṇ ı lelæn
a tulrar ı.

Han står på sten
ock borstar ben
ock klyfver horn i lilländan
ock tullrar i.

78.

dæ stǫ ˬ ən man pa læpatæṇ;
han ˬ adə hǫṇmon a ṣøtfæg,
a krǫknıvar pa ʀæva,
a spǫʀar pa bąrə bẹna,
a tusən lapar pa sı kapa.

Det stod en man på läppatären;
han hade hornmun ock kött-skägg,
ock krokknifvar på röfven,
ock sporrar på bara benen,
ock tusen lappar på sin kappa.

79.

dæ kom ˬ 'n man
ıfrą klobəlan,
han ˬ adə hǫṇmon a ʃınfæg;
nẹr fǫr ˬ an ı dugəstąn,
op stǫ ˬ an ıjen a profətẹra om opstand'lsən.

Det kom en man
ifrån klubbeland,
han hade hornmun ock skinn-skägg;
ner for han i dyngestaden,
upp stod han igen ock profeterade om uppståndelsen.

80.

stolpən stąr,
holja gąr,
ˬ tıə drąr fıra.

Stolpen står,
hålgen går,
tio drar fyra.

81.

dæ stǫ ˬ əna brǫkı kǫ
øvə ˬ ṣtokolms brǫ,
a ıgən kǫnə mǫta ˬ na,
bąra gu.

Det stod en brokig ko
öfver Stockholms bro,
ock ingen kunde mota hänne,
bara gud.

82.

bru̱nla a bru̱nlas kaɫv
ȷeḵ ø̱vər ‿ ət ste̱nfaḻ,
no̱ ‿ ɫɪ ȷeḵ ɪsta̱, va̱ dɪ gra̱,
no̱ ‿ ɫɪ kom̱ ɪȷeṉ, va̱ dɪ vɪ̱ta.

Brunla ock Brunlas kalf
gick öfver ett stenfall,
när de gick i stad, var de grå,
när de kom igen, var de hvita.

83.

fa̱ŋ̱ hɪndə knapt kom̱a te va̱ɫa,
fø̱ʀæn so̱n saṯ pa ta̱kə.

Fadern hinde knappt komma till världen, förrän sonen satt på taket.

84.

dæ sta̱r ‿ ən stoḻə pa̱ var ʀe̱n,
ha̱r ɪŋa føṯər, ɪŋa be̱n,
haṉ kaṉ stɪŋa,
mæṉ ‿ əntə sprɪŋa,
a ha̱r ena ʀø̱ ‿ ṯopplu̱va pa ho̱vət.

Det står en stolle på vår ren,
har inga fötter, inga ben,
han kan stinga,
men inte springa,
ock har en röd topplufva på hufvudet.

85.

va e̱ dæ som e̱tər mæ ø̱ȷat a ʃɪ̱tər mæ sɪ̱a?

Hvad är det som äter med ögat ock skiter med sidan?

86.

bu̱ɪk a armar,
mæn ɪŋa tarmar,
a pe̱sho̱ɫə pa ʀøgən.

Buk ock armar,
men inga tarmar,
ock pisshålet på ryggen.

87.

en lɪ̱t'n pɪṉʃɪntər,
krø̱p ɪṉ om ‿ 'n vɪntər,
kom̱ u̱t om ‿ 'n va̱r
mæ grø̱na kɫæ̱r
a kru̱sɪa ha̱r.

En liten pinnskinnter,
kröp in om en vinter,
kom ut om en vår
med gröna kläder
ock krusiga hår.

88.

stø̱ʀ æn e lu̱s,
mɩṉər æn e mu̱s,
mæ fl̥e̱r fɩnstər æm ‿ pa koŋəns
hu̱s.

Större än en lus,
mindre än en mus,
med flere fönster än på kungens
hus.

89.

et ʀom̱ fult a bl̥ø̱r uḻ,
mæn ‿ əŋ ‿ kaṉ ænda ‿ ntə fø̱ næ̱-
vən fuḻ.

Ett rum fullt af blå ull,
men en kan ändå inte få näf-
ven full.

90.

et hu̱s fult mæ mø̱t,
mæ gl̥ɩ̱sa vægar a ‿ əntno tø̱k.

Ett hus fullt med mat,
med glesa väggar ock inte något
tak.

91.

ʀø̱par a klø̱gar ȷæmt, mæn ɩŋən
gø̱r a ȷælpa ‿ n.

Ropar ock klagar jämt, men
ingen går att hjälpa honom.

92.

tvø̱ gaŋər fødər a eṉ gaŋ dø̱r.

Tvågånger född ock en gång död.

93.

dæ bø̱r ‿ ən snekarə ɩ̱ va ‿ ʂt̥ø̱,
han sneka ‿ l̥æ han ‿ 'ntə veḻ hø̱.
dæṉ som ʂø̱pə ‿ t, ȷœ̱ ‿ ɳtə
mœ̱ ‿ t,
a dæṉ som fø̱ ‿ t, ve̱t ‿ 'ntə
om̱ ‿ ət.

Det bor en snickare i vår stad,
han snickrar det han inte vill ha.
Den som köper det, gör inte
med det,
ock den som får det, vet inte
om det.

94.

hø̱ ɩ spɩ̱sən a ham̱ ‿ pa tø̱kə,
ʀø̱r ‿ ɩkrɩŋ a stop ‿ ɩ moṉ.

Hon i spisen ock han på taket,
röra ikring ock stoppa i munnen.

95.

ha̠ ‿ l̠a̠r, mæn ıŋa be̠n,
ha̠ ‿ s̠po̠r, mæn ıŋən fo̠t,
ba̠k, mæn ıŋən bu̠k,
æg, mæn ıŋa oŋar.

Har lår, men inga ben,
har spår, men ingen fot,
bak, men ingen buk,
ägg, men inga ungar.

96.

lı̠tə a trınt,
legər ı vra̠
mæ hondra ko̠s̠ opa̠
a kanʃə fl̥e̠r ænda̠.

Litet ock trindt,
ligger i vrå
med hundra kors uppå
ock kanske fler ändå.

97.

dæ kom̠ ‿ əna ȷomfru̠ fra fræm̠anə lan̠
mæ et̠ ø̠ȷa a ıŋa tan̠,
mæn ȷæ̠ ‿ l̠ı̠ka got̠ gaŋ.

Det kom en jungfru från främmande land
med ett öga ock ingen tand,
men gör lika godt gagn.

98.

grø̠n møs̠a a ʀø̠ ‿ l̠ra̠
a kalt ı va̠re̠vəlı vra̠.

Grön mössa ock röd tråd
ock kallt i hvareviga vrå.

99.

lı̠t'n a stı̠vər,
ʀaspar a ʀı̠vər
pa̠ dæn tra̠sıə særkən.

Liten ock styf,
raspar ock rifver
på den trasiga särken.

100.

dæ sta̠r ‿ ən vı̠tə ‿ s̠t̠e̠n
pa̠ va̠r ʀe̠n,
dæ̠r e̠ fø̠t̠ər, mæn ıŋa be̠n,
brø̠, mæn ‿ əntə ba̠kat,
vı̠n, mæn ‿ əntə brænt,
folk, mæn ‿ əntə fø̠t̠,
lı̠k, mæn ‿ əntə dø̠t̠.

Det står en hvit sten
på vår ren,
där är fötter, men inga ben,
bröd, men inte bakadt,
vin, men inte brändt,
folk, men inte födt,
lik, men inte dödt.

101.

søstər fǫ ‿ tə søstər øvər hąvə
a læntə dæ bot'nløsa kąrə;
hǫ kam ‿ bą bąka a ląka
a jæra ala sına suslə ‿ lærmæ.

Syster for till syster öfver hafvet
ock lånte det bottenlösa karet,
hon kan både baka ock laka
ock göra alla sina sysslor därmed.

102.

svat ‿ som ‿ ət bek,
mæn dæ e ‿ ntno bek;
flujə ‿ som ‿ 'n fǫjəl,
mæn dæ e ıŋən fǫjəl;
rǫta ‿ som ‿ əna sǫ,
mæn dæ e ıŋa sǫ.

Svart som ett beck,
men det är inte något beck;
flyger som en fogel,
men det är ingen fogel;
rotar som en so,
men det är ingen so.

103.

lǫən vą mın fąr,
lǫa vą mı mǫr,
lǫən vą ja salvə ‿,
‿ nǫr ‿ a vą lıt'n;
sen tąpa dı me,
sen hetə dı me,
sen ską ‿ lı hǫvət a ‿ mə,
sen tǫ dı sæla ur-mə,
sen stopa dı-mə ı et svat hǫl
a hadə-mə før ræt'n te a tąla.

Luden var min far,
luden var min mor,
luden var jag själf,
när jag var liten;
sen tappade de mig,
sen hittade de mig,
sen skar de hufvudet af mig,
sen tog de själen ur mig,
sen stoppade de mig i ett svart hål
ock hade mig för rätten till att tala.

104.

lætąk a jaŋgolv,
sujəfıra stekta hǫvə a et rat,
a ala setə ‿ lı pa en skrok.

Lädertak ock järngolf,
tjugefyra stekta hufvuden ock ett rått,
ock alla sitter de på en skrock.

105.

lıtə som ‿ ə lus,
brunt som ‿ ə mus,

Litet som en lus,
brunt som en mus,

grǫnt som ‿ əna æŋ,	grönt som en äng,
blat̯ som ‿ əna du̯va	blått som en dufva
a klær he̯la kǫnoŋəns hu̯s.	ock kläder hela konungens hus.

106.

fɪra ʂærɪŋə ‿ ɖansar ɪ en̯ særk,	Fyra käringar dansar i en särk,
te me̯ ‿ lɪ dansa, ‿ ʈe stø̯ʀ blɪ̯ ‿ ʂærkən.	till mer de dansar, till större blir särken.

107.

va e̯ dæ før ‿ ən ʂærvə som hɑ̯r aks, mæn e̯jər al̯rɪ kǫɳ?	Hvad är det för en kärfve som har ax, men äger aldrig korn?

108.

hɑ̯r fle̯ ‿ ʂɑ̯r,	Har flere sår,
æn hon̯ har hɑ̯r.	än hunden har hår.

109.

va e̯ dæ som hɑ̯ ‿ l̯ɪka maŋa ø̯jar	Hvad är det som har lika många ögon
som al̯a vɑ̯ra bu̯afɑ̯r,	som alla våra byfår,
mæn se̯ ‿ ɳʈɳo ændɑ̯?	men ser inte något ändå?

110.

hondratɑ̯ʂ, ‿ ʈu̯səntɑ̯ʂ,	Hundratals, tusentals,
al̯a drek̯ə ‿ lɪ ur e̯na skɑ̯l,	alla dricker de ur en skål,
al̯a fɑ̯ ‿ lɪ kru̯sɪt hɑ̯r;	alla får de krusigt hår;
mæn fɑ̯ ‿ lɪ lega læŋə,	men får de ligga länge,
dɑ̯ krul̯a ‿ lɪ ʀompən.	då krullar de rumpan.

111.

lǫət u̯tantə,	Ludet utantill,
lǫət ɪn̯antə,	ludet innantill,
lǫən emæl̯a gɑ̯r.	luden emellan går.

112.

nobıt a trobıt	Nubbigt ock trubbigt
mæ nævalagt skaft.	med näfvelångt skaft.

113.

vekət e dæ trognastə jur ı vala?	Hvilket är det trognaste djur i världen?

114.

va e dæ som vaskən stə‿, setər ælər gər, e altı pa ena sıa ı stova, mæn‿əntə pa væga?	Hvad är det som hvarken står, sitter äller går, är alltid på ena sidan i stugan, men inte på väggen?

115.

tre stora a starka: dæn enə ønska, at dæ solə væra da, dæn arə nat, dæn trejə brudə se‿ntə om, okə dæ va.	Tre stora ock starka: den ene önskade, att det skulle vara dag, den andre natt, den tredje bryd-de sig inte om, hvilket det var.

116.

far‿adə pæga‿, som ıgəg‿konə ʀækna,	Far hade pängar, som ingen kunde räkna,
mor‿adə lakan‿, som ıgəg‿konə fala,	mor hade lakan, som ingen kunde fälla,
søstər‿adə e bøta, som ıgəg‿konə bæra,	syster hade en bytta, som ingen kunde bära,
bror‿adə em‿bulə, som ıgəg‿konə ʃæra.	bror hade en bulle, som ingen kunde skära.

117.

et træ alena	Ett träd allena
mæ tolv grenar,	med tolf grenar,
fıra bo ı van gren,	fyra bon i hvar gren,
ʃu ogar ı vat bo,	sju ungar i hvart bo,
a van ogən ha‿set besunəlıa nam.	ock hvar unge har sitt besynnerliga namn.

118.

e̱kət a bo̱kət
a barkat a beṯ,
ı sko̱ȷən e̱ dæ hogət,
ı smı̱a e̱ dæ smıṯ,
nær garvaŋ e̱ dæ ʀeṯ,
ı fa̱raʂæṯ'n ta̱ ‿ ɬæ sı fø̱a.

Ekigt ock bokigt
ock barkadt ock bett,
i skogen är det hugget,
i smedjan är det smidt,
när garfvarn är det redt,
i fårkätten tar det sin föda.

119.

hogət a stoḇə
a taṯ a ena taḻ,
lam̱at ı fa̱ru̱s,
fo̱ɬat ı staḻ;
hæst'n ʀı̱r fa̱ra,
s ‿ at gra̱nsko̱ȷən skrı̱kər.

Hugget af stubbe
ock taget af en tall,
lammadt i fårhus,
fåladt i stall;
hästen rider fåren,
så att granskogen skriker.

120.

ıṉantə ho̱ɬı,
u̱tantə va̱ɬ bestæld,
legər ı bo̱əns knæ̱
a ʃoŋ̱ər va̱ɬ u̱tan toŋ̱a.

Innantill hålig,
utantill väl beställd,
ligger i bondens knä
ock sjunger väl utan tunga.

121.

kro̱kıt voksən,
kro̱kıt tad̨,
kaɬkat a barkat a væ̱vət
a spoṉət a smıṯ
a lo̱ət ıṉı som ‿ əŋ ‿ gre̱s
a ha̱t̨ u̱tapa̱ som ‿ ən ı̱s.

Krokigt vuxen,
krokigt täljd,
kalkadt ock barkadt ock väfvet
ock spunnet ock smidt
ock ludet ini som en gris
ock halt utanpå som en is.

122.

en ʀaḵər, vaḵər fa̱r,
e krıŋɬı, vıŋɬı mo̱r,
e paltı, s̨ḻantı do̱tər,
en ʀıŋanə, klıŋanə so̱n.

En rak, vacker far,
en kringlig, vinglig mor,
en paltig, slantig dotter,
en ringande, klingande son.

Åller:	
ʀa̰kan, ʀa̰kan fa̰r,	Rak, rak far,
e krıŋkrọkı mọr,	en kringkrokig mor,
e ʂḷıfʂḷafsı dọtər,	en slifsslafsig dotter,
eŋ‿ kopaŋkopsıə ‿ʂọn.	en koppankoppsig son.
Åller:	
en laŋan, ʀa̰kan fa̰r,	En lång, rak far,
e krıŋəlı, vrıŋəlı mọr,	en kringlig, vringlig mor,
e hørpətə‿, ʂnørpətə ‿ dọtər,	en hörpig, snörpig dotter,
eŋ ‿kopətər, knopətə ‿ʂọn.	en koppig, knoppig son.

123.

ha̰rgaŋ,	Hårgång,
monska̰v,	munskaf,
tra̰nhals,	tranhals,
mjolkbøṭa,	mjölkbytta,
gọrvam,	gorvåm,
peʂəʀoska,	pissruska,
la̰rgaŋ,	lårgång,
knækknọvar,	knäknogar,
ʃẹnəbẹna,	skenbenen,
gra̰fọta,	gråfota,
laŋta̰.	långtå.

124.

pa va̰ra ga̰tə‿	På våra gator
‿ʂṭa̰ ‿ ṭva̰ plˡa̰tər,	står två plator,
pa de plˡa̰tə‿	på de plator
‿ʂṭa̰ ‿ ṭva̰ støṭər,	står två stöttor,
pa de støṭə‿	på de stöttor
‿ʂṭa̰r ‿ən sæḳ,	står en säck,
pa dæṇ sæḳən	på den säcken
sta̰r ‿ əŋ‿ kva̰ɳ,	står en kvarn,
pa dæṇ kva̰ɳa	på den kvarnen
sta̰r ‿ əŋ‿ kuḷə,	står en kulle,
pa dæṇ kuḷən	på den kullen
sta̰r ‿ ən skọȷ,	står en skog,
dær aḷa va̰ra bụsvịn bọr.	där alla våra bysvin bor.

125.

tva stananə, — Två ståndande,
tva hæŋanə, — två hängande,
fɪra gaŋanə, — fyra gångande,
fɪra ʂlæŋanə, — fyra slängande,
tva vɪsar væȷən te bus, — två visar vägen till bys,
a ‿ ən loən, laŋə ‿ laŋkar ætər. — ock en luden, lång lankar äfter.

Äller:

tva opa, — Två oppåt,
tva hæŋa, — två hänga,
fɪra ga, — fyra gå,
fɪra ʂlæŋa. — fyra slänga.

126.

fɪra vɪŋlɪvær, — Fyra vinglivär,
ata stamplɪstær, — åtta stamplistär,
tva bruna bær, — två bruna bär,
a en ʀul — ock en ryl
a eŋ‿ knul — ock en knyl
a eŋ‿ kvest — ock en kvist
a en sekaȷok dærætər. — ock en sickajock däräfter.

127.

ata klamp ɪ sko, — Åtta klamp i sko,
fɪra ɪ ȷu, — fyra i ju (lju?),
fɪra ɪ ʃu, — fyra i sky,
fɪra vɪsar væȷən te bu, — fyra visar vägen till by,
a tva daskar bakætər. — ock två daskar bakäfter.

128.

fɪra opstampər, — Fyra oppstumper,
fɪra ȷoɖompər — fyra jorddumper
a en laskəpoŋ, — ock en laskepung,
tva ʀevær, — två revär,
em‿patrøkarə — en påtryckare
a em‿posaloŋkər. — ock en posalunker.

129.

fɪra fɪləvɪŋkər	Fyra filevinker
a fæm hoŋholkar	ock fäm hornhålkar
pa van fɪləvɪŋk,	på hvar filevink,
et meshol,	ett meshål,
et fɪshol	ett fishål
a et fɪsholskaft.	ock ett fishålsskaft.

130.

boən sto pa tusəntrɪla,	Bonden stod på tusentrilla,
ropadə pa rosənlɪla:	ropade på rosenlilla:
ta mæ-də bɪtʼmbatʼn,	tag med dig bittenbatten,
æləs komə ‿ snɪtʼnsnatʼn	äljes kommer snittensnatten
a etər op ala vara næləkər.	ock äter upp alla våra nällekor.

131.

boən sto pa boltarolta,	Bonden stod på bultarulta,
da fek ‿ an høra pɪpagnæla,	då fick han höra pipagnälla,
da to ‿ an-sə ena røkula	då tog han sig en rödkulla
a spraŋ-tə rævkula;	ock sprang till räfkulla;
no ‿ n kom dɪt, va somt utə a somt ɪnə,	när han kom dit, var somt ute ock somt inne,
a somt fløj ot ala væstrek.	ock somt flög åt alla väderstreck.

132.

tvafota sto pa trætɪfota,	Tvåfota stod på trättifota,
jek ɪn ɪ røkəmɪla	gick in i rökmilan
a ropa pa vɪnspjæl:	ock ropade på vinspjäll:
ɕør ut surbal,	kör ut surball,
fø ‿ læ komər ‿ ən noknat	för det kommer en nordknart
a vel et ‿ op ala vara rotamøs.	ock vill äta upp alla våra rotmöss.

133.

tvafot sto pa fɪra-a-ɕujəfot	Tvåfot stod på fyra-ock-tjugefot
a ropa pa vænəkula:	ock ropade på vänkullan:
slæp ut lurfaks,	släpp ut lurfaks,

fǫ ‿ læ koṃər ‿ ən nạvraskaft	för det kommer en nafverskaft
ɪfrạ feskəfjæḷa	ifrån fiskfjällen
a veḷ tạ aḷa vạra ʀǫtabos̡ar.	ock vill ta alla våra rotbussar.

134.

bǫən stǫ pa hompətɪ skompətɪ,	Bonden stod på humpeti skumpeti,
jek̡ ɪṇ ɪ ɪṇərbɪḷa	gick in i innerbillan
a ʀǫpa pa eṭərbɪḷa:	ock ropade på etterbillan:
kasta svạlɪŋən,	kasta svalingen,
løs veṭɪŋən,	lös vettingen,
fɵr grạbok̡ən	för gråbocken
dansar mæ s̡ɪḷɪŋən pa jạəṭ.	dansar med killingen på gärdet.

135.

bǫən stǫ pa pek̡apak̡a,	Bonden stod på pickapacka,
fek̡ ‿ an hø̨ra skvaḷrɪʀak̡a,	fick han höra skvallriracka,
jek̡ ‿ an æṭə ‿ læn lǫna,	gick han äfter den ludna,
saṭə mæḷa dæ klǫvna	satte mellan det klufna
a ʀestə-tə hopəkuḷa.	ock reste till hoppekulla.

136.

sǫn koṃər mæ fas̡ɪn oṇər arṃən,	Sonen kommer med far sin under armen,
gạr pa mos̡ɪ,	går på mor sin,
gạr ɪṇ ɪ hostra sɪ;	går in i hustru sin;
straks tạ ‿ lɪ lẹvanə tạj ɪ dɪ dø̨ə:	strax tar de lefvande tag i de döde:
dɪ dø̨ə te a gạ, dɪ lẹvanə te a sprɪŋa.	de döde till att gå, de lefvande till att springa.

137.

ụtə stạ ‿ ṇǫt'ntǫt'ṇ,	Ute står notentoten,
ɪŋ ‿ koṃər fạsaklampən	in kommer fasaklampen
a sẹjə‿ ṭe fẹsasnaṭ'ṇ,	ock säger till fesasnärten,
at ‿ an sa ʀø̨ra ve ụtuṭəra.	att han skall röra vid ututterna.

138.

gre̜və ʀu̜t'mbærj
brø̜t-sə ıṉ ı skḁnıg̊sbærj;
fraṃ koṃ kog̊ən
ıfra kopənarvəsa
a tǫ gre̜və ʀu̜t'mbærj
mæ huḻ a hḁr,
som ‿ an he̜r ı vǫˡa gḁr.

Grefve Rutenbärg
bröt sig in i Skåningsbärg;
fram kom kungen
ifrån koppenarvesan
ock tog grefve Rutenbärg
med hull ock hår,
som han här i världen går.

139.

ʀeḏar mø̜maṉ
saṯ pa mu̜rəbæṯə
a tıṯa ı vıḻıfe̜;
da fek̇ ‿ an se̜,
vḁr u̜vəntu̜vən saṯ
a ḁt pa gre̜və laṯə.
da jǫˡə ʀeḏar mø̜maṉ
sḁ mæ u̜vəntu̜vən,
som u̜vəntu̜vən
jǫˡə mæ gre̜və laṯə.
Åller:
mjø̜ˡmaṉ stǫ pa bræṉa svansum
a tıṯa ne̜r ı sæ̜vək̇,
dæ̜ ‿ s̜tǫ hø̜vək̇.
da koṃ gre̜və s̜ḻaṯrum
a ḁt pa hø̜vək̇ — etc.

Riddar Möman
satt på murebätte
ock tittade i villiske;
då fick han se,
hvar ufventufven satt
ock åt på grefve Latte.
Då gjorde riddar Möman
så med ufventufven,
som ufventufven
gjorde med grefve Latte.
Mjölman stod på bränna svansum
ock tittade ner i sävik,
där stod hövik.
Då kom grefve Slattrum
ock åt på hövik — etc.

140.

dæ vḁ ‿'n maṉ,
mæn dæ vḁ ıg̊ən maṉ,
han jek̇ ı ‿ ən skǫj,
mæn dæ vḁ ıg̊ən skǫj,
han jək̇ pa ‿ ən væ̜j,
mæn dæ vḁ ıg̊ən væ̜j,
han heṯə 'n tıg̊,
mæn dæ vḁ ıg̊əntıg̊.

Det var en man,
men det var ingen man,
han gick i en skog,
men det var ingen skog,
han gick på en väg,
men det var ingen väg,
han hittade en ting,
men det var ingenting.

haḍə‿n seṭ‿ə,
sa haḍə‿n‿'ntə taṭ‿ə;
mæn nu sa‿an‿ət‿'ntə,
a dæmasa to‿an‿ət.

Hade han sett det,
så hade han inte tagit det;
men nu såg han det inte,
ock därmed så tog han det.

141.

tvafota saṭ pa trefota a at pa enfota; da kom fɪrfota a to enfota ɪfra tvafota; da ble tvafota arjər a to trefota a ʂlo te fɪrfota, s‿at‿an ʂlæptə enfota, a sa feḱ tvafota enfota ɪjeṇ.

Tvåfota satt på trefota ock åt på enfota; då kom fyrfota ock tog enfota ifrån tvåfota; då blef tvåfota arg ock tog trefota ock slog till fyrfota, så att han släppte enfota, ock så fick tvåfota enfota igen.

142.

nor fura blotas
a ekə torkas
a træna faḷər ɪ skojən
a hoṇə kluvə‿ʂə ɪ leḷæn,
dæn døə ʂløkə‿lɪ levanə:
da sa mɪṇ væṇ a dɪṇ væṇ
fa et bæltə mæ eṇ knut a tɪə æṇar.

När furan blottas
ock eket torkas
ock träden faller i skogen
ock hornet klyfver sig i lilländan,
den döde släcker de lefvande:
då skall min vän ock din vän
få ett bälte med en knut ock tio ändar.

143.

boən jeḱ ot skojən
a ʂlo‿ən stavər ɪ baḱən
a to holə mæ‿ʂə heṃ.

Bonden gick åt skogen
ock slog en stafver i backen
ock tog hålet med sig hem.

144.

oḱə veḷ du hælst ha:
dæ som gar opfør baḱən,
dæ som sta‿ʂtɪḷ ɪ baḱən,
æḷə‿læ som ga‿ṇerfør baḱən?

Hvilket vill du hälst ha:
det som går uppför backen,
det som står stilla i backen,
äller det som går nerför backen?

145.

tvạ galtar grạ
skrịkə ˯, ɳo ˯ lı fạr,
tıȷə ˯, ɳo ˯ lı ˯ ntə fạr.

Två galtar grå
skriker, när de får,
tiger, när de inte får.

146.

svịn drạ ˯ ḷın
ȷẹnom fæ̣
ıkrıg̣ træ̣
a lẹtar æṭər ˯ ən ȷaɳvæ̣ȷ.

Svin drar lin
genom fä
ikring trä
ock letar äfter en järnväg.

147.

hondra ạṣ gaṃəl kroṗ
a naṭagaṃəlt hǫvə.

Hundra års gammal kropp
ock nattgammalt hufvud.

148.

gạ ˯ ṭe skǫȷən
a tıṭar heṃa.

Går till skogen
ock tittar hemåt.

149.

mın fạdə ˯ læt vạr,
vạṣ mǫdər ȷag bḷẹv;
dæ bạɳə ȷag føḍə,
var mǫdər mıns maṇ.

Min fader det var,
hvars moder jag blef;
det barnet jag födde,
var moder mins man.

150.

dæ vạ ˯ əg̣ ˯ gạg̣ eṇ, som haḍə bḷeṭ lịvdømdər; mæn ˯ an soḷə fạ lẹva, om ˯ an koṇə heṭa pạ ena gạta, som ıg̣'g̣ ˯ koṇə ȷæṣa. da ȷeḳ ˯ ən ụt, a nǫ ˯ ɳ koṃ ıṇ, sa sạə ˯ n:
dæ vạ ˯ ən ˯ lịvløsə ˯,
˯ ṣom ạt oṗ en ǫføḍər;
han saṭ ı dæ høksta træ̣,
som ve lansvæ̣ȷən fans,
a sạ sǫḷa oṇər ȷǫḷa.

Det var en gång en, som hade blifvit lifdömd; men han skulle få lefva, om han kunde hitta på en gåta, som ingen kunde gissa. Då gick han ut, ock när han kom in, så sade han:
Det var en liflös,
som åt upp en ofödd;
han satt i det högsta träd,
som vid landsvägen fanns,
ock såg solen under jorden.

151.

dæ vạ ‿ ən ạən lịvdømdər, som ạȷ solə heṭa pạ ‿ əna gạta, sa solə ‿ n fạ lẹva. nọ ‿ ṇ hadə vạrə ụtə ‿ əna stoṇ, kom ‿ ən ıṇ a sạə:
ụt ȷeḳ ʀạlọs, ıṇ koṃ ʀạ,
fæmtan toŋər ı eṇ skaḷə lạ.

Det var en annan lifdömd, som ock skulle hitta på en gåta, så skulle han få lefva. När han hade varit ute en stund, kom han in ock sade:
Ut gick rådlös, in kom råd,
fämton tungor i en skalle låg.

152.

'n dræŋ møṭə ‿ əŋ ‿ gaŋ ʃụ pıȷər,
a dạ fræȷa ‿ n:
dæ ẹ eṭ ạr ı dạ,
ȷa kasta ‿ ət æplə ı grøn æŋ;

ẹ nọən hẹr ı dæṭa lạȷ,
som æplət heṭat hạr?
ȷạə, sạ họ.
som dụ? sạ haṇ.
nẹə, sạ họ.
som ȷạ? sạ haṇ.
ȷạə, sạ họ.
pạ var ȷọł? ‿ ṣạ haṇ.
nẹə, sạ họ.
ı var ȷọł? ‿ ṣạ haṇ.
ȷạə, sạ họ.

En dräng mötte en gång sju pigor,
ock då frågade han:
Det är ett år i dag
[sedan] jag kastade ett äpple i grön äng;
är någon här i detta lag,
som äpplet hittat har?
Ja, sade hon.
Som du? sade han.
Näj, sade hon.
Som jag? sade han.
Ja, sade hon.
På vår jord? sade han.
Näj, sade hon.
I vår jord? sade han.
Ja, sade hon.

153.

ena hostra a ‿ ən dræŋ saṭ brevẹ vạrạra. da vạ dæ eṇ, som fræȷa:
ẹ ı ṣḷækt?
ȷạə, sạ họ, hạs mọr va mı mọṣ enda dọtər.
kaṇ nọən sẹȷa, họ ‿ ṇæra ṣḷækt dı vạ dạ?

En hustru ock en dräng satt bredvid hvarandra. Då var det en, som frågade:
Är i släkt?
Ja, sade hon, hans mor var min mors enda dotter.
Kan någon säga, hur nära släkt de var då?

154.

dæ vą tvą kvinfolk, som kom te əna grąv. da sąə dæn ęna te dæn ąra:
hę ‿ legə ‿ ln fąr a min fąr a bægə vąra bąns fąr a vąra bąns morfąr.

Det var två kvinnfolk, som kom till en graf. Då sade den ena till den andra:
Här ligger din far ock min far ock bägge våra barns far ock våra barns morfar.

155.

dæ vą‿əna stǫva mæ fyra vrænər, ι vąr vrąna sat dæ ęna ʂærιŋ, a vąr ʂærιŋ hadə trę fram-fø‿ʂə. hǫr maŋa vą dι?

Det var en stuga med fyra vrår, i hvar vrå satt det en käring, ock hvar käring hade tre framför sig. Hur många var de?

156.

trę ʂærιŋər a andra trę a trę a trætι, a nιə ʀę, a tιə ʀę, a tolv trąva ætər. hǫr maŋa ę dæ?

Tre käringar ock andra tre ock tre ock trätti, ock nio red, ock tio red, ock tolf trafvade äfter. Hur många är det?

157.

dæ vą‿əŋ‿gaŋ‿'n ʀæv, som møtə ‿ən hǫpər ȷæʂ, a da są‿ən:
gu dą, ι ʂuȷə ȷæʂ!
vι ę‿ntə ʂuȷə ȷæʂ, są‿dι; mæn om vι vąrə en hęl gaŋ tę sa maŋa a en halv gaŋ tę sa maŋa a ena hęl gąs a ena halv gąs a en gąsə, dą vąrə vι ʂuȷə ȷæʂ.
hǫr maŋa vą dι?

Det var en gång en räf, som mötte en hop gäss, ock då sade han:
God dag, i tjuge gäss!
Vi är inte tjuge gäss, sade de; men om vi vore en hel gång till så många ock en half gång till så många ock en hel gås ock en half gås ock en gåse, då vore vi tjuge gäss.
Hur många var de?

158.

tvą dræŋar hadə vąrə utə pa feskə. da są d'n ęnə:

Två drängar hade varit ute på fiske. Då sade den ene:

je ‿ mə en fesk, sa har ‿ a dobəlt sa maŋa som du.
neə, sa dæn arə, je ‿ mə en du, sa far vı lıka maŋa.
hor maŋa hadə dı van?

Gif mig en fisk, så har jag dubbelt så många som du.
Näj, sade den andre, gif mig en du, så får vi lika många.
Hur många hade de hvar?

159.

boən ʂølə val om vaŋ
‿ ʂæks far
a mestə tre.
ıŋa loma, ıŋa kom te,
mæn nor høst'n kom, hadə ‿ n nıə.
hor konə dæ sta te?

Bonden körde vall om våren
sex får
ock miste tre.
Inga lammade, inga kom till,
men när hösten kom, hade han nio.
Hur kunde det stå till?

160.

pælə sat ı spısən a pep,
entə pep pælə,
mæn ænda sat pælə ı spısən a pep.

Pälle satt i spisen ock pep;
inte pep Pälle,
men ändå satt Pälle i spisen ock pep.

161.

uta ala tøsər ı fresbæʂ jæl e ena uta træ.

Utaf alla töser i Fredsbärgs gäll är en utaf trä.

162.

ala flekər ı væstmanlan
ha ‿ tıə fıŋrar pa var han,
fæm a ʂujə pa hænər a føtər.

Alla flickor i Västmanland
har tio fingrar på hvar hand,
fäm ock tjuge på händer ock fötter.

163.

dæ fıns ı sola, mæn ‿ əntə ı maən,
dæ fıns ı halan, mæn ‿ əntə ı skanə,
dæ fıns ı ʀæva pa lelə danıæl.

Det finns i solen, men inte i månen,
det finns i Halland, men inte i Skåne,
det finns i röfven på lille Daniel.

164.

entnǫ ẹ bæṭər æn ͜ ət armbǫgasør,	Inte något är bättre än ett armbågssår,
entnǫ ẹ sæmər æn ͜ əna krǫkı kaka.	inte något är sämre än en krokig kaka.

165.

va ẹ dæ som ͜ ənt ͜ 'n hon ͜ 'ŋ ͜ gaŋ vel ẹta pa ena kaka?	Hvad är det som inte en hund en gång vill äta på en kaka?

166.

teṣ mẹr ͜ ən tar boṭ, ͜ ṭeṣ stør blı ͜ ͜ læ;	Tess mer en tar bort, tess större blir det;
teṣ mẹr ͜ ən lægə ͜ ṭẹ, teṣ mınər blı ͜ læ.	tess mer en lägger till, tess mindre blir det.

167.

va ẹ fẹtarə æn feṭ?	Hvad är fetare än fett?

168.

vem vą dæ, som hæg vẹ pa moṣı?	Hvem var det som högg ved på mor sin?

169.

va ẹ dæ, som træŋər ǫvər ba bærj a dalar?	Hvad är det som tränger öfver både bärg ock dalar?

170.

lẹvanə lık ı lẹvanə ṣısta,	Lefvande lik i lefvande kista,
lẹvanə ṣısta ı goŋanə grav.	lefvande kista i gungande graf.

171.

loət utantə,
loət ınantə,
loət fæmtıælva aŋar ın ı ʀæva.

172.

met pa golvə børja ⌣ læ sın lek,
emæla bena ha ⌣ læ set strek,
pof pof sejə ⌣ læ ı holə.

173.

dæ bæsta hosbon har ı husə,
dæ sætər hostra mæla bena;
teş mer fempən ʀø ⌣ şə,
teş me ⌣ şŋørpər fempa-sə.

174.

sent om ⌣ əg ⌣ kvæl
kom ⌣ ən jesæl,
han ba a ja neka,
han stak, a ja vreka,
han krıgʀændə-mə,
han ænavændə-mə,
a no ⌣ ŋ jek, lemna ⌣ n ⌣'n ʀø ⌣
⌣ lap før holə.

Åller:

ja jek a la-mə,
svatə svæn kom a ba-mə.
han ba, a ja tveka,
han stak, a ja feka,
han velə mesdra-mə,
hag ⌣ krıgʀændə-mə,
han ænavændə-mə;
no ⌣ ŋ jek, lemna ⌣ n ⌣'n ʀø ⌣ lap
før holə.

175.

stıt ⌣ ştar,
a şlakt hægər,
jær got ı pıja
sa va ⌣ şom ı drægən.

176.

luı luı ʀota,
stıt ı nosa,
star ı sæga
a jær got ı pıja
sa va ⌣ şom ı drægən.

177.

lıt'n a trınə ⌣,
⌣ ştıvər a stınər,
pıjəras lost
a şærıgəras plaja.

178.

et ʀøt hægənə,
et grønt dægənə,
om flekan e alrı sa fın,
sa stekər ⌣ o dæ mæla sına ben.

179.

en ʀa ⌣ tap ı et ʀøt hol,
a smek smok før aşol.

180.

ena avlagər æşa
setər ʀæva næst;
dæ ʀøa e møastə,
dæ svata e bæst;
pojkar a pılta ⌣ ŋøkar ⌣ a mæst.

181.

laʒt a smalt
a loət ı ʜota,
no‿ŋ‿ʂtekər ın‿ə, sa drupə‿læ,
no‿ŋ‿drar ut‿ə, sa ʜukə‿læ.

182.

lela lena
setər mæla bena,
hørpət a snørpət
a ʜınər vat u‿t.

183.

enət a plenət,
setər emæla benət,
harıt, holıt,
vatn ʜınər u‿t.

184.

trelə lelə legər,
a basə lelə star,
trelə lelə stekər,
a ara botgar.

185.

lıt'n som‿ən larvər,
ʂokə‿ʂom‿əʒ‿korvər,
legər pa knæt
a lurar pa holət a vəl ın.

186.

'n lıt'n tıʒ ı fara bøksər hæʒər,
ʂøkər ot dæn enə æən,
ot dæn arə lıtə læʒər.

187.

ho la ı sæʒa a entə ʜadə sova,
før‿o‿ntə hadə fat ın‿'n;
a gobən‿an jek op a satə
dıt‿'n a vre ıkrıʒ‿ən a
hæʒdə ın‿'n, a sen fek ʂæ-
rıʒa ʜo te sova.

188.

om‿a hadə dæŋə ı-də,
a ja varə pa-də,
sa solə ja ʜı-də,
s‿at vat‿a‿
‿ʂolə blı vant pa-də.

Åller:

gu nada me,
som somna ıfra de!
nu sta‿læ før me,
dæ som solə ı de;
varə dæ ı de,
a ja varə pa de,
sa solə ja kla-də,
sa loa solə ʜuka a-də.

189.

førə gar gobən mæ set ʜaa ʜæŋa,
a ætər komər ʂærıʒa mæ set graa græŋa;
da ʂør gobən set ʜaa ʜæŋa
ı ʂærıʒas graa græŋa,
s‿at dæ sejər pof ı loa.

190.

ho sto ı vrana,
han satə pa‿na
mæ‿ən aŋalaʒər ı nævən.

Åller:
met ɪ vrąna
sprap ᵕ am ᵕ pą ᵕ na,
ȷoka mæ ʜǫva
a knæȷa mæ knǫna.
Åller:
eŋ ɪnoŋər a eŋ opą,
eŋ ɪ nǫvən, som kan stą,
a ʜǫva ʜoŋka ᵕ dą a dą.

191.

buk øvər buk,
dæ gąr ut a ɪŋ,
dæ sļæpər ɪkrɪp,
a dæn lapə ʜeȷera ᵕ ʟærɪŋə.

192.

pervə lelə utə,
a pervə lelə ɪŋə,
a pervə lelə ɪ vąr vrą,
løft pa ląrə,
pof ɪ holə,
a læ pervə lelə ɪpgą.

193.

fąr a mor ȷek op ɪ oța;
dɪ sațə dæ lona mæla dæ kʟovna,
a dæ są ȷok ȷok mæla særkən
a fota.

194.

mo ᵕ ļą-sə pa sæpa
a vændə op dæ svața
a leta æțə ᵕ ʟæ som vą vɪț.

195.

spaŋlapən ȷa menar,
gąr ut a ɪŋ mæla bena,
te maȷən bʟɪ ᵕ ţrɪŋər.

196.

nor ȷomfrun hąvər faŋɪt,
at nągra dropar ʜuŋɪt,
da seȷər hon: »holt op!
nu hąr ȷag hælsan vuŋɪt,
nu mąr ȷag ganska goț».

197.

När en inte vet, hvad det är, då är det något,
men när en vet, hvad det är, då är det inte något.

Lösningar ock ordförklaringar.

I allmänhet har jag sökt att vid gåtornas öfversättning från Fredsbärgs- ock Hofvamålet till svenskt riksspråk låta hvarje ord i den ena texten fullt motsvara ett ord i den andra. Undantag härifrån ha gjorts med ord af okänd betydelse, sådana som t. ex. **nafraskaft, nordknart, koppenarvesan, villiske, sävik, hövik** m. fl., hvilka i öfversättningen blifvit behandlade såsom ett slags egennamn ock fått behålla den form de ha i landsmålet. Härtill kommer ett ej obetydligt antal ord, hvilka visserligen sakna en ljudlagsenligt motsvarande form i riksspråket, men ändå återgifvits med det till betydelse ock ursprung närmast stående ordet för att göra den svenska texten mera lättläst.

Förkortningar: Frm. = Fredsbärgsmålet; * före ett ord utmärker, att detta äljes äj förekommer i Fredsbärgsmålet.

---

1. Eldgnistan, som fladdrar kring skorstenen en vinterdag. — **Rättsom,** just som, i detsamma som.
2. Ugnssopan. — **Nicka nacka,** sins emellan afljudande verb af ungefär samma betydelse.
3. Nyfallen snö.
4. Smöret.
5. Takisen.
6. En sup.
7. Ett hemligt ord (en hemlighet).
8. Skon.
9. Sopkvasten.

10. Ögat.
11. Örngåttsvaret.
12. Nyponet.
13. Nyponet. — **Karge**, kräfva; örmage.
14. Ett flintskalligt hufvud.
15. Stekpannan.
16. Ägget. — **Piga**, ogift kvinna, flicka. På samma sätt betyder ofta **dräng** ung man, **karl** gift man. **Såstång**, stång till att bära en vattenså med.
17. Ägget.
18. Ägget.
19. Skatan. — ***Gärdesstätt**, gärdesgårdsstätta. Första sammansättningsdelen har här kvar den gamla betydelsen af inhägnad; jfr no. **gjærde**.
20. Nystanet.
21. Vagnshjulen.
22. Strumpstickorna.
23. En snöflinga, som smältes af solen. — ***Ärlös**, arslös, utan ars(?). Denna betydelse skulle ganska väl öfverensstämma med sammanhanget, då ju de i gåtan förekommande personerna i allmänhet utföra handlingar, hvartill de sakna organ. Se äfven Sv. landsm. I, s. 737 (Noreen) ock Bih. I. 1, s. 71 (Bugge). *æ̨lø̨s* skulle äfven kunna motsvaras af ett **ärillös**, utan härd ock hem (jfr sv. dial. **ärltegel**, Rietz), hvilket dock förefaller väl sökt. Möjligen är det helt enkelt **ärelös** i betydelsen oförskämd, oblyg, hvilken förekommer i norskan (Aasen).

23 b. **Trädet löflös** = gärdesgårdsstören.

24. Torkningen, sedan man tvättat sig.
25. Vägguret.
26. Vägguret. — **Utlånge dagen**, dagen i ända.
27. Kålhufvudet.
28. Det hembryggda ölet (drickat). — Under jäsningen brukar man breda ett sängtäcke öfver bryggsån. **Tullra**, trilla, rulla; jfr Frm. **tulla** *(tu̥la)*, sv. dial. **tylla, tulla** (Rietz), samt no. **tulla** (Aasen).
29. Loppan. — **Gesvint**, kvick, behändig, lätt.
30. Katten.
31. Tuppen. — **Pära**, päron (fsv. **pära**); **skära**, skärkrok.

32. Dörrlåset.
33. Dörrlåset.
34. Dörrtröskeln.
35. Pannkakan. — **I ringen, i kringen** = rundt omkring; jfr isl. **í hring í kring** samt sv. **ring** ock **kring**. **Laffa** ojäst bröd.
36. **Dickenickavick** mjölsikt, **damdusta** ock **damfäkta** sikta. — '**Dickenickavick** är en onomatopoetisk sammansättning af **dicka, nicka** ock **vicka,** af hvilka **dicka** står i samma förhållande till sv. **dingla,** som **vicka** till **vingla.** '**Damdusta** eg. skaka dam, jfr sv. **dam** (stoft) samt Frm. **dusta** (**dosta**) ock nyisl. **dusta,** da. dial. **dystmeel** fint mjöl (Molbech, Danske ordsprog). I en barnramsa för räkning till lek förekommer '**rissladam** (*ʀeʂḷadom̥*), jfr Frm. **rissla,** med ett större såll rengöra säd. '**Damfäkta:** jfr sv. **dam** ock Frm. **fäkta,** arbeta med ansträngning.
37. På bröstet, där de knäppas.
38. Slefven.
39. Namnet.
40. Koskällan.
41. Bakugnen, glöderna ock ugnssopan. — **Fus** (väl för **fys**) ladugård (isl. **fjós**).
42. Munnen, tänderna ock tungan. — **Floe,** det fria rummet i fähuset mellan två rader kreatur (isl. **flóe**).
43. Spiseln.
44. Höräfsan.
45. Lösningen af gåtans förra del har jag äj lyckats påträffa. **Två skulliga** = ögongloberna; **två ludna** = ögonlocken. — '**Skulliga,** glänsande, skiftande(?); jfr Frm. ock sv. dial. **skulla** ock **skyllning,** hägring (Rietz). Först sedan texten redan blifvit tryckt, kom jag att tänka på följande förklaring, som förefaller både enklare ock sannolikare: *skǫəlta* kan i svenskan motsvara både **skullota** ock **skollota,** af hvilka det senare kan betyda skalliga, utan hår (i motsats till de **ludna**), jfr no. **skollut** (Aasen).
46. Tobakspipan.
47. **Döda drängar** = slaktade svin; **guldringar** = ormar.
48. Måka af kreatursspillning; svinet.
49. Osten; lorten.
50. Sur bakved. — **Slatt,** slank, skvätt.

51. Plogen.
52. Harfven.
53. Fåret. — **Vadmalsbunke**, vadmalspacke (nyisl. **bunke**).
54. Gärdesgården. — **Lid**, backsluttning.
55. Gåsen.
56. Grytskrofvet, benen, hanken.
57. Skoremmen.
58. Brefvet.
59. Kalfven i den dräktiga kon.
60. Spjället.
61. Fönstret. — I Hyltén-Cavallius' gåtsamling (Sv. landsm. II. 8, s. 9) förekommer en gåta af följande lydelse:

    Lilla grå skinn,
    hälften ut ock hälften in?

    hvars lösning är: forntida takfönster af utspänd hinna. På grund däraf antager jag '**skinge vinge** vara lika med **skinnöga, vindöga**, hvilket genom ett slags »hendiadyoin» skulle betyda takfönster af skinn; jfr da. **vindue**.
62. Humlestången.
63. Diande lam. — '**Dilk**, spene; jfr Frm. **dile** (*dęlə*). '**Dalk**, jfr Frm. **dalka födan i** (*dalka fǫa ɩ*), hälla mat i ett djur ock därvid med fingrarna i dess hals tvinga det att svälja, no. **dalk** ock **dalka** (Aasen). '**Fintel** ock '**funtel** äga sammanhang med Frm. ock sv. dial. **funta**, bilda, dana (Rietz). Jfr vidare Frm. **fintlig**, passande, bildbar samt sv. dial. **funtad** med samma betydelse.
64. Skatan. — '**Ram** korp; jfr sv. **ramsvart**.
65. Sin like.
66. Talgljuset. — **Smul**, fet.
67. Oket.
68. Vaggan.
69. Bonden tappar dricka.
70. Smörkärning. — **Firra** betyder röra sig häftigt ock fjäskigt af ock an.
71. Takisen.
72. Tveten (fyrkantig spån, som uppkommer vid timmerfällning). Lösningen är äfven: linet vid häcklingen. — '**Järnstätt[a]**: ordets bildning är kanske föranledd af **gärdesstätt[a]** (se gåtan 19).

73. Benet ock strumpan.
74. Skugge. — **Brinkebärg,** fingeradt ortnamn som ofta förekommer i barnrim ock vallvisor inom Norra Vadsbo, jfr sv. **brink.** I Fredsbärg, som är ett slättland, förekommer **Brännemo** (*bræṇəmǫ*) med samma användning.
75. Hunden hette **Sagdt.** — Ännu i dag förekommer någongång bruket att ge hundar skämtsamma namn, såsom **Gissa!, Hur då?, Hvad då?,** för att kunna sätta den i bryderi, som frågar, hvad hunden heter.
76. Nöten. — **Dängande,** dinglande (om bladet).
77. Tuppen. — **Stolle,** tok. **Tullra,** sjunga, låta; jfr Rietz, **tulla** 4 s. 762.
78. Tuppen. — **'Läppatären,** täring för läppar, kanske en halmstack ä. d.; jfr Hyltén-Cavallius i Sv. landsm. II. 8, s. 11 ock Rietz s. 421.
79. Tuppen. — **Dyngstaden,** gödselstacken (eg. ställe, där dyngan lägges).
80. **Stolpen,** en kubb, som användes som mjölkpall. — **Hålgen** (**huljen?**) förekommer äljes i Frm. endast i betydelsen: djupt ställe i en å äller mosse; här torde det betyda jufret. Jfr för begreppsöfvergången de olika betydelserna på sv. dial. **hålk** ock **hålka i sig** hos Rietz samt i Sv. landsm. II, s. vi motsvarande gåta, som har »bälgarna gå», där bälgarna väl äro jufren.
81. Rägnmolnet.
82. Malning af säd. — **'Brunla,** ko af brun färg. **Stenfall:** jfr sv. **sten** ock Frm. **fall,** svedjeland där träden blifvit fällda till svedjande; betyder således eg. stenigt svedjeland, men syftar här äfven på sädens fall genom kvarnstenarna. **I stad,** bort.
83. Elden, röken.
84. Tisteln.
85. Handkvarnen.
86. Silen.
87. Humlen.
88. Fingerborgen.
89. Ett rum fullt af rök.
90. En beteshage.
91. Forsen.

92. Kycklingen.
93. Likkistan.
94. Kokning af mat.
95. Lien.
96. Nystanet.
97. Synålen.
98. Humlen.
99. Skrifpennan.
100. Kyrkan.
101. Ringen.
102. Tordyfveln.
103. Gåspennan.
104. Hästen. — **Skrock**, skråf, bål; jfr isl. **skrokkr**.
105. Linet.
106. Varporna.
107. Sopkvasten.
108. Huggkubben.
109. Rissel (ett stort såll, hvarmed säd rengöres).
110. Maltet.
111. Väfskälet, skottspolen.
112. Borsten. — **Nubbig**, ojämn, knottrig, jfr no. **nobbut** (Aasen).
113. Lusen, ty hon följer skälmen i galgen.
114. Spiseln.
115. Solen, månen ock forsen.
116. Stjärnorna, molnen, solen ock månen.
117. Året, månaderna, veckorna ock dagarna. — **Besynnerlig**, särskild.
118. Kardan. — ***Ekigt ock bokigt**, af ek ock bok. **Barkadt ock bett: beta**, garfva med kalklut (motsatt **barka**). Jfr det danska ordspråket: »I ungdom skal man sig bede og barke» (härda sig).
119. Fiolen.
120. Fiolen.
121. Sadeln. — **Kalkadt**, betadt (i kalklut). **Redt**, beredt; jfr Frm. **reda skinn**, bereda, garfva skinn.
122. Humlen (stören, rankan, bladet ock koppan). — Observera den olika kvantiteten i *ʜakər* (den för Frm. vanliga formen) ock i *ʜąkan*. ***Kringlig**, buktig (no. **kringlut**). **Slantig**, trasig, söndrig. ***Slifsslafsig**, »slimsslamsig»; jfr Frm. **slafsa**

(*s̡lafsa*), smaska, slaska, slampa ock **köttslafsa** (*s̡øts̡lafsa*), köttslimsa samt sv. **slimsa** ock **slamsa**. '**Hörpig**, rynkig; jfr '**hörpen** nr 182.

123. En kvinna. — '**Munskaf**: jfr Frm. **skafva ock äta**, äta sakta. '**Gorvåm**: jfr Frm. **gor**, innehållet i tarmarna ock sv. **våm**. **Pissruska**, benämning på barn, som väter under sig i sängen; jfr sv. **rusk**. I en visa uppräknas människokroppens delar på följande, i någon mon afvikande sätt: *hqrʀęp, oksbqs, vægvɪs, mongqp, fægskrqp, trqnhals, brøstbęn, fọləvam, pes̡əʀoska, lqtaŋ, knæknǫt, fɪləbęn, grqfǫt a laŋtq* (hårrep, oxbås, vägvis, mungap, skäggskrap, tranhals, bröstben, fålevåm, pissruska, lårtång, knäknot, fileben, gråfot ock långtå).

124. Människan. — **Plata**, skifva, platta (isl. **plata**).

125. Kon (hornen, öronen, benen, spenarna, ögonen, svansen). — **Lanka**, linka, lunka.

126. Hornen, benen, oxbålarna, plogen (en ryl ock en knyl ock en kvist), körsvännen. — '**Vinglivär**: jfr **vingla i vädret**. **Ryl**, knöl (fsv. **ryl**). **Knyl**, knöl.

127. Fötterna, öronen, hornen, ögonen, svansarna. Det hela: ett par oxar. — **Klamp i sko**: jfr Frm. **klampa i sko**, hvilket säges, då snön fastnar under skodonen äller hästfötterna. **Fyra i ju** (**lju?**), se Noreen i Sv. landsm. II, s. v: »**två i ly**, troligen urspr. **två ly** (höra, isl. **hlýða**); **i** inkommet i analogi med föreg. rad» (två i sky). Somliga uppteckningar hafva ock: **två i ly**, jfr äfven Frm. **ly** (*lu̧*), lyssna. **Lju i** st. f. **ly** kan bero därpå, att **lyda** (isl. **hlýða**) ock **ljuda** (isl. **hlióða**) invärkat på hvarandra, jfr Kock, Sv. landsm. II. 12, s. 3. Men snarast är väl **lju** = subst. **ljud** i betydelsen lyssnande, handlingn att höra, en betydelse som ock tillkommer det isl. **hljóð**. I så fall är naturligtvis **i lju** det ursprungliga, ock **i äj** senare inkommet. **Daska**, slå, smälla, klatscha (no. **daska**).

128. Vagnsstakarna, hjulen, smörjburken, svansarna, piskan ock körsvännen. — '**Oppstumper**: jfr sv. **stump**. '**Jorddumper**: jfr sv. **jord** ock Frm. **dumpa**, falla med ett doft ljud, bullra. '**Laskepung**: jfr Frm. **laska**, lunka, dingla ock sv. **pung**; smörjburken är fästad i en hank under vagnen.

129. Benen, klorna, pisshålet, fishålet, svansen. Det hela: katten. — '**Meshål:** jfr sv. dial. **mes,** penis tauri.

130. Vedhögen, dottern, hunden, räfven, fåren. — '**Nällekor,** gnagare(?); jfr Frm. **nare,** bitande vårvind, **nara,** skrapa, skrupens, **nälset** n. best., ett slags elakartad reform, bältros (detta dunkla ock omtvistade ord kunde ju vara en afledning af **nare**), samt vidare nyisl. **narta** ock Eddans **aldrnare,** om det betyder lifvets förstörare. I Sv. landsm. I, s. 382 anför Nordlander **Näjlika, nällik, nällka** såsom namn på en ko.

131. Logen, hönsen, röd häst ock räflyan.

132. Bonden, harfven, stugan, hustrun, hunden, vargen ock svinen. — '**Vinspjäll,** vän att samspråka med(?), isl. **vinspjalle;** jfr **vänkulla** i följ. gåta. '**Rotmöss,** (kål)rotmöss.

133. Lösning = föreg.

134. Lösning = 132. — '**Svalingen,** barnet. '**Innerbilla:** jfr Frm. **getingbilla,** getingbo. Se vidare Bugge i Sv. landsm. IV. 2, s. 227—229. **Etterbilla,** lättretlig person hör väl icke hit, utan till Frm. ock sv. dial. **billa,** surt ämne (endast i uttr. **sur som billa**). En annan uppteckning har '**svanbillan,** hvilket är att sammanföra med '**innerbilla.**

135. Logen, kyrkklockorna, hästen, benen (eller skaklarna), kyrkan.

136. Prästen kommer med boken under armen, går på kyrkogården ock går in i kyrkan; ringkarlarna börja ringa i klockorna, då kyrkfolket får brådt (att gå in i kyrkan).

137. Kyrkfolket, prästen, klockaren ock klockorna.

138. Råttan, skåpet ock katten.

139. Katten, spiseln, karet, råttan ock osten. — '**Mjölman:** jfr Frm. **mala,** murra (om katter).

140. En gosse gick i en hasseldunge ock hittade en ihålig hasselnöt.

141. Gosse, trebent stol, syltfot, hunden.

142. Sedan på ett bröllop bordet blifvit afdukadt, brännvinet tagit slut i ekkaggen, gästerna fallit i sömn, tuppen galit ock ljussaxen släckt ljusen, skola brud ock brudgumme omfamna hvarandra. — **Eke,** ekvirke.

143. Bonden gjorde sitt tarf. — **Stafver,** gärdesgårdsstör, samma ord som **staf** med stelnad nominativändelse.

144. Geten, måkan, pissen.
145. Kvarnstenarna.
146. Borsten på becktråden, lädret, lästen, sylen; det hela: skonåtling.
147. Stubbe med nyfallen snö uppå.
148. Yxan på bondens axel.
149. En dotter lifnärde sin far i fängelset genom att gifva honom di.
150. Själf var han den liflöse. Han slaktade en dräktig sugga ock åt upp dess gris; därpå satte han sig i ett högt träd ock såg solen under en jordtorfva, som han höll öfver sitt hufvud.
151. Ett råttbo i en dödskalle.
152. Genom de förtäckta frågorna ock svaren får han veta, att han med hänne haft en gosse, som dött.
153. Kvinnan var den unge mannens mor.
154. Kvinnorna voro Lots döttrar.
155. Fyra.
156. Tre. De andra voro inga käringar.
157. Sju. — **Gåse** mask. gåsbonde.
158. Den ene hade sju ock den andre fäm.
159. Bonden hade en dräng, som hette Miste. — **Komma till**, födas. **Stå till**, vara möjligt.
160. Pälle hade en hund, som hette Pep.
161. Det tvetydiga ligger i ordet *ęna*, som kan betyda både **en** (räkneordet) ock **enen** (enbusken).
162. Genom annan interpunktion får gåtan följande lydelse:

Alla flickor i Västmanland
har tio fingrar. På hvar hand
fäm, ock tjuge på händer ock fötter.

163. Bokstafven l.
164. Det är bättre att **inte något** ha än att ha ett armbågssår, ock det är sämre att **inte något** ha än att ha en kaka, om hon också vore krokig (vind ock sned).
165. Hålet.
166. Hålet. — **Tess-tess**, ju-desto. **Tess** förhåller sig till riksspråkets **dess** = **ty**: **dy** i **dylik** ock **dymedelst**, d. v. s. **tess** är den betonade, **dess** den obetonade form, som ut-

vecklat sig ur fsv. **þæss**, isl. **þess** (som **ty, dy** af **þy**). Se Noreen, Altisl. u. altnorw. gr. § 184,2.

167. Jorden.
168. Adam.
169. Fader- ock moderlösa barns tårar.
170. Jonas i hvalfiskens buk.
171. Ullgarnsnystanet. — **Fämtiälfva**, ett indefinit räkneord, som betecknar ett stort antal i allmänhet.
172. Smörkärning. — **Streck**, bana, lopp.
·173. Smörkärning. — **'Fimpen** ock **'fimpan**: jfr sv. dial. **femmer, fimper**, snabb, rask.
174. Loppan. — **Vreka**, vrida sig. **Skeka**, spärra ut benen, skrefva; jfr isl. **skeika**.
175. Ärtkraken (kägelformig ställning af gärdsle, hvarpå ärter upphängas till torkning).
176. Moroten.
177. Nöten.
178. Körsbäret.
179. Kvinna, som däggar sitt barn.
180. Lösningen ej fullt klar. Det hela: en ekstock; det röda: den roendes händer. — **Äska**, ask, låda (fsv. **æskia**). **Mödast**, tröttast, jfr isl. **móðr**.
181. Ugnssopan.
182. Ögat. — **'Hörpen**, hopsnörpt, rynkig; jfr **'hörpig** (nr 122) ock no. **hyrpa** (Aasen).
183. Ögat.
184. Svickan ock tappen i en drickstunna.
185. Ullkardan (en mindre, kardad ulltott). — **Larf**, lapp, trasa; litet föremål.
186. Tobakspipan.
187. Bodnyckeln. — **Rå(da)** orka.
188. Hösäcken, hästen, bonden. Det hela: en bonde talar till sin häst. — **Gud nåde**, gud hjälpe, tröste; jfr fsv. **thæs nadhe mik gudh. Lod** hår; jfr isl. **loðenn.**
189. Händerna, yllevantarna. — **Ränna** ock **gränna** äro infinitiver använda som substantiver. **Gränna**, grina, gapa, skratta; jfr isl. **grenja.**
190. Handkvarnen, bonden, kvarnkafveln. — **Jucka** guppa.

191. Kvinna, som tvättar en drickstunna; hon sticker därvid armen genom sprundet ock rör omkring. — **Regera,** föra oväsen, stoja.
192. Skytteln, trampningen, inslagningen; det hela: väfning.
193. Far ock mor bråkade lin.
194. Mor tog upp potäter.
195. Matskeden. — ***Spannlången,** den kvarterslånge; jfr sv. **spann,** längden mellan tummen ock lillfingret, då de äro utspända.
196. Åderlåtning.
197. En gåta.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 5.

LAPPARNAS SOMMARLIF

AF

O. P. PETTERSSON

STOCKHOLM, 1888
KONGL. BOKTRYCKERIET
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

De flästa torde känna till lapparnas lif, sådant det är då de vistas nere på slättbygden. Det händer nämligen icke sällan om vintern, att man får se dessa fjällets barn med sina hundratals renar ströfva omkring i skog ock mark för att finna bete för sina hjordar. Mindre kändt är kanske däremot deras sommarlif uppe bland fjällen. Få resande färdas i dessa trakter, ock ännu färre äro de som resa i ändamål att inhämta kännedom om folkets lif, vanor ock tänkesätt. Ändamålet med denna uppsats är därföre att gifva några antydningar om lapparnas lif uppe bland fjällen. Såsom man lätt kan tänka sig, måste detta te sig mycket annorlunda än lifvet nere i skogsbygden. Det är isynnerhet årstiden som utöfvar ett afgörande inflytande på göromål ock klädedräkt m. m. Fjället är lappens egäntliga hem, ock det är där som hans nationalvanor skarpast träda i dagen.

Lappen vistas under sommaren uppe bland fjällen. Orsaken, hvarföre han då tar sin tillflykt till dessa ödsliga ock undangömda trakter, är renens ömtålighet för värme. Ock det är just renen som reglerar lappens vandringar. Så snart vårvärmen blifvit så stark, att renen däraf börjar känna sig besvärad, måste dess ägare göra sig i ordning för flyttning. Tiden härför är vanligen april månad. När man skall gifva sig af, nedpackas husgeråd ock matvaror i akjorna, som dragas af renarna. En del af renarna, de s. k. »lösrenarna», föras en annan väg af lappar, som åka på skidor. Detta tåg går den genaste vägen äfter de höjder, som skilja den ena floddalen från den andra, då däremot det andra sällskapet, »akje-renarna», följer vägen.

Resan är ett riktigt iltåg. Man färdas för det mästa om natten, då snön är afkyld ock frusen, så att både akjor ock skidor glida lättare. Under den varmaste delen af dagen däremot rastas det. Då få renarna söka sin föda, som mäst består

af den på barrträden växande skägglafven. För att de må åtkomma denna i större mängd, legas bönderna att fälla träden. Dessa nedhuggas då i stor mängd, ock den skogsförödelse, som sålunda anställes, är ganska betydlig. Lapparna själfva få nu hvila från nattens ansträngningar, sedan de ledsagat renarna till betet. De taga härbärge i någon nybyggares stuga, kasta sig ned på nakna golfvet ock försjunka snart i en tung sömn. När det lider mot aftonen, göra de sig i ordning att fortsätta resan. Så aflöper färden, till dess de uppnått de siste nybyggarnes boningar. Där stanna de någon tid, tils »kälfvorna» (renhonorna) kalfvat ock snön hunnit bortsmälta från fjällens södra sluttningar. Det är nödvändigt att i det längsta dröja nere i granskogen; ty om lappen för tidigt gifver sig upp på fjällen, händer det, att han råkar ut för snöslask ock kall väderlek, i hvilket fall de späda renkalfvarna frysa ihjäl. Först när sommaren med allvar inträder, vågar man lemna granskogen ock anträda sin resa till höst- ock vårvistet.

Detta ligger inom »landet» äller det område, för hvilket lappen erlägger skatt till kronan. Ett »land» innefattar större äller mindre delar af en sammanhängande fjällsträcka. Samtliga i en fjälltrakt belägna »land» få namn äfter den största fjälltoppen, som fins inom området. Till plats för höst- ock vårvistet väljer man hälst ett sådant ställe nere i björkskogen, som är högt beläget ock omgifvet af höga bärg till skydd mot de skarpa fjällvindarna. I närheten skall finnas någon fjällsjö äller älf samt en källa med friskt dricksvatten. Själfva lägret utgöres af kåta, **bure** (visthus), **loupte** (lafve äller loft) ock rengård.

Tomten för kåtan väljes på en åt alla sidor jämnt sluttande ock med stora björkar bevuxen backe. Den upptar ett ytinnehåll af omkring 100 till 120. kv.-fot. När en kåta skall byggas, uppresas först fyra upptill böjda björkstänger, **ådnåres** kallade, med en längd af 11 till 12 fot ock en genomskärning af 4 till 5 tum. Hvar ock en af dessa har i öfra ändan ett hål. Två ock två af stängerna förenas i sina öfre ändar, så att de omnämnda hålen komma midt för hvarandra. Däräfter riktas de utåt med sina nedre ändar, så att de tillsammans komma att bilda en halfcirkel. De två halfcirklarna sammanbindas nu medelst en stång, **aule muora**, som stickes genom hålen i deras

mitt upptill. Detta utgör kåtans stomme. Mot denna stomme resas stänger tätt invid hvarandra i lutande ställning. I mitten upptill bildas en rund öppning, **reppie**, af ungefär 2 fots genomskärning. Denna liksom den gamle nordbons rökfång tjänar att utsläppa röken, när det eldas. Kåtan är utanpå täckt af näfver, som ligger liksom fjällen på en grankotte. På det näfvern äj må skadas af storm ock solens strålar, täckes den med torfvor, hvilka åter beläggas med tunga björkstammar. På ena sidan af kåtan lemnas en öppning, som skall utgöra kåtans ingång. Ett stycke upp fästes ett tvärträ, utgörande öfra dörrträet; det nedre saknas ofta. Dörren består af ett fyrkantigt bräde, som afsmalnar uppåt i samma mån som dörröppningen. Nere vid marken, midt emot dörren, på andra sidan af kåtan är anbragt ett kvadratformigt hål med omkring en fots sida. Detta hål kallas **posja raike** ock har till ändamål att åstadkomma en luftström i kåtan. Under natten ock vid storm tillstänges **posja raike** med en trälucka. Golfvet utgöres af marken, öfvertäckt med en matta af fint björkris, **tuorg** kallad. I mitten af detsamma finnes en ellipsformig krets af stenar, inom hvilken eldstaden är förlagd. Då man skall förfärdiga en dylik björkrismatta, börjar man rundt omkring eldstaden, sedan fortsättes arbetet i allt större utsträckning, till dess hela golfvet är täckt. Därvid stickas kvistarna den ena under den andra, så att mattan blir fast ock tät. På **aule muora** är fästad en kedja midt öfver eldstaden; i denna kedja fasthänges grytan. På virket i kåtans innerväggar sitta här ock där kvarlemnade kvistar, hvilka få tjänstgöra såsom klädhängare.

Nu är kåtan satt i sådant skick, att den utgör en bekväm boning för dess invånare. De inflytta med sina husgerådssaker ock slå sig ned på några öfver golfvet utbredda renskinn.

Äj långt från kåtan ligger visthuset, af lapparna kalladt **bure**. Detta har en fyrkantig form ock hvilar på fyra stolpar af 6 till 7 fots höjd.[1] Stolparna äro uppforslade ifrån granskogen. Granarna upptagas med roten ock afhuggas till passande längd, hvaräfter de tillyxas ock hyflas släta, på det att hermelinen ock råttorna ej må vara i stånd att klättra upp

---

[1]) Längre norrut hafva lapparna visthus byggda på en enda stolpe. Dessa kallas **njallah**.

äfter dem. Sedan stolparna sålunda blifvit resta, uppföres huset af björktimmer. Taket täckes med näfver, ock ofvanpå denna läggas tunga björkstammar. Dörröppningen är kvadratformig med 2—2½ fots sida. Dörren är gjord af tjocka björkbräder ock försedd med starkt lås ock starka gångjärn, hvilka senare äro placerade vid den undre sidan, så att dörren, då den öppnas, blir liggande horisontalt på visthusets botten. Då man vill klättra upp i buren, användes till stege en björkstock, i hvilken äro inhuggna skåror, som motsvara trappsteg.

Till uppförande af visthuset anlitas nybyggare. Den betalning de erhålla utgöres äj af reda pänningar, utan af hvarjehanda varor såsom renkött, hudar ock renost m. m. samt kaffe ock socker, som lapparna i större partier uppköpa ock medföra till fjällen.

Om man inträder i visthusets inre, så skall man först ock främst mötas af en allt annat än angenäm lukt. Denna lukt vittnar om att åtskilliga djur- ock växtämnen därstädes hålla på att öfvergå till förruttnelse. På golfvet är utbredt ett tjockt lager af skinnlappar, utnötta handskar ock skor. Vid innersta väggen står en akja, uti hvilken mjölförrådet förvaras. I en annan öfverbyggd akja, som står vid ena långväggen, förvaras risgryn, bröd ock andra matvaror, hvilka framtagas endast vid särskilda tillfällen. Vid andra långväggen ser man en mängd stora kar äller tunnor af samma form som vanliga strömmingskärl. Dessa innehålla dels kött, hvilket till följd af den knappa saltningen är stadt i upplösning; dels mjölk, som under invärkan af hastiga temperaturförändringar har erhållit en högst frätande ock oangenäm smak. I dessa tunnor finnes äfven ett födoämne, som kallas **gompa**, hvarom vi längre fram skola tala. På golfvets mitt stå några spannar, i hvilka förvaras diverse saker. En innehåller alltid familjens kaffe- ock sockerförråd. Dessutom äger hvarje familjemedlem en spann, hvari han förvarar sina småsaker. I en vrå ser man en mängd **gäsor** uppstaplade på hvarandra. En **gäsa** utgöres af ett i ovalform böjdt tunt bräde, hvars öfre ock nedre kant äro försedda med hål. Genom den nedre kantens hål äro dragna vidjor, så att de bilda en botten, då däremot remmar äro dragna genom den öfre kantens hål. »Gäsorna» användas såsom klöfredskap vid flyttningar. I visthuset fyllas de med torkadt kött ock med ost, äfven med hus-

gerådssaker. Andra slag af kärl, som talrikt förekomma, äro träflaskor ock nappar. De senare förfärdigas vanligen af masurbjörk ock hafva formen af ett halfklot med skaft. Napparna fyllas i bure med de mäst olikartade saker. På golfvet ligga för öfrigt högar af remtyg, som hafva användts under vintern, män nu ligga obegagnade. I väggarna äro träpinnar ock spikar inslagna, ock på dessa äro upphängda allehanda klädespersedlar, såsom sommarkläder, pälsar ock handskar. På en af spikarna sitter äfven silfverkragen. Ofvanför sig ser man en mängd skinn, upphängda på stänger, som gå från den ena långväggen till den andra.

Ett annat förvaringsställe är **loupte**, i södra Lappmarken kalladt **råva**. Detta utgöres af ett fyrkantigt tak, som blifvit sammanfogadt af klufna björkstammar. Det hvilar på fyra pelare äller fastsättes mellan fyra björkar. Inunder **loupte** förvaras skidor, akjor, tomma tunnor o. d. Ofvanpå detsamma torkas ost.

En viktig del af lapparnas läger är rengården. Denna förlägges på en upphöjd plats, som på tre sidor omgifves af branta sluttningar ock är beväxt med ett par tjog björkar. Rengården består af en cirkelformig inhägnad, som är försedd med två midt emot hvarandra liggande ingångar. Då man skall uppföra en rengård, börjar man först att fälla en mängd björkar, på hvilka barken vårdslöst afyxas. Därpå nedslår man i jorden stolpar, så att två ock två bilda kors ock korsen komma att stå ett stycke från hvarandra. I de klykor, som korsen bilda, uppläggas sedan björkstammarna på en höjd af omkring 7 fot. Mot denna stomme resas björkkvistar ock störar tätt intill hvarandra dels utifrån, dels inifrån. Rengården är härmed färdig. Storleken är beroende af renantalet. Vanligen kan samma rengård äj användas längre än 10 till 12 år. Gödsel ock upptrampad jord hopar sig nämligen äfter en längre tid i sådan mängd, att renarna vid rägnväder smutsa ned sig, hvarigenom mjölkningen försvåras äller omöjliggöres.

Vi hafva nu i korthet redogjort för lapparnas läger. Vi skola i det följande söka ge en skildring af deras sysselsättningar, under det de vistas i vårlägret.

Under lappens flyttning till fjällen hafva skidor, akjor ock öfriga körredskap tagit större äller mindre skada, hvarföre det

vid ankomsten till vårvistet blir hans första uppgift att iståndsätta det skadade. Akjornas medar ock skidorna tjäras omsorgsfullt ock uppresas under **loupte**.

Under de första veckorna äfter ankomsten till lägret äro renarna trötta ock medtagna af den mödosamma ock långa färden, hvarför de då äj behöfva vaktas. Lapparna använda denna renarnas hvilotid till att uträtta diverse vårgöromål ock till att hvila sig själfva. Snart börjar dock deras rörliga egendom att ströfva vida omkring i skog ock mark, ock lapparna måste då dag ock natt hålla vakt om den. Den som skall göra detta, begifver sig åstad på aftonen, sedan han intagit en kraftig måltid ock druckit sitt kaffe. Ingen föda medtages, endast en lång björkstaf ock hunden, som ledes i ett band. Det bär af öfver bärg ock dalar, bäckar ock åar, till dess han träffar hjorden ock den, som under föregående dygn innehaft vakten. Denne gifver sig genast på hemvägen, den nykomne kvarstannar till aftonen påföljande dag, då nytt ombyte sker. Att det äj är någon angenäm syssla att vara renhjordens vaktare, torde inses, då man besinnar, att renarna nästan hela dygnet om äro i ständig rörelse: blott ett par timmar hvarje natt hålla de sig stilla. Ofta kunna de i ohäjdad fart tillryggalägga en sträcka af flera mil. Särdeles är detta fallet när de plågas af **patta poski** äller renstynget (oestrus tarandi). Renstynget är en insekt, som lägger sina ägg på renens hud. Då larverna komma ut, borra de sig genom huden ock förvandlas under densamma till puppor, hvilka förorsaka djuret stora plågor. Renarna behöfva blott höra **patta poskis** surrande läte för att hals öfver hufvud gifva sig på flykten. De hafva också för sed att springa emot vinden, ock ju starkare denna är, desto fortare fara de fram. Lapparna påstå också, att de springa mot solen, hvilket skall vara fallet isynnerhet när hon står lågt på himmelen. Lappen kan få renarna att stanna genom att utstöta vissa ljud; ock då han vill hafva dem åt något visst håll, sänder han hunden att jaga dem ditåt, ett uppdrag som denne utför med stor klokhet ock skicklighet. Äfven kan vaktaren själf gå förut ock locka renarna med ropen »gokk, gokk, kys!» Äro renarna vidt kringspridda, så uppmanar han dem att samlas med ropet »tjåuk».

Under försommaren, medan nätterna äro lika ljusa som dagarna ock rofdjuren blott undantagsvis anfalla renhjorden, är renvården en jämförelsevis lätt, om icke angenäm, sysselsättning. Män då de mörka höstnätterna infinna sig, då fjällstormarna rasa, då det kalla hösträgnet störtar i strömmar ock vargarna lömska stryka omkring för att anfalla renarna, då tages lappens hela ihärdighet, mod ock själsnärvaro i anspråk. Någon gång har händt, att lappar med ett icke ringa antal renar under en enda höstnatt förlorat största delen af sin hjord, äller hela hjorden. Vargar hafva anfallit renarna ock jagat dem utför branter, där de funnit sin död. Den som under den mörka höstnatten har sig ålagdt att vakta renarna, söker skydda sig mot rägn ock kyla genom att bunta om sig med tjocka kläder, ofta med ludna renskinn. Så snart renarnas vård lemnar honom någon tid öfrig, sysselsätter han sig med att bära tillsammans stenar ock uppstapla dem till en mur. Sådana murar varseblifver man öfverallt på fjällen. Orsaken, hvarföre lappen tager sig en dylik sysselsättning, är att han därmed vill bortdrifva sömnen ock hålla sig varm.

Hvarje familjemedlem, som uppnått 12 à 13 års ålder, måste i sin tur innehafva vakten med undantag af husmodern, som vanligen är befriad. För öfrigt får lappen redan vid spädare ålder vara de äldre till hjälp i allt hvad till renskötseln hör.

Ett af de viktigaste göromål, som höra till renarnas skötsel, är honornas mjölkning. Denna företages i allmänhet på aftonen, men kan, då det är rägnig väderlek, företagas äfven midt på dagen. Det är nödvändigt att så sker, ty under en klar sommardag, då styng, myggor ock brömsar förfölja renarna, skulle det blifva högst besvärligt äller omöjligt att mjölka. Anmärkas bör, att man icke mjölkar renarna hvarje dag, utan att detta till stor del är beroende af omständigheterna; vanligen sker det hvarannan dag. Aftonen före mjölkningsdagen drifvas renarna in i rengården, hvaräfter kalfvarna »kipplas». Därtill begagnar man en så kallad klafve, hvilken består af en 4 tum lång ock 3 linjer tjock träpinne, i hvars båda ändar yllesnören äro fästade. Träpinnen lägges i kalfvens mun, ock snörena sammanknytas frampå nosen, så att de bilda ett kors, hvaräfter deras ändar föras upp till nacken ock sammanknytas bakom öronen. Man vill därigenom hindra kalfvarna från att under natten dia

renhonorna. Följande afton, då renarna åter drifvas till rengården, begifva sig alla familjens medlemmar dit. De äro försedda med nappar, kittlar ock stora träflaskor. Träflaskorna äro laggkärl, hvilkas båda bottnar äro utbuktiga. Hvarje flaska är försedd med en så stor öppning, att man utan svårighet kan sticka armen genom densamma. Flaskorna ock kittlarna lemnas utanför rengården, ock blott napparna medtagas in af kvinnorna. Männen taga nu sina labtjeh (tömmar), ringla dem tillsammans på armen ock kasta dem med säker hand, så att de falla omkring renens horn äller hals. Renen gör allt för att befria sig. Med väldiga språng ock krumbukter rusar han åstad ock släpar sin motståndare med sig; män denne sitter det oaktadt liksom fastvuxen vid tömmens ändar.

Renen besegras omsider ock fastbindes vid närmaste björk. Strax infinner sig en lappkvinna, ock renhonan mjölkas. Den mjölkande knuffar jufret med handen, på det mjölken må lättare släppas till. Hvar ock en af de mjölkande — äller åtminstone några af dem — är försedd med en käpp, i hvilkens ända fastbundits en handske. Med denna befria de renarna från insekter. Den mjölkmängd, som hvarje ren lemnar, är helt obetydlig. För att erhålla 1 kanna måste man mjölka 8 till 10 honor. Sedan nappen är full, tömmes mjölken i de större kärlen. Så snart alla renhonor äro mjölkade, borttagas kalfvarnas kaflar, hvaräfter samtliga renar utsläppas från rengården. Lapparna begifva sig till kåtan.

Den erhållna mjölken silas, hvaräfter hon antingen slås i tunnor att förvaras till kommande behof äller bearbetas till smör ock ost. När man vill bereda smör, hälles mjölken i en kittel, ock denna utsättes för svag värme. Under tiden omröres mjölken flitigt med en kräkla, till dess smör bildats af densamma. Renmjölken är mycket fet, hvarför ock föga blir öfrigt, då hon förvandlas till smör. Kärnmjölken utpräsas däräfter ur smöret. Detta saltas lindrigt ock inpackas i blåsor, förfärdigade af renarnas inälfvor. Smöret förvaras i bure för kommande behof. Af kärnmjölken beredes kärnmjölksost.

Blott en mindre del af mjölken användes dock till beredande af smör, desto mer användes till ost. Ystningen tillgår sålunda, att mjölken hälles i en kittel, som lindrigt uppvärmes. För att finna, när mjölken är till passande grad uppvärmd,

sticker man då ock då ned ett par finger i densamma. När mjölken erhållit nödig värme, slår man i löpet. Detta frambringas på så sätt, att de torkade löpmagarna nedläggas i varm ostvassla, som därigenom löpnar. När mjölken ystats, upptages osten ock sammanprässas i en ostkorg, gjord af tågor. Sedan osten vunnit någon fasthet, uppläggès han på hyllor i **reppie**. Osten märkes dock först med begynnelsebokstafven till ägarens namn. Den våta osten öfverdrages snart med ett lager af sot ock skyddas därigenom för flugor. När han legat någon tid i **reppie**, flyttas han till **loupte**, där han får torka i solvärmen. Renosten är mycket fet ock välsmakande, män det sätt hvarpå han behandlas gör, att han icke ser så aptitlig ut för den ovane.

När lapparna flytta till fjällen, äro vanligen flera familjer i sällskap. Vid framkomsten drager hvarje familj till sitt »land». Det händer då icke sällan, att lapparna förlora ett större äller mindre antal af sina renar ock erhålla andras i stället. Äfven under vintern pläga renskockar draga åt olika håll ock blanda sig med andra renhjordar. Lapparna hafva därför under våren ock försommaren mycket arbete med att samla tillhopa de bortlupne.

En äller ett par personer utrustas för detta ändamål från hvarje familj. Dessa ströfva omkring från läger till läger ock genomsöka noggrant hjordarna för att återfinna förlorade renar. De känna igän sina renar på »märket». Detta är anbragt i renens öron ock består af skåror, som blifvit klippta på särskilda sätt. I hvarje familj finnas flera märken, ett för hvarje familjemedlem. Barnens märken likna till sina hufvuddrag faderns, män hafva sina små afvikelser, för att märkena må kunna skiljas från hvarandra. Sålunda finnes en viss likhet mellan märkena inom en hel släkt. Inom familjen har hvar ock en sitt märke utklippt i näfver, ock detta förvaras med stor omsorg. Grunden till de olika märkena inom familjen är den, att de ärfda renarna på mannens ock hustruns sida hafva olika märken. Därtill kommer, att lapparna hafva för sed att gifva sina barn renar i deras tidiga barndom. Dessa renar förses med särskilda märken för att kunna skiljas från de öfriga. Vanligt är, att älste sonen ärfver farfars märke. Betydliga svårigheter äro förenade med att rätt kunna igänkänna de olika märkena; ty då hvarje familjemedlem har ett särskildt för sig, så är det självklart, att märke-

nas antal måste vara oerhördt stort. Kännedomen om märkena hos de olika familjerna är därför rent af en vetenskap ibland lapparna, ock många bland dem äga häruti en förvånande skicklighet.

Ett af de första göromål, som lappen har att uträtta, sedan han ankommit till vårvistet, är att upptaga köttet ur tunnorna ock utsätta det för solens ock vindens invärkan. Som vi förut nämnt, är köttet mycket skämdt ock i högsta grad illaluktande. Ofta hafva flugorna kommit åt att lägga sina ägg i detsamma, hvadan det blifvit uppfyldt af larver. I sådant fall sönderflänsas det, ock larverna borttagas. Däräfter upphänges köttet i björkar, som afhuggits vid roten ock lutas mot hvarandra ock hvilkas grenar blifvit afskurna ett stycke från stammen ock afbarkade. Utsatt för vind ock sol, omgifves köttet snart af en hård skorpa, som hindrar de kringsvärmande flugorna att lägga sina ägg i det. När köttet på detta sätt torkats en tid, flyttas det till **loupte** för att än vidare torkas.

Ett annat arbete för lappen vid denna tid är tillredandet af **gompa** äller **gompo**. Denna är ett omtyckt ock mycket äftersökt födoämne bland lapparna. **Gompa** tillvärkas af flera olika slags örter, såsom **jerja** (mulgedium alpinum), **fadno** (angelica archangelica), **jåma** (rumexarter) ock **dursien** (en sedumart). Dessa örter plockas unga ock sönderhackas i mycket små bitar. Däräfter förvälles massan i vatten, på det att den beska smak, som jerja har, må borttagas. Den utblandas sedan med renmjölk ock lemnas att jäsa. Gompan fylles dels i tunnor att förvaras till vintern, då den ätes frusen jämte mjölk ock potatis (hvilka senare lapparna köpa af nybyggare); dels ätes hon strax ock blandas då med renmjölk. Att hafva angelica med uti gompan anse lapparna vara högst af nöden. De påstå nämligen, att hon därigenom skall blifva mycket hälsosam ock skydda mot smittosamma sjukdomar. Örtens rot anse de som ett särdeles utmärkt läkemedel.

I dalgångarna mellan de höga fjällåsarna ligger ett stort antal större ock mindre sjöar. I dessa fjällsjöar förekomma blott två fiskarter, nämligen rödingen (salmo salvelinus) ock forellen äller stenbiten (salmo fario). Den senare finnes dock mer i de strida älfvarna ock fjällbäckarna än i de lugna insjöarna. Båda dessa fiskarter, som i stor myckenhet förekomma,

hafva ett fett ock välsmakande kött. Många lappar, de s. k. fiskarlapparna, lefva under sommaren nästan helt ock hållet af fisk. Män äfven renlapparna idka något fiske under sin vistelse i vårlägret ock äfven sedermera under sommaren. Det allmännaste fiskredskapet är metkroken. Hvar ock en lapp har en sådan, som han använder, så snart tiden det tillåter. Dessutom äger hvarje förmögen lapp 10 à 12 nät ock en not jämte båt. Näten äro af samma slag som de, hvilka begagnas af nybyggarne i öfra Lappmarken. De äro grundgående ock hafva obetydlig längd, hvarföre flera stycken fästas tillsamman, då de nedläggas i sjön. Äfven notarna likna nybyggarnes, män äro vida mindre, blott 40 à 50 famnar långa. Näten ock notarna förfärdiga lapparna äj själfva, utan de låta nybyggarne göra dem, sedan de själfva nere i landet uppköpt garn därtill. Båtarna äro mycket små ock lätta. De blifva fullastade af två personer ock 10 à 12 nät. När båten skall flyttas från den ena fjällsjön till den andra, tager en lapp honom på hufvudet ock bär honom sålunda helt bekvämt. Båten är sammanfogad af halftumstjocka granbräder, som äro fästade tillsamman medelst särskildt därtill förfärdigad båtspik. I vår tid köpa lapparna sina båtar af nybyggarne, män fordom lära de hafva förfärdigat dem själfva. De sönderklöfvo då gran- ock tallstockar till tunna ock breda pertor, hvilka sedan medelst grantågor sammanfästades, så att de bildade ett slags farkost. När lapparna flytta från vår- ock höstlägret, taga de äj båtarna med sig, män väl några nät. Dessa använda de till att fiska med i de högre fjällsjöarna. När näten skola utläggas i en sådan sjö, begagna lapparna en lång nätstång, hvars ena ända är försedd med en skåra. Till nästan hvarje sjö hafva de forslat en sådan stång. I den ändan, som är försedd med skåra, fästes nätets ena ända ock sedan skjutes nätet utåt sjön. Då denna är liten, fästes en töm i ändan af nätraden, hvarpå en person går kring sjön med den andra tömändan ock drager ut näten i vattnet. Fjällsjöarna äro, som sagdt, rika på fisk, män det oaktadt blir fångsten icke så stor till följd af de dåliga fiskredskap, öfver hvilka lappen har att förfoga. Att erhålla 45 till 50 ℔ fisk, för hvarje gång man vittjar, anses för ett ganska lyckadt fiske.

Lapparna förtära den fisk de fånga hälst färsk. De äta den då utan någon tillsats af annan mat. Stundom utsättes den

till torkning, då den uppskäres utäfter ryggraden ock utspilas med ett par träpinnar; den torkas i rök. Torrfisken stekes sedan på glöd ock förtäres på samma sätt som den färska.

* * *

Sedan vi nu redogjort för lapparnas bostäder ock hufvudsakliga göromål, skola vi, innan vi beskrifva deras vistelse på högfjällen, nämna något om deras husliga lif, deras seder ock bruk. Vi bjuda därföre läsaren med på en färd till ett lappläger på några mils afstånd från en af de sista nybyggarnes boningar vid norska fjällryggen. Till vägvisare taga vi en lapp ock gifva oss så på resan. Äfter en kort färd äro vi framme vid foten af ett fjäll, som vi skola öfverstiga. Uppstigandet har börjat. Vi blifva trötta ock svettiga ock önska hvila, män någon sådan kan svårligen komma i fråga; ty vilja vi veta vägen, så måste vi följa vår vägvisare, som långt framför oss ock utan att se sig tillbaka fortsätter sin färd, ock det med samma lätthet, som om han ginge fram på en jämn ock banad stig, oaktadt han bär en tung säck på ryggen. Äfter en ansträngande marsch hafva vi nått den högsta punkt, vi skola passera. Nedanför se vi dalen med det lilla nybygget, vi på morgonen lemnade bakom oss. På bärgets andra sida är en djup dal, där en gles björkskog växer. Längre bort ses den ena fjälltoppen resa sig öfver den andra. Längst bort i fjärran framskymtar en insjö med sin blåa yta. På den plats, där vi nu befinna oss, är marken våt ock kal. Blott här ock där varseblifver man några grässtrån ock en art af ranunculus. Vi stiga utför fjällets sida ned i dalen ock gå öfver floden, som rinner i dalens botten, för att åter öfverstiga ett annat fjäll. Sedan detta är gjordt, möter vårt öga ännu ett tredje — vi äro nära att uppgifvas af trötthet. Lappen fortsätter dock sin färd med oförminskad hastighet. Här ock där ser man honom upprycka ock taga med sig någon liten enbuske, som växer på fjällets sidor. Slutligen kastar han sig ned på marken i närheten af en liten rännil. Vi slå oss äfven ned för att hvila. Inom kort har lappen tändt upp eld ock är ifrigt sysselsatt med att koka kaffe. När det blifvit färdigt, slår han något af pannans innehåll i det af-

lyftade locket, som för tillfället får tjäna som kaffekopp, ock räcker det jämte ett duktigt sockerstycke åt oss. Sedan vi druckit, tager han ur sin säck upp ett stycke af en fet rensida ock skär bitar därur i locket, ur hvilket han så äter ock dricker. När detta är undangjordt, lägger han sig att sofva, medan vi undersöka matsäckens innehåll.

Snart är dock hvilan slut, ock vi draga åter åstad öfver fjäll ock dalar. Vi fråga vår vägvisare, om vi icke snart äro vid målet. »Än hafva vi ett godt stycke kvar», svarar han. Marschen fortsättes, han tyckes aldrig vilja taga slut. Män aftonen har redan inbrutit, vi äro nu på en höjd. Då stannar vår vägvisare, pekar nedåt dalen ock säger, att där är kåtan, målet för vår färd. Vi rikta våra späjande blickar ditåt ock upptäcka något liknande en stor jordhög. Ur densamma synes en rökpelare bana sig väg, hvilket låter oss förstå, att vi hafva en människoboning framför oss. Vi stiga ned i dalen ock öfvergå den bäck, som rinner förbi kåtan. Då vi närma oss denna, kommer ett halft dussin svarta ock röda hundar emot oss. De skälla ursinnigt ock synas vara betänkta på att angripa oss. Män i detsamma höras höga rop från kåtan. En lapp kommer utspringande, fattar en käpp ock rusar äfter hundarna, under det han grundligt hutar åt dem för deras tilltag. De springa då genast sin väg ock lägga sig morrande i det frodiga gräset. Sedan hundarna äro straffade, skyndar deras tuktare tillbaka in i kåtan, utan att på något sätt ägna de ankommande sin uppmärksamhet. Nu öppnar emellertid vår ledsagare dörren ock stiger in, faller genast vid sitt inträde på knä, hvaräfter han bokstafligen krälar sig fram till de innevarande ock tager dem i handen, under det han uttalar ordet **puorist**. Däräfter slår han sig ned på de korslagda benen.

Ett lifligt samtal öppnas nu på lapska om renarna, om de besvärligheter, som den starka värmen åstadkommer, i det att man icke kan få mjölka så flitigt, som man skulle önska, m. m. dyl. När vi kommit in, göra vi såsom vår vägvisare, vi slå oss ned på rismattan. Snart kommer husfadern med ett nytt renskinn ock breder ut det framför oss, sätter en spann däruppå ock bjuder oss taga plats. Samtalet fortsättes på lapska. Vi blifva föremål för detsamma. Vår lots får redogöra för hvilka vi äro, i hvilket ärende vi resa, ock om vi kunna äller förstå

lapska språket. Däräfter börjar man ställa frågor till oss själfva, vanligen om ändamålet med vår resa, om våra släktförbindelser, om prästen, länsmannen ock andra härrar inom församlingen, samt om huruvida det är fred äller krig i stora världen. Under samtalets gång har husfadern varit sysselsatt med att sönderstycka ett par renlemmar ock lägga dem i grytan. Husmodern däremot har varit sysselsatt med att koka kaffe i en stor kaffepanna. Däräfter nedtager hon en rökt renost från en hylla i **reppie**, delar den ock karfvar upp den i små bitar samt fyller kaffekopparna därmed till mer än hälften, tager så fram ur en liten spann ett stycke socker, som hon hackar sönder i små stycken med en knif, dessa små stycken sönderbiter hon än vidare med tänderna. Kopparna fyllas till brädden ock därutöfver med kaffe, hvaräfter de räckas åt oss. Vi smaka på kaffet, det är till ytterlighet beskt ock salt. Vi tvinga likväl i oss det ock äta upp osten, som smakar förträffligt. Så snart vi hafva lemnat kopparna ifrån oss, återkomma de, fyllda på nytt. Men då vi ej vilja förtära mera kaffe, räckas de till andra närvarande. Vår lots mottager sitt kaffe under ideligt upprepande af **goutsien alties, delle hiven** ock många andra utrop, som gifva tillkänna hans stora tillfredsställelse. Lapparna dricka sitt kaffe under mycket smackande, ock när koppen är tom, så slickas den af jämte fatet med tungan. Husmodern fyller kopparna flitigt ock kringsänder dem, så länge något finnes kvar i pannan. En ny panna kokas ock tömmes. Hvarje fullväxt lapp dricker minst tre ock ända till fäm koppar kaffe äfter hvarandra.

Sedan kaffedrickningen väl ock vackert är slutad, tar husfadern upp köttet ur grytan ock lägger det i en väldig träskål, gjord af masurbjörk. Husmodern fördelar köttet i mindre träskålar ock räcker dessa jämte en skål med renmjölk till hvar ock en. Köttet ätes till mjölken. Skålarna ställas på en schal, som utbredes framför oss. Renost, rensmör ock torrt kött höra äfven till anrättningen. Bröd saknas vanligen. Så väl i osten som på köttstyckets yttersidor finnes en mängd renhår. Dessa bryr sig lappen sällan om att taga bort, hvarför ett bland nybyggarne gängse ordspråk säger, att lappen icke får dö, förrän han har ätit upp ett pund hår ock en tunna kol. Sedan köttet är taget ur grytan, ditslås en skål med renblod, denna omröres

i köttspadet ock användes till föda åt hundarna. Äfter måltiden fortsättes samtalet med den största liflighet. Det försiggår på lapska, ock blott sällan riktas någon fråga äfven till oss.

När vi kommo in i kåtan, voro de fläste af familjens medlemmar barfota ock barhufvade. De som skola ut till renarna, börja först att sko på sig. Lapparna begagna skodon, som af nybyggarne kallas kängor, af dem själfva **kabmak** pl. **kabmakeh.** I norra Lappmarken kallas kängorna **barkak.** Dessa skodon likna i viss mån de kängor, som användas af allmogen på nedre landet; män bottnarna äro framtill mer hoprynkade, ofvanlädret smalare, ock framtill sammandragas de öfver vristen. Till följd af kängornas användning blifva lapparnas fötter mycket breda, isynnerhet framtill. Skaften på skodonen, som kunna fä en höjd af omkring 12 tum, tillvärkas af tunt skinn. Lapparna begagna icke under någon årstid strumpor, utan använda i deras ställe »skobark» under sommaren ock »skohö» under vintern. Skobarken är sälgbark, som blifvit sönderrifven i fina trådar, sedan det yttersta, styfva lagret bortskrapats. Skobarken köpes äfven af nybyggarne. Skohöet tillvärkas af vattenstarr. Denna afskäres nere vid roten med en hvass knif ock sammanbindes i knippor. De grofva stråna sönderdelas medelst en kam, för ändamålet särskildt gjord. Man kammar höet, tils hvarje strå blifver trådsmalt, då knippena läggas samman till större buntar, som kallas »par». Sedan skon är dragen på foten, sammandrages den framtill, ock skaftet lägges åt tätt intill benet. Däräfter omlindas benet från fotknölarna ock så långt upp, som skaftet räcker, med ett 7 till 8 fot långt ock 1/2 tum bredt band, flätadt af gula ock röda trådar. Detta band åtdrages så hårdt, att lappen kan vada öfver bäckar utan att blifva våt om fötterna.

Lappens sommardräkt i öfrigt består liksom vinterdräkten af kolt ock byxor. Kolten är ett plagg som skall motsvara rock, den räcker ouppdragen till knäna äller ännu längre. Han är antingen öppen framtill, då han igänknäppes med häktor, äller är han sammansydd ock drages öfver hufvudet, då han skall på- ock afklädas. Mannens kolt är kantad med blå, kvinnans med röda band. Sedan kolten är påtagen, spännes ett tums-

bredt bälte omkring midjan, hvarvid kolten ryckes upp, så att han hos mannen räcker till nedre hälften af lårbenet, hos kvinnan till knäet. I den utvidgning, som sålunda uppkommer omkring lifvet, förvaras den stora, omkring fäm tum långa tobaksdosan af näfver äller mässing samt kritpipan. Upptill slutar mannens kolt med en krage af blått kläde. Denna krage är sammansydd af dubbla tygstycken, ock sömmarna gå så tätt intill hvarandra hela kragen igenom, att han är styf, som om han vore stärkt. Längs äfter är han öfverdragen med ränder af tenn äller med sömmar, hvartill tenntråd begagnats. Denna tråd förfärdiga lappkvinnorna själfva. Såsom redskap därvid användas hornskifvor med större ock mindre hål uti. Tennstycket smides först till en stång, sedan drages denna först genom de större hålen ock så äfterhand genom mindre ock mindre, till dess tråden blir passande grof. Äfven lappens bälte är på yttersidan öfverdraget med tennbitar. På männens bälte sitter framtill en liten väska, **tållå vuoss** kallad, ock den är utanpå öfverklädd med tennbitar. Dess inre består af flera rum, i hvilka förvaras tändstickor, nålar, sensnören, metkrokar, häktor, matskedar m. m. Från kvinnornas bälte nedhänger vid högra sidan **kueddatak** (af verbet **kueddet** bära). Detta innehåller nålhus, knifslida, en med sensnören ock tråd fylld pung, matskedsfodral m. m. Hvar ock en af dessa saker är fästad vid band, som sammansnos af smala skinnremsor. Öfverallt på banden sitta mässingsringar ock glaspärlor samt röda ock blåa tofsar. Kolten knäppes icke igän ända upp till halsen, utan bildar frampå bröstet en öppning, där kroppen skyles af **åtså leppa**. Lapparna begagna nämligen intet linne. **Åtså leppa** liknar en nattkappa utan krage ock är sammansydd af blått kläde. Tvärt öfver hänne gå röda skarlakansband, omväxlande med tennränder, som åstadkommits på samma sätt som de på kragen.

Kolten är vanligen gjord af vadmal; blott vid högtidliga tillfällen nyttjas en kolt af blått kläde. Stundom begagnas i stället för kolt en gammal päls, på hvilken håren blifvit bortnötta.

Sommarbyxorna, **måuka**, äro gjorda af rödfärgadt skinn. Den röda färgen åstadkommes på det sätt, att albark tuggas ock utspottas på skinnet, där den sedan ingnides. Byxorna göras så, att de öfverallt följa kroppens former. De räcka upp

till höfterna ock sammansnöras där medelst ett band, så att de hållas uppe.

På hufvudet bära lapparna en kägelformig mössa, som hos männen är af blått, hos kvinnorna af rödt tyg. Kvinnornas mössor hafva en mindre spetsig form.

Lapparna hafva i allmänhet stark hårväxt, män skäggväxten är desto svagare. Håret är antingen becksvart äller ock ljusrödt. Kvinnorna bära sitt hår i två långa flätor, som hänga ned äfter ryggen. Dessa flätor äro fullsatta med allehanda prydnader, såsom glaspärlor, röda tofsar o. dyl. Männens hår är alltid långt ock bär tydliga tecken till att det äj för ofta kommer i beröring med kammen.

Vi återkomma till vårt besök i kåtan. Vid vårt inträde voro de flästa familjemedlemmarna sysselsatta med något arbete. En af sönerna förfärdigar en sked, **baste,** af renhorn. Dessa skedar hafva en egendomlig form. De äro ungefär 3 tum långa ock 2 tum breda, ingenstädes öfver 3 linjer djupa. Skeden är i sin främre ända alldeles tvär, därifrån afsmalnar hon ock bildar en triangelformig fördjupning, i hvars smalare ända ett svagt uppåtböjdt skaft af en half tums bredd sitter. De lapska silfverskedarna äro cirkelrunda ock försedda med bredare skaft än hornskedarna. En annan är sysselsatt med att laga sina kläder; en tredje med att sy skor. En af döttrarna håller på att sno ihop sensnören. När en ren slaktats, tillvaratagas alla senor. När senan lösskäres, får ett duktigt stycke af den muskel, vid hvilken den varit fästad, följa med den. Senorna torkas däräfter i solen. Sedan de blifvit torkade, rifvas de sönder till fina trådar, dessa göras glatta genom att dragas fram mellan tänderna, det enda värktyg som härvid användes. Det torra kött, som sitter på senorna, är uteslutande snörtillvärkarens tillhörighet. Sedan de fina senremsorna blifvit grundligt bearbetade, snos de samman till trådar, som i sin ordning förenas till gröfre af mer än tre fots längd. Snoendet sker mot den ena kinden äller mot benet.

Aftonen förflyter under gladt samtal. Man tilltalar hvarandra med orden: **aja** (farfader), **atje** (fader), **tjittje** äller **edne** (moder), **välja** (broder), **åbba** (syster), **latjo** (de som giftat tillhopa sina barn). Kvinnornas alla rörelser i kåtan ske på knäna, detta för att undvika att stiga öfver benen på en

annan person. Den som icke iakttager detta försiktighetsmått, anses »slamsig». Det är redan långt framskridet på kvällen, det oaktadt är det ljust, som om det vore dag. Man tillreder kvällsmaten, denna utgöres af alldeles samma slags rätter som förra målet. Köttet utdelas nu som sist. Män om vi nogare se äfter, så märka vi, att husmodern med sorgfällig uppmärksamhet granskar köttstyckena, innan hon delar ut dem. Detta sker för att hvar ock en skall få de delar af renen, till hvilka han är berättigad. Halsbenet erhåller alltid den, som slaktat djuret; hjärtat ock några andra delar böra lemnas endast åt männen, däremot äro jufret ock njurarna kvinnans tillhörighet. Köttet kring vristleden bör aldrig ätas af barn, emedan det anses hafva till följd lust för ett kringirrande lif.

Äfter aftonmåltidens slut bereda sig alla kåtans invånare att lägga sig. Liggplatserna intaga allt rum i kåtan rundt kring eldstaden utom åt dörren till. Två personer lägga sig i bredd, två andra lägga sig så, att deras hufvuden komma att ligga vid de två förstnämndas fötter äller också på deras ben. Så fortsättes, till dess alla erhållit plats. Bältet kring lifvet spännes loss, ytterplaggen ock skorna tagas af. Under högsommaren användas sällan sängkläder, på sin höjd breder man öfver sig ett täcke. Vi få vår sängplats på samma sida om eldstaden som husfadern ock husmodern. Män emellan oss ock lapparna lemnas ett behörigt tomrum. Vi ligga på en renhud ock breda öfver oss en smal fäll af renkalfskinn, i hvars ena ända är anbragt ett slags säck äller påse, däri vi sticka in fötterna. Kavajerna lägga vi under våra hufvuden ock krypa så in under fällen, dock icke utan fruktan att blifva anfallna af lapparnas landsplåga, **tikke** (pediculus).

Vi hafva äj sofvit länge, förrän vi väckas af lapparna, hvilka redan äro uppe ock i full rörelse. De koka kaffe ock laga mat, prata ock skratta. Slutligen tystnar allt: de hafva begifvit sig bort till renarna för att mjölka. När vi vakna upp för andra gången, är husmodern ensam kvar i kåtan. Hon bjuder oss kaffe ock mat. Sedan vi förtärt vår frukost, begifva vi oss ut för att samla de fjällväxter, vi kunna träffa i kåtans omnäjd, ock komma äj igän, förrän det är kväll.

Det är lördag. När vi återkomma till kåtan, få vi se, att husmodern har gjort denna så treflig ock inbjudande som möj-

ligt till söndagen. Hon har tagit bort den gamla björkrismattan ock lagt dit en ny i stället, tvättat husgerådssakerna ock ställt dem i ordning, ock själf har hon tagit på sig hälgdagsdräkten. Familjens öfriga medlemmar hafva också på bästa sätt snyggat upp sig. Sedan vi stillat vår hunger äfter dagens mödosamma utflykt, börja vi att närmare undersöka de växter, vi funnit. Lapparna åse detta arbete med spänd uppmärksamhet. Vi visa dem några växtorgan under förstoringsglaset, ock de uttrycka med höga utrop sin förundran öfver hvad de se. Vi fråga, hvad de kalla den äller den växten, män få endast det kollektiva **grase** till svar. Lapparna känna namn endast på några få växter, nämligen på sådana som de begagna till föda ock bränsle. En ock annan af lapparna framställer den frågan, hvarför man skall fara upp till fjällen för att studera växter, då det väl antagligen finnes sådana äfven nere i landet.

Liknande är förhållandet äfven med lapparnas kunskap om djurriket. Blott de djur, af hvilka de hafva direkt nytta äller skada, äller sådana, vid hvilka någon vidskepelse är fäst, hafva ådragit sig deras uppmärksamhet; män om dessa djur hafva de ock en grundlig kännedom. Bland sådana djur står i främsta rummet björnen. Han har i lapska språket en mängd namn: **bire, kuoptja, puoldakats, ruomse kalles, variaja, paldaja.** Många äro de plägseder, som äro förbundna med hans fångande. I äldre tider skulle björnjägarne bereda sig till jakten genom offer ock trummande. Björnens blod skulle drickas af jägarne, medan det ännu var varmt, ock de skulle äta upp hans hjärta för att få något af hans mod. **Nåjteh** (spåmännerna, prästerna) plägade förvandla sina fiender till björnar, ock äj sällan hände det, att man träffade tennbältet under björnens hud, ett säkert tecken till att björnen förut varit en lapp. Uti lapparnas folkpoesi — hvilken äj är särdeles rik — spela björnen med sin styrka ock räfven med sin list hufvudrolerna. Äfter björnen är vargen — **stalpe, stakke, kuotsanje, seipeg** — den som mäst blifvit uppmärksammad. Vargen bör äj skjutas, endast slås till döds. Bland de mindre djuren åtnjuter grodan stor aktning hos lapparna. Ingen bör på något sätt göra hänne ondt. Kommer hon in i kåtan, bindes en röd tråd om halsen på hänne, ock stundom hänges en tennbit i densamma, hvaräfter

hon utbäres med största försiktighet. Om foglarna veta lapparna äj mycket. Blott några få hökfoglar ock orrfoglar samt några större i fjällsjöarna förekommande simfoglar, hufvudsakligen gäss, kunna de känna igän. Lapska språket tyckes äj äga egna namn på orrfoglarna. **Tjuktje** (tjäder) ock **hurre** (orre) synas vara nära besläktade med de svenska namnen. Endast några få småfoglar ock insekter hafva förmått att tilldraga sig lapparnas uppmärksamhet.

Söndagen kommer. De som äj äro sysselsatta med att vakta renarna, hålla sig stilla. Husfadern läser en predikan ur en postilla på lapska, ock några salmer sjungas. Äro flera kåtor i hvarandras närhet, samlas deras invånare till gemensam gudstjänst. I ett lapskt hem finnes blott ett fåtal böcker, alla af andligt innehåll. Böcker med annat innehåll anses, om inte rent af förkastliga, likväl alldeles onyttiga. Lapparna hylla i allmänhet den luterska läran. Jag har äj hört mer än en enda lapp, som satt i fråga, huruvida kyrkans bekännelse vore sann, änskönt jag hört en myckenhet af dem tala om religiösa saker. Att lapparna skola hafva någon klar insikt i sin troslära, kan man äj vänta, då man besinnar, huru litet de varit föremål för undervisning. Nu mera undervisas lappbarnen i de barnhem, som blifvit inrättade för den lapska missionen, män i hemmen erhålla de ingen boklig lärdom. När de vid nio äller tio års ålder komma till skolan, måste de börja med att inhämta de allra första grunderna. I skolan vistas de vanligen omkring två år. Man kan lätt förstå, huru bristfällig deras kunskap måste vara såväl i andligt som värdsligt afseende. Dessutom glömmer barnet, när det återkommer till hemmet, snart det lilla, som det lärt. Skolorna äro äj omtyckta af den lapska allmogen. Lapparna påstå, ock det med rätta, att dessa skolor tjäna att i grund upplösa den lapska nationen. Ty då ett barn bevistat skolan, har det bott hos nybyggarne ock därunder vant sig vid en mängd bekvämligheter, som lappen under inga omständigheter kan få hafva. Följden blir ofta, att det begifver sig från hemmet, »kläder om» ock gifver sig i tjänst hos bönder ock sålunda bidrager till lapska språkets ock sedernas, ock så till själfva stammens undergång. Äro flera kåtor i hvarandras närhet, händer det äj sällan, att ungdomen samlas för att leka äller åhöra någon äldre persons berättelser om

lapparnas strider med **tjudie** äller om **saivah** ock **jähnah** (vättar ock jättar). Lekarna bestå i att springa ikapp, jaga hvarandra o. dyl. Under dessa lekar aktar sig en flicka noga för att springa omkring kåtan, ty att så göra är någonting af det mäst opassande, en lappflicka kan taga sig till. Äfven äldre personer gå endast i nödfall rundt kring kåtan.

Under den tid, vi hafva varit i kåtan, hafva vi blifvit behandlade som gäster. Vi hafva sett, hvilken endräkt som är rådande i den kåta vi besökt, änskönt den nästan varit öfverbefolkad. Vi hafva äj hört grannlapparna på minsta sätt förtalas; tvärtom ha vi erfarit, att den största endräkt är rådande jämväl mellan lappar, som nedslagit sina bopålar i hvarandras närhet. Lapparna äro i allmänhet af ett ytterst fredligt sinnelag, hvilket bäst bevisas däraf, att de i årtusenden kunnat lefva i nästan fullkomlig anarki.

I de lappmarkssocknar, som gränsa till de norska fjällen, äro lappkapell inrättade, där gudstjänst hålles ett par gånger under hvarje sommar. Sådana kapell äro Ankaredet i Frostvik (**ede** ett smalt näs), Risbäck i Dorotea, Fattmomakke ock Dikanäs i Vilhelmina, Ammarnäs i Sorsele, samt Löfmokk i Arjeploug. Dessa ställen ligga vid stora fjällsjöar, så att lapparna kunna fara båtledes dit. En liten kyrka är uppförd ock omgifven af några små nybyggarestugor, fähus ock bodar samt några dussin lappkåtor. Hon är uppförd i den enklaste byggnadsstil.[1] Gudstjänst hålles i medio af juli ock september, då präst från moderförsamlingen reser dit. Vill man lära känna lapparnas seder ock bruk, då de äro i större samkväm, så skall man besöka någon af dessa platser. Där fira lapparna sina bröllop, barnsöl ock begrafningar, där hållas auktioner ock ingås aftal, där betalas skatter. I synnerhet är »vårhälgen» äller den hälg, som firas i juli, talrikt besökt; ty till denna begifva sig så många som möjligen kunna slippa från hemmet ock renarna.

Redan på fredagsaftonen infinna sig de flästa vid kyrkan, där de då ikläda sig högtidsdräkten. Denna liknar till snittet

---

[1]) Gamla kyrkan i Fattmomakke byggdes af tvänne bönder från Strömnäs i Vilhelmina för 150 rdr b:ko.

den vi förr beskrifvit, män är af blått kläde. Här ser man en ock annan lappyngling utstyrd i hatt, nattkappa ock stöflar samt allmogebyxor ock lappkolt. En sådan karrikatyr af lapp är en styggelse för alla äldre af hans stamfränder.

På lördagen uträttas hvarjehanda uppdrag. Först ock främst skall man göra besök hos pastor, hvilken under större delen af den dagen får ha sin kammare fullproppad af lappar. Man skall vidare infinna sig hos länsmannen äller fjärdingsmannen för att betala resterande utskylder, något som lapparna göra med största motvilja. Sistnämnde tjänstemän äro därföre föga omtyckta af dem. Den förre hedras vanligen med det föga artiga namnet **kronseipeg**. De som skola fira bröllop, äro ifrigt sysselsatta med därtill hörande förberedelser. På aftonen kalla klockorna till kyrkan, där husförhör anställes. Yngre lappar förhöras på svenska, de äldre få svara på sitt modersmål.

Äfter husförhörets slut förrättas barndop. Ofta äro de barn, som döpas, ansenligt gamla, en följd af det långa afståndet till kyrka ock präst. Lapparna hafva ett stort antal faddrar åt sina barn. I äldre tider var det äj ovanligt att hafva 7 till 8 par sådana. Barnet uppkallas äfter någon släkting. De vanligaste namnen äro **Severin** äller **Sören** (uttalas ʃul), **Magnus** (Måns), **Klemens** (Klemet), **Nils** (Nila), **Tomas** (Tåmma), **Jonas** (Joa), **Kristoffer** (Grasta); **Sigrid** (Sakka), **Margareta** (Märgett), **Kristina** (Stina), **Brita**, **Anna**, **Lisa**. Hvarje lapp har ett tillnamn. Såsom exempel på sådana må nämnas: **Gorek**, **Klöis**, **Kroik**, **Kueita**, **Laula**, **Neine**, **Peiva**, **Pulpur**, **Rua**, **Slunk**, **Stinnerbom**, **Strauka**, **Veisåive**, **Vilks**.

När folket kommer ur kyrkan, trakteras faddrarna ock de närmaste släktingarna med kaffe, mat ock brännvin. Dessa gifva då sina faddergåfvor: renar äller pänningar.

Vid dessa högtider anlända handelsmän från Norge ock nedre landet hit för att sälja tobak, skarlakanstyg, tråd o. dyl. åt lapparna. De norska köpmännen föra gärna med sig några ankare **karvespiritus** (kumminbrännvin), som de i hemlighet utminutera till ett pris af 50 till 75 öre pr kvarter. Därvid är att märka, att detta brännvin är till hälften utblandadt med vatten. Dessa lönkrögare äro af lapparna synnerligen omhuldade; ty skulle de äj få något **jukket** (att dricka), så vore

resans halfva ändamål förfeladt. Redan på lördagsaftonen ser man berusade män ock kvinnor. Så fredliga ock godsinnade lapparna äro i nyktert tillstånd, så vilda ock otyglade blifva de, när de förtärt en större mängd spirituosa. De råka då ofta i ovänskap ock slagsmål. Därvid gripa de hvarandra i det långa håret, ock en försvarlig lufning uppstår. Det hör äfven till deras vanor att skryta öfver sin styrka vid dylika tillfällen, ock däraf följer, att de äfven vilja pröfva den med hvarandra. Då de brottas, använda de det s. k. lappkastet. De brottande fatta hvarandra i kragen, sedan stå de ock fasthålla hvarandra, under det de utstöta ett grymtande läte. Så dansa de omkring, ock den ene kastar sig baklänges mot jorden samt skjuter med både händer ock fötter sin motståndare öfver sig. Är han skicklig, så kastar han honom till ock med ett godt stycke ifrån sig. Konsten ligger i att göra kastet, just då motståndaren minst anar det. Man söker ofta att kasta hvarandra i vatten äller i dy.

Vid dessa högtider firas de flästa lapska bröllop. Det torde äj vara ur vägen att här gifva en skildring af huru lappmannen gifter sig. När lappynglingen är giftasvuxen, får han sällan äller aldrig taga sig en hustru äfter sitt eget hjärtas val, utan afgöres detta af hans föräldrar. Dock börjar detta onaturliga tvång mer ock mer afläggas, i den mån civilisationen tränger in bland lapparna. Ännu är det i hög grad ovanligt, att en rik mans son får äkta en fattig flicka äller tvärtom. Hafva föräldrarnas ögon fallit på ett passande »sonhustru-ämne», så skickas bud äfter flickans fader ock moder för öfverläggning om giftermålet. Härvid tillkallas också en **sognonåive** (en förespråkare i frieri). Denne har att jämka »parternas» anspråk å ömse sidor, så att en öfverenskommelse blir möjlig. Ock skall det lyckas åstadkomma en sådan, får **sognovina** (friarebrännvin) äj saknas. Man gör noga reda för de båda kontrahenternas förmögenhetsvillkor ock kommer öfverens om huru många renar ynglingen skall öfverlemna åt flickans föräldrar. Sedan öfverenskommelsen är gjord, stadfästes »brudköpet» därmed, att **latjoålmah** (de som gifta tillsammans sina barn) taga sig ett duktigt rus.

Den blifvande brudgummen har äj varit närvarande under öfverläggningen. När han fått del af beslutet, återstår för

honom att besöka flickan för att få höra, om hon är redo att mottaga honom, hvarom hon själf skall gifva besked. Detta sker på ett egendomligt sätt. Ynglingen gifver sig åstad till svärföräldrarnas kåta ock är försedd med en stor kopparkittel. Han döljer sig i närheten bakom någon enbuske äller björk, hvarest han slår några slag på kitteln. Är **sognoneita** (friarflickan) redo att mottaga honom, svarar hon med lika många slag på något liknande instrument. Höras äj de äfterlängtade ljuden från kåtan, får friarn återvända hem ock afvakta ett lägligare tillfälle. Så snart han däremot får svar, skyndar han in ock öfverlemnar de s. k. friaregåfvorna, hvilka bestå af ring, en djup slef af silfver, kallad »kosa», ock en silfversked. Härmed äro de unga förlofvade. Aftonen tillbringas i gladt lag, ock brännvin utdelas af den blifvande brudgummen. Innan gästerna smaka på den tillbjudna supen, hälla de några droppar brännvin i elden: härigenom vill man söka betrygga de ungas lycka. Råka föräldrarna i ovänskap vid dylika tillfällen, så blifver partiet naturligtvis om intet.

Under vintern gifta sig numera många lappar, medan de äro nere i landet; män alla förmögnare föräldrar, hvilka hafva intresse för sin stam, vilja fira sina barns bröllop vid de nämnda lappkapellen. De som skola fira bröllop, resa flera dagar före hälgens början till kyrkplatsen för att vidtaga de förberedelser, som kunna vara af nöden. När gästerna anlända, föras de af blifvande brud ock brudgumme till »bröllopsgården», trakteras där med kaffe ock brännvin. Män bröllopet tager sin början först på söndagsmorgonen, då alla gäster väckas af brudtärnorna ock brudsvännerna, som bjuda på frukostkaffe med renost ock skorpor. Gästerna samlas för att äta frukost ock taga därvid så mycket till bästa af flaskans innehåll, att de blifva tämligen högröstade. Icke sällan händer det, att brudgummen »tar in» så mycket, att vigseln måste uppskjutas för den dagen.

Brud ock brudgum skilja sig från de sorlande gästerna för att gå till prästgården ock låta »rusta» sig. Äran att kläda bruden får någon mamsell (»fröken» är här en okänd titel) nedifrån moderförsamlingen. Den lapska brudskruden består, utom af den förut omnämnda högtidsdräkten, af »guldkrona», som lånas från moderkyrkan, ock silfverkrage. Den sistnämnda liknar den vanliga **åtså leppa**, män är fullsatt med knappar ock

löf af silfver. Ofta betäcker silfverkragen hela bröstet. De svarta ock långa hårflätorna äro fullsatta med ringar ock glaspärlor. Brudfolket skall åtföljas till kyrkan af minst två par brudsvänner ock brudtärnor. De senare bära på hufvudet kransar af kalfleka ock andra vårblommor. Brudgummen ock brudsvännerna hafva några blommor fästade på bröstet. Så utstyrda, marschera de till kyrkan företrädda af ett par spelmän, som på fiol äller dragspel spela en marsch. Vid vigseln begagnas ännu en ock annan gång päll.

Vigseln förrättas äfter gudstjänstens slut, hvarför brudfolket aftågar direkt från altaret till bröllopsplatsen. När de återkommit ur kyrkan, taga brud ock brudgum samt brudtärnor ock brudsvänner en sup, den s. k. kyrksupen. Sedan draga sig dessa undan, ock gästerna föras fram för att hvar äfter annan tömma en »kosa» brännvin.

Häräfter följer brudmiddagen. Denna serveras under bar himmel. Man breder ut renskinn på marken med nedåtvänd hårsida, ock på dessa uppläggas högar af i solen torkade ren- ock nötlemmar samt torkad fisk ock renost. Vidare ser man där blåsor fyllda med smör, kokt späck, stora träskålar, som innehålla kött ock fisk tillsammans, renmjölk ock köttsoppa, jämte nappar fyllda med smält fett. Bröd finnes sparsamt. Tallrikar finnas icke att tillgå. Hvarje gäst får också själf hålla sig knif ock sked. Såsom knif användes slidknifven ock såsom gaffel fingrarna. Blifva dessa därvid solkiga, så slickar man af dem äller torkar af dem på kläderna äller marken.

Brud ock brudgum slå sig ned i mitten vid bordets långsida, bredvid dem sätta sig **latjoålmah**, ock däräfter gästerna i tvänne hvarf rundt omkring skinnen.

Alla gäster (lappar nämligen) sitta på de korslagda benen. Uppasserskorna gå omkring på själfva skinnen ock räcka mat åt dem, som sitta i bakre raden. Under tiden vandrar brännvinskaggen från man till man. Gästerna äta försvarligt. Isynnerhet anlita de späckbögarna ock smörblåsorna. Det är äj ovanligt att få se en lapp fatta en med flott fylld napp ock med god aptit ock djupa drag dricka ur densamma.

Brännvinets värkan uteblir icke: sorlet ökas mer ock mer, lapparna börja resa sig på knäna, fäkta med armarna ock sjunga de s. k. joiksångerna. Dessa sånger, till hvilka den

sjungande för tillfället diktar text, äro i hög grad egendomliga. Bland lapparna finnas dessutom längre episka dikter, som fortplantats muntligen led för led ock förråda en mycket hög ålder.[1] Såsom exempel på de ord man sjunger, må anföras följande joiksång, hvilken en lappgosse sjöng åt en annan gosse, som älskade hans syster, män ej kunde få hänne, emedan han var fattig:

Paitsie tellie! Sargasjaman
mo väljan, Pulpuren,
reikos neitab.

Sången lyder i öfversättning: Blif nu kvar! Sörjande med skam min broders, Pulpurs, rika flicka.

En annan lappgosse sjöng om en flicka, som sprang rundt omkring kåtan, då han jagade äfter hänne för att gripa hänne:

Epe manna udnie sognoted
leket tadna tanso slåsso.
Talie tasnie mo tjappies neita,
kutteb manna loikob.

Öfversatt lyder sången:

Inte vill jag fria till dig,
du, som är så slamsig.
Här är min vackra flicka,
som jag tycker om.

Dessa båda bitar äro anförda på Åsele lappmarks dialekt.

Lappgubbarna skryta för hvarandra öfver huru mycket de skola »gifva på bordet»: »Jag ge så ock så många blankar» (fyrakronstycken af silfver), ropar den ene; »jag så ock så många renar,» ropar den andre. En tredje låter sin omgifning veta, att han är ingenting mer ock ingenting mindre än kyrkovärd ock har hand om kyrkoprotokollen; en fjärde upplyser, att han är klockare; en fämte skryter öfver huru stark ock vig han är, o. s. v. Under samtalet råka några i lufven på hvarandra. En förfärlig villervalla uppstår: fettnappar ock soppskålar blifva utslagna; lapparna skrika med full hals sina »åh», ock man måste med våld skilja de stridande åt. En annan anledning till oordning är, om rägn in-

[1] Jämför G. von Düben, *Lappland och lapparne*, sid. 318 o. följ.

träffar under måltiden. Att det rägnar i brudens krona, anses förebåda stor rikedom, då däremot storm gifver tillkänna, att deras egendom skall förskingras ock komma bort.

Måltiden fortsättes. Lappgubbarnas ock gummornas joik blir allt sorgligare. Slutligen falla de framstupa ock blifva liggande. Sedan de, som kunna stå på benen, hafva stigit upp från bordet, borttages detta, ock »gifvandet» börjar. Härvid håller man till inom hus. Ett bord ställes fram, ock vid dess långsida sätta sig brud ock brudgum med hvar sin tallrik framför sig. På bordet stå flaskor, som äro fyllda med brännvin ock vin, samt några glas ock en korg med bakelser. Framför bordet stå **kåten åive ja emet** (värd ock värdinna). Vid ena ändan af bordet sitter en skrifkunnig person, som skall »lysa af», d. v. s. uppskrifva de gåfvor, brudparet erhåller. Han antecknar därvid gifvarens namn ock vistelseort samt gåfvans storlek. Latjogubbarna träda fram ock lägga en äller ett par tiokronor på bordet samt lofva de unga en äller flera renar, som de få mottaga, då de skola sätta eget bo. Värden bjuder dem däräfter brännvin, värdinnan bakelser. Nu träda alla bröllopsgäster fram, lemna sin tribut ock erhålla förplägning. Bruket att gifva på bordet hafva lapparna fått från nybyggarne.

Då det börjar lida längre fram på aftonen, börjar »dansen». Man dansar under bar himmel. Lapparna hafva ingen äfter regler ordnad dans, utan det hela är ett hoppande ock stampande, vanligast äfter positiv- ock dragspelsmusik. Merendels ljuda samtidigt ett par positiv ock två äller tre dragspel. Då härtill kommer lapparnas joik ock hojtande, kan man lätt göra sig en föreställning om hvilket intryck den lapska dansen måste göra på en främling.

Hvarje gäst dansar med brud ock brudgum ock ger dem några kronor i »danspängar». När man tackar för gåfvorna, tager man gifvarens hand samt berör hans kind med sin egen, under det man uttalar orden **goutsies alties** äller **lek alties** (haf tack!). Dansen fortsättes hela den ljusa sommarnatten. Bröllopet pågår hela den följande dagen.

Hvad det lapska begrafningssättet angår, så är det helt ock hållet försvenskadt, hvarför jag här äj anser det nödigt att nämna något därom. Om huru lapparna i äldre tider begrofvo sina döda, vore nog ett ock annat att säga.

Gudstjänsten förrättas delvis på lapska ock delvis på svenska språket.

* * *

På tisdagsaftonen sluta alla fästligheter, ock lapparna gifva sig till renarna igän för att anträda resan till högfjällen. Tiden för denna färd är nu äfven inne, ity att renarna plågas af värme, styng ock myggor, så att det blott är med största möda man lyckats kvarhålla dem nere i skogslandet. De släppas nu i väg. Endast körrenarna måste stanna kvar för att bära sina husbönders tillbehör till de nya hemmen. När flyttningen skall företagas, blir det brådt, ty lapparna ha icke för sed att någon längre tid förbereda sig för sina resor. Medan lappgubben går bort ock hämtar oxarna, samlar husmodern tillhopa allt, som bör tagas med, packar in ock fastremmar det i gäsor. När husbonden kommit med renarna, företages påbetslingen. På renarnas rygg läggas de s. k. **svakkah**. Dessa äro tvänne till ringar böjda käppar af 4 fots längd ock 1 tums tjocklek. Ringarna äro sammanbundna ock läggas på renen så, att en kommer att hänga på hvar sida. Det som skall forslas, hänges fast vid dessa ringar i deras öfre hälft. Sedan förenas de under renens buk medelst en rem, som drages åt tämligen hårdt. På renens hufvud sättes ett slags grimma, **labtje**, hvaräfter renarna fästas i rader, hvardera bestående af 5 till 6 stycken. Härmed är karavanen färdig. Under påbetslingen äro renarna mycket ostyriga. De hoppa upp, rusa i väg ock släpa lappen äfter sig. Det oaktadt släpper icke denne sitt tag: snart får han ett lämpligt fotfäste, ock då måste renen gifva med sig.

En fullväxt ren förmår bära en börda af ungefär 6 L℔. Män om man öfverlastar honom, så lägger han sig ock kan hvarken med lock äller pock förmås att stiga upp, förrän han känner, att bördan blifvit lättad. Tåget sätter sig i rörelse. Lappgubben själf leder den första raden, hans hustru den andra ock något af barnen den sista. Den äftersta renen i denna rad bär tältstängerna, som få släpa på marken å ömse sidor om honom. Under flyttningen bär lappgumman det yngsta barnet på ryggen i den s. k. »klubben». Denna liknar

till formen en akja, är urhålkad ur en stock ock utanpå öfverdragen med skinn. Öppningen täckes med ett skinnlock. Barnet nedlägges, ombäddadt med renhår äller söndersmulad s. k. »fosk» d. v. s. halfförruttnadt trä. Däräfter remmas klubben igän, ock lappgumman lägger den på ryggen.

Tåget fortsättes öfver den ena fjällryggen äfter den andra, öfver den ena dalen äfter den andra. Råkar man under färden ett vattendrag så djupt, att vattnet skulle nå upp i renarnas bördor, så aftagas dessa ock bäras öfver af lapparna själfva. Renarna hafva en viss afsky för vattnet, hvarför det blott är med svårighet man kan förmå den förste i tåget att stiga ned i detsamma. Män sedan denne gifvit sig i väg, följa de andra villigt äfter. Bördorna lastas åter på ock färden fortsättes, till dess man uppnår den trakt, där man ämnar nedslå sina nya bopålar. Ofta far man under en dylik flyttning ända till 6 äller 7 mil utan att unna hvarken sig själf äller renarna någon hvila.

I någon trång dal mellan högt belägna fjäll stannar man äntligen för att slå sig ned. De medförda tältstängerna, 7 till antalet ock lika dem, som användas till grundstomme uti näfverkåtan, resas upp, öfverdragas däräfter med kojtäcket, af domestik äller segelduk, i äldre tider af skinn. I kåtans mitt lägges en ring af stenar till eldstad. Ock därmed är nu bostaden inredd. Husgerådssakerna intagas ock sättas upp, ock lapparna begifva sig bort för att söka ved. Män hvarifrån skall denna tagas? Hvart man vänder ögat, ser man endast kala fjällsluttningar. På 1 till 2 mils afstånd växa de första små björkarna. I smådalar, som finnas på fjällens sluttningar, växa här ock där alnshöga videbuskar, af lapparna kallade **sirkst**. Dessa jämte **kasnes** äller kråkbärsris (empetrum nigrum) utgöra det bränsle, på hvilket man kan räkna. En ock annan enbuske träffas äfven. Man kan lätt tänka, hvilka svårigheter det har med sig att begagna ett sådant bränsle. Det är blott med möda man lyckas få det att brinna, ock sedan utvecklas därur en rök, som fyller hela kåtan. Vid torrt väder är det jämförelsevis lätt att tända; män om rägnväder inträffar, då är det nästan omöjligt.

Man finner det vid vackert väder icke så oäfvet att bo i en dylik tältkåta, män då rägn ock storm inträffa, är däremot

all trefnad med ens försvunnen. När det rägnar, så rinner vattnet genom alla sömmar i tältväfven, kåtan fylles med rök, ock elden vill äj brinna. Kommer man då utifrån genomvåt, så skall man äj finna sitt lif alltför angenämt. Bäst är vid dylika tillfällen, om man äj är alltför hungrig, att göra som lapparna pläga: sko af sig ock krypa in i en renskinnsfäll för att sofva.

En rägndag på fjällen är svår, män en stormdag är värre. Vinden tränger in i kåtan ock blåser omkring rök ock gnistor. Den tunna tygdörren ryckes oupphörligt upp. Det brakar ock knakar i tältstängerna, ock slutligen ryckes kanske hela kåtan upp ock kastas öfver ända. Allt löst kastas omkring, ock nu får man vara utan tak öfver hufvudet, till dess vädret stillar sig så mycket, att man kan börja tänka på att sätta upp kåtan ånyo.

I en kåta på högfjällen bo vanligen ett par hushåll tillsamman. Lapparna hafva också här inga land, utan de slå sig ner, hvar de finna för godt. Deras göromål äro de samma som nere i skogslandet: att vakta renarna ock mjölka dem. Här drifvas renarna icke till någon bestämd plats för att mjölkas, utan få mjölkarne söka upp dem ock drifva dem ut på någon udde i någon fjällsjö, äller också — det är vanligast — få renarna stå på ett snöfält. Under varma dagar uppehålla de sig mäst på sådana. Först när aftonen kommer med svalkan, begifva de sig därifrån, ock då sätta de i väg med stor hastighet. Renarna finna i dessa trakter ungt gräs i ymnighet. Är sommaren rägnig ock sval, blifva de feta under vistelsen på högfjället. Lapparna få då äfven mjölka duktigt ock göra ost i myckenhet. Män är sommaren varm, jagas renarna ständigt af stynget ock plågas af värmen, så att deras ägare hafva ringa nytta af dem. Under s. k. lemmelår, då lemlarna i myckenhet förekomma på fjällen, sägas renarna blifva magra ock sjuka, emedan de beständigt jaga äfter dessa skadedjur, hvilkas magsäckar de lära förtära. Man påstår, att detta förtärande af lemlar skall vara högst ohälsosamt för renarna. Lapparna draga sig uppåt högfjällen i juli ock förblifva där till inemot medio af september, då de flytta tillbaka till lägret nere i skogslandet.

* * *

Under den tid de vistas i skogslandet på hösten, hafva renarna den bästa årstiden, emedan det då är så svalt, att stynget äj gärna kan vara i värksamhet. För lapparna däremot är det en svår tid, ty renarna måste beständigt ock noggrant vaktas för vargen, som under de mörka ock rägniga höstnätterna ofta anfaller dem. Det är också vid denna tid man är mäst upptagen af mjölkning, som nu lättast kan värkställas, emedan renarna hålla sig jämförelsevis stilla.

Under vistelsen i höstlägret inträffar bland renarna brunståller parningstiden. Renoxarna äro då ilskna ock vilja gärna öfverfalla människor, dem de kunna skada rätt allvarsamt. Det har händt, att människor hafva blifvit ihjälslagna af renar. Mellan renoxarna förekomma strider på lif ock död. Än resa de sig på bakfötterna ock slås med de främre, än stångas de, hvarvid de alltid låta tungan hänga ut ur munnen. För att förekomma strider emellan renoxarna pläga lapparna såga af dem hornen, så att endast tumslånga tappar återstå. När en ren känner sig hafva förlorat hornkronan, förlorar han en god del af sitt ilskna humör. De afsågade hornen läggas samman i stora högar ock säljas för några kronor lasset åt nybyggarne, som använda dem till limkokning.

Lapparnas andra hälg inträffar vanligen under deras vistelse nere i björkskogen. Mangrant begifva de sig till sina kapell. Högtiden firas på samma sätt, som den vi förut skildrat.

Hösten nalkas, ock lapparna måste göra sig i ordning att lemna fjällen. Ännu återstår dock ett viktigt arbete, nämligen att slakta för den kommande vintern. Man utser de fetaste ock älste renarna i hopen, ock dessa ledas till kåtan. Antalet beror på huru rik lappen är. Händer det, att någon af dessa renar slipper lös, göres intet försök att fasttaga honom, »ty då var det icke så, att han skulle slaktas det året.» Renarna dödas med ett styng i hjärtat. Man får ofta se renarnas ägarinna plocka ock förvara en handfull af det långa hår (njavvi), som växer på djurets bringa. Detta gör hon för att fortfarande få behålla en god renlycka inom familjen. När renen flås, lemnas huden kvar på hufvudet ock benen nedanför knäna. Dessa kroppsdelar skäras genast lösa, då huden från öfre delen

af benet äfven får medfölja. Späcklagret på renens rygg, hvilket hos feta renar har en tjocklek af ända till två tum, lösskäres i långa remsor, som sedan hängas upp öfver elden att torka. Bogar, lår ock sidor läggas ned i tunnor att förvaras till kommande sommar. Hals- ock ryggradskött begagnas för tillfället. När lapparna slakta, sedan de hunnit ned i skogslandet, stycka de icke låren ock bogarna, utan sammanbinda dem parvis ock föra dem med till marknadsplatsen, där de sälja dem.

Alla renens inälfvor användas på ett äller annat sätt. Magsäcken tömmes ock sköljes ock användes till förvaringskärl för mjölk, gompa ock smör. Fettet kring inälfvorna lägges, medan det ännu är varmt, i blåsor (nätmagen ock bladmagen), som upphängas i **reppie** för att torka. Dessa fettblåsor värderas högt af lapparna. Huru löpmagen användes, är förut omtaladt. Blodet hälles i blåsor; äfven det får torka, hvaräfter det användes till hundföda. Det färska blodet användes att göra paltar ock korf af. Så snart den första renen är styckad, sönderhugges hans ryggrad ock lägges i grytan att kokas. Detta kallas slagtarkoket. Med det kött, som nu kokas, trakteras de personer, som varit sysselsatta med äller närvarande vid slakten.

Vi nämnde, att huden vid slaktandet kvarlemnas på hufvud ock ben. Först äfteråt flås dessa kroppsdelar. Huden af benen kallas »bellingar», **kabmas**, af hufvudet **härna** äller **kallo**. När »bellingarna» äro afflådda, »spilas» de, d. v. s. hyfvelspånor fästas tvärs öfver dem på köttsidan, så att de hållas utspända. På samma sätt behandlas »härnan». Äfven kroppshuden spilas. Härtill begagnas björkkäppar, så långa att de räcka tvärt öfver huden. I käpparnas ändar äro skåror gjorda; i kanten af skinnet äro hål, i hvilka käpparnas spetsar stickas in med ett afstånd af omkring en fot mellan hvarje käpp. Däräfter fästes en stång tvärs öfver käpparna längs skinnet, sedan uppställes det mot **loupte** för att torka. När benen blifvit afflådda, uttagas benpiporna, dessa sammanbindas två ock två med vidjor, torkas ock förvaras. Huru senorna behandlas, är förr nämndt. Benköttet med vidhängande klöfvar kokas genast. Alla vristbenen hopsamlas ock muras in i ett stenrös äller kastas i en källa. Detta gör man för att renarna icke skola komma öfver dem; ty dessa, likasom nötkreaturen, hafva för vana att tugga på halfförmultnade ben, hvarvid det händer, att de svälja

dem ned i halsen. Under slakttiden lefva lapparna uteslutande af färskt kött.

Vintern nalkas. Fjälltopparna börja kläda sig i snö, fjällvindarna rasa, vargarna börja bli mer ock mer närgångna; ock lapparna göra sig i ordning att öfvergifva sina »land» ock draga ned i granskogsregionen. Husgeråd ock matvaror, som icke kunna tagas med, läggas in i visthuset. Stundom gömmas de i gropar, i bärgskrefvor äller i vatten för att vara fredade, ifall att, såsom ofta händer, visthuset får påhälsning af inbrottstjufvar. Silfverpänningar äller andra silfversaker gömmas alltid i jorden. Högtidskläderna insättas hos någon nybyggare i närheten. En sådan åtager sig också att »vakta» visthuset öfver vintern. Såsom betalning härför får han några renostar. Han ränner dit på skidor 5 till 6 gånger under vinterns lopp. Någon gång finner han då dörren till visthuset uppbruten ock detta plundradt. Järfven lyckas kanske också komma in där ock anställer då en gruflig förödelse. Båtarna dragas upp ock stjälpas under loupte, ock akjorna återtagas, så snart så mycken snö har kommit, att de kunna användas. Lapparna begifva sig då nedåt barrskogen, där de uppehålla sig, till dess sjöarna frusit, så att de kunna företaga färden till det nedre landet.

Förestående skildring af lapparnas lif under den tid de vistas på fjällen afser närmast förhållandena inom Åsele ock Lycksele lappmarker.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 6.

VISOR

UPPTECKNADE

I KYRKHULTS SOCKEN I BLEKING

AF

SVEN THOMASSON.

UR BLEKINGSKA LANDSMÅLSFÖRENINGENS I LUND SAMLINGAR.

STOCKHOLM, 1890.
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

I visorna användes tidskriftens vanliga stafsätt, utom i de fall då former ur folkmålet föreligga eller med stor sannolikhet kunna antagas föreligga. Endast i samlarens egna visor är handskriftens stafsätt bibehållet. Kursivbokstäfverna i nr 44 ock 47 tillhöra landsmålsalfabetet. I andra visor är en bokstaf kursiverad, då handskriften varit otydlig eller misskrifning blifvit rättad. — De öfverskrifter, som finnas inneslutna inom hakar, härröra icke från sångare eller upptecknare (resp. författare).

Litteraturhänvisningarna äro till stor del godhetsfullt bifogade af Kgl. bibliotekarien dr R. BERGSTRÖM. **G.-Afz.** betyder *Svenska folkvisor utg. af* E. G. GEIJER *och* A. A. AFZELIUS. *Ny uppl. utg. af* R. BERGSTRÖM *och* L. HÖIJER. Sthm 1880. **Arw.** är *Svenska fornsånger utg. af* A. I. ARWIDSSON *1—3*. Sthm 1834—42. **Nyl.** III betyder *Nyland. Samlingar utg. af Nyländska afd. 3 h. Nyl. folkvisor* (utg. af E. LAGUS). Hfors 1887. Öfriga förkortningar torde förstås utan förklaring. Enär större delen af visorna trycktes åren 1887—88, saknas hänvisningar till senare utkommen litteratur.

---

1. Paradisvisan.

En af de flerfaldiga visor, i hvilka folket behandlar bibliska ämnen.

1. Ack Härre Gud Fader, som i himmelen bor,
Han är väl en konung både mäktig ock stor,
Han råder öfver lefvande ock döda.

2. Han såg i sin allmakt, att värden skulle bli,
sen tänkte Han sig om, hvem skall bo däruti,
Han lustar då en människa att skapa.

3. Sen skapade Gud värden, sen gaf Han hänne ljus;
sen skapade Han foglar ock allahanda djur,
allt hvad där uti värden månde vara.

4. Sen skapade Gud Adam i paradiset in,
att han skulle råda öfver alla dessa ting,
så när som kunskapsträdet allena.

5. Men Härre, huru länge skall jag ensammen gå?
Jag hafver ingen människa att lita uppå,
mig tyckes tiden långsam att vara.

6. Gud lade på Adam en sömn, som var djup,
sen tog Han ett refben ur Adams sida ut,
däraf skapade Han en kvinna.

7. Adam klappar Eva på rödhvitan kind:
Kom låter oss gånga åt paradiset in
de bladen ock de blommor att beskåda.

8. När som de kommo i paradiset in,
ormen han klef sig allt upp i en gren,
ock äpplet till jorden nerfälldes.

9. Eva tog äpplet ock bet däruti,
seu gaf hon det åt Adam, hau gjorde likaså,
ock båda så blefvo de nakna.

10. När Gud kom till Adam i paradiset in:
Du Adam, du Adam, du syndafulle man,
hvarför är du blifven så naken?

11. Adam han svarade med gråtande röst:
Den kvinnan, du gaf mig till hugnad ock till tröst,
hon gaf mig af kunskapsträdet till att äta.

12. Gud bannade ormen uti det första bann:
På din buk skall du krypa ock lida mycken tvang,
på ditt bröst skall du krypa på jorden.

13. Gud bannade Adam uti det andra bann:
Ditt korn skall du skörda med mycket arbete fram,
i din blodsvett skall du dig föda.

14. Gud bannade Eva uti det tredje bann:
Din barn skall du föda med mycken sveda fram,
dig ock din själ till stor fara.

15. Kom låter oss gånga åt fikonaträd
ock bryta oss kvistar att skyla våra knä.
De skämdes ock de blygdes för hvarandra.

2. [Hafsfrun.]

G.-Afz. n. 77 (två uppt., den ena från Vgötl.); Arw. n. 150 (från Ögötl. ock Smål.); Vesterg. fornm.-för. tidskr. I, s. 77; Sv. landsm. II, s. lxiij (från Vgötl.); Wigstr. Folkdiktn. [1], s. 11 ock 2, s. 9 (från Skåne); Bidr. t. Söderm. kulturhist. V, s. 19 (två uppt.).

1. Moderen talte till unga sonen sin:
 Blåser kallt, kallt väder ifrån sjön.
Du hafver en syster så fager ock fin.
 Jag kommer väl igän, innan skogen han ständer i löf.

2. Du hafver en syster så fager ock båld,
som hafsfruen hafver borttagit med våld.

3. Ja hafver jag en syster så fager ock båld,
så rider jag till hafsfrun, tar hänne åter med våld.

4. Ungersven han sadlar sin appelgrå häst,
sin rider han sig, hvar som honom tyckes bäst.

5. Ungersven han rider till hafsfruns gård,
där fick han se en hafsfru så fager ock båld.

6. Jag är väl ej så fager, som du nu tyckes tro,
men jag hafver en tärna, hon skiner som en sol.

7. O hören, fagre ungersven, var god ock stigen in!
För eder står blandadt ett glas mjöd ock vin.

8. Mig lustar inte mjöd, mig lustar inte vin,
mig lustar allenast att få se tärnan din.

9. Hafsfrun talte till unga tärnan så:
Nu skall du ut för din broder att stå.

10. Hur skall jag kunna ut för min broder att stå,
som inte sett solen allt uppå fämton år?

11. De drogo på tärnan en silkesydder särk,
som fämton hafsfruer ha haft uti värk.

12. De snörade tärnan med liten guldsno,
hundrafämtio guldvepper hon efter sig dro.

13. Ungersven tog tärnan i snöhvitan hand:
Jag tror du är min syster i Härrans Jesu namn.

14. Han sätter unga tärnan på länden på sin häst,
sin rider han sig, hvar som honom tyckes bäst.

15. Sen rider han sig i sakta go mak,
så torfvorna flögo öfver höga kyrkotak.

16. Där skickades bud till hafsfruen in:
Ungersven har borttagit fagra tärnan din.

17. Ack hade jag det trott eller hade jag det tänkt,
Blåser kallt, kallt väder ifrån sjön.
så hade jag dem båda i blåa böljan sänkt.
Jag kommer väl igän, innan skogen han stånder i löf.

3. [Ros Elin.]

Utan kändt svenskt motstycke.

1. Ros Elin sig gångar i borgasalen in,
så smärt som en lilja, så fager ock fin.
Det är mig så tungt till att lefva.

2. Ock småsvenner gå allt uti den bonade sal,
beklädda med silke ock härlig sindal.

3. Ock hören I, svenner, båd stora ock små,
ja hören i alle allt, hvad jag säga må:

4. Ja hvilken af er vill rida åstad
på gångaren grå i fullaste traf

5. till striden på slätten ock se, hur det går
med mina fäm bröder, som redo bort i går?

6. Ja den vill jag sömma en skjorta så vid
med rödaste guldet ock silke därtill.

7. Ock svennen han band de guldsporrar på fot
ock svängde sig allt uppå gångaren opp.

8. Ros Elin sig gångar allt stegen uppåt;
då fick hon sig höra en jämmer ock gråt.

9. Ock när som hon ut genom tornsvalen såg,
hännes fäm bröder de lågo på bår.

10. Ock in steg en småsven ock talte alltså:
Ock hören, Ros Elin, allt hvad jag säga må.

11. Edra kär bröder de ligga på bår,
ty de uti striden fått svårliga sår.

12. Herr Stigo han rider snart kringom er mur
ock kommer allt hit ock tager er härut.

13. Ros Elin sig gångar allt uppå borgagård,
där hännes fäm bröder de lågo på bår.

14. Hon såg, huru blodet allt uppå dem rann
som rödaste flod på marken därfram.

15. Sen tager hon fram en silfboddan knif,
ock så hon stack den uti sitt unga lif.
Det är mig så tungt till att lefva.

4. [Styfmodren.]

G.-Afz. n. 58 (fr. Vgötl. ock Uppl.); Arw. n. 90 (fr. Ögötl., Gottl. ock Värml.); Wigstr. Folkdiktn. 2, s. 44 ock Ur de nord. folkens lif 1, s. 119 (fr. Skåne); Fi. fornm.-för. tidskr. 3, s. 21 (fr. Öbott.).

1. Se allt uppå landet där var en gård,
fru Edla blef död ock lagd uppå bår.
För ädla mö ock sköna jungfru.

2. Fru Edla lemde tre små barn efter sig,
fru Trolle blef styfmoder, styfmoder till dem.

3. De tre barnen de frågade sin fader efter lof,
om de fingo gå till sin kär moders graf.

4. Ni får fråga styfmoder, styfmoder efter lof,
om ni får gå till er moders graf.

5. Men barnen de togo sig själfvan lof
ock gingo så bort till sin kär moders graf.

6. Det ena gret vatten, det andra gret blod,
det tredje gret upp sin moder ur jord.

7. Hvad är det som suckar uppå min graf?
Då svarte Guds ängel: Det är dina barn.

— — — — — — — — — — — —

8. Hur är det möjligt, att ni kan vara vår mor?
Ni är ju så svart som den svartaste jord.

9. Det är väl inte underligt, att jag är svart;
det är ju sju år, sen jag lades på bår.

10. O hören, mina små barn, gån sakta hem.
När klockan slår tolf, vill jag komma till er.

11. De tre barnen de gingo så sakta hem.
Då kom deras styfmoder till dem.

12. Fru Trolle hon stod ock kammar sitt hår,
då hon fick dem se ock emot dem går.

13. Det ena hon sparkar, det andra hon slog,
det tredje fick hon uti håret ock drog.

14. Fru Edla hon kom i samma stund,
fru Trolle hon satte Kristi kors hänne mot.

15. Du behöfver ej sätta Kristi kors mig emot,
för jag skall ej göra dig något ondt.

16. Hvarför låter du mina gå hungriga i säng?
Jag har ju lemt efter mig båd åker ock äng.

17. Hvarför låter du dem frysa efter sko?
Jag har ju lemt både oxe ock ko.

18. Hvarför låter du dem ligga på halm ock strå?
Jag har ju lemt de bolstrarna blå.

19. Ja dina små barn de lida ingen nöd,
de få gå i källaren ock dricka mjöd.

20. Ja de få gå allt uti min sal
ock äta ock dricka all dagen lång.

21. O kära fru Trolle, tala inte sådana ord,
för i helvetet där tillredes din stol.

22. Men vill du vara en moder så god,
i himlen tillredes dig då en stol.

23. Jag har ej tid att längre tala med dig,
ty himmelens klockor klämta efter mig.

— — — — — — — — — —

24. Den härren vrider sina händer ihop,
så blodet ut om naglarna stod.

25. Den härren han slog sina händer i bord,
hans tårar de runno som stridaste flod.
För ädla mö ock sköna jungfru.

5. [Vallkullan.]

G.-Afz. n. 60 (fr. Vgötl., Uppl., Ögötl., När., Smål. ock Norrl.); Arw. n. 62 ock 63 (fr. Värml., Dalsl. ock Ögötl.); Wigstr. Folkdiktn. [1], s. 16 (fr. Skåne); Bidr. t. Söderm. kulturhist. V, s. 26.

1. Bondens vallkulla hon turlar sin vall;
   Så väl hon kan.
   sen väcker hon konungen, i högan loft låg.
   Så väl hon kväda kunde.

2. Konungen talte till sina svenner två:
   Hvem är det som uppå min guldharpa slår?

3. Det är väl ingen som uppå guldharpan slår,
   det är bondens vallkulla som turlar sin vall.

4. Ock konungen talte till småsvenner två:
   Bed bondens vallkulla allt upp till mig gå.

5. Hur skall jag väl kunna för konungen gå,
   som bara är klädd uti vallmaret grå?

6. Du kväder en visa allt under för mig,
   det rödaste guldet det gifver jag dig.

7. Hon kväder väl fyra, hon kväder väl fäm,
   ock konungen dansar med alla sina män.

8. Hon kväder väl fyra, hon kväder väl tolf,
   ock konungen dansar med hela sitt hof.

9. Ock det jag skall ha, det låter mig få,
   att jag må sedan till getterna gå.

10. Ja det du skall ha, det skall du nog få,
    men aldrig skall du med getterna gå.

11. Konungen satte hänne på förgyllande stol,
    drog på hänne silkestrumpar ock röda gullskor.

12. Konungen tog hänne allt uti sin famn,
    gaf hänne guldkrona ock drottninga namn.

13. Men fröknar ock fruer de ledo stor kvida,
för bondens vallkulla fick sofva vid konungens sida.

14. Ock fröknar ock fruer de ledo stor harm,
Så väl hon kan.
för bondens vallkulla fick sofva på konungens arm.
Så väl hon kväda kunde.

6. Drottning Dannemo.

Arw. n. 154 (uppt. fr. Uppl., tryck fr. 1753).

1. Drottning Dannemo ligger i Rimstad sjuk,
så hjärtligen månde hon sörja.
Alla de fruer, som i Rimstad är,
vill Dannemo låta till sig hämta.
För uti riket, uti Rimstad,
där ligger drottning Dannemo sjuk.

2. Kung Adelmo rider sig åt Skånes slätt,
han suckar ock sörjar så vida.
Sen reste han bort från sin drottning så ung
allt med de härrar att strida.

3. I hämten mig fyra, i hämten mig fäm,
I hämten mig de mästa I kunnen.
I hämten mig liten Kerstin,
ty hon kan båd läsa ock skrifva.

4. Ock liten Kerstin hon svarade då:
Visst kan jag båd läsa ock skrifva;
men hoppas på Härran allen,
att han bortvänder eder kvida!

5. Den största synd, som jag vet mig ha gjort,
jag steg upp en söndagsmorgon arla:
då stärkte jag min silkesydda särk
ock strök mina silkesydda ärmar.

6. De ledde drottningen båd in ock ut,
men det blef allt värre ock värre.
Visste jag ej, jag bätter skulle bli,
så skulle jag ha bud till min härre.

7. Ute stod drottningens lille småsven,
han hörde de orden så vida.
Han kastar sadeln på gångaren grå
ock skulle till kung Adelmo rida.

8. Kung Adelmo rider på Skånes slätt,
han skådar öfver slätten så vida.
Då fick han se sin drottnings småsven,
som rider fortare än foglarna flyga.

9. Kung Adelmo slog sina guldtaflor ihop,
så alla guldtärninger klinga:
Gud nåde mig, arme man,
som skall bortmista min drottning den unga!

10. Kung Adelmo gick sig åt stenstugan in,
han suckar ock sörjer så svåra.
Han kunde inte ljusen i vindögonen se,
hans ögon voro fulla med tårar.

11. Ock Kerstin sade till Adelmo alltså:
Ni behöfver ej sörja eller kvida,
här hafven I en liten en son,
som är uttagen af drottningens sida.

— — — — — — — — — —

12. Drottning Dannemo reser sig upp på bår,
hännes ögon de voro så röda:
Hören I, konung Adelmo,
hvi gjorden I mig denna möda?

13. Den första bön jag beder eder om,
jag beder så visserligen gärna:
du fostrar nu opp vår lille son,
ja både i tukt ock i ära.

14. Den andra bön jag beder eder om,
jag beder så visserligen gärna:
du tager nu liten Kerstin till fäst,
som är så öfverst en tärna.

15. Förrän jag tager liten Kerstin till fäst,
som är aldra öfverst en tärna,
så fäster jag mig vid brynjan den blå
ock gångar i striden så gärna.
För uti riket, uti Rimstad,
där ligger drottning Dannemo sjuk.

7. [Ridborg.]

G.-Afz. n. 2 (fr. Vgötl., Uppl. etc.); Arw. n. 78 (efter mskr.); Wigstr. Folkdiktn. [1], s. 33 ock 2, s. 24 (fr. Skåne); Sv. landsm. V. 2, s. 101 (fr. Uppl.).

1. Ridborg han rider sig till Gullborgs gård,
I varen väl mö.
ock ute för honom fröken Gullborg står.
Det rimmar sig så väl i min ungdom.

2. Höre du, Gullborg, hvad jag nu säger dig:
har du ej lust till att rymma ur landet med mig?

3. Jag ville väl rymma ur landet med dig,
men här äro många som vakta uppå mig.

4. På mig vakta fader, på mig vakta mor,
på mig vakta systar så väl som lilla bror.

5. På mig vaktar också en riddaresven,
det mästa jag rädes, så rädes jag för den.

6. Ock inte rädes jag för din fader eller mor,
ej häller rädes jag för din systar eller bror.

7. Ej häller rädes jag för någon riddaresven;
det minsta jag rädes, så rädes jag för den.

8. Ridborg han gaf sig åt stallet in,
där skåder han de fålarne alla ibland sin.

9. Han skåder den bruna, han skåder den grå,
den blackota den lade han guldsadelen uppå.

10. Sen redo de så tysta igenom den by,
de väckte inga hunder, de gjorde inte gny.

11. De redo så tysta den hela långa natt,
de väckte ej små foglar, som på kvistarna satt.

12. När som de kommo i rosendelund,
då lustade Ridborg att hvila en stund.

13. Ridborg lade sitt hufvud i jungfruens sköt;
I varen väl mö.
där somnar han en sömn, som var honom söt.
Det rimmar sig så väl i min ungdom.

14. Käraste Ridborg, du sof inte nu!
I varen väl mö.
Nu hörer jag min faders förgyllande lur.
För mig lär tima sorg i min ungdom.

15. Nu hörer jag min faders fålar de grå,
som inte burit sadel på hela fyra år.

16. Ridborg klappar jungfrun på rödblomman kind,
sen sätter han hänne högt uppe i en lind:

17. Så framt du vill vara min trovärdiga mö,
så nämn ej mitt namn för alla, som nu dö.

18. Käraste Ridborg, du stilla din knif
ock skona min yngsta broders lif.

19. Ridborg han torkar sitt blodiga svärd:
Om du ej vore Gullborg, så vore du det värd.

20. Antingen vill du följa din yngsta broder hem,
eller du vill följa din halfdöda sven?

21. Inte vill jag följa min yngsta broder hem,
långt hällre vill jag följa min halfdöda sven.

22. O hör du Ridborg, hvi rider du så tyst?
Du brukar ju hafva en konunga röst.

23. Hvi skulle jag icke rida tyst,
ty fämton äro pilarna uti mitt bröst.

24. Hvi skulle jag icke rida mo,
ty bägge mina stöflar äro fulla med blod.

25. När som de kommo till Ridborgs gård,
ute för Ridborg Ridborgs moder hon står:

26. Käraste moder, I bädden upp en säng!
O käraste fader, tillagen båraspäng!

27. När det blef dagar ock dagar blef ljus,
då voro där tre lik i Ridborgs hus.

28. Det ena var Ridborg, det andra var hans mö,
det tredje var hans moder, som af sorgen var död.

29. De lade de två liken uti en graf;
I varen väl mö.
där hvila de så sött till den stora domedag.
För mig lär tima sorg i min ungdom.

8. Näcken ock jungfrun.

Mosaik. Jfr Wigstr. Folkdiktn. [1], s. 51 (fr. Skåne).

1. Jungfrun tog sin bössa ock så sin hund
ock gångar sig så uti rosendelund
de rosor ock de liljor att beskåda.

2. Sen plockar hon de blommor, båd gula ock blå,
sen bäddar hon en säng att hvila uppå,
för detta var om sommaren bittida.

3. Ock fram kom där en ungersven, tog hänne i famn:
Kom låt oss hvila på blomstersängen varm
inunder linden den gröna.

4. Jungfrun stod upp ock kammar upp sitt hår:
Jag är så god jungfru, som jag var i går,
fast jag hafver sofvit ungersven så nära.

5. Ungersven tog jungfrun i snöhvitan hand:
Kom låt oss sofva länge, ty sängen är varm,
kom låt oss sofva tils dagar!

6. Det är väl inte dagar, fast jungfrun tycker så.
Det är en liten stjärna som före dagen går,
hon skiner öfver bärg ock djupa dalar.

7. Jungfrun steg upp, hon slarfvar upp sitt hår:
Gud nåde mig, arma jungfru, för det jag sad i går!
Min jungfrudom den har jag förlorat.

8. Jungfrun steg upp ock krusar upp sitt hår:
När viljen I mig föra allt uti er gård,
ock när ska vi hålla vårt bröllop?

9. Ock när skall vi koka ock när skall vi sju,
ock när skall vi vänner ock fränder till oss bju,
ock när ska vi hålla vårt bröllop?

10. Själf får du koka, ock själf får du sju,
ock själf får du vänner ock fränder till dig bju,
ock själf får du hålla ditt bröllop.

11. Min fader ock moder ha öfvergifvit mig;
men om jag visste vägen, så gingo jag till dig,
om det voro sent uppå kvällen.

12. Mitt hus det är bygdt långt under en bro,
dit ingen kan segla, ej häller någon ro,
ock ingen taga hus sent om kvällen.

13. Jag är väl ingen ungersven, fast eder tyckes så.
Jag är en liten näck under böljan den blå
ock bygger mitt hus under isen.

9. Sven i Rosengård.

G.-Afz. n. 54 (fr. Värml.); Arw. n. 87 (fr. Smål. ock Ögötl.); Bidr. t. Söderm. kulturhist. I, s. 32, III, s. 37 ock V, s. 12.

1. Hvar har du vatt så länge,
   Sven i Rosengård?
   Jag har vatt i stallet.
   Kära moder vår,
   I vänten mig sent eller aldrig.

2. Hvad har du gjort i stallet?
   Jag har ryktat hästen.

3. Hur är din sko så blodig?
   Jo hästen har mig trampat.

4. Hur är ditt svärd så blodigt?
   Jag har stuckit ihjäl min broder.

5. Hvar har du gjort af din broder?
   Han ligger bakom stallen.

6. Hvad skall du nu ha för det?
   Jo jag skall rymma af landet.

7. Hvad skall du göra af hustru din?
   Den sätter jag på sörjeskrin.

8. Hvad skall du göra af barnen din?
   De få lita fränder ock vänner till.

9. Hvad skall det bli af kreaturen din?
   Dem släpper jag på ängen grön.

10. Hvad skall det bli af åkren din?
    Den läger jag för fäfot.

11. När skall jag vänta dig hem?
    När som korpen han hvitnar.

12. När hvitnar korpen?
    När som svanen svartnar.

13. När svartnar svanen?
När stenen han flyter.

14. När flyter stenen?
När fjädern hon sjunker.

15. När sjunker fjädern?
När alla enbär mogna.

16. När mogna alla enbär?
Då alla flickor bli gifta.

17. När bli alla flickor gifta?
Då kyrkan blifver änka.

18. När blir kyrkan änka,
Sven i Rosengård?
Jo vid värdens ända.
Kära moder vår,
I vänten mig sent eller aldrig.

10. Store bror ock lille bror.

G.-Afz. n. 4 (fr. Vgötl.); Arw. n. 113 (efter mskr.); Dybecks Runa 1869, s. 37.

1. Store bror han talade till lille broder så:
Har du inte lust till att gifta dig i år?
Ja hvem är väl den,
ja hvem är den mig tvingar i min ungdom?

2. Jag hade väl lust att gifta mig i år,
om jag bara visste, hvem jag skulle få.

3. Jo jag vet en mö både väner ock vif,
om du till hänne friar, så kostar det ditt lif.

4. Kära store bror, visa mig dit,
så vill jag dig gifva min gångare hvit.

5. Så redo de i dagar, så redo de i två,
förrän de kommo till den jungfruens gård.

6. Sen redo de i dagar, de redo väl i tre,
förrän de fingo den jungfruen se.

7. Sen redo de i dagar, de redo väl i fäm,
inte hade de fått se den jungfruen än.

8. Store bror han svänger om sin gångare grå:
Nu vill jag genast rida hem till min faders gård.

9. Det voro en stor spe ock mycke större skam,
två kämpar var på vägen ock inte torde fram.

10. Lille bror han svängde sin gångare grå,
sen rider han genast på jungfruens gård.

11. Jungfruen ut genom fenstret då såg:
Hvad är det för en galengutt som kommer i vår gård?

12. Jag är väl ingen galengutt, fast jungfrun tyckes så,
jag är den bäste friarn, som jungfrun lustar få.

13. Är du den bästa friarn, som jag har lust att få,
hvi förer du ej guld uppå gångaren den grå?

14. Jungfruen svingade med kjortelen röd:
Här finnes några kämpar, som far min gifvar bröd.

15. Lille bror han satte sin värja mot en rot,
sen fäktar han, så blodet geck upp på hans fot.

16. Jungfruen svingade med kjortelen grön:
Här finnes flera kämpar, som far min gifver lön.

17. Lille bror han satte sin värja mot en sten,
sen fäktar han, så blodet geck upp på hans ben.

18. Ock lille bror han går sig på höganloftsbur,
där suto tolf kämpar så rädda uppå lur.

19. Lille bror han gnägde ock gånga som en häst,
de tolf raske kämpar han fällde därnäst.

20. Lille bror tog jungfrun i hvitgulan lock,
sen binder han hänne på sadelens knapp.

21. Sen rider han sig åt rosendelund,
där lustar lille bror att hvila sig en stund.

22. Lille bror tog jungfruen uti sin famn:
Hvad tycker skön jungfrun om en sådaner man?

23. Dig vill jag hålla för härre ock man,
som tog mig igenom sju konungaland.

24. Ock lille bror for hem ock lefde i många år,
ock ingen kämpe vågade komma på hans gård.
Ja hvem är väl den,
ja hvem är den mig tvingar i min ungdom?

11. Tiggaren ock jungfrun.

Hofb. Nerikes gamla minnen, s. 260; Verner, Vgötl. fornm. s. 80; Ur de nord. folkens lif 1, s. 128 (fr. Skåne).

1. Det bodde en jungfru högt uppe i land,
till hänne friade så mången man.
Eder like jag är, edar like han är väl ej kommen ännu.

2. Till hänne så friade båd klockare ock präst;
sen kom där en tiggegubbe näst.

3. De gåfvo den tiggaren båd sadel ock häst,
för det han skulle fria till jungfrun näst.

4. O hör du, sköna jungfru, vill du följa med mig,
en gård uppå landet det vill jag gifva dig.

5. Uppå landet där har jag ett slott utaf bly,
som sköna jungfrun skall få spatsera uti.

6. På landet där har jag tolf appelgrå hästar,
ock sköna jungfrun skall få rida den bästa.

7. På landet där hafver jag båd oxar ock kor,
ock tolf mina pigor de duka mitt bord.

8. På landet har jag tolfhundrade får,
tolfhundrade getter, som i skogarne går.

9. På landet där har jag båd åker ock äng
ock tolf mina pigor, som bädda min säng.

10. Jungfrun plockar sina stompar ihop
ock skulle med tiggaren gå sin kos.

11. När som de kommo till rosendelund:
Behagar inte sköna jungfrun hvila en stund?

12. Hvar har du nu ditt slott utaf bly,
som du lofte mig spatsera uti?

13. Aldrig har jag haft något slott utaf bly,
aldrig har jag haft en skjorta, som vatt ny.

14. Hvar har du då dina appelgrå hästa,
som du lofte att jag skull få rida den bästa?

15. Aldrig har jag haft några appelgrå hästa,
käppar ock kryckor har varit mitt bästa.

16. Hvar har du då dina oxar ock kor
ock tolf dina pigor, som duka ditt bord?

17. Aldrig har jag haft några oxar ock kor,
aldrig har jag ätit vid en ärlig mans bord.

18. Hvar har du då dina tolfhundra får
ock tolfhundra getter, som i skogen går?

19. Aldrig har jag haft hvarken getter eller får,
men väl några hundra löss på ryggen går.

20. Hvar hafver du då din åker ock äng
ock dina tolf pigor, som bädda din säng?

21. Aldrig har jag haft hvarken åker eller äng,
aldrig har jag sofvit i en ärlig mans säng.

22. A tvi dig vare, du lusede hund,
för alla de gångar jag kysst din skorfvede mun!
Eder like jag är, eder like han är väl ej kommen ännu.

12. Om Habor.

Upptecknad efter en gammal gumma vid namn Anna Lisa, hvilken åter för mer än 50 år sedan lärt sig den af en gubbe, som kallades Store Pär. Visan finnes i skillingstryck tidigast 1638, därefter i 11 uppl., senast Göteborg 1838. G.-Afz. n. 22; H.-Cav. o. Steph., Hist. o. polit. visor n. 3. Den blekingska uppteckningen företer en mängd små varianter till dessa tryck; versernas ordning är riktig, men $5^1/_2$ verser äro förbigångna. Numreringen är här gjord efter de tryckta upplagorna.

1. Habor kung ock Siver kung
de begynte sig ett kif;
det var allt om stolts Signil ung,
hon var så vän ett vif.
För häldre hafvar Habor aktat vinna sig den aldrasköna.

2. Habor drömde en dröm en natt
i sängen då han låg;
arla om morgonen han vaknar,
han sade sin moder däraf.

3. Mig tycktes, jag uti lunden var
allt med min brynja tung;
där växte en ros uppå min arm,
hon var både skön ock ung.

4. Där växte en ros uppå min arm,
hon var både skön ock ung;
där satt fogel på hvar kvist,
ock alla för hänne sjöng.

5. Ingen uti konungens gård
den drömmen tyda kunde,
utan Habors moder,
hon sörjer så margelunde.

6. Det är dig till glädje lagdt,
att du skall vinna den mö;
så är det mig till sorgen lagdt:
för hännes skull skall du dö.

7. Är det dig till glädje lagdt,
att du skall vinna det vif,
så är det mig till sorgen lagdt:
för hännes skull låter du ditt lif.

8. Habor låt växa hår
ock jungfru kläder skära;
så seglade han till främmande land,
där ville han slöjder lära.

9. De hissade upp silkesegel
inunder förgyllande rå;
så seglade de till främmande land
på mindre än månader två.

10. De kastade ut sitt ankare
uppå den hvita sand.
Men Habor konungason
han träder först på land.

12. Så går han upp i högan loft
allt för de jungfruer in.
— — — — — — —
— — — — — — —

13. Här sitten I, stolts Signil liten,
både ni ock edra kvinnor;
min fader hafver mig till eder sändt,
jag skulle här slöjder vinna.

14. Hafver er fader till mig sändt,
I skolen här slöjder lära,
I skolen äta ur fat med mig
ock sofva hvar natt hos min tärna.

15. Jag är van att sofva på svandun,
jag är ett konungabarn.
Skulle jag hos eder tärna sofva,
så doge jag utaf harm.

16. Blifven I kvar, stolt jungfru,
ock gören er ingen kvida!

I skolen äta ur fat med mig
ock sofva hvar natt vid min sida.

17. Alla stolts Signils mör
de hade söm uppå knä,
förutan Habor konungason,
han skar ut rosor af träd.

19. Där satt Signils liten tjänstemö,
hon hade två händer så slöja:
Aldrig såg jag någon stolts jungfru
hafva två djärfvare ögon.

20. Så leka Habors ögon,
som solen öfver stjärnorna.
Ehvart som stolts Signil var,
det såg Habor så gärna.

21. Aldrig såg [jag] någon stolts jungfru
kunna mindre sy med nål;
aldrig såg jag någon stolts jungfru
kunna bättre dricka ur skål.

22. Hör du, Signils tjänstemö,
du akte inte uppå mig!
Hvart jag mina ögon vänder,
så litet aktar jag på dig.

23. Jag är trött af resan min,
jag har rest en väg så lång.
Hören I, stolta Signil liten,
lyster ej eder till hvila gå?

24. De åto ock drucko en liten stund,
det var inte mycke länge;
upp stod stolts Signil liten,
hon följde honom till sängen.

25. I sitten här, alla mina mör,
ock syn eder gärning till ända,
medan jag går i högan loft
ock väljen den tärnan till sängs.

26. Habor satte sig i sängen ned,
ock tärnan drog af hans skor;
det måtte höras den långa led,
hur Habors hjärta slog.

27. Så lågo de den natt så lång
allt vid hvarannans sida;
arla om morgonen de vaknade,
de sade hvarann sin kvida.

28. Hören I, stolts Signil, till
hvad jag eder säga må:
är här någon i värden till,
eder håg han leker uppå?

29. Här är ingen i värden till,
min håg han leker uppå,
förutan Habor konungason,
honom kan jag aldrig få.

30. Är det sant, ni säger mig,
I hafven Habor så kär,
det vill jag för sanning säga,
han är eder ganska när.

31. Hören I, Habor konungason,
hvi villen I mig så skämma?
Hvi riden I ej till min faders gård
med eder fogel på händer?

32. Jag var uti er faders gård
allt med min fogel på händer.
Er fader är mig vorden svår,
han vill mig låta upphänga.

33. Hören I, Habor konungason,
I talen ej så!
Här ligga vid mina fötter
de falska tärnor två.

34. Ligga där vid edra fötter
de falska tärnor två,

så ligger vid min hufvudgärd
den skarpa värjan blå.

35. Upp stod Signils tjänstemö,
hon tog på sig kappan blå;
så gick hon upp på högan loft,
där unga konungen låg.

36. I vaken nu upp, härre kung!
I hafven nu sofvet för länge:
här är Habor konungason,
han har eder dotter i säng.

37. Upp stod den unga konungen,
han ropte allt öfver sin gård:
I stånden upp, alle mina hofmän,
I kläden er i järn ock stål!

39. Det var stoltan Signil liten,
hon såg utur sin säng:
Här klädes i min faders gård
så mången rasker dräng.

40. Klädes i er fader[s] gård
så mången rasker dräng,
det vill jag er i sanning säga,
inte räds jag för dem.

41. Här ligger vid min hufvudgärd
min brynja ock skarpa svärd;
mig tager ingen ut i dag,
utan att han får ofärd.

42. Här ligger vid min hufvudgärd
mitt svärd ock silfbodda knif;
mig tager ingen här ut i dag,
förrän han mister sitt lif.

43. Det var Signils tjänstemö,
hon lyddes däruppå;
sin stal hon bort hans skarpa svärd
ock så hans brynja blå.

44. De stötte uppå dörren
både med svärd ock spjut:
Är Habor härinne,
så skall han genast ut!

45. Men Habor konungason
han tog i sin hufvudgärd:
borta var då hans brynja
ock så hans goda svärd.

46. Borta är min brynja
också mitt goda svärd.
Hören I, stolta Signil liten,
här blifver en ynkelig färd.

47. De stötte upp dörren
med sporrbespänd fot;
hvar nagel i dörren var,
de flögo Habor emot.

48. Somliga han med fötterna sprern,
somliga han med händerna slog;
fämtio af konungens männer
allt för hans fötter dog.

49. De lade på Habor de starkaste band,
ock alla vore de ny;
hvarje band, som på honom kom,
det slet han sönder i try.

50. Men det var Signils tjänstemö,
hon dem det rådet vänder:
I tagen af Signils hufvudhår
ock binden om Habors händer!

51. De togo af Signild ett hufvudhår
ock bundo om Habors händer;
förr ville han för Signil dö,
än han ville slita det sönder.

53. De togo Habor konungason,
de ledde honom ut för by;

då fick han se de galgaträd,
de voro alldeles ny.

54. I hängen upp min kappa,
som är af skarlakan röd!
När då de jungfruer det se,
de ömka sig öfver min död.

55. Det var stolts Signil liten,
när hon såg kappan hänga,
tände hon eld på buren sin
ock lät sig därinne bränna.

56. Det var Habor konungason,
han talte då detta ord:
Är nu Signil liten bränd,
hon var mig ganska kär.

57. I tagen nu ned min kappa,
hon må nu på jorden ligga!
Om jag än hade fämtio lif,
jag ville ej ett af dem tigga.

59. När de kommo i rosendelund,
så var då Habor hängd;
när de kommo till buren,
så var ock Signil bränd.

60. När de kommo i rosendelund,
så var då Habor död;
ock när de kommo till buren,
var Signil bränd i glöd.

61. Hade jag det tillförene vetat,
deras kärlek varit så stark,
icke skulle jag Habor då hänga
för hundra tusende mark.

62. I tagen nu Signils tjänstemö
ock grafven neder i jord!
Hon har skiljt mig vid dottren min
så ock en måg så god.

För häldre hafver Habor aktat vinna sig den allrasköna.

13. Staffansvisan.

G.-Afz. n. 91 (två uppt.); Hofb. Nerikes gamla minnen s. 262; Vesterg. fornm.-för. tidskr. 1, s. 75; flere skillingstryck, det älsta fr. 1796. — Visan sjöngs förr om annandag jul, när bondsönerna ock drängarna redo »Staffans ſajje». Upptecknad efter bonden Magnus Nilsson i Farabol.

1. Staffan var en stalledräng,
 en stalledräng;
han vattnade sina fålar fäm.
 I ra, i ra,
 sjung fallerallala!
 Gossar, låt oss lustiga vara,
 en gång jul om året bara,
 sjung fallerallala!

2. De två de voro svarta,
 ja svarta,
de voro smala ock smärta.

3. De två de voro röda,
 ja röda,
de tjänte för sin föda.

4. Den fämte han var appelgrå,
 ja appelgrå,
den rider självva Staffan på.

5. Nu rider vi till bondens vägg,
 ja bondens vägg,
där fryser isar i vårt skägg.

6. Bonden han het Noakssen,
 ja Noakssen,
han ber oss alla stiga in.

7. Gumman den het Sara,
 ja Sara,
hon bjur oss af det klara.

8. Dottren den het Anna,
ja Anna,
hon bjur oss öl af kanna.

9. Pigan heter Stina,
ja Stina,
hon bjur oss äpplen fina.

10. Nu vänder vi på bondens gård,
på bondens gård,
vi kommer igän till nästa år.

11. Ja färden den gick lustig all,
ja lustig all;
nu för vi hästarna i stall.
I ra, i ra,
i sjung fallerallala!
Gossar, låt oss lustiga vara,
en gång jul om året bara,
sjung fallerallala!

14. Majvisan.

Natten till den förste maj samlades alltid förr en hop bondgossar ock drängar ock gingo från gård till gård ock sjöngo nedanstående visa. De voro utrustade med korgar, säckar m. m. för att däri taga gåfvorna, som inflöto ock som vanligtvis bestodo af brödkakor, fläsk ock köttstycken samt ägg. Sedan allt var samladt, gjordes majgille, då flickor bjödos ock det dansades, åts ock dracks. Jfr Nicolovius [Lovén], Folklifvet i Skytts härad (Lund 1868), s. 109 f.

1. Guafton, I som hemma är!
Maj vare välkommen.
I afton vella vi gästa här.
Sen bäre vi de gröna löf åt lunden.

2. Nu sätta vi maj i bondens vägg,
här väntar vi oss ett halftjog ägg.

3. Mor hon är en tärna,
hon ger oss ägg så gärna.

4. Hafven I haft ållon i år,
så gifven oss ett fläska lår.

5. Nu hör vi trappan knaka,
nu vänten vi oss en kaka.

När de nu hade fått hvad som gafs, så sjöngs:

6. Tack o tack, båd far ock mor!
Maj vare välkommen.
för denna gåfvan var så stor.
Så bäre vi de gröna löf åt lunden.

Men där som ingen gåfva erhölls, sjöngs följande:

7. Far han är en gruehug,
Maj vare välkommen.
han setter i askan ock askrar sin . . .
Så bäre vi de gröna löf åt lunden.

8. Mor hon är en ägga tryn,
Maj vare välkommen.
hon skiter ned båd säng ock dyn.
Sen bäre vi de gröna löf åt lunden.

15. Om sju käringar som slåss om ett par byxor.

Sjungen af husmannen Johannes Göransson i Isaksmåla. — Visan ser ut som text till »byxkriget», som förekommer på väggmålningar: se *Nytt tafvelgalleri från stugor i Dalom utg. af Bosæus* samt *En lustigh comedia om doctor Simon* (Sv. landsm. Bih. 1, s. 89 f.).

Mannen.

Här går det lustigt till, än låter jag mig nöja,
jag nöjder är ock glad, jag skjorta har ock tröja.
Min hatt på golfvet jag af glädje slänger nu.
Ack, kvinnor, rifven dock mina byxor ej i tu!

Första käringen.

Jag bister är ock vild i sinnet under hufvan,
jag ensam råda vill om byxorna i stugan.
Kom, nyckelknippa du, ock statt mig manligt bi!
Jag hugger ock jag slår, jag förer byxekrig.

Andra käringen.

Väl är jag grann ock snygg; dock låter jag ej taga
de byxorna från mig, min toffel skall dem taga.
Jag blåser nu åt dig, du arga bistervill,
din nyckelknippa med, mig hörer byxen till.

Tredje käringen.

Jag ser så ärbar ut som någon dannekvinna.
I detta byxekrig jag mig dock skall infinna,
ock får jag än ett rapp af nyckel eller sko,
jag nappar duktigt med om byxen, må I tro.

Fjärde käringen.

Mig äro gifne här fullt starka föra lemmar,
ock i mitt kök fins knif, jag ej med eder klemar.
Går bort, I skitne mör, I stolta tärner tre!
Mig hörer byxen till, det skolen I få se.

Fämte käringen.

Hvad tycken ni om mig? Jag heter Maret amma,
jag strider också med, vill göra er till skamma.
Ty större byxerätt har ingen af er haft
än jag, ock jag förstår mig bäst på byxekraft.

Sjätte käringen.

För sanning vill jag med, skönt jag är mjöke däka,
se den i synen, som för mig vill byxen äga.
Bort, bister med galant, madäst också amma!
Bort du kökspiga med, jag eljest skall er krama.

Sjunde käringen.

Jag, arma saltmatstös ock hönsplocker piga!
jag ville gärna med för dessa byxor kriga.
Men si jag är försagd, af andra undertryckt;
men jag gör så godt jag kan, ock gifver ock ett ryck.

Mannen.

Lycksaliga mankön, låt ej vanan dig betaga,
låt älskogsormen ej dig till slik dårskap draga!
Här kan du få din lust, här är en gyldne tid:
sju kvinnor föra här om ett par byxor krig.

16. [Mjölnarens dotter.]

Djurklou, Ur Ner. folkspr. s. 111; Wigstr. Folkdiktn. 2, s. 59 (fr. Skåne); jfr Filikromen, 7 häftet, n. 7. Vanlig i muntlig tradition.

1. Det var två skälmar som lade upp råd,
   Skro ro rompom päj, kom kryp på mäj.
   allt huru de möllarens dotter skulle få.
   Det raskar väl å,
   det trillar i trå,
   för trillan hon ligger i trallaläj.

2. Gör du dig liten, så får du rum i säck,
   så skall jag dig köra till möllarens bäck.

3. När som de kommo till möllarens bro,
   så stupade hästen, ock säcken han log.

4. Ock hör du, möllare, mal min mäld,
   du mal den väl, men ta ingen tull.

5. Hvad hafver du då uti din säck,
   men du förbjuder mig taga min rätt?

6. Jo jag hafver hvete ock engelska råg,
   som alltid plär falla i möllarens håg.

7. Sätt då den säcken i min dotters säng,
   där kommer ej hagel, snöslask eller rägn.

8. När det blef skumt, ja skumt uppå natt,
   så hade den säcken båd stöflar ock hatt.

9. O kära min moder, ni tänder ett ljus,
   jag tror här är tjufvar uti våra hus.

10. Då klappar han hänne på rosendekind:
    Ligg ock tig, jag är allra kärasten din.

11. O kära min moder, ni släcken det ljus,
    det var bara katten som spände en mus.

12. Det var själfva rackaren till katt,
som hafvar båd stöflar ock sporrar ock hatt.

13. Ligg ock tig, käring, då du fick skam!
Anners skall du i möllarens dam.

14. Ock när det blef dagar ock dagar blef ljus,
så kasta de käringen i dammen baldus.

15. Ock käringen sam ock paden han flöd,
gubben han rände på landet ock töd.

16. Har inte du en krokig tand,
så hugg mig i röfven ock drag mig i land.

17. Ja visst har jag en krokig tand,
men aldrig skall jag dra dig i land.

18. Men gubben hade ett rostigt spjut,
Skro ro rompom päj, kom kryp på mäj.
han förde hänne väl länger ut.
Det raskar väl å,
det trillar i trå,
för trillan hon ligger i trallaläj.

17. Pojken ock käringen.

Arw. 3, Skämts. sånger, n. 59 (fr. Ögötl., 11 verser).

1. När jag var en liten pilt, skulle jag å fria,
mötte jag en gammal käring, tänkte det var en pia.
Aldrig fick jag dagen go,
aldrig fick jag nattaro för käringen.

2. Första natt, vi låg ihop, kysstes vi ock klappades;
andra natt, vi låg ihop, refvos vi ock rattades.

3. Tredje natt, vi låg ihop, bet hon å mitt öra;
fjärde natt, vi låg ihop, kunde jag inte höra.

4. Sen tog jag min lilla häst, skulle till prästen rida;
käringen tog sin skabbede bock, red så vid min sida.

5. Prästen tog sin lilla bok, skulle för käringen läsa;
käringen tog sin kryckekäpp, slog af prästens näsa.

6. Prästen tog sin lilla båt, seglade öfver sunden;
käringen tog sitt grynasåll, seglade till botten.
Då så fick jag dagen go,
då så fick jag nattaro för käringen.

18. [Friarne.]

Ur de nord. folkens lif 1, s. 136 (fr. Skåne); Wigstr. Folkdiktn. 2, s. 51 (fr. Skåne); Sv. landsm. II, s. lx (fr. Värml.); Nyl. III, n. 221.

1. Här kommer den förste friaren,
mor lilla, just nu.
Hur många pänningar lägger han fram,
min dotter Julia?

2. För fämtio på fämtio det lägger han fram.
Vis an vägen ock låt an gå!

3. Här kommer den andre friaren.
Hur många pänningar lägger han fram?

4. För hundrade på hundrade det lägger han fram.
Vis an vägen ock låt an gå!

5. Här kommer den tredje friaren.
Hur många pänningar lägger han fram?

6. För tusende på tusende det läggar han fram.
Tag honam i armen ock bed an gå in!

7. Hvar skall den friaren sitta?
På din stol, vid ditt bord.

8. Hvad skall den friaren ha till mat?
Äggamat på silfverfat.

9. Hvar skall den friaren ligga?
I din säng, på din arm.

10. — — — — — — — — — —
Hämta barnmorskan ock hvad du kan!

11. Men jag hafvar ju inga hästar.
Betsla svinen ock hvad du kan!

12. Men jag hafvar ju inga selar.
Tag strumpebanden ock hvad du kan!

13. Men jag hafvar ju inga vagnar.
Tag skottkärran ock hvad du kan!

— — — — — — — — — —

14. Men jag hafvar ju inga friare,
mor lilla, just nu.
Tag tiggegubben ock hvad du kan,
min dotter Julia!

19. Bonden ock räfven.

Wigstr. Folkdiktn. 2, s. 73 (fr. Skåne); Bidr. t. Söderm. kulturhist. V, s. 29; Nyl. III, n. 240. Upptecknad efter en 90-årig, sten döf gumma.

1. Bonden gick åt lunden grön,
mötte han räfven fager ock skön:
Vill du inte sälja huden din
till foder under lufvan min?

2. Fordra du ej på räfvaskinn
till foder under mössan din,
ty aldrig får du huden min
till foder under mössan din.

3. Jag skall ge dig strumporna blå,
de finaste du vill draga uppå,
allenast jag får huden din
till foder under lufvan min.

4. Mina fötter äro stötta,
jag kan alsinga strumpor nötta.
Fordra du ej på räfvaskinn
till foder under mössan din!

5. Jag skall ge dig gåsen fet,
den fetaste du vill leta dig,

endast jag får huden din
till foder under lufvan min.

6. Fram kom räfvens syster,
ville till räfven hviska:
Har du fått sådant sinn,
säljer du bonden huden din?

7. Räfven tog en sving utikring,
svingade hela heden omkring:
Fordra du ej på räfvaskinn
till foder under mössan din!

8. — — — — — — —
— — — — — —
Såg du, jag fe huden din
till foder under lufvan min!

20. Bonden ock kråkan.

Arw. 3, Skämts. sånger, n. 63 (fr. Ögötl.); Dybecks Runa 1842, s. 39; Djurklou, ur Ner. folkspr. s. 110; Fagerlund, Korpo o. Houtskär, s. 206; Nyl. III, n. 211. Upptecknad efter samma gumma som föregående visa.

1. Bonden gick sig åt villande skog,
där fick han se, hvar kråkan stod:
Visste jag, du ej bete mig,
så skulle jag skjuta dig.
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

2. Hufvudet tog han till k*rycke*knapp,
halsen tog han till tönnetapp,
med fjädrarna täckte de all sin tak,
— — — — — — — — — —

3. Köttet saltade han i tunnor ock kar
förutan en del, som han skänkte sin far.
Tarmarna tog han till notarep,
ock fötterna tog han till dyngegrep.
Röfven tog han till tönnesprund,
för det de skulle dricka af hjärtans grund.

21. Mannen som sålde sin hustru till röfvare.

Finnes i skillingstrycket, t. ex. i *Fyra nya och ganska eftertänkliga IVisor*, Gefle 1793, samt Arw. n. 93 (efter mskr.). Numreringen är gjord efter trycken. — Sångaren angaf, att en vers skulle saknas mellan 10 ock 11, men visste ingenting om den värkliga luckan mellan 7 ock 10. Trycken innehålla en vers till i slutet.

1. Det bodde en skälm ibland många
uti de omyndige land.
Johannes låter han sig kalla,
han hade en from hustru försann.

2. Johannes gaf sig åt skogen
ock lade med röfvare råd;
han ville sin hustru bortsälja,
hon går förvisst med en son.

3. Johannes gick in till sin hustru
ock sade till hustrun så:
Vi vilja åt skogen gånga
ock köpa de feta svin.

4. Jag orkar inte åt skogen gånga,
min tid hon är inte så lång.
Vi skola gå mycke sakta,
gå mycke sakta försann.

5. När de i skogen kommo,
sade hustrun till mannen sin:
Hvar är de feta svinen,
som du lofvade köpa hem?

6. Så blef han snapp till att ropa,
att ropa så oförskammelig.
De röfvare begynte att löpa,
att löpa med en hast.

7. Fram kom den älste röfvaren
ock hade de gyllen i hand,

ja hundrade gyllen ock flera
bjöd han för den kvinnan försann.

— — — — — — — —

10. De röfvare begynte att dobbla,
hvem lotten skulle falla uppå,
hvem hänne skulle uppskära,
ock hvem skulle fostret få.

11. Gud, som alltid hjälper,
han hjälpte i största nöd,
han skickade fram de hundar,
som däruppå skulle gö.

12. Så kom där en ungkarl ridandes,
han såg väl, hvad där skulle ske,
han såg den fattiga kvinna
stod naken ock bunden vid träd.

13. Han tog sina sölfbodda knifvar
ock skar det bandet utaf,
hans ögon de runno så strida,
Kristi pina kom han ihog.

14. Han tog den fattiga kvinnan
ock lade hänne på sin ök.
Han förde hänne hem i sin kammar,
hon var så nära död.

15. Åtta dagar därefter
födde hon sönerna två.
Då skickade han bud till Johannes
ock bad honom till sig gå.

16. När han kom in i den kammar,
allt där ungkarlen var:
Hvar är nu din fromma hustru?
Jag bad hänne vara med dig.

17. Då blef han så snapp till att ljuga,
så oförskammelig:
Min hustru hon är afsomnad
ock lefver i himmelrik.

18. Då tog han Johannes vid handen
ock bad honom med sig gå.
Så gingo de in i den kammar,
allt där som hans hustru låg.

19. Fy skäms, du lede man,
fy skäms, du lede hund!
Din lön skall du bekomma,
om jag får lefva, försann.

20. Han låter Johannes strax fängsla
ock lade honom bojor uppå.
Hans ben de slogo sönder,
hans hufvud de krossade då.

22. Ryjekla visa

Motstycke icke funnet.

1. I Virestads socken i Kronobärgs län
är hemmanet Ryjekla betecknadt.
Där bodde Pär ock Kerstin, de lefde så väl,
ett paradis på jorden kan man det likna.

2. I kärlekens band där blef hon fruktsam,
ock tiden hon skred till förlossningens stund,
ock dagarna kommo, att hon skulle föda.

3. Det hände sig en afton, när folket sof sött
ock foglarna lykta att sjunga,
då Kerstin låg ensam på barnsängens bädd
ock vakade öfver det lilla:

4. tillreds voro troll ock tog hänne bort.
De hade gjort en alebild, som Kerstin liker var,
den lade de i barnsängen neder.

5. När Pär han uppvaknar ock Kerstins bild beság,
han tyckte hännes kinder voro så bleka.

Han tänkte, hon var död af barnsbörden svår,
ock talte de orden sålunda:

6. Ack hör nu, salig vän, det var nu tungt för mig,
som inte var vaken ock fick tala med dig,
förn du tog afsked af denna värden.

7. Pär han gick till prästen ock sade, hon var död,
han skulle för hänne låta ringa.
Mäster Nils han sade: Jag beklagar din nöd,
jag säger dig mer, än du kan finna.

8. Hon är väl inte död, det var din egen skull,
ty när du var insomnad, så kommo där troll
ock bytte på en alebild ock Kerstin.

9. Ja låter oss begrafva den alestock, vi har,
ock uti Kerstins kista insvepa.
Hon blefvo nu visen till hela sin kropp,
om du ej kunde få hänne åter.

10. Ock sen förstörde du med plikter ock med skam
din egendom ock heder, det går dig icke an,
hon kan ej i bärget länge lefva.

11. När kistan kom i grafven ock prästen kastar jord,
uppenbarligen han säger dessa orden:
O Härre Gud alsmäktig, begrafva vi här
en alestock inunder denna jorden.

12. När Pär han gått sitt änkeår, en fästemö han tar
från Örkeneds socken ock för till sin gård,
ock släkten var samlad i bröllop.

13. Om aftonen när gästarna suto till bords,
musiken sig höra låter:
utanför förstugdörren hördes Kerstins röst,
hon sade: Kära Pär, tag mig åter!

14. Gif mig ett strumpeband utur din milda hand,
så blir jag löster ur trollens band.
Jag ej äktenskap mer af dig begärar.

15. Hon bad om den hjälpen tre gånger å rad,
sen hade hon ej makt att mer säga.
Pär steg från bruden ock öfver sitt bord,
men folket tog tag i hans kläder.

16. Sen höllo de honom en långlig stund,
tils Kerstin var af trollen borttagen:
Ack se, du gode vän, du ser ju, det är natt;
ja trollen kunna taga dig med på samma sätt,
som de din förra hustru ha tagit.

17. Bröllopet blef kort, hvar reste till sin ort,
ock ifrån den dagen till döden tog honom bort,
var han mellankolisk till sinnes.

18. På Käringekullen han ofta hänne såg,
åtminstone hvarje julafton.
Med gråtande ögon hon kammar sitt hår,
men barnsängens särk var till kläder.

19. Men när han tänkte taga hänne hem,
försvann hon så hastigt ur deras åsyn,
som skotten från stjärnor försvinner.

20. Sju år därefter Kerstin ur Käringkullen kom,
det sade Mäster Nils till Pär i all tysthet.
Nu är Kerstin död ock förder till den stad,
där portarna för trollen äro lykta.

23. [Flickan ock sjömannen.]

Motstycke icke funnet.

1. Det kom ett skepp seglande uppå det brusande haf, :||:
det stod en flicka vid stranden, så dägelig hon var. :||:

2. Här säj, här säj, hvad skall jag med dig? :||:
Du är den fattiga pigan ock jag den unge sjöman. :||:

3. När den pigan kom hem, hännes fader ock moder voro döde, :||:
då var hon den rikaste pigan som fans i vår by. :||:

4. När ung sjöman detta förnam, han genast till styrman
sprang fram: :|:
Hör du, härr styrman, får jag till min käraste gå? :|:

5. Styrmannen styrde med förlig vind bort till det snöhvita
hus: :|:
Är du min käraste hemma, låt upp ock låt mig stiga in! :|:

6. Här säj, här säj, hvad skall du med mig? :|:
Ty jag är den fattiga piga ock du den unge sjöman. :|:

7. En ring han tog utaf sin hand, den gaf han allra kärasten
sin: :|:
Tag den, tag den, du jungfru, se här, här har du troska-
pen min. :|:

8. Ett glas hon tog uti sin hand, det var fullt med rödaste
vin: :|:
Tag det, tag det, du sjöman! Se här, här har du kärleken
min. :|:

24. [Sjömannens käresta.]

Djurklou, Ur Ner. folkspr. s. 112; Dybecks Runa 1842, s. 23 (fr. Västm.); Nyl. III, n. 142. Finnes antagligen i skillingstryck.

1. Det gick en piga uti en trädgård,
till hänne kom en ung sjöman:
Se hvarför går du så här allena?
Gif mig ditt hjärta, gif mig din hand!

2. Uppå de orden jag ej kan svara,
förty jag är af för ringa stånd,
er älskarinna jag ej kan vara,
er tjänarinna jag vara kan.

3. Jag har en vän, ja om han lefver,
det är sju år sen han for från mig,
ja lefver han, har han mitt hjärta,
men är han döder, har Gud hans själ.

4. Har han en så lång tid vatt borta,
så kommer han visst aldrig mer.
Jo lefver han, så har han mitt hjärta;
men är han döder, har Gud hans själ.

5. Då han hörde, hon var uppriktig,
kunde han ej längre dölja sig.
Då tog han handen uti sin lomma
ock tog där upp en kärleksring:

6. Se här är ringen, vi bröt tillsammans,
se här är ringen, jag fick af dig!
Ja du har varit mig huld ock trogen
ock redeligen väntat mig.

7. Då tog han hänne i sina armar
ock kysste hänne ja jämt för tre:
Jag är den rikaste ibland alla,
ty jag har funnit min käraste.

25. [Soldaten som stack ihjäl sin löjtnant.]

Har gemensamma drag med Filikr. I, 1.

1. Till Frankrike blefvo vi kommenderade,
till Halmstad restes vår väg.
När som vi kommo till den romerska stadsporten,
där blefvo vi inkommenderade hvar man.

2. Jag gick mig ut om kvällen att spatsera,
att spatsera med min käraste i hand.
Till mig en lyktnant månde komma
uppå den sällsamma stund.

3. Se hvarför går du här ock tänder
eld på städerna?
Nej, min käraste lyktnant, var tålig,
jag spatserar med min käraste i hand.

4. De togo mig ock förde mig för väktaren,
lik som kungen lekt matroller ock gevär
— — — — — — — — — — —

5. Hans broder stod uti lederna,
han var så förargad i sitt sinn.
En värja han dragar ur sin sida
ock ränner uti lyktnantens lif.

6. Det första bref han satte sig att skrifva,
det skref han till allra kärasten sin.
Hännes rosenröda kinder visst bleknade,
när hon uppläser dessa ord.

7. Det andra bref han satte sig att skrifva,
det skref han till sin fader ock mor.
Hans moder visserligen dånade,
när fadren uppläser dessa ord.

8. Det tredje bref han sätter sig att skrifva,
det skref han till sin öfverstelyktnant:
En tunna guld det vill jag våga,
om jag kunde undslippa dess träl.

9. Nej du hafver ingen nåd att förvänta dig,
din dom hon är redan fälld så svår.
En pänningepung han drager ur sin lomma,
tio tusen riksdaler var i den.

10. Dessa vill jag gifva er, kamrater,
dessa pänningar hafver jag igän,
för det I skolen följa liket till jorden
ock dricka min oskyldiga skål.

11. Det växte två lindar uppå grafvarna,
på den ena var grönskande löf,
på den andra oskyldigt blod.

26. Fången.

Finnes i skillingstryck.

1. När som jag var så litet ett barn,
jag kunde hvarken gå eller krypa,
så dödde då bort både far ock mor,
som mig skulle kläda ock föda.
För linden bär blad,
ock bladen falla af,
ock jorden bär alla gröna skogar.

2. Sen liknar de mig vid den fåvitske man,
som bygger sitt hus uppå isen:
när isen smälter bort, faller huset omkull,
af skadan blir man vis, icke riker.

3. Sen liknar de mig vid fogeln så snäll,
som bygger sitt hus uppå kvisten:
när kvisten blåser ner, faller huset omkull.
Gud nåde den, som sin käraste bortmister.

4. Sen liknar de mig vid turturdufvor två,
som bygga sitt hus uti tornet:
när makan flyger bort, sitter ensammen kvar
ock sjunger med sorgefulla toner.

5. Sen när jag kom till Alvastra port,
där möter mig en knekt med tre nycklar.
Han låser upp dörren, han bad mig stiga in:
I detta fångatornet skall du sitta.

6. Men när som jag kom där lite bätter fram,
där möter mig tre underliga rätter:
den ena var hunger, den andra var törst,
den tredje var sömnlösa nätter.

7. Krist gifve, att alla kloster voro bränd
ock alla falska tungor voro döda!
Då skulle jag utvälja mig en fulltrogen vän,
hvarmed jag i ro kunde lefva.
För linden bär blad,
ock bladen falla af,
ock jorden bär alla gröna skogar.

Kärleksvisor.

27.

1. Det bor en riker gosse vid Enestiga gård,
det bor en fattig flicka ett stycke därifrån,
de höll hvarandra kär
med trohetens begär,
till dess det kom en rikare ock höll den gossen kär.

2. Haf tack, ovärdig flicka, för hvart onyttigt fjät,
som du för mig har trampat, haf tack för det!
Inbillar du dig,
att du skall ha mig?
Nej, jag är allt för riker ock för goder åt dig.

3. Ja om du voro riker, som Salomo han var,
ock inte hade ro hvarken natt eller dag,
hvad hulpo det dig
på värdens sista tid,
då du skall stiga fram ock göra räkenskap för dig?

4. Syskon är vi många, fast skilda hvar för sig,
ock jag får tjäna andra ock kläda, föda mig,
från fader ock från mor,
från syster ock från bror.
Gud låte oss träffas på en sällare ort!

28.

1. Det var den första gång i världen jag dina ögon såg,
då önskte jag till Härran, att jag dig skulle få.
Jag stannade ock bad så innerlig,
att denna lilla flicka hon skulle blifva min.

2. Jag tänkte ock jag trodde i flera Härrans år,
ock sedan fick jag veta, hon skulle från mig gå.
Nu får jag ensam vara som fogelen på kvist,
när han sig högt uppsvingar, sin lilla maka mist.

3. Solen uppå himmelen ock stjärnor i sitt lopp,
men ett uppriktigt hjärta det bor uti min kropp;
men flickors falska hjärta det har jag försökt,
men Härren Gud, som löner allt, han löner också det.

4. För när jag går i kyrkan, då ser jag, hvar du står:
du skiner liksom solen, när som klarast hon uppgår,
dina kinder är så fina som valmorosen röd.
Jag kan dig aldrig glömma, intill min bleka död.

5. Om jag fingo veta den dag, du skall stå brud,
ock om jag voro värdig att gå i dina hus,
så skulle jag gå fram ock se uppå din vän
ock önska dig god lycka, hvar har du funnit den?

29.

Jfr Dybecks Runa 1842, s. 61.

1. Jag är af sorg ock ängslighet borttagen
allt för den vän, som mig otrogen var.
Jag är så klämd, det följer mig till grafven,
men Härran Gud låt sorgen fara snart.

2. Min ungdomsblomma är snart förfluten,
mitt hela hjärta har jag gifvit dig.

Jag har dock aldrig varit falsk i grunden,
men det har du, som ärnar svika mig.

3. Jag vill så gärna önska, om jag kunde,
dig allt godt, fast du har gjort mig förtret.
men gifve Gud den sorgen slutas månde,
när jag från lilla vännen reser bort.

4. Förlåt, min vän, jag dessa rader skrifver!
Jag har blott skrifvit dem till dig, min vän.
Hvad jag har tecknat, tro mig, säkart blifver
hos dig, min älskade, till dess jag dör.

30.

1. Mins du, när du var min lilla vän,
du var så munter ock så rolig.
Du lofte, du aldrig skulle svika mig,
du lofte, du skulle blifva mig så trogen.
Men ett är det, som jag säga vill,
det var min egen barnslighet,
när denna kärleken begyntes.

2. Men sorgen den kan vara billig nog,
men jag är likväl förtreten.
För mina ovänner de har sport,
att jag är blifven besviken.
Det får vara, som det har gått,
som mina ovänner hafva spått.
Nu ha de ändligen vunnit.

3. Jag vet, du tycker, du är bättre än jag,
det kan väl också vara.
Därför är jag lika nöjd,
ock därmed låter jag dig fara.
Sen får du följa, den du är lik,
ja den, som är både hög ock rik,
sen får du lefva så präktigt.

31.

1. Min vän, tror du himmelen dig löner,
när ditt samvet vaknar ock ser, hvad du gjort?
Du sorgen åt ömheten lemnar,
nu får jag erfara det jag aldrig hade trott:
du glömmer, förskjuter ett hjärta,
som älskar ock vårdar dig ömt.
Men ack, hvilken sorg, hvilken smärta,
om jag aldrig mera får kallas din vän!

2. Hvad båtar att klaga, hvad hjälpar,
när suckar ock tårar ock gråt ej förslår?
Mitt öde bland törnen sig vänder,
du är ej den samme, du var för ett år.
Men hvem kan sin lycka väl veta,
som ständigt sig vänder på böljornas svall,
ock uppå en sandbotten ledar?
Här står jag allena, min lycka är all.

3. Himmelen ser allt hvad jag lider,
min vän, till allt detta du orsaken är.
Min glädjesol aldrig framskrider,
mitt hjärta beständigt i sorgen sig klär.
Men om jag obilligt klagar,
det vittnar den smärta, som bor i mitt bröst.
Men du, som mig dagelig hatar
ock aldrig meddelar mitt hjärta någon tröst.

4. Den saken kan jag ej utgrunda,
om Gud har pålagt mig den sorgen, jag bär;
men ett afguderi jag må det likna
att älska ock vörda ett dödeligt stoft,
som otro ock sturskhet beviser.
Den stund man i trohet vill tala med den
ock troheten för den upplysa,
då växer det högmod uti hännes själ.

5. Tag ej mina ord till misstycke,
men sök ock ransaka ditt samvete först,
så blir du på frågan besvarad,
om jag inte lider alldeles orätt.
Men stor sak, om du mig öfvergifver!
Här finnes nog flera, som mig hålla kär.
Men dig mitt hjärta har jag lemnat,
den panten är dyrbar att lösa igän.

6. Förlät mig, min vän, att jag skrifver
dessa rader ock ställar i din hand.
Kanhända du dem sönderrifver
ock kastar dem neder i jordenes sand.
Men gör, som du självan behagar,
ty Härran löner väl den, som falskar är,
Han hjälper mig i alla mina dagar,
men ett uppriktigt hjärta för din skull jag bär.

32.

Bidr. t. Söderm. kulturhist. I, s. 11 (blott v. 1 ock 3).

1. Ack vännen, vännen min,
hvad har jag gjort mot dig,
medan du utur ditt sinn
så platt förskjutit mig!
Skall detta bli min lön
för troheten, jag bär?
Hvem hade detta trott,
då du höll mig så kär?

2. Ej hålles lofven ut,
den som jag litat på.
Jag kan på intet sätt
begripa ock förstå,
hvad vålla må ditt sinn,
medan du förskutit mig.
Ack vännen, vännen min,
hvad har jag gjort mot dig?

3. Gud är en domare
emellan dig ock mig.
Han är en hämnare,
tro detta stadelig.
För din skull är förspilld
min lycka visserlig;
men gör nu, som du vill,
att det ej ångrar dig.

4. Ej önskar jag dig ondt,
fast hjärtelig förtret,
jag ber du har förskont,
till dess du noga vet,
om jag nu skyldig är,
det du mig lägger på,
då vill jag för din skull
för dig i döden gå.

33.

Nyl. III, n. 92 (sju verser).

1. Jag går i tusen tankar,
jag har en vän, jag ej kan få.
I världen vidt jag vankar,
jag städse sörja må.
Den sorg, som jag i hjärtat bär
till dig, min vän så kär,
det är visst falska människor,
som orsak därtill är.

2. Hade jag dig aldrig skådat,
ditt ansikte ock ögon blå,
så hade jag aldrig kommit
i sängen, där du låg.
Då hade jag varit lyckelig
ock fri från sorg ock kval.
Den dagen dagas aldrig,
som gör mitt hjärta glad.

3. Se liljorna i ängarna
i ödemarken däglig stå,
jag sörjer mig till döden,
om jag dig ej kan få.
Jag sörjer mig till döden min,
ock det blir skulden din.
Tro aldrig här i tiden
du går utur mitt sinn.

4. De orden, som jag talat,
dem kan du stadigt tro.
Du är den ende vännen
som i mitt hjärta bor,
du är den ende vännen
jag satt min trohet till.
Men här fins många flera,
men ingen hör mig till.

5. Då vill jag hällre resa
en väg så lång med stort besvär
än vara uti sällskap
med falska flickor här;
i ödemarken resa bort
ock där mitt tält uppslå.
För hvarje ord, jag talar,
i skogen svar jag får.

34.

1. De ord, som du för mig har sagt,
de har du själfvan brutit.
Ty du har tatt en annan vän,
ock mig har du förskutit.
Men vänd dig om ock kom igän
ock lit uppå din förra vän,
så ha vi glädjen båda.

35.

1. Du var så fager för mina ögon
som tusen liljor uppå en kvist.
För om jag visste, jag dig fingo äga,
så skulle jag säga dig all min brist.

2. Men hvarför din kärlek slockna,
som så högt uti låga brann?
Du var så falsker uti ditt hjärta,
en annan tog du uti din famn.

3. Men kan jag inte den vän få äga,
den som jag hafver fått tycke till,
så skall slätt ingen mig kunna tvinga
att taga den, som jag inte vill.

4. Kläder jag mig i stolta kläder,
så säger folk, jag högfärdig är.
Om jag blott talar med en gosse,
så säga de, att jag liknöjd är.

5. Men jag kan självvan utaf mig skryta,
låt folket säga, hvad de säga vill,
endast jag blott mig självvar aktar,
så får de säga, hvad de säga vill.

6. Jag har ett äppel uti min lomma,
det skall jag gömma till min lilla vän,
ock kan jag inte till vännen komma,
så äter jag upp mitt äppel själf.

7. Ja kan jag inte till vännen komma,
nej hvarken åka, rida eller gå,
så skall jag vänta till nästa sommar,
då skall jag segla på böljan blå.

8. Jag ser åt öster, jag ser åt väster,
jag ser åt söder, ja jag ser åt norr,
jag ser så många vackra gossar komma,
men inte ser jag dem, jag såg i fjor.

36.

1. Se här några ord, lilla dyrköpta vän,
som med mig trolofvades, men svek mig igän.
De tårar, du prässat uppå min magra kind,
de skall du få dricka i stället för vin.

2. Ty är du svekfuller, så lyder Härrans ord:
I stället för glädje så skall du få sorg,
ock med samma mått du mäter din vän,
så skola andra dig mäta igän.

3. Jag mins nog den första anledning, du mig gaf,
att uppväcka kärlek utur mitt hjärtegraf:
jag mins, att det skedde på tvänne köners hand,
du fängslade mitt hjärta med kärlekens band.

4. Jag mins nog den andra anledning, jag fick,
att tänka på dig, hvart jag stod, hvart jag gick:
du föll i min famn, på min arm likaså,
ock genast begynte mitt hjärta att slå.

5. Det slog, ock jag tänkte: Ack Härre min Gud,
måhända Du hänne beskärt till min brud;
men har Du så lagat, så stadga hännes sätt
ock böj hännes hjärta ock led hänne rätt!

6. Ty förr var du lättsint, glättig också yr,
men jag visste väl, att din själ hon var dyr,
ock därför så bad jag min Härre ock Gud
att först på dig kläda rättfärdighetens skrud.

7. Min bön den var svag, den var dunkel ock matt;
men jag visste väl, att om Gud fick dig fatt,
så skulle du stanna ock vända dig om
till själens brudgumme, som ropte: O kom!

8. En tid efter annan, som ilade förbi,
ock mig tycktes bedja förgäfves; men si,
då jag så länge hade talat med min Gud,
då föll det mig i hågen att skrifva dig ett bref.

9. Men svaret på detta det visste du ej,
du kunde därtill svara hvarken ja eller nej.
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

10. Då tänkte jag mig om ock satte mig ock skref
ett afsked till dig, men ett kärlekens bref.
Ock just för detsamma så vaknade ditt sinn,
ock genast så svarte du, du ville bli min.

11. Ock just då inlade du ett kärlekens frö
uti mitt unga hjärta, som aldrig kan dö.
Det grodde, det växte, det blommade också,
ock sedan så sände du den skarpa lian däruppå.

12. Då tänkte du visst att afhugga dess stam,
ur hvilken den kärlekens blomma gått fram.
Men väl var den rotad ock väl var den stark,
så att dess blomma ej kunde falla till mark.

13. Nog kände jag ondt uti hjärta ock själ,
ock jag tänkte, det kunde aldrig gå väl,
för du som ville mörda en kärlek så klar,
som den i mitt hjärta jag då till dig bar.

14. Sen blef jag så sårad ock kvald i mitt bröst,
jag såg mig förlustig min jordiska tröst.
Den klaraste dag blef för mig vänd i natt,
min gång han kan bli både svagar ock matt.

15. Men när du förstod, att min kärlek stod fast,
så skynda du till mig ock genast med hast
ock smickrade mig med det ljufliga tal
i tanka att lemna mig smärta ock kval.

16. Du smickrade mig ock sade alltså:
Att du må vara riktigt säker uppå
att jag skall ej taga någon annan till vän,
det voro, det voro en synd ock en skam.

17. I glans af vår kärlek nu åter igän,
ock jag kände fröjd i hvarendaste lem,

ock känslorna sväfvade kring i mitt bröst,
för det jag återfunnit min jordiska tröst.

18. Sen vandrade vi uti glädje en tid,
ock kärleken den han tillväxte i frid;
men den fick ej mogna, förinnan du kom
ock hugger så neder den blomman i grund.

19. Se, skall jag så plåga båd hjärta ock själ,
för det att jag erböd att vilja dig väl
ock lösgöra dig ifrån bannor ock hot
ock ställt dig så ut på en friare fot?

20. Nu skall det ock vara en sanning så stor,
att jag aldrig mer något fruntimmer tror,
ty kärleken deras är likasom strå,
som drifves af vinden, tils den brytes å.

21. Ett ord vill jag säga, att när jag dig ser,
så ängslas mitt hjärta, ock själen hon ber,
ock anden han suckar: Ack Härre min Gud,
här vandrar min forna trolofvade brud.

22. Se nu vill jag sluta mitt bref ock min sång,
ock dig vill jag tacka för samtalen mång,
ock dig vill jag tacka för stort ock för smått,
som jag under hela den tid hafver fått.

23. Ett adjö jag säger, ock det blifver så:
Ja skolom vi alltid åtskilda gå,
så låt oss ej glömma det kärlekens band,
som leder oss alla till himmelens land.

37.

Sv. landsm. I, s. 644 (fr. Hall.); Bidr. t. Söderm. kulturhist. I, s. 36; Nyl. III, n. 59. Upptecknad efter torparen Sv. Åbrandt i Rönås.

1. Det var en lördagsafton jag väntar uppå dig, :|:
jag väntade så länge, tils klockan slaget ni. :|:

2. Jag lade mig att sofva ock drömde i en dröm,
hvarenda knäpp jag hörde, så trodde jag du kom.

3. Det var en söndags morgon jag kläder uppå mäj,
jag ämnar mig till kyrkan för att få träffa däj.

4. Men när jag kom till kyrkan, du inte finnes där.
Då föll det i mitt sinne, att du har en annan kär.

5. Ja när jag gick från kyrkan, då mente jag som så:
Ack! om jag kunde lefvandes i grafven nedergå!

6. Se taga kärlek, där ingen kärlek är,
det är som plocka blommor, där inga blommor är.

7. Ja blommor har jag plockat, ock bladen har jag lemt,
ock alla vackra gossar (flickor) för din skull har jag glömt.

8. Sjalen, som du gaf mig med silkefrans ikring,
den får du ta tillbaka, det gör mig ingenting.

9. Den boken, som du gaf mig, med silfverpärlor på,
den får du igäntaga, du får mig ej ändå.

10. Den ringen, som du gaf mig, med namnet ditt ock mitt,
den får du igäntaga sen blir vi kvitt om kvitt.

11. Ja den som sjunger visan ock inte lägger till,
:||: skall plikta åtta daler ock mista vännen sin. :||:

38.

Allmän i landet.

1. :||: Du brunögda flicka, du har en fager kind, ja kind. :||:
Ja kinden den hör dig till,
men smeka den hör mig till.
Du brunögda flicka du har en fagar kind.

2. :||: Du brunögda flicka, du har en söter mun, ja mun. :||:
Ja munnen den hör dig till,
men kyssa den hör mig till.
Du brunögda flicka, du har en söter mun.

3. :|: Du brunögda flicka, du har två runda bröst, ja bröst. :|:
Ja brösten de hör dig till,
men klappa dem hör mig till.
Du brunögda flicka, du har två runda bröst.

4. :|: Du brunögda flicka, du har en hviter hand, ja hand. :|:
Ja handen den hör dig till,
men trycka den hör mig till.
Du brunögda flicka, du har en hviter hand.

39. [En flicka vid en brunn.]

1. Där stod en flicka vid en brunn ock pumpade vatten klara,
till hänne kom en ung sjöman ock ville med hänne trolofvas,
a ha ha, noh noh noh,
ock ville med hänne trolofvas.

2. — — — — — — — — — — — — — —
så kan jag göra pojkar tre ock ingen mödom taga,
ock ingen mödom taga.

3. Kan du göra pojkar tre ock ingen mödom taga,
så skall jag sy en skjorta ny ock intet sting där taga,
ock intet sting där taga.

4. Kan du sy en skjorta ny ock intet sting där taga,
så kan jag göra vaggor tre ock inga spånor skära,
ock inga spånor skära.

5. Kan du göra vaggor tre ock inga spånor skära,
så skall jag ge dig blommor tre i denna vintermånad,
den ena röd, den andra blå, den tredje som violer,
den tredje som violer.

6. Kan du ge mig blommor tre i denna vintermånad,
så skall jag göra trappor tre, som upp till himlen räcka,
a ha ha, noh noh noh,
som upp till himlen räcka.

40. [Fästmansval.]

Jfr Wigstr. Folkdiktn. 2, s. 57. Motivet är gammalt ock ofta behandladt.

1. Hade jag vatt i Rinkaby,
hade jag allt vatt gifter.
Hade jag inte fått en bondson,
hade jag väl fått en rytter.
En rytter vill jag inte ha,
han har så yra hästar.
En skomakare vill jag inte ha,
han har så många läster.
En skräddare vill jag inte ha,
han syr så långa svansar.
En speleman vill jag hällre ha
han spelar, men jag dansar.

41. [Jag är så nöjd.]

1. Jag är så hjärtans nöjd ock glad, för höken har tatt min höna,
jag är så hjärtans nöjd ock glad, för grisen har rotat upp mina bönor
ock rotat upp min långe hamp ock spekat mullen ifrån löken.
Den tyska hönan värpar aldrig mer, ty hon är slagen under höken.

42. [På Växjö torg.]

En svag reminiscens, i omkvädet, af en bekant visa.

1. Det körde en bonde till Växjö lilla torg,
han hade två blackeda stutar,
han hade inte något annat till lass
än älfva sjuhundrade klutar.

2. Det blef ett spring, när han kom dit,
för häj o ho sa det dundrade:
en kom fram, som ville ha en hvit
utaf de älfva sjuhundrade.

3. Fram kom en piga med kjortelen grön,
för häj o ho sa det dundrade,
ville ha klutar för hela sin lön
utaf de älfva sjuhundrade.

4. Fram kom en piga med kjortelen blå,
för häj o ho sa det dundrade,
hon ville ha sig ett tjog eller två
utaf de älfva sjuhundrade.

5. Fram kom en piga med kjortelen gul,
för häj o ho sa det dundrade,
hon ville ha en att nyttja till jul
utaf de älfva sjuhundrade.

6. Fram kom en piga med kjortelen svart,
för häj o ho sa det dundrade,
ville ha några, det var ju klart,
utaf de älfva sjuhundrade.

7. Fram kom en piga med kjortelen röd,
för häj o ho sa det dundrade.
När hon kom dit, sa voro de tröd,
allihop de älfva sjuhundrade.

43. [Knallen.]

I annan ock mindre grof form förr vanlig i Stockholm.

1. Det stod en knalle vid en knut,
Trissmalirium häj fallteralla,
hade socker i en strut.
Aha ha, hur gick det då?

2. Det stod en piga, såg därpå,
önskade att få därå.
Aha ha, hur gick det då?

3. Jo, kom ock följ med uti rosendelund,
skall du få äta af hjärtans grund.
Aha ha, hur gick det då?

4. Jo, när de kommo åt rosendelund,
låg där en rackare, flådde en hund.
Aha ha, hur gick det då?

5. Jo den ene flådde, den andre stack,
Trissmalirium häj fallteralla,
den tredje låg vid röfven ock drack.
Aha ha, så gick det då?

44. [Käringen.]

1. Daj sad na tjärin ve röa le,
hon häglade lide hör öd sin härre.
Hon fekk na ſäve i sina röv,
daj ble alt värre o värre.
Tjärinena opp o sprann i krinn,
ſävena for alt läjna inn,
daj ble alt värre o värre.

45. [Stuta-Pällen.]

En högeligen förvirrad reminiscens af en tämligen vanlig skillingsvisa (t. ex. *Fyra Helt nya och Lustiga Friare-Wisor.* Tryckt i går.), börjande »Wackra Jomfru, lilla Wänsko».

1. Tänk, den gamle Stuta-Pällen
beder mig sofva på sin arm
ock vill under björnskinnsfällen
trycka mig intill sin barm.
Nej, om ingen karl mer voro
uppå hela jordens ring,
jag likväl åt toke store :|:
höllo just för ingen ting. :||:

2. Vi skall ej i Finnland frysa
ellar ha nån köld ock harm.
Vargskinnströja, luden mössa,
vargskinnströja, Lapplands skor,
kringom halsen räfvarompor :|:
bruka mina där jag bor. :|:

3. Vi skall ej i Finnland svälta,
mina gå i god för dig.
Uti pannor skall vi smälta
björnafett ock ister med.
Doppa där din sura limpa,
doppa ister, bäst du vill!
Vore jag som du en simpa, :|:
om jag dig skulle höra till. :|:

46. Vals.

1. Gubben sade till gumman sin:
Ja hafver du något på tunnan igän?
Ock gumman svarade gubben så:
A jomän har jag ännu en så eller två.

2. Ja gubben tog sig ett glädjehopp,
han hoppade då ifrån topp till topp:
Det är ingen som har så bra gumma som jag,
därföre är jag så lustig ock glad.

47. [Tre danske män.]

I omkvädet en reminiscens af en bekant norsk visa (jfr Nyl. III, n. 218).

1. Ett lass hö ock tu lass halm,
det skall väl åkas hem. :|:
Min man han är rester till *haj* :|:
aj, aj, aj, aj, jag, jag,
min man han är rester till *haj*.

2. Fram kommo där tre danske män,
de voro så dägelig fin.

3. De två de lades på snöhvitan arm,
den tredje roar de små.

4. Mannen kom hem på själfva momangen,
han piskar gumman galant.

5. De danske män på dörren sprang,
de lonkade mer än de gick. :||:
Min man han är rester till *haj* :||:
aj, aj, aj, aj, jag, jag,
min man han är rester till *haj*.

48. Bonden som skulle sköta hushållet.

En versifierad behandling af en bekant saga: Mannen ock hustrun som bytte sysslor med hvarandra (t. ex. Sv. landsm. I, s. 572 ock 584). Upptecknad efter en 90-årig, döf gumma; skall ha varit tryckt i *Karlskrona Veckoblad* för 20 till 30 år tillbaka.

1. Bonden argade sin kvinna
för det hon alltid ville vara hemma.
Han argade, han re,
han hugger, bär in ved,
han körde åt skogen, på logen,
så hästarna de månde knysta.

2. Han sade till kvinnan: Dra fram kärran,
tag selen, tömmen lägg på märran!
Jag kan både hysla o syssla,
jag rä så väl som du, min stuefru.
Jag kan både baka ock koka,
så väl som du, din gamla toka.

3. Ock kvinnan satte sig i kärran, skulle köra,
ock efter kom bonden, frågde hvad han skulle göra.
Jo du skall både hysla ock syssla,
men akta barnet väl, jag kommer hem i kväll.
Ja mannen aktar barnet i huset,
så det skilde mörkret ifrån ljuset.

4. Det första inträdet bonden gjorde,
så ge han i huset efter fläsket.
Han lade det på taskelen,
mens han gick i källaren
ock tappa öl i stopet ock slå en drick i mun.
Hem kom hans hund.

5. Hunden tog fläsket, lopp dädan,
efter kom bonden med tappen i näfven.
När han kom till tunnan,
var ölet utrunnit,
ock när han kom till ugnen,
var brödet uppbrunnit.

6. Greslan han i handen tar,
ock kärnan han på nacken bar.
När han lute neder för backen,
slog han flöden öfver nacken:
Min nya vadmalströja har jag kogat
ock flöden öfver nacken skobat.

7. Ja barnet har jag nöfvat ock töfvat,
ock barnet har jag mist,
min hjärtans lille kvist.
Förlåt, min kära kvinna,
kör aldrig mer åt skogen,
men blif hemma.

49. [Hade jag mig en vagn.]

1. Se hade jag mig en behändiger vagn:
där skulle vara styre med ekestång i ändan,
fämtio par hästar de skola vagnen dra,
men själfvan så vill jag vagnen vända.

2. Se vagnen skall gå, hvartut som jag vill,
förutan det minsta som kusken befaller.
Men när som jag tager ock rister på min skallra,
då vill jag pissa, ock vagnen skall stå.

3. Ja om jag hade styrka som en jätte,
hade skägg som en gubbe,
klor som en örn
ock stadigt som ett trä på sin stubbe;

4. då skulle jag göra mång underlig ting,
ja piska hvar bonde, som jag kunde råka,
för så att hela värden för mig skulle gråta,
ja hälst i den orten, där jag reste omkring.

5. Resande härrar de resa med stor fart,
ock konungen i Sverige skall dem väl belöna.
De resa såväl i städer som på land,
men mot mig skall de ära bevisa.

6. Lantärnor ock ljus skall brinna som bloss,
på torget skall vara mång hundrade kanoner.
För ingen törs våga den tokan mig kalla,
så länge som jag vet, hvem som pänningar har.

7. Nu är jag gammal ock grå som en dufva,
för nu är jag gammal ock orkar inte mer.
Kanhända mitt lif det tagar snart ett slut,
därföre vill jag beställa mig en lufva,

8. en mössa till att sätta på min skallede flint:
Go dag, mina härrar, för nu är jag snygger,
snygger för snygger ock rasande stygger,
sen slår jag min mössa i bordet gesvint.

50. [Gubbens kyrkekäpp.]

1. Långt uppåt Småland, uppå en liten slätt,
där bodde en liten gubbe, som alltid sprang ock lekte.
Han hade sig en vacker kyrkekäpp,
som alltid stod ock pekte.
Sin trillade han kull ock bröt honom å,

sin lade han käppen på en dröj
ock knappen på en kälke.
Sin körde han till Rötteboda sme
ock det till hopa vällde,
med tolf pund järn ock tre pund stål,
det lät han lägga i ändan;
med tolf pund bly till taskety,
som skulle ve knappen hänga.
Sen blef det en neckta, steckta,
en proberada, en gullvererada,
en häjkomderada, en reseverada,
prisbelönta, krönta,
nötta, stötta,
slätta, tätta,
väl tilltäljada gubbakäpp,
för där var stål i ändan.
Ja vi skall bjuda Lisebäth,
för hon kan bätter om den sjunga,
ja dansa fin polkett,
ja pinade så golfvet runga.
Ja hvitalög ock gubbamög
ock divelsträck ock käringträck,
det kan fördrifva värdens ända.

Af namngifna personer.

51. [Afsked.]

Diktad omkring 1840 af bonden Håkan Olsson i Farabol, när han skulle exercera beväring. Nyl. III, n. 113. Finnes i skillingstryck.

1. När solen tänder sina strålar,
med ömhet tänker jag på dig.
När aftonrodnan himlen målar,
då är min tanke ja blott hos dig.
Men gå ej bort, blif kvar hos mig,
mitt hjärta klappar ja blott för dig.

2. Du är den enda som jag har älskat,
du är den första som jag tillbad.
För din skull är mitt hjärta fängsladt,
din bild uti mitt bröst jag bär.

3. Jag kan ej skiljas ifrån din sida,
mitt hjärta svarar härtill nej.
All annan smärta kan jag lida,
men öfvergifva dig det kan jag ej.

4. Om mor din skulle vår kärlek neka,
att vi ett äkta par skall bli,
så kan hon likväl aldrig neka,
att vi få trycka hvarandras hand.

5. Nu reser jag till fjärran stranden,
adjö farväl, min lilla vän!
Men räck mig ej den falska handen,
den trogna har jag räckt åt dig.

6. Nu lifvet mig ej mer behagar
ock det för mig blott plåga är.
Då vill jag sluta mina dagar,
om jag bortmister min hjärtans kär.
Men gå ej bort, blif kvar hos mig,
mitt hjärta klappar ja blott för dig.

52. [Båtsman Duktig.]

Denna visan är diktad af båtsmannen Ola Duktig i Brännarebygden i början af 1800-talet, då rotehållaren hade förfört hans hustru, medan han själf var i tjänstgöring. Visan är troligtvis en omarbetning af n. 31.

1. Min vän, månde himlen sig hämna,
när ditt samvete vaknar ock ser, hvad du gjort.
Himmel ock Gud, hvilken smärta!
Nu har jag fått erfara hvad jag aldrig hade trott,
du glömmer, förskjuter mitt hjärta,
som uppriktigt älskar ock vördar dig ömt.
Min Gud, min Gud, hvilken smärta!
Nu får jag aldrig mer här kallas din vän.

2. Olycklig den dag, jag fick öga,
den dag jag fick hjärta ock tycke till dig.
Men kunde jag få hjälp ifrån det höga
med hårdhetens segar ock ömhetens ej,
skall dunder ock blixt ifrån det höga
afvända den kärlek, jag burit i mitt bröst?
Nej förr så skall mitt gråtande öga
afvända sin kärlek ock finna sin tröst.

3. Förgäfves i mörkret jag sitter,
jag kan ej finna vägen, som går till min vän.
Himmelen med sina planeter
ock stjärnan, som lyste de tre vise män,
hon visar oss vägen att vandra,
den vägen han är för oss alla bestämd.
Jag kan på mitt öde ej klandra,
kanhända min sorg blir i glädje förvänd.

4. Ja, litet har jag lefvat uppå jorden,
jag tycker hela värden hon går mig emot.
Man bör ej tro människor på orden,
ty kärleken är så ofta förblandad med hor.
Gud hjälpe den yngling, som skall lida
i värden så mången bedröfvelse ock förtal!
Men gör nu, som du själfvan behagar,
så löner Härran i himmelen dig.

5. Ja himmelen han ser allt, hvad jag lider,
han lindrar väl sorgen, som orsaken är.
Min kärlek han ej ifrån dig skrider,
förrän jag blir döder ock lagdar på bår.
Förblindade yngling, besinna,
hvad våda, som åtföljer kärlekens svall!
Då får du se ock förnimma,
att kärleken drager till evigt fördärf.

6. Ja brefvet är färdigt, hvad hjälpar,
när suckar ock tårar ej mera förslå?
Olyckan ibland gossarna kämpar,
nu är jag den samme, som jag var för nio år.

Nu får jag mot olyckan strida,
det skeppet som vankar uppå böljornas svall.
Lilla vännen har jag bortmistat,
nu är jag allena, min glädje är all.

7. Förlåt mig, min vän, om jag skrifver
några rader ock sänder i din hand.
Kanhända du dem sönderrifver
ock trampar i jordenes sand.
Men om du detta vill göra,
så gör det då genast ock fort!
Men sedan till slut vill jag bedja,
att vi fingo mötas hos Gud i himmelen.

53. [Riksdagsmannavalet.]

Visan är diktad af bonden Magnus Nilsson i Farabol.

1. Vi reste till staden med fullmakt i taskan
att riksdagsman välja ock sen tömma flaskan.
Vi nu framkommo till Bäckströmskans gård,
de ord, vi förkunna, de tagas i vård.

2. Här träffas nu härrar ock valmän tillika,
som ville vårt uppsåt här något bekika.
Men saten besitta vi valt deras sort,
för hällre en bonde, med tröjan så kort.

3. I prunkande salen vid blomsterprydt bord
där skäggmuskar gapa, få granska vår ord.
Till slut de nu granska rösterna så,
att alla fick veta, hvem tjänsten kan få.

4. Valet togs före, ock allting gick väl,
men ändå en af dem fick styng i sin själ:
han tänkte sig utnämnd till riksdagsman blifva,
att lagar bestämma ock några nedrifva.

5. Men här fick han höra, det lydde tvärtom,
han satt nu förlägen, till hälften var stum.
Det hjälpte ej näsa, ej bortvisnad hand
för honom att blifva en gren i vårt land.

6. Nu svekfullt han tänkte sig röster tilldraga,
men ingen hans klädning den kunde behaga,
ändå han var sprättig i öppen väst klädd,
så akte sig alla, för honom var rädd.

7. Han utsändt en värfvare raspig ock lång,
som synes utsvulten, med nämdemans rang.
Men han blef förpassad ock bjudden gå hem.
Vi ärnar att rösta, vi vet väl på hvem.

8. Nu valet upplästes med rätt tillbehör,
ock allting gick lyckligt, rätt som sig bör.
Nu kornet har vuxet ock blifvet till malt,
ja den är fullmäktig, som mängden utvalt.

9. En riksdagsman valdes, som uppsöktes snabbt.
Ja ni kunnen tro, att han kläder sin plats,
han tackar för visadt förtroende bara
ock sade sig vilja försvarare vara.

10. Han uppsteg ibland oss nu, bondtröjan grå,
ock bjuder oss sitta, ni behöfver ej stå.
Nu setsar upptog oss, hur fina de var,
här sitta vi alla ock röka cegarr.

11. Härefter vi alla på värdshuset sitta,
ock något härom jag er borde berätta.
I rummen där vimla nu pigor ock kockar,
med vinflaskar, smörgås ock soppar.

12. Här bjudes vi alla att smaka uppå
af många de sorter, vi ej kan förstå.
Nu alla de gäster här passas likvisst
med finklar ock vinar samt punschen till sist.

13. Nu tycktes oss allting en läckerhet vara,
här bjudes vi spisa ock ej låtsa spara,
för allting har nu gått så lyckligt ock väl,
jag slutar med den som fick styng i *sin* själ.

14. Som många oss fråga, då vi komma hem,
hvem vi utsatt till riksdagsmannen,
så är det vår lust att fritt svara rätt så,
ej bättre vi hade, det vi kan förstå.

15. Att resa från orten allt upp till Stockholm
vi utsett Särnstedts Johan å Ekornaholm.
Han synes oss redbar ock kraftigar vara,
en sådan behöfs, som mödan ej sparar.

16. Vi honom nu lycka på resan till slut,
ty ingen är vrångvis, som sjunger rätt ut.
Vi klingat med nöje hans värdighets skål,
för det han blef valder ock vunnit sitt mål.

17. Vi skrifva ut verser, då vi komma hem,
till de som vatt hemma ock ej veta hvem.
Vi slutar nu visan med pluralitet,
o trenne den sjunger, dem vållar förtret.

54. Villervallan i Jämshögs kyrka, då kyrkoherden Holst skulle installeras i sitt ämbete.

Diktad af torparesonen Ola Mattsson i Snöffleboda.

1. Sångmö, sjung om villervalla,
sådan som då tämpel falla,
om en gruflig ångst ock nöd.
Fast så många ej blef dräpna,
väl så många blefvo häpna,
som en gång vid Simsons död.

2. Prästen in i koret träder,
fästligt klädd i högtidskläder.
Folket i sin bästa tro
sitter att det ordet höra,
hvilket oss kan saliggöra
ock förläna själar ro.

3. Mången ljuft det ordet smakar.
Nu i hast i kyrkan brakar
blixtsnabbt i ett dunderslag,
rop ock gny kring hvalfvet skalla,
kyrkan ramlar, tornet faller,
kommen är Guds stora dag.

4. Dödsskri, ångest ock förvåning,
säker död ock ej förskoning
öfver allt kring kyrkan hörs.
Mänskor, mänskor, rädden eder!
Rättnu rasas tornet neder,
muren darrar, golfvet rörs.

5. Aldrig, hvad jag än erfarit,
har jag nånsin vittne varit
till ett sådant fasligt gny.
Ingen vill nu lifvet mista,
förr må ben ock armar brista,
blott de kunna undanfly.

6. Nu på dörr ock fenster springa,
rutorna på gården klinga,
hoptals mänskor störta ner.
Aj aj aj jag trampas neder,
Gud ock människor jag beder,
aj jag dör, förbarma er!

7. Många armar ock ben brustna,
andra ock med ögon slutna
kunde knappt sig röra mer.
Mänskor, mänskor, det är villa!
Blifven inne, varen stilla!
Hvarför så förfären er?

8. Massan emot koret tränger,
ser åt läktarn, ock där hängar
en persedel, stackars man,
hängar där ock pröfvar styrka,
men han hoppar ner i kyrkan,
han vill dö därnere han.

9. Men att damen är förlägen,
undras ej, ty fenstervägen
är bra trang för krinolin.
Den i språnget lätt [kan] bräckas,
klädningen den fina stäckas.
Sörje hvar ock en för sin!

10. Hvar har omsorg om de sina:
Hvar är min, hvar [är] de mina,
man ock kvinna, barn ock mor?
Vid de hastiga reträtter
tappas böcker ock schaletter,
hatter, mössor, stöflar, skor.

11. Men hvad var väl då orsaken
till de faseliga braken?
Ah det var knappt ingenting,
fast man trott den Ondes styrka
hade makt i Jämshögs kyrka
att förskräcka alltomkring.

12. Folket i sitt förvett tränga,
ock på bänkastöden hänga,
tils de icke tåla mer.
Ock det kan ej annat vara,
än en sådan väldig skara
bullrar, då det brakar ner.

13. Ser ni, hvilka spel ni drifva?
Jag vill goda råd er gifva,
galne vildar, bättren er!
Låten bli så där att klifva,
hvartill tjäner det att rifva
edra bänkastöden ner?

14. Ock att sådant buller väcka,
att ni kan till döds förskräcka
människor i tusental?
Varen ej så tygellösa,
utan mera religiösa
än som annars på en bal!

15. Men när äntligt stormen tystnat,
ock en stund man stått ock lyssnat,
skämdes nästan en ock hvar.
Men en piga skrek på Inga:
Flicka, toka, hvarför springa,
då det ingen fara var?

55. [Hvarför sörja?]

Författad af samme torpareson som föregående.

1. Här jag lider ingen nöd:
inga arga hundar skälla,
inga barn som ropa bröd,
inga vreda kvinnor smälla,
utan alla glada gå.
Hvarför skall jag sörja då?

2. Därför sörjar aldrig jag,
huru mina tider ila,
stunder fara dag från dag,
natten kommer med sin hvila.
Ack om alla tänkte så!
Hvarför skall vi sörja då?

3. Pängar har jag äfven nog,
skuldfri man står ej i fara,
fast jag inte kan på krog
såsom många andra vara.
Bäst är dock bli därifrå.
Hvarför skall jag sörja då?

4. Fästemör jag också har
båd' till högar ock till vänster:
i hvar gård det fins ett par,
som stå kikande i fenster,
glada att mig skåda få.
Hvarför skall jag sörja då?

Till Gunhild!

Stumpar hopsvarfvada af Sv. Thomasson,

[tryckta efter förf:s manuskript].

56. [Ungdomen.]

1. O friska ungdom, o glada tid,
Så ljuf och blid,
Men ack så kort.
Som sorlande bäck, som yster vind,
Så snabb som hind
Du ilar bort.

2. Så härlig du är, som ros i knopp,
Så full af hopp,
Så kärleksvarm,
Och lifvet andas i fulla drag,
Och friska slag
Det slår i barm.

3. Och kärlek byggar i hjertat bo,
Och hopp och tro
Och ljus och frid,
Och ej man vet utaf mödors tal,
Ej sorg och kval
I ungdomstid.

4. Blott lek och ras, blott löje och skämt
Omväxla jemt,
Och man är säll,
Och arbetet under munter sång
Går lätt sin gång
Till senan kväll.

5. Och så ännu uti ungdomen
Så mången vän
Och bror man har,
Och vänskapen han är då så ren
Som ädelsten
Så fast och klar.

6. Och blomorna, som på ängen stå,
Af dem man då
Kan rusad bli.
När lärkan kom öfver långa haf,
Man tjustes af
Dess melodi.

7. Men snart bortilar vår ungdomstid,
Och hjertats frid
Den far sin kos,
Och sorg och oro och hjertekval
Förutan tal
Nedtynga oss.

8. Och kärlek och vänskap tagar slut,
Den tinar ut
Så fort, så fort.
Med misstro möter man forden vän,
Ock kärleken
Den fryser bort.

9. Ej fogeln mer med sin sång oss rör,
Han oss nu stör
Med missljud blott.
Och blomans fägring och fina doft
Nu kännes groft,
Det blir vår lott.

10. O friska ungdom, o glada tid,
Så ljuf och blid,
Så säll du var.
Ja ack! om vi dig kunde ändå
Uti bojor slå
Och hålla kvar.

57. Mötet.

1. Af jagten trött jag lade mig
Vid klara källans brädd,
Deröfvar björken sträckar sig,
I riklig löfskrud klädd,
Dess hvita stam den är så rak,
Och skugga ger det gröna tak.

2. Jag helt förnöjd på mossan låg
Och njöt af mödans lön,
Då framför mig med ens jag såg
En fé, en huldra skön.
Hvar kom hon från? jag det ej såg.
Steg hon väl upp ur källans våg?

3. En kruka höll hon i sin hand
att taga vatten med.
Så stod hon tyst vid källans rand,
Såg i dess spegel ned,
Såg der sin bild och log dervid,
Ty der hon såg en smärt sylfid.

4. Såg gula håret fritt för vind
Kring skuldran ringla sig,
Och friska rosor uppå kind
Der blomstra ljufvelig;
En mun, som huldt och kärligt log,
Ett smultron lik i grönan skog.

5. Af hennes anblick tjusad, var
Jag i hänryckning sänkt,
Så hög, så skön jag aldrig har
Mig någon flicka tänkt.
Mitt bröst blef rördt af ömma kval,
En hemlig suck sig derur stal.

6. Då såg hon upp, gaf mig en blick,
Med undran hon mig såg,
Hon blef ej rädd. Ty värdigt skick
I hennes väsen låg.
Hon neg mot mig, full af behag,
Med älsklighet i hvarje drag.

7. Och sen så ljuft mot mig hon log,
Då af min domning löst
Jag hastigt sprang och henne tog
Och tryckte till mitt bröst:
Säg, vill du bli min brud, mitt vif
Och vara glädjen i mitt lif?

8. Jag kan ej lefva utan dig,
Det blefvo visst min död.
Det käns i bröstet inom mig
En eld, en kärleksglöd;
Den rasar liksom vågors svall,
Och hjertat den förtära skall.

9. Då slog hon mildt upp ögonen,
Så ljufva, himmelsblå,
Jag deri läste kärleken,
Så öm men blyg ändå,
Jag deri läste hennes svar,
Som utaf hjertat gånget var.

10. Vi satte oss vid källans rand
Att talas vid en stund,
Vi suto der med hand i hand
Så mången ljuf sekund;
Så knöto vi ett ömt förbund
Vid källan uti grönan lund.

58. Min ros i lund.

1. En ros jag har i grönan lund,
En ros så doftande och fin,
Och uppå hela jordens rund
En ros ej fins så skön som min,
Och hvar minut, ja hvar sekund
Jag längtar till min ros i lund.

2. Hon är uti sin blomning skön
Som österns sky, när sol uppgår,
Och öfver bokelunden grön
Guldskimmar på dess kronor sår.
Då uti rosig morgonstund
Jag längtar till min ros i lund.

3. En doft så fin, en färg så skär
Ej fins hos någon annan ros,
Och derför hållar jag den kär.
Men om dess fägring gick sin kos,
Så funnis ej på jordens rund
En ros så skön som min i lund.

4. Ej vindens flägt, ej solens glöd
Kan kyssa bort min ros behag,
Ty alltid står hon lika röd,
Och fägring får hon mer hvar dag.
Jag älskar och af hjertats grund
Min hulda ros i grönan lund.

5. Och hvarje vintar, hvarje vår
Och somarn om och kulen höst
Hon lika frisk i blomning står
Och tjusar ljuft mitt bröst.
Ja ack! hur mången ljuflig stund
Jag tjusats af min ros i lund!

6. Min ros ej någon plocka kan,
Om de till henne få behag;
Af hennes vällukt ingen ann
Får njuta ens ett andedrag,
Ty lätt och kvick som fisk i sund
Jag ilar till min ros i lund.

7. Den rosen uti lunden grön,
Som tjusar mig med sitt behag,
Det är min vän, min Gunhild skön,
Min egen älskling. Och hvar dag,
Hvar kväll, hvarenda ledig stund
Jag ilar till min ros i lund.

59. Frid, kärlek.

1. När solen gästar
I fjerran vestar
Och himlens stjernor tändas upp igen,
Då glad jag ilar till kärleksfestar
I bokelunden hos älskad vän.

2. Vi glada sittar
Vid månens glittar
Och smeka, gnabbas också ibland,
Och högt mitt hjerta af glädje sprittar
Vid hvarje tryckning af hennes hand.

3. När mig hon skickar
De ljufsta blickar
Ur sina strålande ögon blå,
Den högsta sällhet jag deraf drickar,
Och mera glädje jag ej kan få.

4. Sen när jag tagar
Och armen dragar
Omkring min Gunhilds så smärta lif,
Jag önskar, att jag båd' nätter dagar
Så fingo sitta med älskadt vif.

5. Fort stunden sväfvar,
Och barmen häfvar
Sig högt, när hjertan slå mot hvaran;
En salig känsla mig genombäfvar,
En känsla som ej omtalas kan.

6. Så kärlek grönskar,
I allt ett mönstar,
För all den kärlek, som varit, är,
Hur högt jag älskar, jag likväl önskar
Att kunna älska, ja dubbelt mer.

60. Mitt hem.

1. Uti en ljuflig lund
Af raka, smärta ekar,
Der jag så mången stund
Har lekt min barndoms lekar,
Der skall jag bygga mig
En stuga nätt och fin,
Och kärlek innerlig.
Skall deri flytta in.

2. Och sen en trädgård skall
Jag framför stugan göra
Och omkring den en vall
Af kullarsten uppföra,
Så hög att ingen man
Kan öfvar muren nå,
Ja så att ingen kan
Min trädgård skåda få.

3. Jag och planterar sen
Så många blommor sköna
Från doftande syrén
Till jungfrun i det gröna,
Ifrån de liljor små,
Som dofta ljufvelig,
Till kärleksögon blå
Och huld förgät ej mig.

4. Sen hämtar jag min vän
Att i min stuga råda,
Och när af kärleken
Vi är förenta båda,

Blir stugan oss ej trång,
Hur liten den än är,
Och munterhet och sång
Skall ständigt höras der.

5. Men om vi någon gång
Vill ut af stugan träda
Att höra foglars sång
Och oss åt blomstren gläda,
Då störs vi ej af kval
På blomstermattan len
Uti en skugga sval
Af blommande syrén.

6. Och så skall hvarje dag
I kärleksrus förflyta,
Och ej med någon jag
Ens en minut vill byta,
Ty Gunhild älskar mig
Och delar glad mitt bo,
I stugan bosatt sig
Båd' kärlek, hopp och tro.

61. Serenad.

Hulda Gunhild,
Somna stilla,
Ögon täcka
slut så öm.
Ingen vrångbild
Får dig villa
Ellar gäcka
I din dröm.
Féer vackta
Vid ditt lägar,
Toner ömma
Söfva dig.
Slumra sakta,
Kärlek sägar,
Du skall dröma
Blott om mig.
Ja blott om mig.

62. Tyst.

1. Flyt stilla, flyt stilla, du sorlande bäck,
Stör inte min Gunhild, som hvilar
I svalkande skuggan. Tyst, henne ej väck,
Och tystnen, i susande pilar,
Som darren för vinden, som lekande far
Igenom er krona och guldblommor tar
Och kringom min Gunhild dem kastar.

2. Var stilla, var stilla, du lekande vind,
Som ringar med blomornas klockor.
Var stilla, var stilla, smek ej Gunhilds kind,
Lek ej med de upplösta lockar,
Som falla kring halsen lik guldskimrad våg,
Lik böljor som stannadt i brusande tåg
Vid strand utaf hvitaste marmor.

3. Var stilla, du gök, uti grönskande lund,
Var stilla, du kutrande dufva,
Varen tysta och stören ej älsklingens blund
Och ej hennes drömmar så ljufva,
Och blommande rosor och liljor också,
Som doftande omkring min Gunhild stå,
O henne med väluckt berusen.

4. Var stilla, var stilla, du lärka i höjd,
Din sång ju så brusande strömar.
Väck inte min älskling, stör ej hennes fröjd,
Kanhända om mig hon nu drömar.
Kanhända min bild står för hennes själ,
Ett leende nu öfvar läppen sig stjäl,
Och snöhvita barmen han häfves.

5. Ach slumra, min Gunhild, sof sött uti lund,
Du huldaste ängel på jorden,
Ach njut utaf hvilan ännu en stund.
Men när du uppvaknad är vorden,
Då tryckar jag dig till min klappande barm
Och tryckar en kyss så glödande varm
På läppens korallar de röda.

63. Oro.

1. Kvällen sakta sin florsduk bredar
Utöfver sjö, öfver höjd och dal,
Och himelns stjernor de tindra nedar.
Från den oändliga rymdens sal,
Och månen spridar ett dämpadt ljus
Från den oändliga rymdens hus.

2. Den friska boken strör sina ångor,
Violen blandar sin doft dermed,
I gröna dalar, der foglars sångar
Upphört att klinga och allt är fred,
O salig tjusning, o helga frid,
Allt andas kärlek i sommartid!

3. Ej något ljud uti stilla natten,
Naturen hvilar så tyst, så tyst,
Och svanen flytar på insjöns vatten,
Ännu i sömnen af Zefyr kyst,
Ty vaggad sakta hon somnat, smekt
Ännu i sömnen af Zefyrs flägt.

4. Jag sittar ensam i bokelunden,
Hvar finnes hon, hvar, hvar är min vän?
Jag väntadt ända till midnattstunden,
Hur länge skall jag väl vänta än?
Ach! hvarför kommar ej vännen kär,
Hur länge skall jag väl vänta här?

5. Uti mitt hjerta sig oron trängar,
Kärleken hviskar doch hopp deri.
Ach! skall jag våga att hoppas längar,
Skall ej min sällhet utslocknad bli?
Kan jag väl hoppas på vännen kär,
Skall ej min sällhet utslockna här?

6. O nej. Förbi är ren midnattstunden,
Det hjelpar inte att hoppas mer.
Tyst, hör näktergalen uti lunden,
Hör, hör, han sjungar ju ensam der.
Kanske, att vännen han också mist,
Han sjungar ensam uppå sin kvist.

7. O arma hjerta, du är förskuten,
O kvalda sinne, var får du ro,
Från Gunhilds kärlek utesluten,
Ty hon har sviket sin ed och tro,
Kan jag väl hoppas att mer få ro,
Då hon har sviket sin ed och tro?

64. Minne.

1. Jag minnes än den ljufva tid
En vårdagsafton blid,
Jag minnes än en aftonstund,
Då jag i grönan lund
Invid min Gunhilds sida satt
Och hörde hennes sång och skratt
Den hela långa natt.

2. Ja ack, den ljufva lunden der
Han är mig ännu kär,
Och tufvan grön med blomor mång
Och bäckens ystra språng:
De tala om förfluten tid,
Om kärlek och om hjertats frid,
Om glädje innerlig.

3. Jag minnes än, hur näktergal'n
Der ner i gröna dal'n
Och hur jag tjustes af hans sång
All sommarnatten lång.
Och månen strålade så klar,
Och Gunhild full af kärlek var.
O ljufva sällhetsdar!

4. Jag mins, hur jag i Gunhilds famn
Ömt hviskade dess namn,
Och hur jag sluten till dess barm
Så glödande och varm
Af hennes klara ögon fick
Så mången ljuf och eldig blick,
Som ned i hjertat gick.

5. Jag minnes, hela somarn om
Hvar kväll till mig hon kom.
Jag mins, hur fort hvar natt försvann,
Hur ljufva kyssen brann,

Då hon mig den till afsked bjöd
Och lilla munnen rosenröd
Han brann som purpurglöd.

6. Men ack! den tid försvunnen är,
Då vännen höll mig kär.
Hon svek sin ed, hon svek sin tro
Och stal min själaro.
Men ifrån dessa sälla dar
En tröst jag likväl ännu har:
Jag egar minnet kvar.

Anmärkningar.

Kyrkhults socken utgör nordligaste delen af Listers härad i Bleking omkring Holjeåns öfre lopp, v. om Mörrums-ån (alltså nordvästra hörnet af landskapet Bleking). Inom socken ligger stationen Hemsjö på Karlshamn-Vislanda banan. Kyrkhult skildes som eget pastorat från det sydligare Jämshög 1865.

Visornas upptecknare (författare af vis. 56—64) är f. 1856 i Rönås by i n. v. Kyrkhults socken, son af en hemmansägare därstädes; deltog i föräldrahemmet i jordbrukets skötande, öfvertog vid 24 års ålder ett af fadrens hemman i samma by, det han ännu äger. Han har ej varit i annan skola än folkskolan. År 1886 utvandrade han till Amerika, där han fortfarande vistas. Sven Thomasson har sålunda icke kunnat lemna något biträde under tryckningen af närvarande samling.

Det i visornas språkform mäst framträdande draget är behandlingen af rspr. e ock o i ändelser. Såsom jämväl från annat håll bekräftas, motsvaras rspr. **-er** **-or** i målet båda af **-ar**. Visorna förete följande former:

-er → **-ar**:

a) i stam:

subst. **dagar** 7: 27, 8: 6, 16: 14, **glittar** 59: 2 (: sittar, sprittar), **kullarsten** 60: 2, **lägar** 61 (: sägar), **mönstar** 59: 6, **riksdalar** 25: 9, **-skimmar** 58: 2, **systar** 7: 4, 6, **vintar** 58: 5, **västar** 59: 1 (: pres. gästar, pl. festar).

adj. **fagar** 38: 1, **säkart** 29: 4, till **högar** 55: 4.

komp. **längar** 63: 5 (: pres. trängar).

part. **ellar** 45: 2, 61, **nedar** 63: 1 (: bredar), **öfvar** 57: 1, 60: 2, 62: 4.

b) i böjning:

plur. **gästarna** 22: 13, **festar** 59: 1 (: pres. gästar, sg. västar), **korallar** 62: 5, **vinar** 53: 12, **sångar** 63: 2.

adj. (m.) **falskar** 31: 6, **kraftigar** 53: 15, **själfvar** 35: 5, **svagar** 36: 14 samt ptc. **lagdar** 52: 5.

st. pres. **dragar** 25: 5, 59: 4 (: tagar, pl. dagar), **drickar** 59: 3 (: skickar, pl. blickar), **flytar** 63: 3, **gifvar** 10: 14, **hjälpar** 31: 2, 52: 6, 63: 6, **hållar** 58: 3, **kommar** 63: 4, **sittar** 63: 4, **sittar** ock **sprittar** 59: 2 (: glittar), **sjungar** 63: 6, **tagar** 49: 2, 7, 56: 8, 59: 4.

sv. pres. **bredar** 63: 1 (: nedar), **byggar** 56: 3, **drömar** 62: 4 (: strömar), **egar** 64: 6, **hafvar** 16: 12, 18: 11—14, **häfvar** 59: 5 (: sväfvar, bäfvar), **hängar** 54: 8, **hörar** 7: 15, **spridar** 63: 1, **sträckar** 57: 1, **ställar** 31: 6, **sägar** 61 (: lägar), **sörjar** 6: 2, 55: 2, **tryckar** 62: 5, **trängar** 63: 5 (: längar), **värpar** 41.

-en → -an föreligger troligen i **tokan** 49: 6.

-ade → -ada i ptc. pl. ock bst.: **gullvererada, proberada, reseverada, tilltäljada,** alla i n. 50, **hopsvarfvada** s. 76.

-ande → -anda: lefvanda 1: 1.

-or → -ar: pl. **flaskar** ock **soppar** 53: 11 (äfvenså **klockar** 62: 2 ock **ångar** 63: 2, om vi rätta efter rimmet: lockar, sångar).

Annars brukas skriftsvenskans former. Målet föranleder till hypersvenska konstruktioner, sådana som:

-er för **-ar:** pl. **-fruer** 5: 13, 14, 6: 1, **-guldtärninger** 6: 9, **hatter** 54: 10, **hunder** 7: 10 (dial. hunna), **linder** 25: 11.
pres. **skåder** 7: 8, 9, **tjäner** 54: 13.
(adv. **anners** 16: 13.)

eller felaktig konstruktion:

-er för **-or: guldvepper** 2: 12, **tärner** 15: 4.

Den sydskandinaviska öfvergången tenuis → media framträder i

p → b: (**skobat** 48: 6).

t → d: adj. **blackeda** 42: 1, **skallede** 49: 8, **skabbede** 17: 4, **lusede** ock **skorfvede** 11: 22; vidare: **lide** litet, **sad** satt ock **öd** åt 44.

k → g: lög o. **mög** 50, **häglade** 44, **kogat** 48: 6.

Till ljudläran hör för öfrigt följande:

e för rspr. **i: setsar** 53: 10, **rester** ristar 49: 2 ock **guldvepper** -vippor 2: 12 samt **fekk** 44 jämte **fe** 19: 8, **geck** 10: 15 jämte **ge** 48: 4; **cegarr** 53: 10. Sup. har efter allmänt svenskt uttal **e: blifvet** 53: 8, **sofvet** 12: 36, **sviket** 63: 7, **vuxet** 53: 8. Hypersvensk konstruktion föreligger i ptc. **uppbrunnit** ock **utrunnit** 48: 5 (samt väl i pres. **funnis** 58: 3 för funnes).

a för rspr. **å: lang** 53: 7 (om vi läsa efter rimmet), **trang** 54: 9, **tvang** 1: 12, **sa** 42.

o [*o*] för **u: lonkade** 47: 5.

nn för **ng: krinn, sprann, tjärin, tjärinena, läjna** längre 44[1].

d är förloradt i **go** 2: 15, **le** 44, **sme** 50, **ve** 44, 50, **röa** 44, **bjur** 13.

g » » i **dro** 2: 12, **pia** 17: 1.

v » » i **ble** 44.

---

[1]) Enligt särskildt meddelande skall i målet **nn, nd, ng** efter mjuk vokal uttalas som *ɳn* eller möjligtvis **jn**.

Förkortning före två kons. i **lickna** (i öfverensstämmelse med vanligt samtalsspråk). Formerna **bloma** (flere gånger) ock **bjudden** ha kanske ingenting att betyda.

I fråga om ordböjningen förete visorna (flertalet former i nr 44, som är affattad på folkmål):

ob. sg. af sv. fem.	**fäve**
bst. fem.	**fävena, tjärinena**
ob. art. fem.	**na**
pron. poss. fem.	**sina**
adj. komp.	**bätter** 6: 6
pres. pl.	**vänten vi** 14: 5

pret. **lemde** 4: 2, **lofte** 30: 1, **pekte** 50; — **dödde** 26: 1.
sup. **lemt** lemnat 4: 16—18, 37: 7; — **tatt** tagit 34, 41; **vatt** varit 9: 1, 11: 13, 40.

Pret. konj. slutar i visorna vanligen på o:

voro: om du voro 27: 3, om det voro 8: 11, det voro 10: 9, 36: 16, att alla kloster voro bränd 26: 7, om jag voro 28: 5, om ingen karl mer voro 45: 1, voro jag 45: 3.
blefvo: det blefvo 57: 8.
fingo: om jag fingo 28: 5, jag fingo 35: 1, 59: 4, att vi fingo 52: 7.
gingo: gingo jag 8: 11.
hulpo: hvad hulpo det 27: 3.
höllo: jag höllo 45: 1.

Af dessa former bör dock ej den slutsatsen dragas att i målet konj. pret. skulle sluta på -o. Det kunde vara en misslyckad konstruktion, ock målets värkliga form kunde vara: **vora, blefva, finga** etc. Troligen är -o i dessa fall konstruktion för -e. Af en samling språkprof från södra delen af Listers här. (*Sagor och berättelser af Peron*, Sölvesborg 1887) synes nämligen, att där pret. plur. (ock konj.) slutar på -e: **skrefve, finge, klöve, spronge** o. s. v. Målets -e svarar således i flertalet fall (pret. ind.) mot rspr. o, ock de ofvan upptagna formerna på -o för pret. konj. bero på att denna regel för målets förhållande till riksspråket fått en alltför vidsträckt tillämpning.

Af enstaka dialektformer må antecknas: **lyktnant** löjtnant 25: 2, 3, 5, 8, **myoke** arbete ock **myoke** sveda (1: 13, 14), **si** imp. se, **sin** sedan, **taskelen** tröskelen 48: 4, **vella vi** vilja vi.

Rättelser ock förklaringar.

Enär korr. i följd af missförstånd blifvit läst efter en afskrift i st. f. efter upptecknarens handskrift, nödgas vi här efter den senare göra några rättelser.

1. Numera äfven Teckn. o. ton. n. 9 (med mel.). — V. 1 c: mskr. har **lefvanda**. — V. 7 c mskr. har **blomor**, hvilken form i trycket

borde behållita. V. 12 b tvang dial. = tvång. — V. 13 b ock 14 b hskr. mycke, som borde behållits.

5. V. 1, 3 turlar sin vall: G.-Afz. tullade vall, Wigstr. lullar i vall, Bidr. t. Söderm. kulturhist. motade vall.

7. V. 15 a läs hörar (så hskr.). — V. 24 a: hskr. har efter mo inom parentes som förklaring modlös. Mo är väl isl. adj. móðr sorgsen, matt; rimmet blod uttalas i dial. *blǫ*. — V. 26 a läs bädder (så hskr.).

8. Numera äfven Teckn. o. ton. n. 4. — V. 9 a, 10 a sju = sjuda, koka.

11. V. 10 a stompar = egodelar (sg. *stampə*).

12. V. 19 b slöja = skickliga (isl. sløgr). — V. 25 b gärning = (kvinnligt) handarbete (äfven i Skåne, ex. i Harjag. hd *ǵʒèʀa ǵʒæʀnɪg* = sy, spinna, sticka strumpor etc.). — V. 25 d väljen för följer? (så G.-Afz.). — V. 48 a sprern säkerligen felskrifvet för spjärn sparkade (inf. spjärna).

13. Sajje är sv. skede i betyd. kappränning, andra dial. Staffansskee (Rz).

14. V. 7 a gruehug: i Holje (Jemshög, Blek.) sjöngs *gʀǫdabug*.

15. 6:e kär.: mjöka däke möjl. för mjölkedäka (dial. mjelkədä*kə*).

16. V. 5 b men = medan, eftersom. — V. 14 b *baldús* = burdus, bums. — V. 15 a *pǫ̀də* = skinnpäls. — V. 15 b töd = tjöt.

17. V. 6 b. Den sydsvenska formen bunnen l. bonnen skulle rimma med sunden i 6 a.

19. V. 4 a, b stötta korta, nötta begagna (sv. nyttja).

21. V. 11 d gö = skälla.

22. V. 1 d läs lickna (så hskr. ock dial.). — V. 4 a läs togo (så hskr.). — V. 5 c läs döder (så hskr.). Hskr. har vid visan följande anteckning: »Ofvanstående visa är ordagrant utskrifven efter ett gammalt papper. Verserna skola troligtvis två och två bilda blott ett. Och så tror jag visan är ofullständig, men jag har spordt en gammal gubbe som kan den och sjunger den fullständig».

23. V. 2 a läs däj (så hskr.). — V. 6 a läs mäj (så hskr.).

25. V. 7 c läs dånades (så hskr.). — V. 9 d riksdalar (så hskr.). — V. 11 a läs linder (så hskr.).

36. V. 9 b läs konde (så hskr., dial. *kǻŋə*). — V. 13 c läs vill (så hskr.). — V. 15 b hskr. har så skynda då etc. — V. 21 c hskr. har syckar, som möjligen är målets form (enl. annan uppgift är vanl. ordformen *sǫ̀kas*).

40. sista raden men = medan.

42. sa dial. = så. — V. 7 c tröd oböjl. adj. = slut.

44. Öfvers.

Det satt en käring vid röda led,
hon häcklade litet lin åt sin härre.
Hon fick en skäfva i sin röf,
det blef allt värre ock värre.
Käringen upp ock sprang ikring
skävan for allt längre in,
det blef allt värre ock värre.

45. Upprepningstecknet hör troligen blott till sista raden i hvarje värs. — V. 3 g läs voro (så hskr.).

48. V. 2 d rä så = rätt så. — V. 4 b ge = gick. — V. 4 c taskelen = tröskelen. — V. 6 c lute = lutade? — V. 6 d flöden = gräddan. — V. 6 e kogat = kokat.

49. V. 1 d hskr. har möjl. själfvar. — V. 2 c läs tagar ock rester (så hskr.).

50. dröj = oskodd kälke. — gullverera jfr dial. sillverera. — runga = 1) gunga; 2) dåna.

53. V. 3 b skäggmuske = skäggig person. — V. 7 a lång uttalas i målet *lag*, med hvilket uttal ordet rimmar på rang. — V. 10 c hskr. har upptag. — V. 13 d hskr. har min själ. — V. 14 b utsatt = utsett?

54. V. 5 c hskr. har gnu = guy, dial.? — V. 7 a hskr. har bristna ändradt till brustna eller tvärtom. — V. 9 c trang dial. = trång (möjl. felskrifvet för trång). — V. 12 b ock 13 f bänkastö, best. pl. bänkastöen = ryggstöd på bänkar.

56. V. 8 b hskr. har tinan.

62. V. 2 b ock d rimma, om man sätter in målets form klockar (: lockar). Ringar = ringer.

63. V. 2 a ock c rimma, om man sätter in målets form ångar (: sångar). — V. 2 c hskr. har foglors.

På en del ord ha vi icke lyckats få någon förklaring.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 7.

VISOR OCK MELODIER

SAMLADE

AF

V. CARLHEIM-GYLLENSKIÖLD

STOCKHOLM 1892
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Förord.

Som ung student sysselsatte jag mig under några år, hufvudsakligen 1878 ock 1879, ifrigt med att uppteckna sagor, sägner ock visor, företrädesvis under vandringar i Norra Vedbo härad i norra Småland. Jag har sedan bemödat mig att på andra orter föröka mina samlingar ock har sålunda bragt ihop ett antal af öfver två hundra visor ock melodier, af hvilka det mästa här meddelas, ock hoppas i framtiden kunna låta denna samling följas af en annan, innehållande sagor, sägner, gåtor ock ordspråk.

Det nu publicerade materialet har blifvit ordnadt i flera grupper: 1:o Romanser ock ballader, 2:o Nyare berättande visor, 3:o Lyriska visor, 4:o Skämtsamma visor, 5:o Danslekar, 6:o Danser, 7:o Vallåtar, 8:o Kolock. Vaggvisor ock barnrim ha enligt utgifvarens önskan här utelemnats ock komma att publiceras i fortsättningen af Nordlanders samling.

De förnämsta sångarne ock sångerskorna ha blifvit i korthet beskrifna, så att läsaren kan bilda sig en idé om deras yrke, bildningsgrad, ålder ock kön, hvilket allt invärkar på traditionens renhet ock värde.

Ehuru öfver två hundra melodier meddelas i denna samling, är det knappt mer än tiondedelen som har något egentligt musikaliskt värde ock på den grund förtjänar att bli bekant för en större allmänhet. En stor mängd melodier äro fördärfvade genom invärkan af den moderna musiken; jag har icke velat utesluta dem, emedan det kan vara af intresse att studera de gamla melodiernas ombildning under inflytande från främmande håll.

Romanser ock ballader.

De två första visorna är upptecknade efter en gumma i Vireda socken, Norra Vedbo härad af Jönköpings län, kallad gamla Anna. År 1879 beskref jag hänne på följande sätt i en af mina anteckningsböcker:

Gamla Anna.

I en björklid inte långt hemifrån låg förr en liten rödmålad stuga med sin snöhvita skorsten. I stugan bodde en gammal gumma, som de kallade gamla Anna. På sitt fämtonde år hade hon kommit till Hultrum ock tjänte där hos mina farföräldrar i öfver fämtio år. Slutligen fick hon till skänks den lilla stugan, där hon nu bodde ensam med en flicka, som hette Johanna, till hjälp. Ock den hjälpen behöfde hon väl, för på gamla dar hade gumman mist sin syn. Men alltid var hon lika glad ock språksam. Jag ock mina syskon brukade ofta gå ock hälsa på hänne, ock ibland bjöd hon oss på kaffekalas i sin stuga. Då bakade Johanna gorån, ock vi åt allt hvad ätas kunde, ock gumman berättade sagor ock sjöng visor. Visor kunde hon både många ock långa. När Ankarströmsvisan kom ut, blef den strax förbjuden; men gumman gaf sig ingen ro, förrän Petter på Udden skaffat hänne visan ock lärt hänne trallen. Detta var den enda tryckta visa hon hade. Men om Ola Faderlin ock kämpen Grimborg ock härtig Silfverdal sjöng ock drillade hon dagen i ända. Det hade hon lärt sig af sin farmor. Ock när gumman blef trött att sjunga, fick vi komma fram till hänne, ock hon klappade oss på hufvudet ock mätte, hur stora ock långa vi blifvit, sen vi sist var där. Ock så berättade vi, hur vi i går var ute ock bröt löf ock gjorde vispar ock i kväll skulle följa med Stora-Lotta till kohagen ock mjölka. Ock gumman nickade med hufvudet ock band på sin hosa ock vände sina stora blå ögon mot fönstret, för när vi stängde dagern för hänne, kunde hon skymta oss, fast hon eljest var blind.

Vid julen kom gumman Anna alltid fram till härrgården ock lekte med oss. Ock då dansade vi kring julgranen, ock gumman stod ock vinkade med handen fram ock tillbaka ock trallade:

Här dansar en ock här dansar två,
ock här dansar både stora ock små.

Ock så talte hon om, hur roligt det blir i himlen, där det är så varmt ock ljust ock grant med många hundra julgranar. Ock så berättade hon om pigan, som skulle gå hem till sina föräldrar på julaftonen ock som bärgakungen tog in till sig i bärget ock gjorde till sin drottning. Ock om den stygge pojken, som inte var lydig mot far ock mor ock som trollen tog in i bärget. Ock i bärget skall man tro, där var grant. Där åt de på silfverfat ock drack ur guldskålar. Ock det var dagsens sanning, för det hade hännes farmor sagt.

Men när juldagarna var till ända, gick gumman hem igän till sitt, ock där lefde hon ensam med sin Johanna. Någongång kom gamla Kerstin i Gransbo ner till hänne. Ock då skall jag säga det blef lif i stugan. Gummorna språkades vid om forna dar ock sjöng tillsammans de gamla julsalmerna, som de lärt sig, när de läste sin nattvardsläsning tillsammans.

Nu är gamla Anna död, ock hännes stuga är borta. Men hon är icke glömd för det. För sant var det, som Petter på Udden sa, att: »de gωmma de va alt e rekti gωmma».
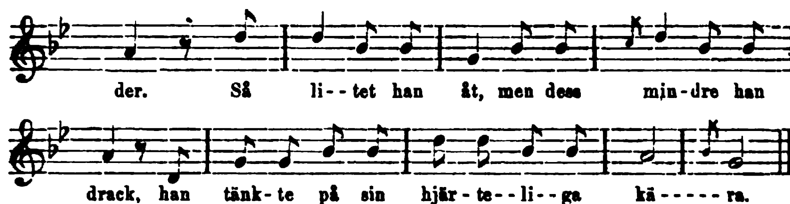
Så beskref jag mina romantiska barndomsminnen af gamla Anna. Sen har jag fått höra, att hon hade en son med min fars morbror, major Hammarberg på Viredaholm ock att hon därför underhölls af mina farföräldrar på deras egendom. Pojken blef sedan snickare ock kallade sig Hammarin. Gamla Anna dog 1872, nittiotvå år gammal.

Melodierna har jag skrifvit upp icke efter gumman själf, utan efter hännes systerson, Petter på Udden, en gammal treflig ock intelligent gubbe på ett torp under Stora Hultrum. Han är gammal ock sjunger tämligen dåligt, så att det är möjligt, att han något fördärfvat melodierna.[1]

1. Ola Faderlin.

1. O--la Fa-der-lin han tjän-te up--på ko-nun-gens
gård för pän-nin-gar ock väl-skur-na klä - - - - -

[1]) Sångaren skall bli närmare beskrifven, då jag publicerar mina sagor. Han är en utmärkt sagoberättare.

2. Ola Faderlin han gångar sig för konungen in,
han gjorde sina tjänster, som han borde:
Fattas det dig nöje, eller fattas det dig ro,
eller fattas det dig kläder eller föda?

3. Mig fattas inte nöje, mig fattas inte ro,
mig fattas hvarken kläder eller föda;
men jag har fått bref uppå denna här dag,
som säger, att min käresta ä döder.

4. Ock hör du, Ola Faderlin, du sörj inte den,
det var väl inte mera än en kvinna;
ty du skall få välja i hela mitt hof,
ja en utaf de yppersta grefvinnor.

5. Den yppersta grefvinnan i konungens hof
i sanning jag icke vill äga.
Ty hännes like jag icke fann,
hon icke mera finnes,
ej häller i sju konungariken.
Men får jag lof att rida till rosendelund
ock följa med min käresta till grafven?[1]

6. Ja sablen ock pistolen dem vill jag gifva dig
ock fålan, den likesta jag äger,
ock sedan så vill jag din kropp ock din själ
i Härrans Guds händer befalla.

7. Ola Faderlin han gångar sig åt stallgården in
ock sadlar sin gångare grå.
Ock sadelen han var utaf rödesta gull,
ock besselet var silfverbeslaget.

8. Sen rider han sig åt den rosendelund
långt opp i de nordiske länder.

[1]) Melodiens senare hälft omtages i denna vers.

Han rider litet fortare, än lilla foglen flyr,
långt in i de nordiske länder.
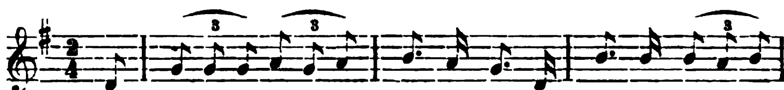
9. Han rider sju mil om en natt,
män de andre så sött månde sofva.
När som han kom till rosendelund,
då bant han sin fåla vid en stätta.
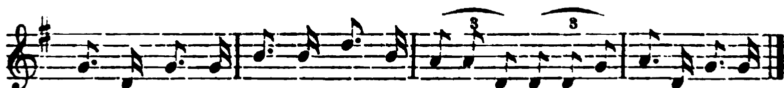
10. Passerar han sig åt liksalen fram,
där fröknar ock mamseller de gräte,
ock hvart enda sandkorn på golfvet där låg,
det vattnar han med alla sina tårar.

Då de sedan kom in dit, satt han där döder vid hännes lik.

11. De lade dessa liken uppå silfverbord,
där hvila de uppå hvarsannars armar.
Där sofva de sött ock där hvila de i ro
till domedag, då de månde stånda med hvarandra.

2. Kämpen Grimborg.

2. Ock Grimborg hette en af dem,
han bragte[1] hornet med fingrar fäm.
Han sade: Jag vill allt för en flicka
de fyllda glasen i botten dricka.

3. Stallbrodren sade: Jag vet en mö,
men hon vistas inom sin faders borg,
ock hänne att vinna sig svårt månde falla,
ty borgens kämpar äro vilde
ock konungens hofmän ej häller milde.

[1]) eller bräckte?

4. Kom, visa mig endast vägen bort
till denna konungens hof ock slott!
Då steg han fram,
med järnklädd hanske han klappar på:
Statt upp, min sköna, drag låsen ifrå!

5. Men jungfrun svarar:
Hvad är du för en friare, stursk ock djärf,
som intet möte med mig bestämde,
din näsvishet mig för mycket kränker.

6. Men Grimborg, vredgad, la skuldran på,
så lås å regel de sprungo ifrå.
Den djärfve friaren sig inträngde,
ock ingen honom till motstånd trädde.

7. Statt upp, min sköna, dra låsen ifrå!
Men jungfrun svarade dessa ord:
Nej, aldrig jag drager de stöflarna å!

8. Ock Grimborg sticknade dessa ord,
sprang upp i sängen med stöflarna på.
I denna yra ock denna villa
de granna täcken han ristar illa.

9. Så gick det då för konungen bud:
Med våld vill Grimborg taga sig brud,
hos konungens dotter han redan hvilar,
ock ingen honom till motstånd ilar.

10. Då ropte kungen i vredesmod:
Upp, kämpar, gärningen kräfver blod!
I stål eder kläder, men passer på tiden,
ty Grimborg han är som en björn i striden.

11. När Grimborg hörde på dörren glänta,
han sade: Jag kommer, men vänta, vänta!
Ock Grimborg steg ut ock svängde sitt svärd,
de föllo tusen ja ock flere
för hvart hugg han gjorde.

12. Ock sen klädde han hänne i siden fin,
sen höjde han hänne till sadelknappen,
ock inte det minsta motstånd röjdes.

13. Sen red han sig hem med sin brud till Valhalla.
Där sågs en bäck bland bladen flöda,
men icke af vatten, men blodet röda.

14. Där steg den gumman ock neg ock sade:
Välkommen förrän jag dig väntat hade!
Ock hvilken är den sköna brud,
som dig nu följer i härrlig skrud?

15. Ja vet, att hon är
mig en konungadotter ljuf ock kär.
Jag hänne ensam med svärdet har tagit
ock alla dess kämpar behändigt slagit.

16. När Grimborg i sin vindslucka såg,
han såg inte himlen för eld ock för krut
ock utdragna spjut.

17. Då sade Grimborg: Jag vill utträda,
men först vill jag mig annorlunda kläda.
Då säger den unga: Min härre ock make du månde vara,
ty du hafver makt att mig försvara.

18. På honom hon knäppte hjälm ock bälte
ock sedan befallte hon honom strida;
ock där föllo tusende ja ock flere
för hvart hugg han gjorde.

Sen slog han ner alla, tils han kom till kungen. Då sa han:
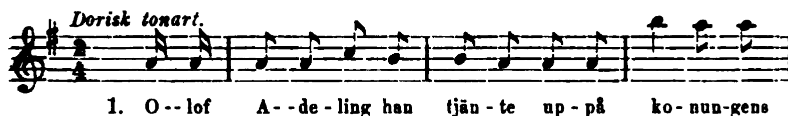
19. Jag blott för din dotter ock din krona
dig vill skona!
Hvar äro de hofmän, jag skickade dig i går?
De alla, alla
äro i Valhalla,
dem har jag slaktat, som bönder slakta får.
Bättre är att hafva dig vid sin sida,
än utan framgång emot dig strida.
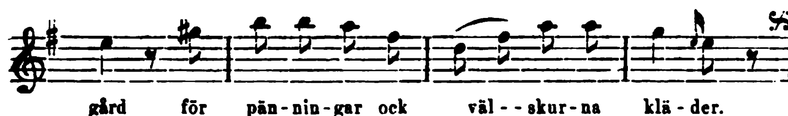
I de öfvertaliga verserna utflätades melodien på ett fritt sätt i recitativets stil, men aldrig två gånger lika.
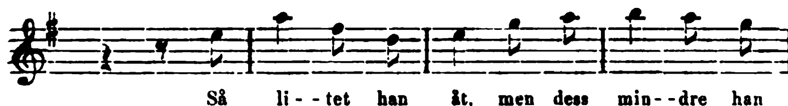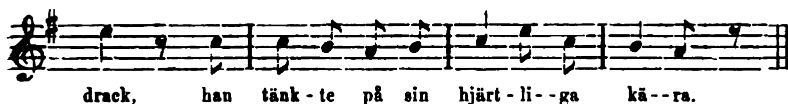

Den följande varianten af visan om Ola Faderlin är upptecknad år 1879 efter sång af en torparkäring i Härrhagen, Läby socken, Uppsala län. Sent en höstafton, då löfven redan fallit af ock månen blänkte i söder, ströfvade jag omkring uppe i en hage i Läby, ett stycke ifrån landsvägen, då jag fick höra en klar ock stark röst locka på en ko. Jag gick närmare ock fick se, att det var en fämtio års gammal kvinna. Jag frågade hänne, om hon kunde några gamla visor, men då blef hon misstänksam ock otillgänglig. Jag fick likväl sedan af hännes gubbe reda på att hon kunde flera visor, ock sedan jag tio eller tolf gånger hälsat på hänne i stugan ock språkat med hänne, fick jag hänne att sjunga *Olof Adeling* ock åtskilliga andra visor ock danslekar.
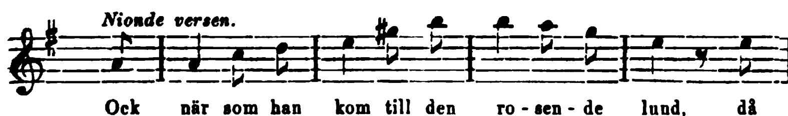
3. Olof Adeling.
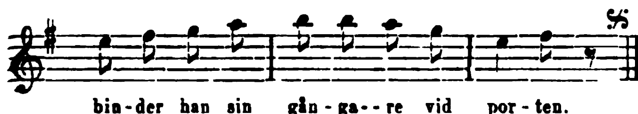

2. Olof Adeling han gångar sig för konungen in,
han gjorde alla tjänster som han kunde.
Så frågade han, om han kunde få lof
att resa till rosendelunden.

3. Ock konungen han sade till Olof Adeling alltså:
Hvad skall du uti rosenlund att göra?
Ock jag har fått bref uppå denna här dag,
att allra kärestan hon ä sjuker.

4. Konungen han sade till Olof Adeling alltså:
Hon är väl inte mera än en kvinna.
Jag skall fäll laga på hela mitt hof,
att du skall få den yppersta grefvinna.

5. Af alla de fröknar, konungen hafver på sitt hof,
af dem så vill jag alsingen hafva.
Hännes make ej ges, hännes like ej fins,
ej häller i sju konungariken.

6. Gullsadlen ock pistolen dem vill jag gifva dig
ock därtill den gångare den bäste.
Sen så får du resa till rosendelund
ock skåda lilla vännen på det sista.

7. När som han har ridit sju milar ikring skog,
då möter han sin kärestas broder.
Först frågade han efter kärestan sin
ock sen efter fader ock moder.

8. Din fader ock din moder de stå sig väl bra,
men kärestan får du ej nämna.
Hon hade så många små böner till sin gud,
i himmelen där får du hänne finna.

9. Ock när som han kom till den rosende lund,
där binder han sin gångare vid porten.
Sen gångade han i salen där in,
där fröknar ock mamseller de gräto.

10. Olof Adeling han vred sina händer uti blod,
när som han detta liket fick beskåda.

Ock alla små sandkorn, som uppå golfvet låg,
dem så vattnade han med alla sina tårar.

11. Kystan var af silfver ock locket utaf gull
ock stolpa utaf rödesta marmor.
När de andre få gå fram med blygsel ock med skam,
då få vi stå med palmer uti händer.
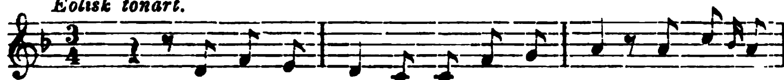

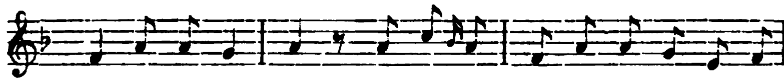
Under ett af mina många ströftåg år 1879 till gumman i Härrhagen kom jag att gå förbi en krog, som ligger utmed landsvägen till Sala, ungefär en fjärdingsväg utanför Uppsala. Då fick jag höra därinne en klar ock stark röst sjunga en vacker melodi. Jag gick dit, kom först in i köket: där fans ingen människa. Innanför köket var en kammare, ock där satt i en fållbänk vid fönstret en ung adertonårig flicka med ett nio månader gammalt barn i famnen, som hon försökte trösta. Vaggan stod på golfvet, ock en tolfårig flicka satt i sängen. Jag satte mig ock bad om en half butelj öl; tolfåringen försvann åt källaren. Under tiden frågade jag adertonåringen, hvad det var för visa hon sjöng. Hon var inte blyg, utan sjöng helt beredvilligt visan om *Slottet uppå Amsterdam*, med klar ock sympatisk röst. Den hade hon lärt af sin mormor, madam Janson i Smedjan (Bondkyrko sn).

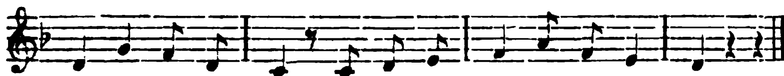
Hon kunde också en annan visa, som började »*Det var en lördagsafton jag skulle sta å fria*» ock som hon lärt af en norsk järnvägsarbetare, som varit där för ett ock ett halft år sen.

4. Slottet uppå Amsterdam.

Eolisk tonart.

2. Härunder hvilar ett unnerting,
som utaf ödet blifvit fången;
ja fämton famnar innunder jord,
innunder jord,
ja utaf drakar ock ormar.

3. Så ledde de den fången fram,
så gaf de honom instrumentet.
Ock tiotusen det bjuder han,
ja det bjuder han,
för att den fången inte skall straffas.

4. Nej tiotusen ej blott förslå,
för han har stulit af sig lifvet.
Kring halsen bär han en guldkedja röd,
en guldkedja röd,
det har hans unga lif förlorat.

5. Det han bär ikring halsen röd,
det har han visst icke stulit:
det har han fått utaf sin lilla vän,
utaf en flicka skön,
det har han fått till en belöning.

6. Så ledde de den fången fram,
så gaf de honom instrumentet.
Då ropa han: Härre himmelsgud,
Kristi himmelsgud,
detta lider jag oskyldig.

Utaf denna flicka fick jag höra, att det i Uppsala skulle finnas en Albertina Lindgren, som skulle kunna flera gamla visor. Hon skulle bo Kungsängsgatan nr 39. Jag gick också dit för att träffa hänne. Hon hade flyttat till Häggens gårdar utanför Svartbäckstull, men i stället träffade jag en madam Petterson, född i Motala socken. Hon kunde några visor, som hon sjöng för mig, fastän tämligen dåligt. De flästa melodierna var moderniserade, ock jag tar med dem här endast därför att de kan tjäna till att visa, huru de gamla romanserna fördärfvats i vår tid. Hon ville inte för allt i världen sjunga dem hemma hos sig, ty bredvid bodde ett par läsare, som hon var rädd skulle öfverfalla hänne, ifall hon sjöng så gudlösa saker; därför kom hon hem till mig: där fans inga läsare att frukta för.

5. Ol Alingen han tjänte uppå konungens gård.

1. Ol A--lin-gen han tjän-te up--på ko---nun-gens gård för pän-nin-gar ock väl-skur-na klä---der. Så li--tet som han åt, dess min-dre han drack, han tänk--te på sin hjärt-li--ga kä---ra.

6. Liten Karin.

1. Ock li-ten Ka-rin tjän-te på un-ga kungens gård. Hon ly-ste som en stjär--na bland al-la tär-nor små.

7. Jungfrun hon gångar sig på högan bärg.

Texten är afskrifven efter en skillingsvisa, tryckt i Västervik 1834 hos C. O. Ekblad.

1. Jung-frun hon gån---gar sig på hö-gan bärg, hon

skå-dar i dju---- pan dal. Där fick hon se ett

gån-gan-de skepp, som fullt med gref-var var; där fick hon se ett

gån--gan--de skepp, som fullt med gref-var var.

2. Det var den minsta grefve,
som uppå skeppet var;
han ville den jungfrun trolofva sig,
så unger som hon var.

3. Ock ungersven drager de guldringar fäm
ock sätter på jumfruens hand:
»Trolofva mig, du lilla vän!
Det är vårt kärleksband.»

4. »Hvad skall jag svara moder min,
när jag kommer hem igän?»
»Ack säg, ack säg, du lilla vän,
du hitta'n i grönan dal.»

5. »Ock för min moder så ljuga,
det går slätt an;
är bättre att tala sanningen:
det är ett kärleksband.»

6. Ock ungersven bad sin allera,
sin allrabästa vän,
han skulle litet bortresa
ock komma snart igän.

7. När ungersven var bortrester,
fick hon en annan vän,
den hon tillförene älskade,
ock älskade honom än.

8. När tre år voro förliden,
kom ungersven igän.
Så frågade han kär fader sin:
»Hur mår allerkärestan min?»

9. »Du varit så länge bortrester,
i dag står din käresta brud,
ock hvem kan blifva vännen din,
det vet allena Gud.»

10. Ock ungersven gångar i kammaren,
han kammar ock pudrar sitt hår,
så gångar han sig till bröllopsgård,
allt där som bröllopet står.

11. Så tager han bruden i snöhvitan hand,
han dansade golfvet omkring.
Så sakta som han dansar,
så bleknade hon om kind.

12. »Hvarför är du så bleker
ock icke något röd?»
»De ha ej talat sanningen,
de sagt, att du var död.»

13. Ock ungersven gångar i kammaren in,
slår dörren igän om sig.
Så sätter han sig på förgyllande stol
ock skrifver det långa bref.

14. När brefvet det var skrifvet
ock timman var förbi,
så drager han sitt förgyllande svärd
ock ränner i sitt lif.

15. När blodet börja rinna
som strida strömmar ner,
så låter han upp den kammardörr,
bad sköna jungfrun se.

16. Ock hör ni flickor unga,
hur ömkeligt det är,

att tala falsker tunga
ock ha en annan kär!

17. **»Adjö, min lilla ängel**
ock min utvalda vän!
Vi få väl en gång mötas dit
hos Gud i himmelen.

18. **I himmelen, i himmelen,**
i himmelens trånga port,
där får du en gång svara för, :|:
hur illa du har gjort.»

Följande dag gick jag ut till Svartbäckstull ock frågade mig fram till Häggens gårdar. De bestod af åtta, tio hus — arbetarebostäder, alla lika dana ock lika stora. Det var inte lätt att veta, hvar Albertina Lindgren bodde. Jag gjorde ett försök i första hus. På nedre botten var alla dörrar låsta. En trappa upp träffade jag två dörrar ock mellan dem ett anslag af magistraten, att »på grund af åtskilliga i denna stadsdel gängse sjukdomar uppmanas respektive hyresgäster att slå allt slask i den för detta ändamål afsedda afloppstrumman». Uppmuntrad af detta anslag ock af ett utseende på golf ock väggar, som fullkomligt stämde härmed, knackade jag på till höger, ock då ingen svarade, steg jag in. Därinne var en atmosfer, som tvingade mig att stiga ut igän ock lemna dörren öppen. En gammal käring satt där med ett utseende som en kopplerska ock giftblanderska.

— Bor Albertina Lindgren här?

— Nej.

— Bor hon här i huset då?

— Här bor två som heter Albertina. En bor här bredvid, ock en bor på vinden; hon har ett barn med en student. Den är det väl?

Jag stängde dörren om kopplerskan ock giftblanderskan ock gick en trappa upp: där var ingen hemma. Gick sen ner igän ock försökte min lycka på den andra dörren. Därinne fans en säxårig flicka, som gick ock sköt en tvåårig pojke i en vagn; en fyraårig dylik satt på golfvet.

— Bor Albertina Lindgren här?

— Neej.

— Jo men hon måste bo här. Hon kan sjunga gamla visor.

— Ja det kan mamma.

— Hon är ifrån Bondkyrko socken ock har tre barn med en soldat.

— Ja det är mamma det.

— Jaså. Heter inte hon Albertina Lindgren?
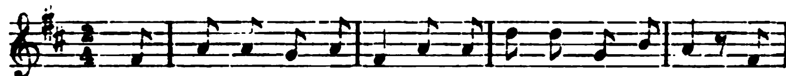
— Nej hon heter Tekla — Tekla Erikson heter hon.
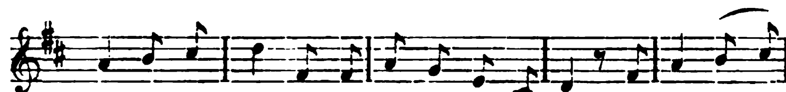
— Jaså. Men är hon inte hemma?
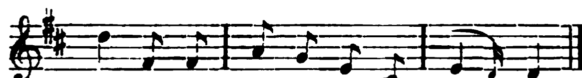
— Nej, hon är borta ock hjälper till i husena alla dar utom söndan. Då är hon hemma. Kom hit om söndas morgon klockan tio, om härrn vill träffa hänne, så skall jag säga åt hänne, att hon är hemma då. — Vill härrn, att hon skall sjunga visor? — Hon kan många visor, mamma.

Jag lekte med ungarna en stund, gick sen hem ock kom igän om söndags morgon klockan tio. Tekla Erikson var hemma, ock hon sjöng åtskilliga visor, som hon lärt af sin mor, som dog 1820. Jag skref upp melodierna, ock här är de:
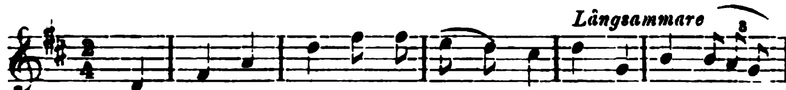
8. Min fader ock min moder de hafva lidit nöd.
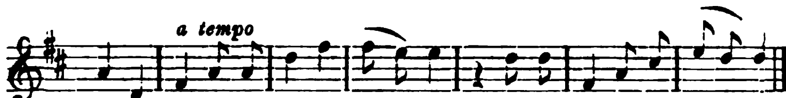

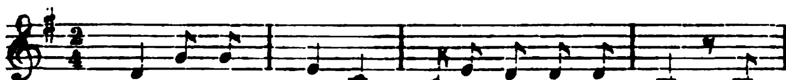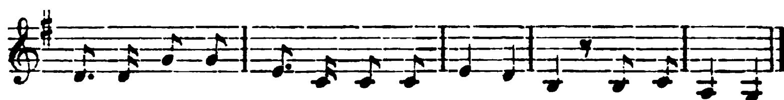

9. Pär Tyrsons döttrar i Vänge.
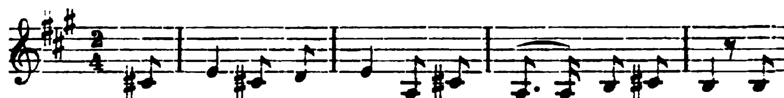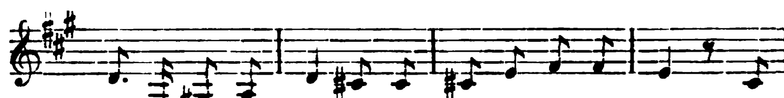

10. Styfmorsvisan.
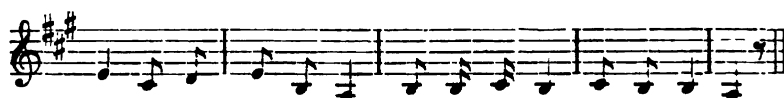

11. Kämpen Grimborg.

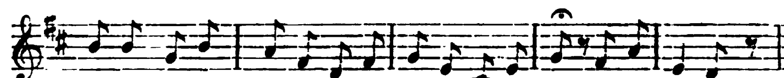

Följande visa fick jag under en fotvandring i Uppland af en guvernant hos löjtnant Kastengren på Viby, Harbo socken. Hon hade lärt sig den af en lantmätare, som hört den af en bondpojke i Harbo socken:

12. Ock jungfrun gick sig åt skogen.

2. O säg, du sköna jungfru, vill du gifta dig i år?
Nu ä de åtta åren framlidna så svår,
under tiden.

3. Ja nog så vill jag gifta mig, men aldrig med dig.
Jag har en vän på böljan blå, han tänker nog på mig,
under tiden.

4. Har du en vän på böljan blå, tro allrig på den,
ty han kan vara falsker emot sin lilla vän,
under tiden.

5. Ock skulle han nu svika sin kärleksed också,
den vän jag lofvat älska, jag sviker ej ändå,
under tiden.

6. Ock hör du, sköna jungfru, känner du mig ej igän:
säg kan jag icke vara din fjärran farna vän?
Under tiden.

7. Är du den vän, som for från mig på böljan blå,
så säg, hvar du har varit i dessa åtta år,
under tiden.

8. För din skull hafver jag seglat öfver tusanmilan sjö,
säg vill du blifva trogen, ja allt intill min död?
Under tiden.

9. Har du för min skull seglat öfver tusanmilan sjö,
så vill jag blifva trogen, ja allt intill din död,
under tiden.

10. Ock bröllopsölet drucko de i dagarne tre,
ock lyckligare brudepar man allrig kunde se —
under tiden.

Följande variant af samma visa har jag fått af en liten fämtonårig småländska på Asjö prästgård i Askeryds socken. Hon hette Ida Åstrand, var född i Loftahammars socken af Kalmar län ock hade flyttat därifrån till Askeryd med sin husbonde, kyrkoherde Graneli. Hon sjöng visan för mig, jag skref upp melodin — men orden kom hon inte ihåg; dem skulle hon skrifva upp efter en pojke, som kunde

dem, ock skicka till mig i ett bref. Det gjorde hon också, brefvet hade följande lydelse:

»Efter jag lofvade att jag skulle sickka visa så vill jag göra det nu jag har tenkt att göra det för lenge sen men jag har ej hint att skrifva förr men glöm ej att ni lofvade att skrifva ock låta mig veta om ni har fått den men låt ingen få si den för det vill jag ej
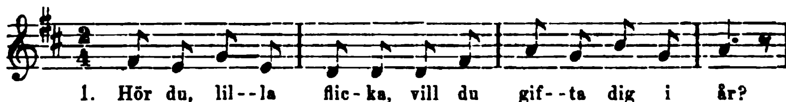
jag kan omtala att vi har varit på viredaholm vi reste den 26 ck var der till den 29. jag tyckte att det var så ryslit vackert der ch så rolit var där så att jag önskade att jag hade fått vatt der längre män jag er rädd att om jag skickar visan till eder att ni talar om att jag har skrifvit till eder för då blir det ett sådant Prat af det jag hoppas att ni kommer hit snart så skall ni få lera eder många viser men glöm ej att ni sa att ni skulle skrifva till mig for jag har alt tänkt att skrifvit förr men ej hint med det
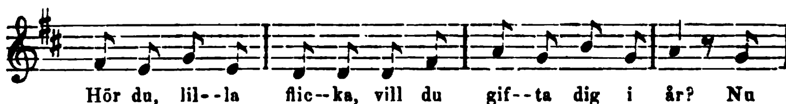
Östan Vind och Wästan Blåst jag väntar svar med nästa Postt
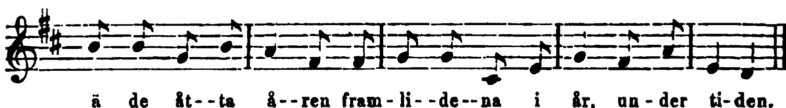
Teknat af

Ida»

13. Hör du, vackra flicka, vill du gifta dig i år?

2. Ja förr vill jag gifta mig, men aldrig med dig,
jag har min vän på böljorna, han kommer väl igän,
under tiden.

3. Har du din vän på böljorna, lit aldrig på den;
ty han kan vara falsker ock trogen mot en ann,
under tiden.

4. Ock brudeskålen dracks uti dagarne tre,
men bruden hon ville ej sin brudgumme se —
under tiden.

5. Ock brudeskåla dracks uti dagarne fäm,
men bruden hon ville ej i brudgummens säng —
under tiden.

6. Ock brudeskåla dracks uti dagarne sju,
men bruden hon ville ej till brudgummen gå,
under tiden.

7. Ock brudeskåla dracks uti dagarne ni,
men bruden hon ville ej sin brudgumme si,
under tiden.

8. Ock brudeskåla dracks uti dagarne tolf,
men bruden hon ville ej till brudgummen ändå —
under tiden.

9. Ock bruden hon beder sin brudgumme om lof
att få gånga upp i salen ock vänta där en stund,
under tiden.

10. Ock bruden hon tittar genom fönstret ut,
då fick hon se ett fartyg kom seglandes däråt,
under tiden.

11. Ja väl såg jag de flaggor, både gula ock hvit,
jag tror det är min Lagervall, nog ämnar han sig hit,
under tiden.

12. Ja väl såg jag de flaggor, både gula ock blå,
dem jag har själfver virkat med mina fingrar små,
under tiden.

13. Ja bruden hon önskar sig en fulltrogen vän,
som gångar ner till stranden, men kommer snart igän —
under tiden.

14. Ja brudens yngsta broder var en fulltrogen vän,
han gångar ner till stranden, men kommer ej igän —
under tiden.

15. Ja bruden hon gångar sig till sjöstranden ner,
där fick hon se sin Lagervall ock brodren talas vid,
under tiden.

16. Godag, min sköna ängel ock såg sin fästemö:[1]
för din skull har jag seglat mång tusen milars sjö,
under tiden.

17. Ja bruden hon hälsar till brudfolket opp,
att de skall vara goda ock fara hem i kväll,
under tiden.

18. Ock när de hade seglat mång tusen milars sjö,
då påminner Lagervall sig en annan fästemö,
under tiden.

19. Ja påminner du dig en annan fästemö,
så kan jag väl få blifva din trogna tjänstemö,
under tiden.

20. Ja väl kan du få blifva min trogna fästemö,
men aldrig får du blifva min trogna tjänstemö,
under tiden.

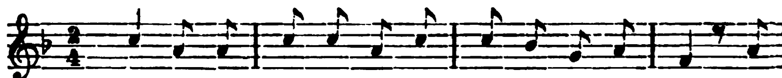
21. På dig vill jag sätta förgyllande ring,
ock fröknar ock mamseller skall bädda din säng,
under tiden.

22. Ock dig vill jag sätta på en förgyllande stol,
ock grefvar ock baroner skall afdraga dina skor,
under tiden.

14. Näcken han gångar sig till härregården fram.

Visan om Näcken är upptecknad efter sång af en gammal stalldräng på Viredaholm, Johan Brodd, född i Åby socken i Östergötland. Han hade varit omkring litet här ock där, bland annat som järnvägsarbetare i Värmland. Han var mycket vidskeplig ock har berättat mig många sägner om troll, skogsfrun, tomtar ock dylikt.

[1]) ock så min fästemö bör det vara.

2. Näcken han talte till de unga härrar så:
Till hänne skall jag fria ock hänne skall jag få,
med den äran.

3. Näcken han satte sig allt uppå en stock,
där skapade han sig en förgyllande rock —
med den äran.

4. Näcken han satte sig allt uppå en sten,
ock skapte sig stöflar ock drog på sina ben —
med den äran.

5. Näcken han satte sig uti det gröna gräs,
där skapade han sig både byxer ock väst,
med den äran.

6. Näcken han gångar sig allt utpå en kull,
där skapte han sig betsel ock sadel utaf gull,
med den äran.

Följande visor äro upptecknade i Stockholm af min vän lektor Olof Örtenblad efter sång af en flicka från Dalsland. Melodierna voro glada ock utan musikaliskt värde.

15. God afton, svenska gänta.

1. God afton, svenska gänta,
har du kärestan hemma,
det spörjer jag dig?

2. Ack nej, han är bortfaren,
ock jag får hemma varen.
Jag har en vän på böljan blå,
han sviker aldrig mig.

3. Ock är han från dig bortfaren
ock är du hemma varen,
visst sviker han dig.

4. Men här har du handen,
ock här har du ringen:
trolofva dig med mig!

5. Ty de gullringar mina
skall en gång blifva dina,
om du blir allra kärestan min.

6. Nej aldrig för jag tager
en sådan en bedragare,
en sådan såsom du.

7. Nej aldrig för jag säljer
mitt unga lif åt skälmar,
långt hällre jag sänker
mitt hjärta ibland småsten ock sand.

I stället för tredje versen kan man också sjunga:

Tro ej på honom,
ty han tar sig en ann
i främmande land.

Ty ungkarlars tankar
de vidt i världen vanka,
de leka så med flickorna
på vatten som på land.

16. Det var två adeliga konungabarn.

1. Det var två adeliga konungabarn,
som lofvade hvarandra sin tro.
Emellan dem var det en brinnande älf
ock så en flytande flod.

2. Hur skall jag komma till dig, min lilla vän,
då det är så mörkt om kväll?
Jo jag skall tända eld uti lyktorna fäm,
lysa dig öfver böljan till mig.

3. Men det stod en falsker en tärna
ock lyssnade däruppå.
Hon släcker de ljusen så gärna,
ock han drunknar i böljan blä.

4. Flickan hon gångar sig till fadrens gård,
till fadrens gård hon sig går:
Ock käresta min fader, ge mig lofven
till fiskarstranden få gå.

5. Min lofven, min lofven den hafver du nog,
min lofven den kan du nog få.
Väck upp din yngsta broder
ock bed honom med dig gå.

6. Min broder han är ju ett så litet spädt barn,
ock af hjärtat jag har honom kär;
men intet han kan lindra den sorgen,
som jag uti mitt hjärta bär.

7. Min lofven, min lofven den hafver du nog,
min lofven den kan du nog få.
Väck upp din yngsta syster
ock bed hänne med dig gå.

8. Min syster hon är ju ett så litet spädt barn,
ock af hjärtat jag har hänne kär;
men intet kan hon lindra den sorgen,
som jag uti mitt hjärta bär.

9. Min lofven, min lofven den hafver du nog,
min lofven den kan du nog få.
Väck upp din kära moder,
ock bed hänne med dig gå.

10. Min moder hon är ju min moder så god,
ock af hjärtat jag har hänne kär;
men intet kan hon lindra den sorgen,
som jag uti mitt hjärta bär.

11. Så gick hon sig ned till den sjöastrand,
till sjöastrand hon går,

ock där fick hon se en fiskareman,
som fiskade på böljan blå.

12. Ock se goddag, du redelige fiskareman;
har du några fiskar fått?
Nej, jag hafver fiskat hela denna natt,
men jag har inga fiskar fått;

13. ej mer än en döder konungason,
som hvilade på böljan blå
. . . .
. . . .

14. Flickan tar ringen af fingret
ock kedjan af sin hals:
Allt detta vill jag gifva dig, du fiskareman,
om du för båda liken i land.

15. Så hälsa nu hem till mor ock far
ock till mina syskon små.
Säg, att jag har funnit min käraste vän,
ock vi hvilade på böljan blå.

17. Ock jungfrun hon gångar uppå högande bärg.

1. Ock jungfrun hon gångar uppå högande bärg,
skådar ned i djupan dal;
så fick hon där se ett skepp,
som fullt af grefvar var.

2. Det var den minste grefven,
som uppå skeppet var:
han ville den sköna trolofvade sig,
så unger som han var.

3. Ock han tog ringen af fingret
ock kedjan af sin hals:
Tag den, tag den, min vän,
det är en kärlekspant.

4. Hvad skall min moder säga,
då hon får detta se?

Säg, att du har funnit den
allt uti en grön äng!

5. Att för min moder ljuga
det går slätt intet an.
Hällre tala sanningen,
det är ett kärleksbann.

6. Så månde han bortresa
ifrån sin lilla vän:
Låt ingen dig bortlocka,
till dess jag kommer igän.

7. Men flickan hon var falsker
emot sin kära vän:
när som han var i främmande land,
gaf hon en ann sin hand.

8. När grefven detta fick veta,
så fick han ett annat mod.
Då sadlade han sin gångare grå
ock red dit bröllopet stod.

9. Ock när han kom i salen in,
fick han ett annat sinn.
Så började han att dansa
allt med sin unga vän.

10. Ock när han hade dansat
den långa dans till slut,
så gick han in i kammaren,
slog dörren efter sig.

11. Så satte han sig att skrifva
det långa afskedsbref;
sen drog han opp sitt svärd
ock stack det i sitt lif.

12. När blodet börja rinna
som strida strömmar plä,
då öppnade han på dörren
ock bad skön jungfrun se.

18. Grimborgsvisan.

Denna melodi lärde jag mig i Ronneby sommaren 1885 af fröken Elisabet Gyllenkrok. Hon hade lärt sig den i Oby i Småland, då hon var liten ock roade sig med att åka i hölassen.

Där satt två käm-par en som-mar- - -kväll u- - ti det

grö- -na på nor-dens häll. Stall-brö-der vo- -ro de fö- -ga

räd-de, i järn ock stål gå de stän-digt kläd-de.

I juli 1885 for jag till Ronneby brunn för att sköta min hälsa. Där ordinerades jag att bada gyttjebad hvarannan dag, hvilket jag också gjorde i badhuset nr 1, rummet nr 16. Baderskan i detta rummet kunde flera gamla visor. Hon hette Mari, var fyrtiofäm år gammal, treflig, glad ock språksam. Då hon frotterat mig med gyttja ock tappat varmt vatten i karet, satte hon sig på en pall ock sjöng visan om Härr Peder. Hon sjöng också Grimborgsvisan. Hon kunde en hel mängd visor dessutom.

— »När jag var liten, då var jag glad, sade hon, då kunde jag sjunga flera hundra visor. Jag var så liten ock trind ock röd som en vallmo — ja inte fullt så röd. Ock när jag gifte mig — då var jag tjuge år bara, ock mannen tjugetri, ock ja var så liten, så di trodde inte, att jag var gift. Ock när vi gick te kyrkan, så slogs pojkarna om hvem som skulle bära mia körkeklär — för si på den tiden skulle vi ha körkeklära me oss i ett knyte för att byta om, när vi kom fram. Ja, då var ja gla. Å ja har allri varit ledsen, fast det har varit sorgligt ibland. Ock jag sörjer så mycket för att mannen ligger på lasarettet ock ä fördärfvad för all sin dar kanske. Han har brutit af sej ryggen. Så arbetar di, å så får di dålia kamrater, som inte vill ta i, å så får di all bördan på sej, å så förtar di sej. — Vi har alltid varit

fattiga, fast min far var mycket rik. Han var häradsdommare i Bräkne. Ock min mor hon tjänte där, ock när han dog, så var min mor mycket tystlåten ock blyg så där, så hon tänkte: det får gå hur det vill, men jag säjer ingenting. Ock så fick vi ingenting efter honom — nej inte så mycket som ett öre.»

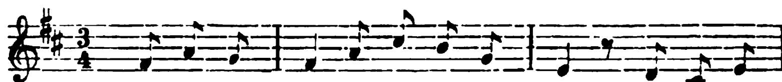
Jag gick hem till Mari en kväll ock tecknade upp visorna. Hon hade just då fått hem sin gubbe ifrån lasarettet. Han låg i sängen ock jämrade sig. Hon var klädd i en treflig hemmaväfd kjortel ock hade en rödrutig schalett på hufvudet. Hon bar in ved ock lade i ugnen för att grädda några brödkakor. Hännes pojke stod på golfvet ock knäckte nötter. Det var i skymningen, ock elden flammade i ugnen ock kastade en röd reflex i taket på den gamla ryggåsstugan. Gubben började gråta.

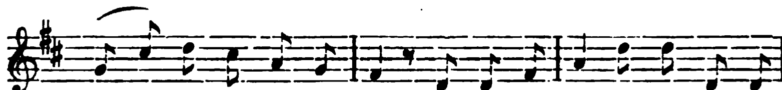
— »Du får inte jämra dig så där, Johannes. Gud hjälper oss nog, sade gumman ock stampade i golfvet med foten för att ge mer eftertryck åt sina ord. Såg du inte i går, hur han hjälpte oss, då vi inte hade respängar åt pojken — han skulle resa till Stockholm för att bo hos sin syster, som var gift med en skomakare där. — Han hjälpte oss, så att pojken fick två kronor af två härrar.»
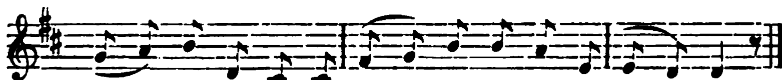
Detta var ett alltför tydligt bevis på försynens existens för att icke göra Johannes svarslös, ock jag hjälpte hustrun att trösta mannen, dels med ord, dels med mera reela saker. Ock hon bad Gud välsigna mig.

19. Kämpen Grimborg.

Orden äro tagna ur ett skillingstryck med titeln: *Twenne utmärkt wackra Wisor. Den Första: Kämpen Grindborg. Det satt twå kämpar en sommarqwäll, etc. Den Andra: Hwad? Hwar? Hur? Nog wet jag hwad jag willa wara etc.* — Carlshamn, tryckt hos E. G. Johansson, 1874. 8 s. 12:o.

2. Men Grindborg hette väl en af dem,
han grep om hornet med fingrar fäm.
Han sa': jag vågar att för min flicka
det fulla hornet i botten dricka.

3. Stallbroder, säg mig en trofast mö,
så röd som rosor, så hvit som snö,
en kungadotter, så skön ock fager,
ock hänne genast till brud jag tager.

4. Min stallbroder, han svarade då,
om du på friarevall vill gå,
en mö jag känner, så skön bland alla,
att hänne vinna lär svårt sig falla.

5. Hon vistas uppå sin faders gård,
inom ett hundrade kämpars vård;
det kostar lifvet att dit sig våga
ock efter jungfrun det minsta fråga.

6. Dit vill jag rida, strax Grindborg skrek,
jag lockas alltid af bardalek.
Ej som små junkrar jag går ock krusar,
ock kärleksyran mig ej mer rusar.

7. Stallbroder, sade den käre vän,
den ditåt far, kommer ej igän,
de borgens kämpar de äro vilda,
ock kungens hofmän ej häller milda.

8. Käre, visa mig vägen blott
till denne konungens hof ock slott.
Ja, Grindborg sade, ja, du skall hafva
den gångarn hvita, som bäst kan trafva.

9. De kämpar redo en midnattsstund
igenom bärgens heliga lund,
en bäck de sågo bland blomstren flöda,
det var ej vatten, men blodet röda.

10. Staketen voro af idel järn,
mot Grindborgs styrka ett ringa värn,

med foten kolfven han sönderstötte,
ock ingen väktare honom mötte.

11. Till jungfruns dörr gick han ensam då,
med järnskodd handske han klappar på:
Statt upp, min sköna, skjut regeln
på dörrn, ty annars jag bräcker spegeln.

12. Men jungfrun svarade, stolt ock fräck:
Hvem är den friare, djärf ock käck?
Med ingen ännu jag möte stämde.
Men hännes vrede ej Grindborg skrämde.

13. På dörrn han lade skuldran bred,
så lås ock regel de föllo ned.
Den stolte friaren sig inträngde
ock dörren åter behändigt stängde.

14. Just intet höfvelig han då var:
Statt upp, min sköna, ock var snar,
det måste sig eder nu behaga,
att mina stöflor utaf mig draga.

15. På gyllne stolen han satte sig,
men jungfrun svarade utom sig:
Dina stöflor jag ej draga tänker,
din näsvishet mig för mycket kränker.

16. Den stolte Grindborg sticknade då,
han sprang i sängen med stöflor på.
Hans stora sporrar i denna villa
det vackra täcket rispar illa.

17. Det gick nu genast till kungen bud:
Med makt vill Grindborg sig taga brud,
hos kungens dotter han redan hvilar,
ock till undsättning ej någon ilar.

18. Ock kungen ropte i vredesmod:
Upp, kämpar, gärningen kräfver blod!
I stål er kläden, men passen på tiden,
ty Grindborg är som en björn i striden.

19. De kämpar sprungo i fullt galopp,
ock dörren ville de stöta opp.
När Grindborg hörde på dörren klämta,
han sa: Jag kommer, men vänta, vänta.

20. Han kom som stormen på gränslöst haf,
hvart kämpahufvud han högg utaf;
som gräs af strå, för hvart hugg han gjorde,
straxt ingen mer honom bida torde.

21. Men kort förrän det blef ljusan dag,
de föllo hundrade för hans slag.
Sin stridshäst han till dörren ledde
ock sen till afresan sig betedde.

22. Han tog nu jungfrun i snöhvit hand,
han sade: Kom, följ mig till mitt land.
På sadelknappen han hänne höjde,
ock något motstånd han ej mer röjde.

23. Men Grindborg stannade intet förr,
än han kom framför sin moders dörr.
Där stod nu gumman ock neg ock sade:
Välkommen hem, jag dig väntat hade.

24. Men säg mig, hvem är den unga brud,
som dig nu följer i dyrbar skrud?
Med gyllne bälte ock härrligt smycke,
hon måste vinna all världens tycke.

25. Men Grindborg svarade, att hon är:
En kungadotter, mig hjärtligt kär.
Med svärdet hafver jag hänne tagit
ock hännes väktare nederslagit.

26. På högan loft han följt sin mö,
med hänne ville han lefva, dö:
Han sa till hänne: Vill du min blifva
ock hand ock hjärta åt mig gifva?

27. Jungfrun svarade blygsamt då:
Hvem är som kan emot Grindborg stå?

Min man, min härre det må du vara,
ty du har styrka att mig försvara.

28. Så hölls där bröllop, så dracks ur horn,
ock lurar hördes från väktarhorn. [så!]
Det unga paret till sängs man leder,
när midnatt sig öfver jorden breder.

29. Men kort förrän ifrån östansky
den nya dagen han börja gry,
ett vapenbrak öfver gården hördes,
af hvilken sömnen för mången stördes.

30. En stålklädd hop utaf hofmän stod
kring Grindborgs gård till öfvermod;
in trängde kämpar, som hördes fråga,
om inte Grindborg sig ut tör våga.

31. De sköto på dörren med vapen ock spjut:
Är Grindborg hemma, så skall han ut!
Så ropte hela den vilda skaran,
men ännu hördes där ingen svara.

32. Men Grindborg inom sin vindsglugg låg,
för spjut ock pilar han ej himlen såg.
Han sade: Jag strax ut skall träda,
men annorlunda skall jag mig kläda.

33. Hans unga brud hon var ej sen,
hon krängde stöflorna på hans ben,
kring höften spände hon svärd ock bälte,
sen satt hon hjälmen uppå sin hjälte.

34. Sen steg han ut på trappan bred,
han högg omkring sig på kämpased;
de remnade ock de hjälmar klyfdes,
de stolta hofmän ej mera yfdes.

35. De föllo tusende för hans svärd.
Den leken blef dem helt ömkansvärd,
ock ingen enda sig orkar röra
att rida hem ock budskap göra.

36. Men Grindborg var ej trött, ej feg,
han genast på sin stridshäst steg,
själf så red han till kungaborgen
ock bådar kungen den nya sorgen.

37. Själf steg han in till Hans Majestät,
så golfvet sviktade för hans fjät;
men kungens tjänare stodo bleka,
dem syntes svårt att med Grindborg leka.

38. Men kungen sade blott: Svara mig,
de tappre hofmän jag sände dig,
säg, hvar äro de alla, alla?
Jo, de hvila nu i Valhalla.

39. De ligga många uppå min gård,
den leken blef dem för mycket svår.
Ock kungen ropte: Jag hämd skall taga,
ock hädan skall du ej mera draga.

40. Ock kungen med sina svänners hop,
som svärden höjde med glädjerop,
tillstänger borggårn, dit Grindborg trängde,
ock hastigt sig på sin stridshäst svängde.

41. Hans svärd det blixtrade rundt omkring
i denna hofmäns tillslutna ring.
Ock intet sårad ock intet stungen
han stod allena till slut med kungen.

42. Ock Grindborg såg ut så fruktansvärd,
han blodet torkar utaf sitt svärd;
han sa till kungen: Blott för din krona
ock för din dotter jag dig vill skona.

43. Kungen sade: Du man af järn,
tag du min dotter, blif landets värn!
är bättre jag har dig på min sida,
än för din framgång emot dig strida.

44. Grindborg han red hem, han blef i frid,
ock hvad han gjort det blef därvid,

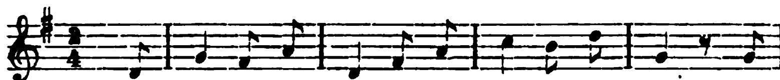
ock ingen fiende sig vågar röra,
så länge svärdet han orkar föra.

Grindborgs sista ord:

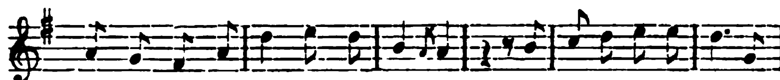
Om allt gick redligt till på jorden,
om endast dygden blef belönt,
om man den andra ej bedrog,
om äran fanns, där äran blänkte,
om mänskan talte, som hon tänkte,
då vore lifvet lyckligt nog.

20. Härr Peder.

Melodin sjöngs raskt ock fort, men med känsla ock allvar.

1. Härr Pe - der han tjän - te på ko - nun-gens gård för

pän - nin - gar, men als in - - ga klä - der. Så li - tet som han åt ock

myc - ket min - dre drack, han sörj - de all - - ra mäst för sin kä - re - sta.

2. Härr Peder han tjänte sin härre uti tro,
han gjorde sin tjänst, som han borde.
Sen bad han sig om lof att få rida ett stycke väg:
Jag har sport, att min käresta är sjuker.

3. För hafver du sport, att din käresta är sjuk,
bed Härren, att han lindrar hännes plågor,
ock att hon måtte få sin hälsa igän,
ock att du finge ro vid hännes sida.

4. Härr Peder han gångar sig åt stallarne in,
där klappar han grå folen uppå länden.

Sen rider han sig i styfva mil fäm,
allt medan de andra de sofva.

5. Ock när han ridet ett stycke längre väg,
där möter han sin käraste broder;
först frågade han till kärestan sin,
ock sedan till fader ock moder.

6. Din käraste ligger uti rösoten sjuk,
en sjukdom som hon ej kan öfvervinna,
hon hafver sina böner beständigt hos Gud,
i himlen där skall du hänne finna.

7. Så rider han ett stycke längre fram,
sen binder han grå hästen med en snara,
sen gångar han sig i sjukstugan in,
han ämnar sig att med kärestan sin få tala.

8. Ock kärastens moder sa till kärestans son:
Nu hörer du klockorna de hvälfva,
nu får du väl hänne bortglömma i ditt sinn,
ock sedan dig en annan utvälja.

9. Nej, om jag skulle söka hela värden omkring
ock äfven uti tolf kungarike,
så vågar jag allrig uträcka min hand
ock säga: Ja här är hännes like.

10. Hännes händer de var hvita, hännes fingrar de var små,
hännes ögon de var blå liksom dufvor;
hännes hår det var lika som spunnet utaf guld
ock därutaf gjort en guldkrona.

II. Nyare berättande visor.

21. En sjöman från staden till Afrika kom.

Ifrån Småland, upptecknad af en flicka på Ränneslätt; meddelad af grefve Karl Gustaf Lewenhaupt, löjtnant vid Smålands husarer. Sångerskan, som kunde en hel mängd visor, isynnerhet kärleksvisor, har haft ett så vekt hjärta, att det småningom blifvit hännes olycka.

1. En sjöman från staden till Afrika kom,
där friar han till en jungfru, ock Sälling heter hon;
hännes tankar var frimodiga, hännes sinne var så gladt,
hon sina ögon fästade allt på en ung sjöman.

2. Det var väl ej för eder, ty det var för en ann,
tro aldrig ni, jag fästar mig vid någon ung sjöman.
Om jag skall trampa fötterna så tunna som ett blad,
så skall jag likväl äga den vännen jag vill ha.
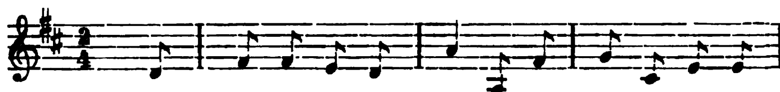
3. När sju runda åren voro ilade omkring,
så föll den snälla flickan i en långsam sjukdom in.
Sin sjukdom fick hon hafva ock draga med sig,
sin sjukdom fick hon hafva till lifvets sista tid.
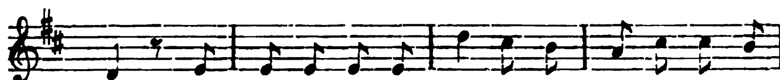
4. Hvar är den doktoren, som skall kurera mej,
ock hvar har jag den ung sjöman, jag en gång har svarat nej?
Tag ringen af mitt finger, tag ringarna de tre
ock gif dem åt den allra den allrakäraste.
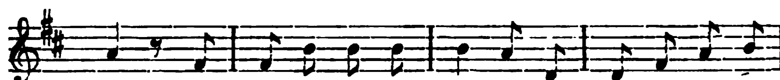
5. När Sälling var döder ock lagder uppå bår
ock åtta raska ungsjömän kring grafven månde stå:
Här hvilar liten Sälling, som förr har varit min,
nu hvilar hon allenast, allenast blott för mig.

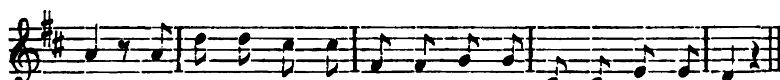
22. Goddag, min sköna flicka.

Upptecknad efter sång af Ida Åstrand, ifrån Loftahammars s:n, Småland.

2. Haf tack, min gunstig härre, jag har en vän så blid,
som hafver varit borta sju år, ja långt från mig.
På honom vill jag vänta ännu i sju år till,
om han igän skull kommå, om han fins mera till.

3. Att vänta uppå honom det lönar icke sig,
ty han är redan döder, som jag försäkrar dig.
Ja han är redan döder ock lagd i graf så våt,
han hvilar på sjöbottnen långt under böljan blå.

4. Ock är han redan döder, som du försäkrar mig,
så vill jag därpå svärja, jag aldrig gifter mig.
Om han igän skull komma ifrån sin resa än,
då vore jag förlorad, som var hans enda vän.

5. Haf tack, min sköna flicka, för trogen visst du är,
nu har jag dig proberat, att du mig håller kär.
Nu är jag igänkommen ifrån min resa lång,
vårt bröllop det skall firas med spel ock dans ock sång.

6. Är du den vännen såte, som jag har hållit kär,
så visa mig det tecken, som därom vittne bär.
Sju år ha dig förändrat, det vet jag visserlig,
kanske du är en skalk ock vill förföra mig.

7. Så drog han vackert handsken utaf de fingrar små
ock visade gullringen, som därom vittne bar.
Då hon den fick beskåda, blef hon så hjärtligt glad,
så att den sköna flickan föll ner ock svimnar af.

8. Så tog han vackra tärnan i famnen upp till sig:
O älskade Karolina, en kyss skall väcka dig.
Hon vaknar ur sin svimnad, stor glädje blef nu af,
ock nya tusen kyssar de sen hvarandra gaf.

23. I staden Strassburg bodde en adelsman så rik.

Orden äro från ett manuskript undertecknadt: *Lagerlunda (nära Eksjö) den 15 mars 1878. K. A. Eriksson.* Melodien är meddelad af grefve K. G. Lewenhaupt.

1. I sta-den Strassburg bod--de en a--dels-man så
rik, på guld ock på pän-nin-gar fanns in--gen ho-nom
lik. Han äg-de blott en dot-ter så dä--je--lig ock
skön, hon äl--ska--de af al--la en sjö-man till sin död.

2. En sjöman har hon älskat, en sjöman vill hon ha,
en sjöman har hon älskat uti alla sina dar.

Så litet som hon spisade ock ännu mindre drack,
hännes hjärta dock djupt sårats för mat hon ej har smakt.

3. En resa till Ostindien den sjöman skulle gå,
ock för den unga flickan stor sorg nu blifva må.
Hon önskar honom lycka ock månget ömt farväl,
men ändock hvilar smärtan så tungt på hännes själ.

4. När sjömannen har hunnit till sin bestämda ort,
till kärestan han skrifver ett bref, som sändes fort.
På hvarje rad han skrifver ock beder ömt sin vän
att honom icke sörja, han kommer snart igän.

5. Maria hon fick brefvet om morgon till sig in.
Hur ljuft att få en hälsning från vännen sin!
Ock guten, som det bragte, ej obelönad gick:
han utaf skön Maria tre speciedaler fick.

6. Maria läste brefvet med glädje ock med tröst,
ock det var mycket fröjdefullt för hännes unga bröst.
Hon ville gömma brefvet så väl som all dess ord,
men fadren kom ock tog det med våld från hännes bord.

7. O, käre du min fader, låt mig den sjöman få!
Ej någon större gåfva du din dotter gifva må.
Om jag ej honom äger, om jag ej honom får,
så gör det mig detsamma, hvart jag i världen går.

8. Nej, om han ock den endaste sjömannen här var,
tro aldrig, att du honom till din äkta make tar.
Först vill jag honom dräpa ock sen dig skänka bort,
en annan har förfrågat ock har mitt ja sen fått.

9. Men några år därefter kom det ett skepp till land,
hvarvid den grymme fadren strax ilar ned till strand
ock bjuder den sjöman i ensamt rum med sig.
Han följer, men ej tänkte, han mista skull sitt lif.

10. Hör nu, min unge sjöman, säg om ni ej är den,
som har förfört min doter ock spelar hännes vän?
Jag vill på Er ej hämnas, tro mig jag säger sant,
så vida ni mig lofvar att rymma från vårt land.

11. Nog är jag väl den sjöman, er dotter älskat ömt;
men hänne att förföra jag ens ej aldrig drömt.
Hvad vi tillsammans talat, bör icke ses med hån,
hon är i mina tankar ock går ej därifrån.

12. Den rysansvärde fadren nu tänderna hopskar
ock tager fram den knifven, han inom rocken bar:
den sänker han i bröstet uppå den sjöman god,
gick ut ock stängde dörren, låt en simma i sitt blod.

13. Nu gångar han direkte till kära dottern sin:
Kom, älskade min dotter, får du se vännen din;
nu får du hålla bröllop med kärasten så fin,
ock blod får du i bägaren i stället för sött vin.

14. När dottern såg, att fadern var nedstänkt med blod,
då bleknade hon hastigt, men fattar ändock mod.
Hon ser sin älskling falla, ser blodet spruta varmt,
tar knifven oförfäradt ock gömmer vid sin barm.

15. O, stränge fader käre, nu sista bön från mig:
lägg mig i sjömans kista, lägg mig vid sjömans lik!
Nu sörjer jag ej mera för vännen min så öm
ock slutar mina dagar så ljuft som i en dröm.

16. När som den unga flickan de orden hade sagt,
så tar hon fram den knifven, hon uti barmen lagt.
Den sänkte hon i bröstet, sjönk ned vid sjömans lik,
ej fadren det kan hindra, hur fort han hastar dit.

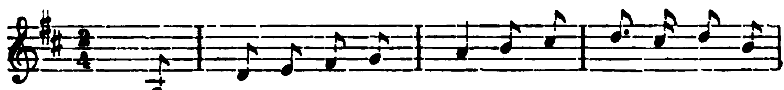
17. Till Strassburgs sköna kyrka de döda fördes hän,
låg klädda uti silke, som kungen skänkte dem.
På deras armar syntes det skära silket rödt,
att ingen kunde säga, hvaraf de hade dött.
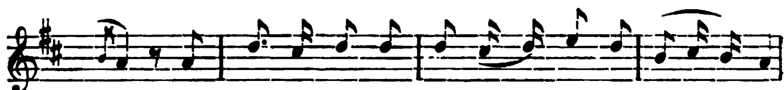
18. Bak kistan syntes fadren med knifven i sin hand
att skämmas ock bli straffad med galérslafvens band.
Må händelsen bli varning för hvarje hjärtlös far,
ej neka sina döttrar att få den de vill ha.
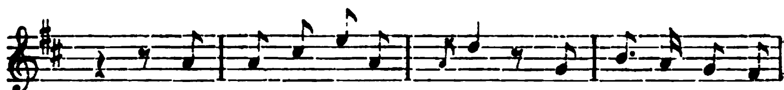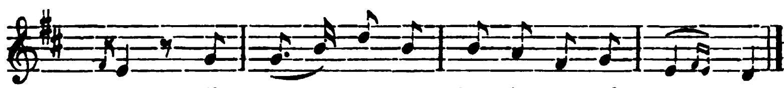

24. En visa vill jag sjunga från norra Sverges land.

Under min vistelse på Spetsbärgen 1882—1883 sjöng expeditionens läkare, doktor Richard Gyllencreutz denna visa.

2. Han gick sig ut en aftonstund, så glader i sitt sinn,
att sig med andra gossar att förnööja.
Han ville till sin vään
ock gaf sig ner till sjöön
ock båten ifrån straanden han loossar.

»Sedan var det sju eller åtta verser, men jag mins inte mer än den sista, som lät så här:»

7. Så tog han sig en krita ock skref i båtens stam:

»Då har han sprungit ner i båten, ock de andra stå på stranden, ock skriker:»

Jag orkar ej i världen längre lefva.
Min vän nu döder äär,
ock satan tar min sjääl.
Ock sedan han i hafvet sig kastar.

Gyllencreutz meddelar vidare: »Det är inte sista versen, ja det är visst åtta, tio verser. Jag lärde mig den af Tibell, en kringresande aktör, som reste kring ock sjöng visor, en gammal försupen. Han

hade varit bra aktör förut, men nu var han alldeles försupen. Han sjöng **En skräddaregesjäl** ock snickarvisan. Då fick han slag, då när han skulle sjunga snickarvisan — skulle härma sågen då: kurrr kurrr kurrr, då skulle han göra en sån förbannad kraftansträngning. Då fick han slag, dog knall ock fall på scenen. Ock så den där **Der kaiser ist gross**, den kunde han sjunga med passion riktigt, då var de alldeles i förtjusning. Ja jag vet knappt jag haft så roligt. Jag hörde honom i Uppsala där två gånger. Första gången var vi bara tolf stycken. Jag hade aldrig hört talas om honom, då, att det skulle vara något, men tänkte jag skulle gå dit. Vi söp med honom, bjöd honom på punsch. Ock andra dan, då hade han fullt hus. — Ja han hade en massa visor, han kunde, den där.»

25. Det bodde en härre vid Hamborga bro.

Ifrån Östergötland, Stora Åby socken (Johan Brodd).

1. Det bodde en härre vid Hamborga bro ock bro,
han hade en doter så hulder ock så tro.
Så kommer där en seglare sjöman till land
ock frågar sköna jungfrun, hvem hon ska ha till man.

2. Sjömänner har jag älskat, sjömänner vill jag ha,
en sjöman vill jag äga, tils dess jag läggs i graf.
Den sjöman, du har älskat, den kan du aldrig få:
i morgon vill jag låta den sjöman ihjälslå.

3. Om morgonen helt bittida då sjöman skulle gå,
allt utanför dörren där fadren månde stå,
så drar han ut sin sabel ock stack i sjömans bröst:
alltså har sköna jungfrun förlorat all sin tröst.

4. Ock jungfrun hon tager ett förgiftigt glas vin,
ock detta vill hon göra för kärasten sin:
Ock lägg mig i hans kista ock sedan i hans graf,
så hvila vi tillsammans allt intill domedag.

5. Gud nåde ock Gu tröste de föräldrar ock fäder,
som nekat sina barn till att ha eho det är.
Det har jag fått erfarit uppå min ålderdom,
jag nekat har min doter att taga en sjöman.

26. Det var en lördagsafton den tjugonde april.

Upptecknad efter sång af en piga från Dalsland i Stockholm; meddelad af dr Olof Örtenblad.

1. Det var en lördagsafton den tjugonde april,
vi hade samlats ynglingar tillhopa.
Vi tänkte ock de skulle då roga sig en stund,
men det tog ett sorgeligt slut.

2. Det var ock en flicka som hade sig en vän,
som hon tänkte kalla för sin.
Men alla falska tungor de rådde hänne till:
I det förbundet kan du aldrig gå in.

3. När leken den var ändad ock glädjen var gjord
ock dagen begynte att gry,
då tänker den flickan på hemvägen gå,
men hon visste, hur illa det blef.

4. Ock fadren han talade till drängen så:
Jag tager dig till godo ej an;
tänk aldrig, att du får min dotter till brud,
därpå har du aldrig min hand.

5. Ock flickan hon gick efter ock lyssnade uppå
de orden, de gåfvo hvarann.
Ock sorgen tog flickan i hjärtat så hårdt,
att hon lemnade allt ur sin hand.

6. Ock modren hon vänta, till dagen blef ljus,
ock als ingen flicka kom in.
Då sökte de på vatten ock sökte de på land,
men slettes ingen flicka de fann.
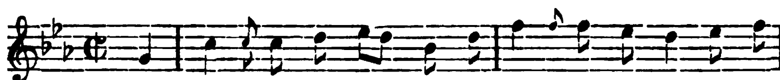
7. När som några veckor voro gångna förbi,
då sändes af Gud upp en storm;
då kommer den flickan på vassbrynen upp,
som förr hade legat på djup.

8. Med tårefulla ögon fick han då se sin dotter,
sin dotter, på vattnet hon flöt.
Ock hören i föräldrar, som barn månde ha,
förneka inte barnen att ta den de vill ha.

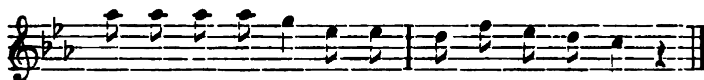

27. Ock bittida en morgon en ungersvän gick ut.

Meddelad af studeranden Hilding Sandström af Norrlands nation i Uppsala; ifrån Ångermanland, Nordingrå socken. Melodien säker.

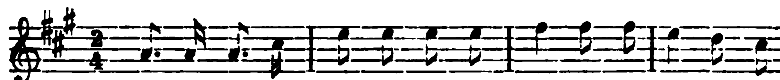

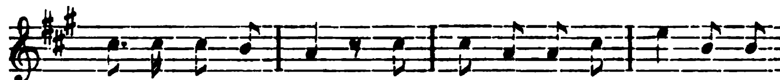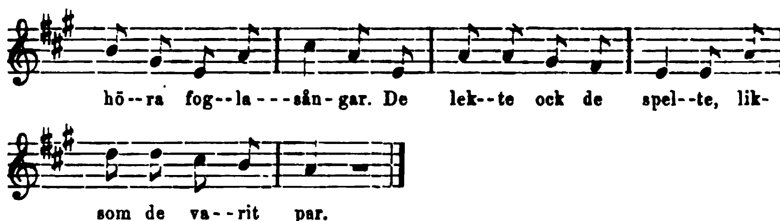

28. Förstingens en morgon innan solen rann opp.

Upptecknad efter sång af studenten Alfred Thorsén, sedermera filosofie kandidat; ifrån Fjärdhundra i Uppland. Melodien osäker.
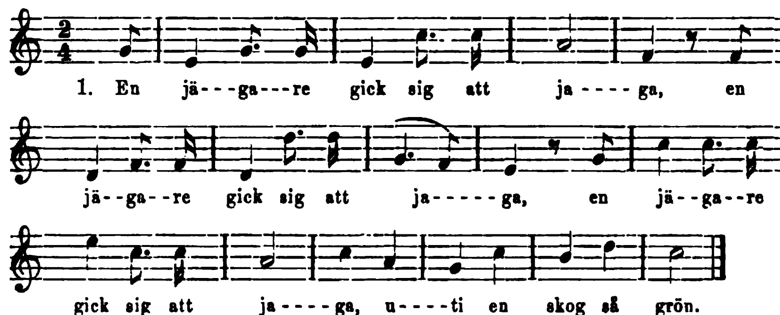

2. Det var en söndagsmorgon, innan solen rann opp,
en skön jungfru gick ut:
hon sig i lunden gångar
att höra lärkan sjunga
ock turturdufvan kuttra med makan i sitt bo.

3. Ock jungfrun hon gångar sig i kammaren in
ock slöt dörrigeln till.
Där ordnade hon locken
ock kammade den svarta
ock tittade åt fönstret, om jägarn syntes till.

29. En jägare gick sig att jaga.

Ord ifrån Uppland, Torstuna, efter studeranden Alfred Thorsén; melodien ifrån Ränneslätt, upptecknad af grefve Karl Gustaf Lewenhaupt.

2. Då mötte han en jungfru,
så fager ock så skön.

3. Hvarthän du sköna jungfru,
här uti skogen grön?

4. Jag skall gå till min fader
långt bort i skogen grön.

5. Där vill jag blommor plocka
ock binda kransar af.

6. Hvem skall de kransar hafva,
som du där binda skall?

7. Dem skall min käraste hafva
allt uti skogen grön.

8. Då drog han af sitt finger
en ring af guld så röd:

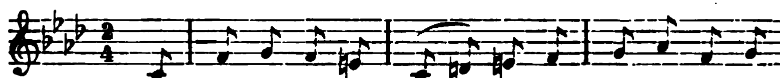
9. Nej aldrig tar jag ringen
här uti skogen grön.

10. Se solen glimmar vackert
ock lyser gren ock blad,
Hvi skulle jag bedraga
min käraste så glad?

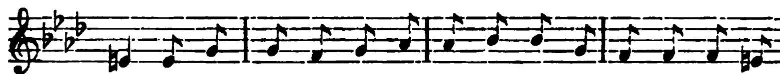

30. Det var en lördagsafton jag skull gå sta å frie.

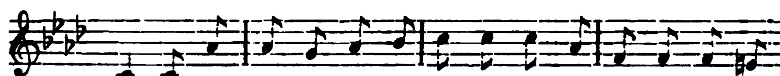
Upptecknad efter den 18-åriga flickan i lönnkrogen utanför Uppsala, som sjöng om slottet uppå Amsterdam.

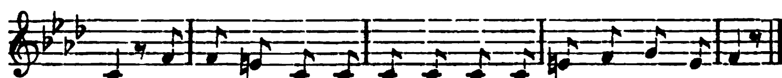
1. Det var en lör-dags - - - - af - - - ton jag skull gå sta å

fri - - e, då blef jag hem-ma sit- tan - des till kloc-kan sla - - git

ni - - e. Det var så ondt i vä - dret, ock det blå - ste kal - - lan

2. Då knappa jag på dörren med rallarstafven min:
Ock är du rätta gäntan min, så släpp mig genast in.
Ock hafver du mig uti tankar ock sinn,
så knäpp då på dig kjortelen ock släpp mig genast in.

3. Nej packa dig på dörren, du din gamla fyllestrut,
jag lider ej att höra på din sladderrika trut.
För jag hafver sport, att du är en dålig karl;
jag är en bra mans gänta, ock dig vill jag inte ha.

4. Men är det nu ditt allvare, att du besinnar dig,
tjo säj alleri nånstin, att du vill bli min kärj.
För vill du inte hafva mej, så får du blås mej bak,
för jag har gått till bättre gäntor, men aldrig lågat bra.
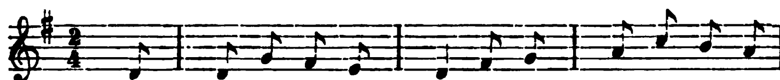
5. Ock flickan gick på golfvet, hon torka sig ock gret:
Gudnås mig arma flicka, som inte bättre vet.
Jag kan väl vara vännen nu så väl som förr,
bara du vill äkta mej, så vet jag hvad jag gör.
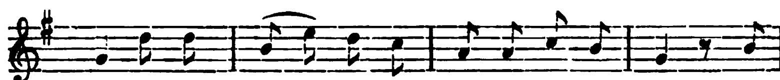
6. Ock flickan hon var snäller, hon var int att klage på,
för gossar är hon kär ock kär, hon har ej ondt om schå,
för i fjussan är hon flinker, ock på ängen är hon rask,
ock i sängen är hon fri ock bra, ock det är ingen last.
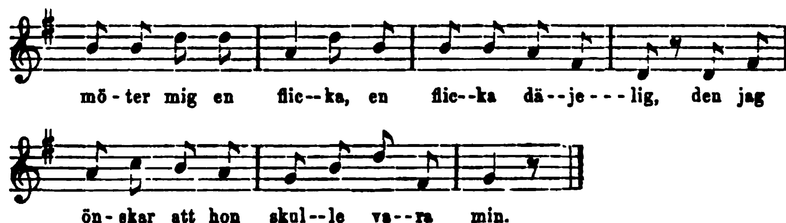

31. Det var en lördagsafton.

Upptecknad efter sång af baderskan Maria Andersson i Ronneby.

2. Jag hälsade god afton, hon sade: Tack min vän,
hvart ämnar du att resa här i kväll?
Jo jag skall gå åt lunden ock höra foglars sång
ock uppsöka mig en fulltrogen vän.

3. Den vännen kan du glömma i sällskap full med mig,
här växer vackra blommor ock gräs.
Men uppå denna vägen där vandrar mycket folk,
ock det mästa är af kärleks förbund.

4. Se månen under himmelen i vattnet speglar sig
ock i molnen sig undangömma kan,
det var en vacker flicka, som hvilat i min famn,
men jag vågar ej att säga hännes namn.
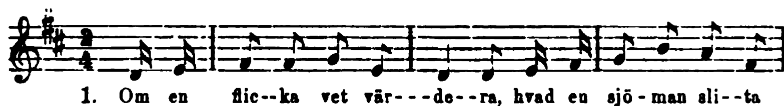
5. Se solen under himmelen hon glansar sig så klar,
när vi åt lunden gingo ut.
När vi åt lunden gingo, då var vår vänskap slut,
nästa söndag så har den tagit slut.

III. Lyriska visor.
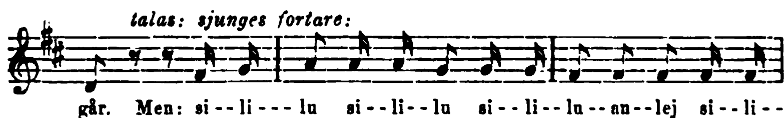
32. Om en flicka vet värdera.
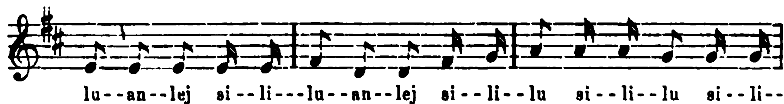
Sjömansvisa, meddelad af löjtnant v. Konow.
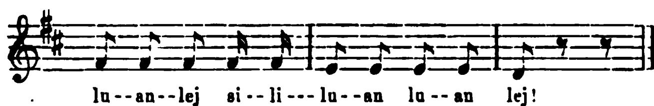

2. Knappast han sin vakt har slutat
trött ock våt i hvarje lem,
knappast han i kojen lutat,
förn det ropas rejs rejs ut:
Men: sililu sililu sililuanlej sililuanlej sililuanlej,
sililu sililu sililuanlej sililuan luan lej!

33. Uppå jordenes rund.

Upptecknad på Ränneslätt af en flicka; meddelad af grefve K. G. Lewenhaupt.

1. Uppå jordenes rund
har jag haft mig en stund
blott förnöjsamer ock säller med dig —
jag har träffat en vän,
som jag älskar visst än,
men vi träffas visst aldrig här mer.

2. Men hvad kommer det sig af
uppå stormande haf,
att jag aldrig så lycklig kan bli?
Ja det är kärlekens eld,
som så brinner i mig,
men omöjligt att få dig till vän.

3. Ack så treflig den tid,
då jag fick gå till dig
ock små stunder fick hvila i din famn.
Men nu är tiden förbi,
ock jag ensam får bli,
men i drömmen så hvilar du hos mig.

4. Ack så treflig den lott,
om jag ägde dig blott,
men omöjligt att få dig till vän.
Men är du trogen mot mig,
blir jag lycklig med dig,
lilla fogel, så glad sjunger du.

5. Ock mitt sorgbeklämda bröst
har ditt mod fattat tröst,
men Gud han är nådig ock mild.
Han hoppassar oss nog
i en sällare värd,
om omöjligt att få dig till vän.

6. Men när min trogenhet tar slut
ock i dödens minut
ock den skiljes jag med lugn härifrån,
ock sen gjuter tröst
i mitt ålderdoms bröst,
ock sen finner jag lugn åt min själ.

34. Ett bref jag ämnar skrifva till dig, min lilla vän.

Ifrån Ränneslätt, upptecknad af samma flicka.

1. Ett bref jag ämnar skrifva till dig, min lilla vän,
men kan hända att det är dig emot,
för mången har jag älskat ock mången har jag haft,
men dig endast jag hållit så kär.

2. Gossar finnas öfver allt, men inga till att tro,
för stor falskhet uti deras hjärta bor.
Ja du har talat falskhet allt intill denna stund,
ock därföre så slutas vårt förbund.

3. Ock gossen som är riker ock många pängar har,
se han hafver ett så underligt försvar.
Ja han kan vara lycklig, ock han kan vara glad,
han får taga hvilken flicka han vill ha.

4. Men flickan som är fattig ock inga pängar har,
se hon lefver likså lyckelig ock glad.
Lik foglarna på kvistarna de bygga sina bo,
ock i skogen där hafver den sin ro.

5. Nu får jag afsked taga af dig, min lilla vän,
ock för sista gången räcka dig min hand.
Vi får väl en gång träffas på stora källaren
med de glas ock buteljer i vår hand.
Vi får väl en gång träffas hos Gud i himmelen
med palmer ock kvistar i vår hand.

35. Nu får jag resa bort till ett främmande land.

Upptecknad af samma flicka på Ränneslätt.

1. Nu får jag resa bort till ett främmande land,
nu får jag afsked taga ock räcka dig min hand.
Adjö med mina vänner, som hållit mig så kär,
nu får jag bjuda eder det ömmaste farväl.

2. Jag är en fattig yngling vid två ock tjugu år,
som nu skall ut att vandra i denna värd så svår,
där ingen räcker handen, där ingen hälsar mig.
Nu får jag ensam vandra på den sorgbeklädda stig.

3. Jag haft en huldan fader, som varit mitt försvar,
men nu så är han döder ock lagder uppå bår.
Nu får jag stå vid grafven ock fälla mången tår,
nu får jag ensam vandra liksom ett villadt får.

4. Jag älskat har en flicka uti min ungdomstid,
den flickan var ej trogen, hon öfvergifvit mig.
Hon har från mig borttröfvat all glädje ock all tröst,
jag önskar att jag vore i grafven nedergömd.

5. Den flickan var som liljan uti sin ungdomstid,
hon blomstrade som liljan för mina ögon blå;
men i sin bästa fägring så föllo bladen ner,
ock jag kan aldrig finna en sådan lilja mer.

6. Nu är jag lik en fogel uti den gröna lund,
jag har ej någon människa att tala med ett ord;
men om jag hade vingar lik dufvan uti lund,
så skulle jag mig svinga långt fjärran härifrån.

7. Nu får jag afsked taga ock bjuda er adjö,
jag vill ej längre lefva, nu vill jag endast dö;
men jag är icke värdig att skiljas härifrån,
ty mina sorgedagar kan blifva många än.

36. Med ängslan, sorg ock stort besvär.

Ifrån Ränneslätt i Småland.

Sista versen:

En dag är som en vec-ka lång, en månad som ett år,

ock jag får fäl - - la mången tår, om jag dig al-drig får.

1. Med ängslan, sorg ock stort besvär
jag mig en visa gör,
som gömmas bör hos dig, min vän,
intill den bleka död.

2. Gud nåde dig, om du falsker är
ock har en annan kär.
Jag liknar dig vid vilda djur,
som uti skogen är.

3. Men den som har en trogen vän,
en vinning hafver han nog,
den skattar jag långt sällare
än falska människor.

4. Som solen uppå himmelen
hon längtar till sitt rum,
så gör ock du ock jag min vän
hvar timma ock hvar stund.

5. Som stjärnorna på himmelen
de para sig par om par,
så gör ock du ock jag min vän
uppå vår bröllopsdag.

6. Kom lossa bojorna af mig,
som fängsla hjärtat mitt;

men gör du icke själfver det,
blir jag ej sorgen kvitt.

7. Din kärlek liknar jag vid snön,
som faller i april:
när den går bort, så vill jag dö,
jag vill ej mer va till.

8. En dag är som en vecka lång,
en månad som ett år,
ock jag får fälla mången tår,
om jag dig aldrig får.

37. O du min vän, som står i blommans fägring.

Ifrån Småland; upptecknad af samma flicka på Ränneslätt.

1. O du min vän, som står i blommans fägring
liksom en ros, den nyss upprunnen är,
tag mot en rad, som tecknas af en yngling,
som nu för dig sitt namn ej nämna vill.

2. Nog vet jag, att jag är af dig förskjuten,
men hvarför de vet nu inte jag.
Lång som en månad blifver nu en timma,
lång som en vecka blifver nu en dag.

3. Hvad är mitt brott, hvad har jag mot dig brutit,
män jag så hårdt skall straffas utaf dig?
I grafvens rum jag önskar vara sluten,
ty endast där fins tröst ock ro för mig.

4. När du hör klockan sista slaget klämta,
då får du veta, att jag kämpat ut,
gå till min graf ock där dig litet hämta
ock där på kullen några tårar gjut.

5. För kom ihåg, när som du kom så gärna
till mig, o mig uti min öppna famn,
då glad du var, när du i mina armar
fick sluta dig ock hviska fram ditt namn.

6. O du min vän, jag vet du det har varit,
jag vågar dig ju ännu kalla så,
fast mina tankar långt från dig har farit,
ej desto mindre hos dig vara må.

38. Högaste himmel ock fallande jord.

Ifrån Småland, Loftahammars socken (Ida Åstrand).

1. Hö - - ga - - ste him - - mel ock fal - - lan - - de jord, det
ko - star för en yng - ling att lef - - va här på jord, att
lef - - va här på jor - den ej ro - - ligt va - - ra må, att
äl - - - ska den vän - - - nen man al - - drig kan få.

2. Att sätta tro till gossen det lönar icke sig,
de älska flickor alla, det tror jag visserlig.
De lofva ock de säga, att de uppriktig är,
men stackars den flicka, som trohet till dem bär.

3. Det roade visst dig, hvar gång du gick till mig,
allt med den stora falskhet du talade till mig,
du talade så vänligt, men tänkte icke så,
ty när jag vände ryggen till, så lo du därå.

4. Om dagen i mitt arbete är du uti mitt sinn,
om natten då jag sofver, då är du i min dröm.
Om morgonen när jag vaknar, hvem saknar jag då?
Jag saknar lilla vännen, jag långt är ifrå.

5. Dina rosenröda kinder, dina ögon så blå
hafva lagt uppå mitt hjärta en börda så tung.
Den bördan får jag hafva ock draga för dig,
så länge blodsdropparne ä varma uti mig.

6. Du tänker uppå pänningar, på silfver ock på guld,
du får visst intet annat än trenne skoflar mull,
du får visst intet annat än blott en svepeduk
ock fyra tunna bräder att hvila i till slut.

7. Ett svekefullt hjärta får aldrig se Gud,
det hafver jag läst i mitt åttonde bud,
dina ögon måste höra, dina ögon måste se,
att aldrig mitt hjärta varit svekefullt mot dig.

8. Ack om jag hade vingar som dufvan i grön lund,
då skulle jag mig svinga så högt upp i lund
att tala få med dig;
men nu är du bortrester så långt ifrån mig.

39. Till en gosse.

Ur Ida Åstrands visbok.

1. Äger jag ditt hjärta, så äger du mitt åter,
så länge Gud oss lefva låter
i denna falska värd.

2. Ja ingen sorg min själ skall trycka,
blott jag vet, att du är min;
ja all min kärlek dig tillhör,
din jag lefver, din jag dör.

3. De äro flydda dessa stunder,
då sällheten hos dig jag fann.
Du lemnar mig, men hoppet hviskar,
att du mig ej förglömma kan.

4. Fast ödet grymt oss hota vill,
men minnets fackla klar skall brinna,
tils vi hvarandra återser.

5. När jag skall dö ock lemna
mitt hjärta älskat här,
jag hastar till mitt rätta hem
ock till min Jesus kär
ock väntar där min vän,
mitt hjärta gläds att snart få se min vän,
o hvad fröjd.

6. Med minnet af en vän
dig något nöje gifvit,
så glöm då aldrig den,
som dessa rader skrifvit.

7. När allt är tyst vid midnattstid
vid månens klara ljus,
jag suckar, längtar efter dig,
men hör blott vindens sus.

40. Till en otrogen gosse.

Ur Ida Åstrands visbok (med behållen stafning).

1. Hassta ej uti ditt val,
Tro ej falska tungors tal,
Kärleken er stark som döden,
Dygdens väg är smal.

2. Då jag mitt i mörka skogen går,
Tänker jag på vännen som jag aldrig får.
Hjertat börjar slå,
Aldrig kan jag glömma den jag en gång hållit åf.

3. Min hand är trög, mitt hufvud stumt,
Mitt öga är af sömnen tungt.
O att det ej bättre blifvit,
Ursäkta hvad jag skrifvit.

4. O Axel, Axel, detta hjerta,
Det ville klappa blott för dig.
O kände du den bittra smärta
Du skulle aldrig glömma mig.

5. Får du en vän som har dig kär,
Var honom huld, var honom när.
Intill din död var lilla vännen trogen.

41. Till en falsk gosse.

Ur Ida Åstrands visbok.

1. O gosse, du som ej af kärlek brunnit,
tag mot ett ord ifrån ett krossadt bröst.
Men kanske om en vän du redan funnit,
så svik ej den intill din lefnads höst.

2. Men kom ihåg de många glada stunder,
som jag förut med dig framlefvat har,
då arm i arm vi gick i blomsterlunden
ock blott små foglar därtill vittne var.
Men kom ihåg en gång, då du skall svara,
hur du i värden handlat har.

3. Ock jag har trott, att ditt hjärta var ett tempel,
där hvarken svek eller falskhet uti bor,
men det var för mig ett lärande exempel,
att det var ditt fulla allvar, att du ville mig försmå.
Men ett är det jag dig vill säga, att jag dig allrig får,
att det är ingen gosse som mer behagar mig.

42. Sjömanshustrun till sin lilla son.

Ur Ida Åstrands visbok.

1. O bed för din fader, som kastas omkring
på stormande hafvet därute.
Guds änglar kring honom en strålande ring
i mörker ock faror så slute,
att han må stå trygg midt i bruset.

2. O bed för din fader, ty Härren har sagt,
att han våra böner vill höra.

Ock Härren har vilja, ock Härren har makt
att vi än bedje det göra.
Den trösten vi vilje ej glömma.

3. Ja hjälp oss, vår trofaste Härre ock Gud,
ock värdes oss nådigt bevara,
gör vinden ock vågen jämväl till ditt bud
ock rädda ur nöd ock ur fara
de dina, hvarhälst du dem finner!

»Detta är af sjömanshustrun diktadt en dag, då hon satt hemma med sina små barn ensam ock tänker på sin man, som skulle vara ute ock slita ondt på det brusande haf.»

43. En sjöman är så litet estimerad.

Ur Ida Åstrands visbok.

1. En sjöman är så litet estimerad,
därför han är utaf så ringa stånd.
Han får sitt bröd på hafvet sig förtjäna,
han ser så mången flicka för sitt öga,
men han sin vän dock ej förglömma kan.

2. Här är min hand, här är mitt trogna hjärta,
här är den ros . . . .
. . . .

44. Till en otrogen.

Ur Ida Åstrands visbok (defekt).

1. . . . . fjät,
som jag för din skull trampat, hvad har jag mer för det?
Ja jag har lefvat nog
på detta jordaklot,
jag hafver mist min lilla vän, jag hafver ingen ro.

2. Du hafver mig inbillat till att få äga dig,
men nu så tror jag, att du är sinnad till att öfvergifva mig.
Ja det må bli därvid,
nog sliter jag min tid,
nog får jag mig en annan vän, om jag ej kan få dig.

3. Om du har husen fulla med silfver ock med guld,
så skall du ändå läggas i jordens kalla mull.
Hvad hjälper det dig då,
den dag du skall uppstå,
med alla dina rikedomar, som du förlitar på?

4. Om jag dig ej kan äga, om jag dig ej kan få,
så gör det mig detsamma, hvart jag i världen går.
Du tog mig i din famn,
du räckte mig din hand,
det bandet som vi knöto ej mer upplösas kan.

45. Kärleksvisa.

Ifrån Småland, Vireda socken; citerad i ett kärleksbref till en otrogen flicka.

Farväl, du forna sällhet, farväl du falska vän,
förlåta jag dig kan, men aldrig glömma.
Du hafver mig förskjutit, men jag dig älskar än,
det känner jag på tårarna, som strömma.
Farväl i gröna ängar, farväl du sköna strand!
På dig jag plockat rosor ock knutit kärleks band,
ja far nu väl allt hvad jag håller kärt på jorden!

46. Ock jag är lika nöjder, ock jag är väl tillfreds.

Småland, Järsnäs socken; upptecknad efter sång af gubben Engeström i Singesbo.

1. Jag var väl intet mer än på mitt fjortonde år,
när jag kom bort från far ock mor att tjäna
bland okända vänner i främmande land,
där månde jag min ungdom framyra.
Ock jag är lika nöjder, ock jag är väl tillfreds,
jag rogar mig med flickorna, när tillfälle ges.
Det gör jag uti alla mina dagar.

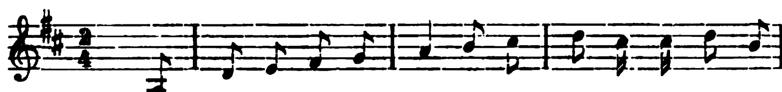
2:dra versen.
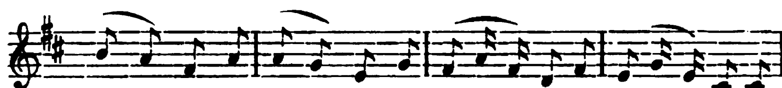
De rö--da ty--ska näj--li--kor om som-ma-ren fins, de
fa--gra--ste ro--sor i-bland al----la, dem lik-nar jag vid
lil--la vän-nen min, som u--ti min håg mån-de
fal-----la. Ock jag är li--ka nöj-der, ock jag är väl till-
freds, jag ro--ar mig med flic--kor--na, när till--fäl--len
ges. Det gör jag u--ti al--la mi--na da---gar.
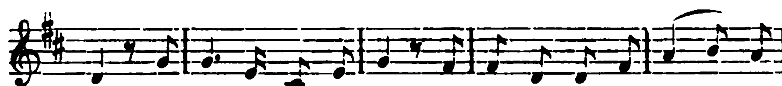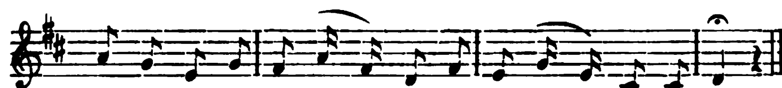

47. Jag är en liten lilja.

Ifrån Östergötland; meddelad af dr R. Gyllencreutz.

2. Ock lycklig är den flicka, som slipper till att tjäna
ock som får vara hemma hos sin goda far ock mor.
Den lotten blef ej min,
jag får nu ta mig fram,
Gud låte mig med äran få bära mitt namn.

3. Men visorna de föra mig så mycket på sin tunga,
Gud gifve att i värden hvaren fick sörja blott för sig.
Jag sörjer blott för mig,
det räcker mig nog till,
ock sedan får jag lefva i värden som jag vill.

48. Sjömannens afsked.

Meddelad af dr O. Örtenblad; upptecknad efter en piga från Dalsland.

1. Adjö farväl för sista gång,
jag afsked af dig tar.
Nu må jag resa bort från dig,
ock du må stanna kvar.

2. Kom ock följ mig ned till strand,
där står min lilla båt.
Sen ger jag dig min högra hand,
ock därpå skiljs vi åt.

3. Kom ock följ mig ned till strand,
där skall du skåda få
likkistan min, den skall du se
med flagg ock vimpel på.

4. Din kind är röd som marmors ros,
din mun är sockersöt.
Hvar gång jag dina blå ögon ser,
hvar blodsdropp i mig rörs.

5. Ditt hjärta likna jag vid snön,
som faller i april,
när den går bort, så vill jag dö,
jag vill ej vara till.

6. Nu svajar skeppet ifrån land
ock det i största hast,
ock rodret tager timmerman —
adjö för sista gång!

49. Jägaren med sin gröna tröja.

Efter en piga från Dalsland, genom Olof Örtenblad (med behållen stafning).

1. Jägaren med sin gröna tröjja, po
i skogen vill han sig förnöjja, po
fast skogen synes hård ock villd, po
men jagaren han är lika milld, po

2. Vi vassen simma gråa änder, po
dit jägarn hagersvärmen sänder
och hunden trogen är och snäll
han bär dem hem till Jägarens tjäll

3. J skogen höres Björnen bruma
de samma mat åt sina ungar
och jägaren villar sig i berjmoras
det blir för jägaren kalas

4. såg du den lilla vitta haren, po
som hoppar bland de täta snara
ock hunden jagar haren fram
och jägaren sänder kulan varm

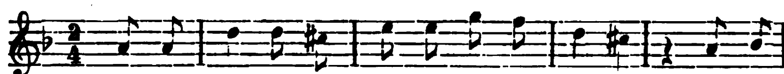
5. såg du den lilla blåa Dufvan
som hoppar på den gröna tufvan
tror du att hon försvarar sig
uti sin oskulld, nej och nej

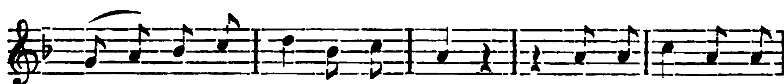
6. Och lärkan med utspända vingar
förjäfves hon i luften svingar
ett skott allt under hennes drill
och sången hörs ej mera till, pom pom.

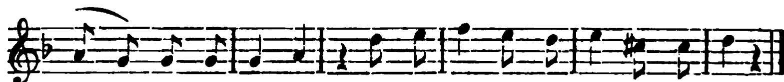

50. I min ungdom det gladde mig att sjunga.

Melodin är upptecknad efter sång af den förut omtalda gumman i Härrhagen, utanför Uppsala. Orden äro efter ett skillingstryck med titeln: *Wisa. (Sjunges som: Huru kan jag wara nöjder.) Upsala, Sw. P. Leffler, 1847.* 4 s. 8:o.

2. Aldrig komma de nöjsamma dagar,
som i nöjen framflutit för mig,
då en vän jag med oro skall sakna
ock med ängslan framlefva min tid.

3. Nu den blomstrande tid är framfluten,
liksom vatten i forsande ström.
Mina år ock min ungdoms dagar
hafva flytt som en tanke ock en dröm.

4. En ros hade jag väl planterat,
hvilken invid mitt hjärta skulle bo.
Men en gång ock sen aldrig mera
den inför mina ögon fick gro.

5. Redan hafver du mig öfvergifvit,
redan du mig för alltid bortglömt.
Ingen vän dig dock värden kan gifva,
som dig nånsin kan älska så ömt.

6. Jag går här ibland stormande ilar,
ock mitt hjärta är utan all tröst,
men jag minnes hvar gång jag fick hvila
så lugn ock så nöjd vid ditt bröst.

7. Kan väl hända den dagen kan komma,
då din ungdom har rasat förbi,
då ditt hjärta med smärta skall ångra,
att du varit så falsk emot mig.

8. Linden grön jag gick ut att beskåda
för att lugna mitt hjärta ock sinn.
Men för mig föll en tanke så svåra,
att förtviflan bevekte mitt sinn.

9. Ingen finns här som mig mera känner,
ty för alla en främling jag är.
Mina ungdomsbekanta ock vänner
är långt borta, de äro ej här.

10. När som jag uppå hemorten tänker,
där föräldrar ock syskon jag har,
jag besinnar, hur mot deras vilja
jag rest bort ock dem olydig var.

11. Detta får jag med tiden erfara,
då åt andra en tjänare jag är.
Jag gick ut till att världen besöka,
hännes falskhet jag nu känna lärt.

12. Kvällen stundar ock solen går neder,
ock mitt nöje det slutas i dag.
Aldrig stundar för mig eller eder
någon säll eller nöjsamer dag.

13. Vill jag sofva eller vill jag vaka,
så vill oro all glädje förta,
då lilla vännen jag för alltid skall sakna
ock med sorgen jag ensam blir kvar.

14. Icke må du dock tro, att jag sörjer
mig till döds, fastän gunst jag ej får,
ty tiden, som allting fördöljer,
han skall säkert ock läka min sår.

15. Sist farväl önskar jag nu att taga
utaf dig, du min älskade mö.
Jag all fruktan ock sorg får fördraga,
tils jag förr eller sent måste dö.

16. Till sitt slut är nu visan beskrifven,
ock mitt namn har jag tecknat därpå.
Gifven akt uppå versernas början,
ni då kunnen allt detta förstå.

»Versernas början» ger Jan Erik Lindkvist som författare.

51. Ömt älskade Leonard Matilda.

Efter ett skillingstryck med titeln: *Trenne wackra Kärleks-Wisor. Den Första: Ömt älskade Leonard Mathilda, etc. Den Andra: Af himlen har jag att förwänta, etc. Den Tredje: Ack! ack! se hur jag är bunden, etc. — Gefle, N. P. Landin, 1850.* 8 sidor 8:o. Författare är A. D. Hummel (se Sv. landsm. VI, s. cxvi).

4:de versen.

Ack Le---o--nard, ack Le---o--nard, hvar är du? Jag
ro--par, men får in--tet svar. Jag tror, att du mig har för--
skju--tit, men hvar-för det vet in----te jag.

1. Ömt älskade Leonard Matilda,
Matilda var trogen ock öm.
Ty knappt någon dag vi varit skilda,
ett år har flytt bort som en dröm.

2. Jag söker uti bärg ock dalar,
jag ropar, men får intet svar;
jag tror, att du mig har förskjutit,
men hvarför det vet inte jag.

3. O Leonard! du satt vid min sida,
du lofvade mig kärlek ock tro.
Mitt hjärta står ej mer ut att lida,
ty sorger ock oro där bo.
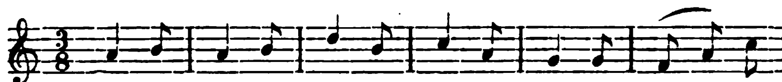
4. Ack Leonard, ack Leonard, hvar är du?
Jag ropar, men får intet svar.
Jag tror, att du mig har förskjutit,
men hvarför det vet inte jag.

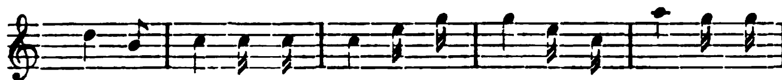
5. Hvad hafver jag olyckliga brutit,
emedan du så hårdt fängslat mig?
Ock om du mig hafver förskjutit,
grym ånger skall jämt följa dig.

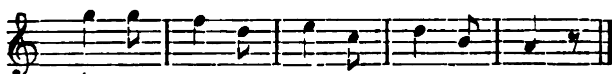
6. Min fader är för länge död vorden,
min moder jag knappt minnas vill,
ock utom min Leonard på jorden
fins ingen jag kan lita mig till.

52. Ack ack se, hur jag är bunden.

Melodi efter samma gumma som nr 50 ock 51; ord från samma skillingstryck som föreg.

2. Men fast det syns mig fåfängt vara,
hvem kan veta, hvad Gud kan ge?
Ty Härren, som så många månd para,
kan väl ge sin hand därte.

3. Hör du, min vän ock ädla flicka,
ett hvad jag vill säga dig:
låt aldrig hjärtat från dig locka,
låt det aldrig bli spordt för mig!

4. Förty du vet, du har mitt hjärta,
som jag fick utaf min mor,
ock därför lider jag stor smärta,
om i ditt falskhet hos dig bor.

5. Dina ögon ha mig bundit,
din gestalt har fängslat mig;
jag stor kärlek till dig burit,
jag kan aldrig glömma dig.

6. Men bädda dig bredvid min sida,
låt mig hos dig sofva få;
då slipper jag all sorg ock kvida,
om jag din kärleks gunst kan nå.

7. Så gå vi oss i lunden gröna,
där alla lindar böja sig;
all älsklingsblad ock blomster sköna
vill jag på vägen strö åt dig.

8. Si här har du högra handen,
här så har du hjärtat mitt,
om jag nån gång mot dig brutit,
glöm mina fel — glöm aldrig mig!

9. Glöm ej en vän utur ditt minne,
som en vördnad för dig bär!
Glöm ej en vän, hvars ömma sinne
som fast i alla öden är!

10. Mins du där vid ekostranden
solen uppå böljan låg:

nog mins jag den första gången,
då vår vänskap början såg.

11. Har himlen så beslutit,
att jag aldrig kan bli fri
från det band jag själf har knutit,
ock det öde jag är uti.

12. Ja, så låt mig tålig vara,
lida hvad jag lida må —
ingen skall mig höra klaga,
hvad som Gud mig lägger på.

13. Ja, ditt namn det vill jag skrifva
ja, just uti älfenben,
ja ditt namn det vill jag bära
i mitt hjärta, tils jag dör.

14. Alla foglar vilja gärna
sjunga glada med stor fröjd;
blir du trogen intill döden,
går din själ till himlens höjd.

53. Af himlen har jag att förvänta den dagen.

Melodi ock ord från samma håll som de båda föregående.
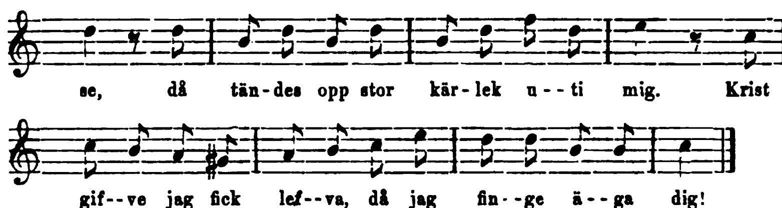
4:de versen.

Mi--na tan--kar de van---ka så vi--da kring värl--den, de

van---ka så vi--da om--kring. Jag ser up-på den

e----na, jag ser på den an---dra, men in---gen har

fal--lit i mitt sinn, förr än jag di--na ö--gon fick att

1. Af himlen har jag att förvänta den dagen,
där solen upprinner så klar,
all nådens kärlek af hjärtat betagen,
ock molnen under himmelen de far.
Ja, solen ock månen lyser opp,
ock löfven de springa ur sin knopp,
ock göken han gal i den högaste topp.

2. Ja vintren är ändad ock sommaren begynner,
då alla blad ock blommor de gror!
Ja, liljan uti lunden under dalen upprinner,
ock dufvan i eken hon bor;
ock lärkan ock andra foglar snäll
de spela uti luften så gäll,
de höra inte upp förr än den mörkaste kväll.

3. Blodet det röres uti alla mina ådror,
ock hjärtat det svider i mitt bröst,
för det jag ej fick äga den lilla förmån,
som jag i min ungdom har hyst.
Men ett är det som grämer mig ändå,
att jag skall höra denna ömkliga låt,
min fader ock moder de hindra mig så svårt.

4. Mina tankar de vanka så vida kring världen,
ja de vanka så vida omkring.
Jag ser uppå den ena, jag ser på den andra,
men ingen har fallit i mitt sinn,
förr än jag dina ögon fick att se,
då tändes opp stor kärlek uti mig;
Krist gifve jag fick lefva den dagen, jag finge äga dig!

5. Ingenting uti världen kan värre lida,
än som jag för din skull har gjort:

dina ögon de skina som lampor så klara,
ock jag skrifver brefven så fort.
Men ett är det som är inom mig själf,
att jag skall taga afsked ifrån den,
som jag uti världen har utvalt till min vän.
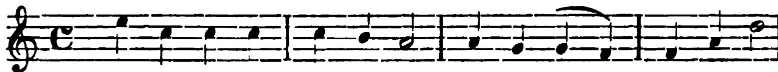
6. Jag önskar dig godt af himmelens nåde,
som daggdroppar faller af strå!
Jag önskar dig allsköns välsignelse ock nåde,
som vattnet i bäckarne små!
Bevara din ära fullväl,
det beder jag af hjärta ock själ,
ock önskar af höjden dig alltid må gå väl.

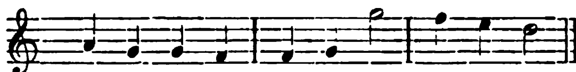
7. Jag slutar min visa ock bjuder adjö!
Haf tack för hvar kärleksminut,
som jag hafver njutit utaf dig, min vän,
jag önskar dig ett godt slut.
Mina ögon de rinna uppå mig,
när jag skall taga afsked ifrån dig.
Adjö lilla vännen, glöm aldrig bort mig!

54. Har du pängar, har du gull.

Ifrån Uppland, Torstuna socken (Alfred Thorsén). För melodiens riktighet kan ej ansvaras.

2. Jag har ett förnöjsamt sinn,
det är rikedomen min,
det är bättre än pänningar ock gull.

3. Förr ska flaskor ock glas
gå i kras på kalas,
än att jag med nån girighet dras.

55. Jag vet en äng så frisk ock grön.

Andelig visa, sjungen af en gammal piga, »Jungfru Margret», i Uppsala.

Jag vet en äng så frisk ock grön, där mor-gon-
dag-gen strå-lar skön, där Sa-rons lil--ja u--tan fläck
står vid den kla-ra vat-ten-bäck, ock bu-gar för en
himmelsk vind sin oskulds hvi--ta kind.

56. Ensam i skuggrika dalen.

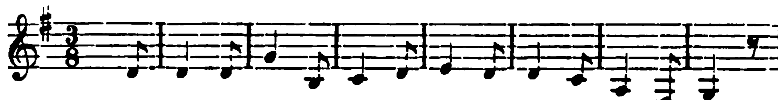
En madam i Uppsala sjöng denna visa för mig, liksom de båda följande.

1. En-sam i skugg-ri--ka da-len tätt vid den sval-lan-de ström
bod-de be--fri--ad från kva-len Fin-gal han hör-de så ömt.

2. Så gick han vid bäcken den klara,
tätt invid liljornas bädd.
Världen för honom tycks vara
blott utaf kärleken klädd.

3. Täckaste flicka, han sade,
säg, hvem har fört dig till mig?
Jo det har Fingal den glade,
som aldrig kan skiljas från mig.

57. Torsdagen i den fjortonde.

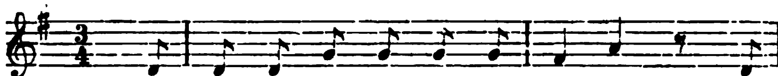

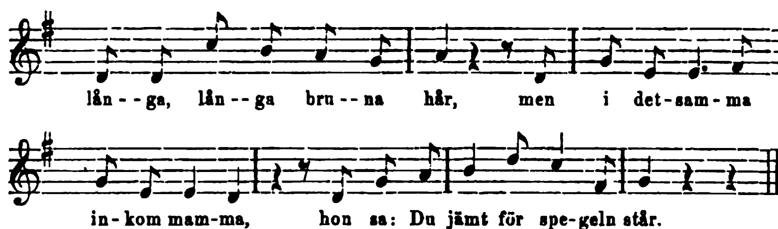

58. Jag stod för spegeln till att kamma.

2. Det tillrades i sköljda dalen
den klara källans silfvertår.
Då tänkte jag: i lugna dalen
jag säkert ensam vara får.

Jag har förgäfves bemödat mig att förstå ordens mening.

59. Med ängslan, sorg ock stort besvär.

Från Uppland, Harbo socken; upptecknad efter en gubbe på Viby härregård.

1. Med ängslan, sorg ock stort besvär
jag mig en visa gör,
som gömmas får hos dig, min vän,
intill vår bleka död.

2. Gud nåde den, som falsker är
ock har en annan kär.
Den liknar jag vid vilda djur,
som uti skogen är.

3. Mitt hjärta har jag gifvit dig,
hvad kan jag mera ge.
Jag är förnöjder med min lott,
fast jag dig sällan ser.

4. Jag får den äran fråga dig,
om du förskjutit mig.
Nu har jag ingen ro ock fröjd
att vänta mer af dig.

5. Så vore jag den sorgen kvitt,
som mig så svåra kvalt,
som kväljer mig, ehvart jag går,
allt intill grafvens brädd.

60. Kärlekens smärta, som mången hafver sårat.

Ifrån Uppland, Vesslands socken; upptecknad efter samma gubbe i Viby som föregående. Gubben påstod, att han kände den som skrifvit denna visa.

1. Kärlekens smärta, som mången hafver sårat,
tänder upp känslor uti våra bröst
ock hjälper oss vår ära att förmera,
att aldrig fara med någon falskhet.

2. Världen han synes väl vara stor ock vider,
men för mig så görs han väl mycket trång.
Det är allt utaf kärlek jag lider,
han fräter mitt hjärta ock gör mig stort tvång.

3. Mins du inte, hvad du lofvade ock sade,
när som vi stodo under himmelen den blå:
du lofte mig, du aldrig skulle svika,
men si nu så har du väl gjort det ändå.

4. Du hafver ditt hjärta med otro beseglat,
jag tänkte du aldrig skulle bryta det opp;
i flera år med falskheten spelat,
ock jag för din trohet har sådant ej förstått.

5. Du söker bland de rike, där finner du din like,
där finner du sällhet i glädje ock fröjd;
men om du sedan saknar Guds rike,
hvad hjälper dig stor rikedom, hvaröfver du får sorg?

6. Jag får nu så här min värld igenom vandra;
oräkneliga stjärnor på himmelen den blå,
så äro ock de suckar ock de tankar,
som ifrån mitt beklämda hjärta månde gå.

7. Men har du fått din like här uppå jorderike,
du söker att föröka din stora rikedom;
men hvarför jag har blifvit öfvergifven,
det våller intet annat än min fattigdom.

8. Jag vänder mig till eder, som villen mig förskjuta,
ack kärestan säg, hvad har jag gjort er emot?
Ni villen mig förföra, må ni göra,
ni bjuden väl till med båd trug ock med hot.

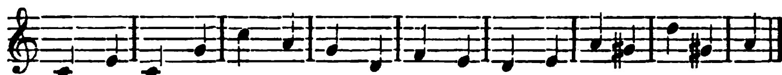
9. Jag vänder mig till eder, som villen mig förföra,
jag nödgas att bjuda det ömma farväl:
jag önskar eder saligheter njuta,
som Härren i himmelen han lofvar ock ger.

61. En däjlig vän har jag utvalt.

En skjutspojke sjöng för mig denna visa på skjutskärran, då jag reste ifrån Hälgbo till Ål (Ål s:n i Dalarna).
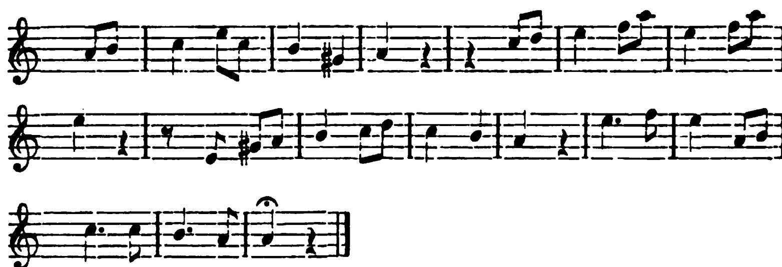

62. Norsk melodi.

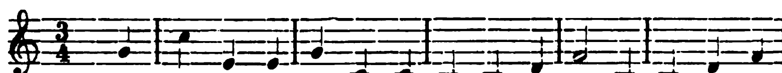
Kocken Oluf Olsen, som medföljde svenska expeditionen till Spetsbärgen 1882—1883, brukade ofta gnola denna visa, under det han diskade. Orden är ej presentabla för det kvinnliga publikum.
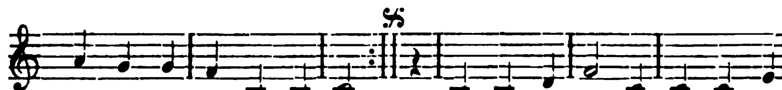

63. Längs ner i viken, där björken står hvit.

Upptecknad efter sång af en säxtonårig flicka, H. S. Boström, från Byarum i Småland.

1. Ock längs ner i vi--ken, där björ-ken står hvit, bland tal--len den
o dit mi--na tan-kar sig i--la i--bland till flic-kan, där

grö--na hon skym-tar, o dit, Skyn-da dig på, i da--len du
bor hon, i vår blir hon min.

få fi--skar i nä--ten bå sto--ra ock små.

Andra versen: D. C. del segno.

2. Ock hyddan hon står där så grön nervid strand,
ock foglarna sjunga för kärlek på land,

ja dit mina tankar de ila ibland,
söndagar styr jag min båt till den strand.
Ljufligt det är
gunga så här,
vaggande båten till den man har kär.
O flicka, du är
mig trogen ock kär,
en gång i världen, men sen aldrig mer.

Eller: en gång i veckan, . . .

IV. Skämtsamma visor.

64. Ock bonden stod på logen.

Ifrån Ränneslätt; meddelad af grefve K. G. Lewenhaupt.

1. Ock bon-den stod på lo—gen ock skul--le le--ga dräng. Så

kom det fram en ral---la--re där, ock han var in--te
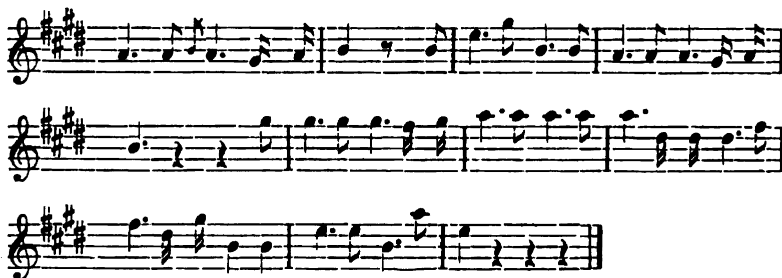
rädd. Tra---la tra-la tra--la--la--la--la--la--la tra--la--la--la--la-

la--la tra--la--la--la--la--la! tra---la!

2. Ock hör du, tjyfvabonde, säg vill du lega dräng,
så skall jag tjäna dig troget ock följa din dotter i säng.
:,: Trala, trala, tralalalalalala tralalalalalala tralalalalala! :,:

65. Soldatvisa.
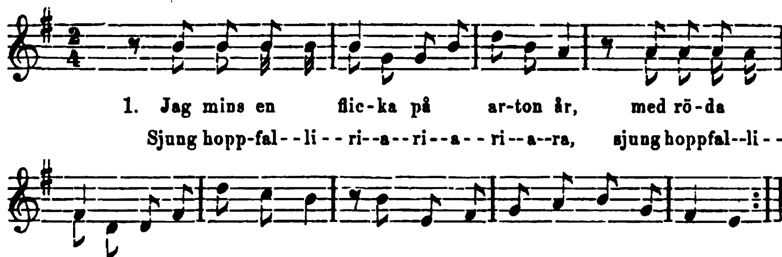
Ifrån Ränneslätt; meddelad af grefve K. G. Lewenhaupt.

66. Jag mins en flicka på arton år.

Ifrån Emådalen i Småland; meddelad af härr Albert Thelander.

2. Visst blef hon gift, fast med en gammal man,
som hade pänningar, men intet ant
som uti brudesäng plär vanka.
Sjung hopp falliriariariara,
sjung hopp falliriariariara,
som uti brudesäng plär vanka.

De återstående verserna äro nästan för ogenerade ock uteslutas därföre.

67. Finsk visa.

Uppteckuad i Singesbo, Järnäs s:n, Småland, efter gubben Engeström.

För a--a svi--ra le--ro--li jo fi--lo--li svat--se--li

ka--ra mun-schö-li oc--kal--be--ta. En fot å spörs spörs spa-ra

körs körs körs den i den schin-schi-ra---bim

schin-pla--ra don må gro dill dan.

»Den visan har jag försökt att lära åt minst tjuge pojkar, men ingen har kunnat lära sig hänne», sade gubben.

Gubben Engeström var en gammal gladlynt snickare. Han hade i sin ungdom varit lärpojke i Jönköping ock hade en stark förkärlek för kopalfernissa. Jag beställde en gång ett par lurar af honom, de skulle göras af furu ock lindas med näfver. Gubben ville nödvändigt stryka dem med kopalfernissa i fogarna, ock då jag ej ville tillåta detta (emedan det icke var nog fornnordiskt), så var det nära, att han ej velat göra dem. Slutligen fick jag dock lurarna, åtföljda af följande bref:

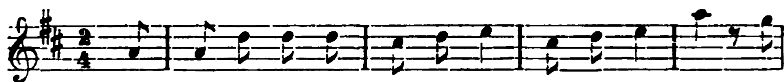
»H. Herr Jyllen sjült.
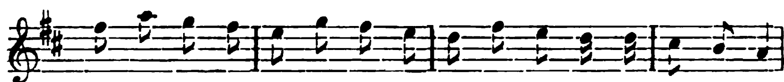
Dessa Instrumänter skall blötas då de skall blåsas, ty de är af Trä ock jistnar i Tort Wäder. Högaktningsfullt C, Engeström. Snickare. Pris: 5: kroner.»
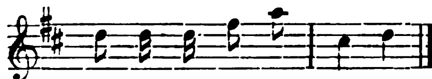

68. Det står en knekt uppå vår gård.

Småland, Vireda s:n, efter Kalle i Sundby (torparepojke under Viredaholm).

2. Hvad skall den ryttaren ha till mat?
   sade bonden.
   Jo ägg ock fläsk det passar bäst
   för en sådan främmad gäst,
   svarade bondens hustru.

3. Hvad skall den ryttaren ha till dryck?
   sade bonden.
   Jo öl ock vin ock brännevin,
   det passar bäst en krigsman fin,
   svarade bondens hustru.

4. Hvar skall den ryttaren ligga då?
   sade bonden.
   Uti min säng uppå min arm
   ock klappa mig, tils jag blir varm,
   svarade bondens hustru.

5. Hvar skall jag själfver ligga då?
   sade bonden.
   Under lo bredvid min so,
   där sofver du i godan ro,
   svarade bondens hustru.

6. Ja tror ja går åt sjön,
sade bonden.
Går du åt sjön, så går ja me,
å dränker du däj, går ja hem igän,
svarade bondens hustru.

69. Gubben som bytte arbete med gumman.

Ifrån Småland, Lommaryds socken; efter gubben Jonas i Tallhemmet, kallad Talle-Jon.

1. Bonden han bannade si kvinna
för ho alti velle vara hemma:
Eller menar du,
eller tänker du,
att du sa bli fru?
Menar du, att ja kan inte brygga å baka
rässå väl som du, di gamla toka!

2. Slipa nu öxen, dra fram tjarran,
laga du till tygen, spänn för märran!
Ja sa hemma bli,
att ja kan få si
allt hvad en kvinna kan hinna,
när ho jämt å samt vill vara hemma.

3. I tręget har du degen, du sa baka;
det lella barnet sa du vagga,
du sa koka kål,
plocka hva grönt är.
Maten ska du väl telaga,
å det lella barnet vagga.

4. Så vaggade han de lella, så de somnar;
så lade han på dyna, så de komna.
Så tar han hustruns tröja den gröna,
hacka små som kål,
tänkte på godt mål.

De ska läggas fläsk uti detta,
inna man kan äta se mätta.

5. Så tar han säj en knif i näfven,
så går han sig ett bord under knäfvelen,
skar han utaf fläsket det breda,
lade han fläsket på tröskelen,
går han sig åt källaren den snöffelen,
fick han sig ett stop,
han tänkt han skull få bot.

6. För bonden han va bå heter å feter,
å ölet uti tunnan va söter,
fram kom bondens hunn,
to fläsket i sin mun.
Hunden han sprang före utåt gälet,
efter kommer bonden med sveckan i näfven.

7. När han kom igän, står allting illa till:
ölet uti tunnan var utrunnet,
brödet uti *o*ngen var oppbrunnet.
Bonden han sa: ha!
de sa väl bli bra.
Koa kan ja snoppa å släppa,
där hon kan få äta säj mätter.

8. Så ler han opp koen på taket,
så går han sig åt stugan, de vraket.
Koa kan ja visserligen hålla,
om ja går här i spisen å fjollar.
Koa ho slår neder å taket,
så for han opp i korsten, de vraket.
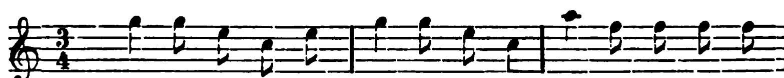
9. När hustrun kommer hem me vealasset,
går hon sig åt stugan så hastigt,
att hon kan få se
huru de står te,
me de ä så sọket å pọket
å ellen uti spisen va slọken.

10. Bonden ropte hit:
Kom å lossa mig,
att ja kan få bot
bå för rök å sot.
Hustrun ut å lossa koa me svårhet,
bonden trillte neder, bröt å se lårbent.

70. Bonden ock räfven.
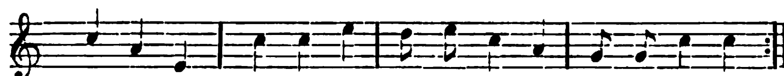
Småland, Vireda socken; meddelad af fru Hilma Graneli.

1. Bon-den han gick åt vil--lan--de skog, där möt--te ho-nom

räf-ven. Hör du, mic-kel fin, säg, kan jag få
Nej, inte så får du

hu--den din till fo--der un--der luf--van min till ju-len?
hu--den min till fo--der un--der luf--van din till ju-len.

2. En gödande oxe vill jag gifva dig,
den likesta du kan slakta,
blott jag får huden din
till foder under lufvan min
till julen.

3. En gödande oxe vore godt att få,
men den kan jag inte slakta.
Men inte så får du huden min
till foder under lufvan din
till julen.

4. En gödande galt den vill jag gifva dig,
den likesta du kan slakta,
blott jag får huden din
till foder under lufvan min
till julen.

5. En gödande galt det vore godt att få,
men den kan jag inte slakta.
Men inte så får du huden min
till foder under lufvan din
till julen.

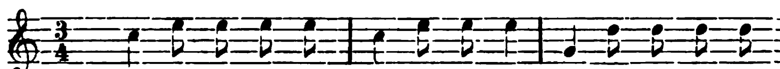
6. Ett gödande lam det vill jag gifva dig,
det likesta du kan slakta,
blott jag får huden din
till foder under lufvan min
till julen.
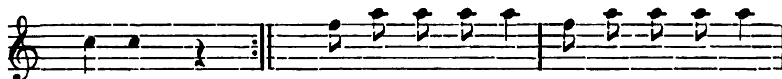
7. Ett gödande lam det vore godt att få,
men det kan jag inte slakta.
Men inte så får du huden min
till foder under lufvan din
till julen.
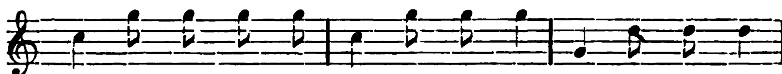
8. Bonden han spände bössan te,
sköt han bå räf ock räfvesa me
ock alla sju räfvens söner:
Sist du, mickel fin,
nu fick jag huden din
till foder under lufvan min
till julen.
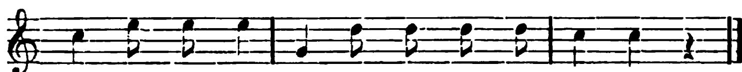
71. Gubben ock gumman talades vid.

Småland, Vireda socken, meddelad af fru Hilma Graneli.

2. Gubben han gick åt alekärr, skalade käppar hvita;
gumman gaf sig jäkenen därpå: dem skall du själf få slita.
När jag kom hem, gick det som jag sa:
trätan varade i sju långa dar.
Lita på mäj, etc.

3. Gumman hon slog, så käppastumpa börja öfver bord ock bänkar ramla;
gubben ble arg på käringen, slog hänne midt i pannan.
Gumman då mot sin vilja sa:
Kära far lille, låt oss sams va!
Lita på mäj, etc.

4. Gubben sprang på dörren ut, där mötte han grannens kvinna:
Nu har jag lekt me käringen min, så bägge mina ögon rinna.
Så skall hvar ock en göra med sin,
så går det friskt till i hvar by.
Lita på mäj, etc.

72. Gubben gick på bastetak.

Småland, Lommaryds socken; upptecknad efter en 12-årig flicka i Gölen.

2:dra versen.

Gub-ben föll ut-för ba--þe-tak, han slo i fäm---tan stöc-ker. Gu--a---löf att min gub-be do! Nu feck ja flä--ta mi kran-sa.

1. Gobben gick på baþetak
å sulle täcka me svalla.
Så köm käringa ut,
å ba te gu, han sulle falla.

2. Gobben föll utför baþetak.
Han slo i fämtan stycker.
Gualöf, att min gubbe do!
Nu feck ja fläta mi kransa.

3. En speleman de vell ja ha,
för han kan spela, när ja vill dansa.
Ingen speleman de vell ja ha,
han har så många läte.

4. En skräddare de vell ja ha,
han syr mig nätta kläder.
Ingen skräddare de vell ja ha,
han klipper så många lappa,

5. En skomakare de vell ja ha,
han gör mig nätta klacka.
Ingen skomakare de vell ja ha,
han bit i läert å brände.

6. Ock klockaren den vell ja ha,
han sjunger så väl uti körka.
En klockare de vell ja inte ha,
han sjunger så å gapar.

7. Prosten den vill ja ha,
för han lägger usten på kaka.
Kära pia lella, tvätta skjortan ren,
å törka hänne ve spisen.

Individen som sjöng visan läspade, så att *st* lät som *þ*. Detta uttal är icke ovanligt i trakten.

73. En liten smula tycker jag om dig.

Fröken H. S. Boström, född 1870 ock uppfostrad i Byarums socken i Småland, sjunger följande visa:

1. En li--ten smu--la tyc--ker jag om dig, för
hipp hopp för al--le----ral--la, ock vill du gif--ta dig med
mig, för tjo hopp för al--le---ral-la.

2. Ock vi ska bygga oss ett litet bo,
för hipp hopp etc.
ock vi ska ha vår gris ock ko,
för tjo hopp etc.

3. Ock vi ska köpa oss en granner säng,
för hipp hopp etc.
med fjäderbolster ock med täcke på,
för tjo hopp etc.

4. Ock vi skall ligga båda två,
för hipp hopp etc.
ock vi ska nog få många små,
för tjo hopp etc.

5. Ock våra döttrar ska vi klä me smak,
för hipp hopp etc.
ock hatt ock kappa ock schabrak,
för tjo hopp etc.

6. Vette-hufvud ska de också få,
för hipp hopp etc.
ock de ska synas utanpå,
för tjo hopp etc.

7. Den första hon ska dansa lätt,
för hipp hopp etc.
för hon ska ha sig en kadett,
för tjo hopp etc.

8. Den andra hon ska lär sig laga mat,
för hipp hopp etc.
för hon ska ha sig en kandidat,
för tjo hopp etc.

9. Den tredje ä så pimpenett,
för hipp hopp etc.
hon har en kjol med mellanspets,
för tjo hopp etc.

10. Den fjärde är så elegant,
för hipp hopp etc.
för hon ska ha säj en musikant,
för tjo hopp etc.

11. Ock våra söner ska vi fostra opp,
för hipp hopp etc.
ock så de blir som en igelkott,
för tjo hopp etc.

12. Den första han ska blifva präst,
för hipp hopp etc.
predika skall han allra bäst,
för tjo hopp etc.

13. Den andra han ska blifva riksdagsman,
för hipp hopp etc.
ock ingen honom klandra kan,
för tjo hopp etc.

14. Den tredje han ska lär säj bruka jor,
för hipp hopp etc.
ock bli med tiden en bondpatron,
för tjo hopp etc.

15. Ock sedan ska jag köpa mäj en granner pung,
för hipp hopp etc.
ock samla pängar ja jussom en hund,
för tjo hopp etc.

16. Ock när vi en gång döda bli,
för hipp hopp för alleralla,
så strö de blommor på vår stig,
för tjo hopp för allerallera.

74. Håkan Hök.

Efter fru C. E. Bergling i Stockholm.

1. Det var en gång en gubbe, som hette Håkan Hök,
han gick ock sopa golfvet ock drack så mycket rök.
Håhå falla, gu väles den som ogifter vore.

2. När gubben hade sopa ock stugan var väl ren . . .
»Sen mins jag inte hvad som hände.»

3. Ock gubben gick åt fårahuset ock skulle mjölka får:
Gud nåde dig, din stygge, om du slår ut en tår!
Håhå falla, gu väles etc.

4. När gubben hade mjölka ock byttan väl var full,
så snafva han på fårelort, ock byttan trall omkull.
Håhå falla, gu väles etc.

5. Ock gubben gick åt hönshus ock skulle trefva ägg,
ock hönsen gick i varmen ock hm i gubbens skägg.
Håhå falla, gu väles etc.

6. Ock gubben gick på loftet, ock gumman låg ock sof:
Ska jag bära dig, min gumma lilla, eller vill du gå?
Håhå falla, gu väles den som ogifter vore.

»Sen var det någonting som gumman svarade, men det kommer jag inte alls ihåg.»

75. Ock jag ska ha min stuga bredvid vägen.

Från Stockholm.

Ock jag ska ha min stuga bredvid vägen
ock vara munter ock benägen,
komma hvem som komma må,
ock när jag har min välling kokad,
skall jag ha min stuga sopad
i hvarenda vrå.

76. På Vindekulla backe.

Ifrån Småland, Lofta socken; meddelad af fru Hilma Graneli.

På Vindekulla backe, där bodde ett par höns,
den ena hette Sara, den andra hette Jöns.
Sara skulle baka, hon hade ingen jäst,
men Jöns gick efter jäst.
Jästen till att pösa,
ock Sara till att ösa.

Jästen till att rinna,
ock Sara till att springa.
Då fick Sara jäst.

77. Abcd, kunde jag se.

Ifrån Småland, Loftahammars socken; meddelad af fru Hilma Graneli.

A b c d, kun - - de jag se, kun - - de jag se,

se blott för dig, min vän, se blott för kär - - le - - ken.

A b c d, kun - - de jag se, kun - - de jag se.

I de följande verserna ersättas abcd ock kunde jag se:
i den andra med e f g h ock kunde jag få,
i den tredje med i k l m ock hjärtat i kläm,
i den fjärde med n o p q ock hjärtat i tu,
i den fämte med s t u v ock hjärtat i sve.

78. Gubben sade till gumman sin.

Ifrån Östergötland; meddelad af studenten A. Åman, af Östgöta nation.

1. Gubben sade till gumman sin
uppå barnsölet:
I dag skall du laga skinnbyxera min
uti arselet.

2. Ock gumman hon tog sig ett igelkottaskinn
uppå barnsölet,
ock taggarna alla dem vände hon in
uti arselet.

3. Ock gubben gick ut ock gubben gick in
uppå barnsölet:
Jag tror, att själfva fan rifver mitt skinn
uti arselet.

79. Min märr ho lunkar fälle me.

Ifrån Östergötland; meddelad af fru Hilma Graneli.

1. Mi märr ho lun- -kar fäl- - le me, fast ho så
knä- -gel- -ben- -ter ä. Hva hjäl- -per de?

2. Trinne å ve de kan ho fälle dra,
trafva de gör ho täumeligen bra,
på jämnan väg.

80. Soldaten kom från stridens land.

Gardistvisa ifrån Stockholm; meddelad af löjtnant Karl Carlheim-Gyllenskiöld.

Sol- - -da - ten kom från stri-dens land, fal- -le - - ral- -la- - la fal- -le -
ral- -la - -la! Han ka - sta - de sig i flic-kans famn, fal - le- -ra-

lal - - la - - - la. Han frå - - ga - - de hän - - ne hjärt - ligt

ömt, fal - - le - - ral - - la - - - la. Hur - - rah! Har du din för - - ra

kär - - lek glömt? Fal - - - le - ral - la - - lal - - la - - - la.

81. Gubben sade till gumman sin.

Ifrån Stockholm; meddelad af doktor Karl Bohlin.

1. Gubben sade till gumman sin:
Har du något öl uti kannan din?

2. Ja ännu har jag ett glas eller två,
tralalala, tralalala!

82. Högt på en gren en dufva satt.

Ifrån Uppland; upptecknad af härr Hilding Sandström.

1. Högt på en gren en duf - - va — sim si - - rim-dam - da si - -
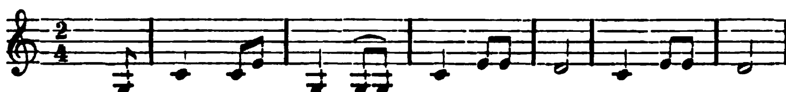
ri - - si - - rim-dam - däj — högt på en gren en duf - - va satt.

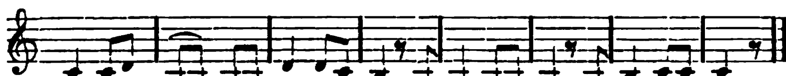
2. Kom så den djärfve jägarn dit,

3. sköt han den lilla dufvan ner.

83. Kråkan.

Ifrån Uppsala (Tekla Eriksson).

2. Ock bonden vänd om å körd hem igän:
[Jag är så rädd, att kråkan biter mäj].

3. Svarade drängen med tann:
Aldrig hör jag nån kråka skrämma man.

Sedan hade hon glömt några verser.

6. Ock kråkan var nyttig till mången god ting:
af röfven så gjorde dom skräddarsyring.

7. Af huden så gjorde de tio par skor,
utom de tofflor som vart öfver åt mor.

8. Af dunen så gjorde de oppbädda säng,
å därpå så lade de piga å dräng.

9. Af köttet så fyllde de tunnor ock kar,
af ögonen så gjorde dom glasögon klar,
så hvarje sprätthök fick ett par.

10. Af näbben så gjorde dom tunnetapp,
åf fötterna så gjorde dom dyngegrep.
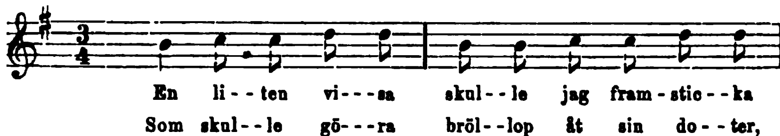
11. Af skrofvet så gjorde de gångande skepp,
det likaste som uppå hafvet gick.

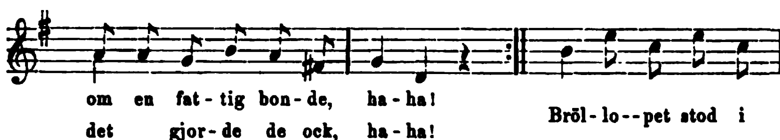
Andra raden i andra versen är interpolerad af utgifvaren.
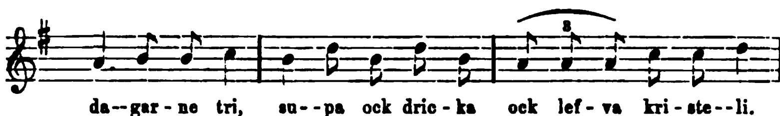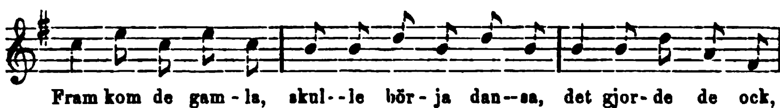

84. En liten visa skulle jag framsticka.
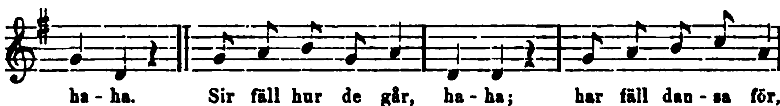
Ifrån Uppland, Läby socken, Härrhagen (samma sångerska som sjöng nr 3 Olof Adeling). Visan uppgifves vara författad af FREDRIK DAHLGREN (se STÅHL, *Filikromen*).
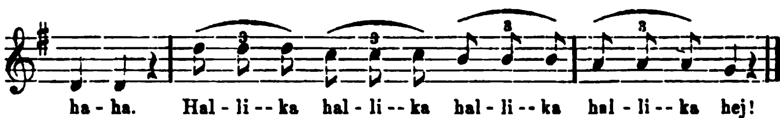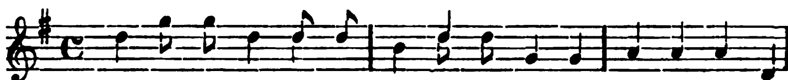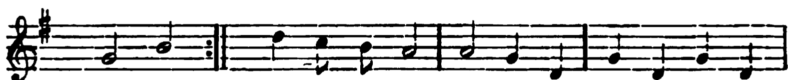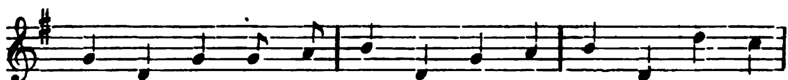

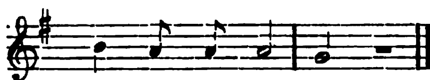
85. Bonden sprang ut i den gatan lång.

Ifrån Uppland, Läby socken, Härrhagen (samma sångerska som till nr 3).

2. En kaka vill jag ha i lön, hvar gång din hustru bakar,
en halfmark smör uppå den varma kakan.
Rakeligrann strann, etc.

3. En kjortel vill jag ha i lön, ock han skall vara sömad,
den ena randen skall var röd, den andra skall var grönad.
Rakeligrann strann, etc.
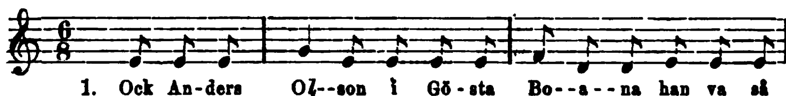
4. En oxe vill jag ha i lön, ock han skall vara brokig,
det ena hornet skall var rätt, det andra skall var krokigt.
Rakeligrann strann, etc.
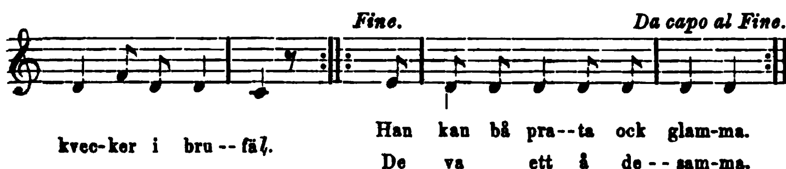
5. Bouden sprang in i kammaren sin: Å kors i alla dagar,
några piger hafver jag städt, men allrig städt ja maken!
Rakeligrann strann, etc.

86. Ock Anders Olson i Gösta Boana.
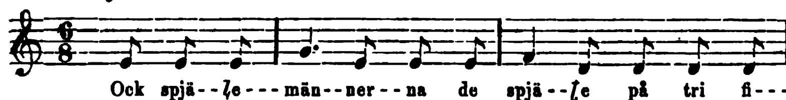
Ifrån Uppland, Torstuna socken, meddelad af studeranden Alfred Thorsén; melodien osäker.
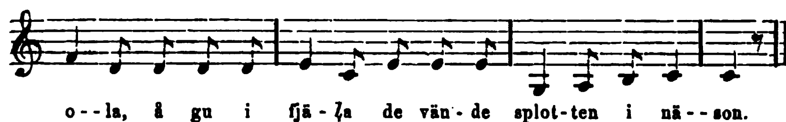

2. Å se på bruen å se på brugummen,
å se på bruen i galuppen.
Å se på brugummen hur han glammar,
å se på bruen hur hon flammar.

3:dje värsen.

87. När vi geck uppå den långa skojen.

Från Uppland, Enåkers socken; efter Gustaf Löfstrand, studerande af Upplands nation i Uppsala.

När vi jekk uppå den långa skojen,
Bevar oss väl,
då ble vi harmsna å jekk på krogen
varenda själ.
Hä va Jöns Andersa
å Jöst i Kammersa
å Knut i Ollesbo
å Oll i Bängsa,
Petr i Saxhult
å Anders Sväns
å Kvistr i Meshult
å Svingel i Kråkhult
å Jöns på Krogen
å Nikklas Ram.

88. Ock bonden han körde sig till tiomila skog.
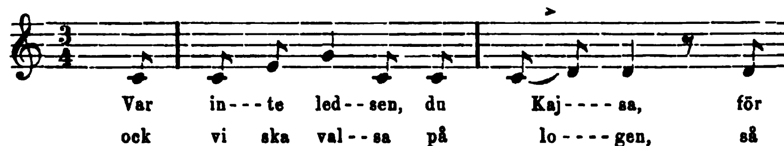
Ifrån Uppland, Torstuna socken, meddelad af studenten Alfred Thorsén. Melodien är ej särdeles säker.
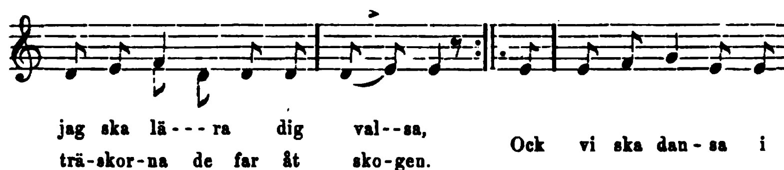
Ock bon--den han kör--de sig till ti---o---mi--la
skog. Häj ho ock ho! Då såg han en krå--ka, som
satt i trät ock gol. Tjang! sa bon-den.
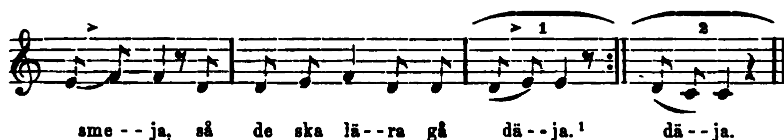

89. Var inte ledsen, du Kajsa.

Från Hälsingland, Hanebo socken, meddelad af fröken Ebba Atterbom.
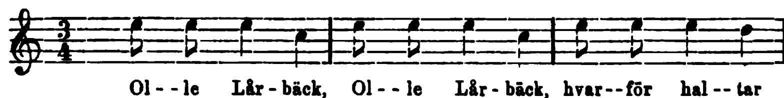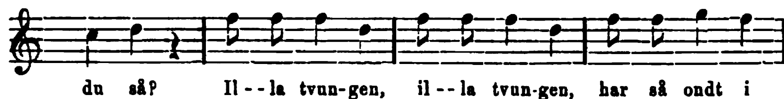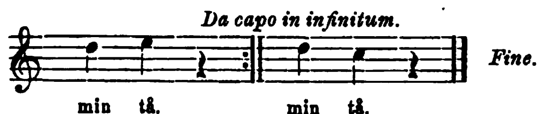

90. Olle Lårbäck.

Ifrån Ångermanland, meddelad af Hilding Sandström.

Fine.

[1]) därifrån.

91. När jag kommer hem till gumman min.

Ifrån Ångermanland, Nora socken, meddelad af herr H. Sandström.

När jag kommer hem till gumman min,
sitter hon ock lappar tröjan sin.
:,: Alltid är
hon så sur ock tvär :,:
hälst när jag kommer hem från krogen.

V. Danslekar.

De första åtta danslekarna är upptecknade efter Ida Åstrand, en 16-årig skärgårdsflicka från Loftahammars socken i Kalmar län. Hon tjänte på Asjö prästgårds i Askeryds socken, där min kusin fru Hilma Graneli är gift med prästen. Asjö är en prästgård af det gammaldags slaget; hufvudbyggnaden utgöres af ett litet rödmåladt trähus med låga, kvadratiska fönster ock en mycket enkel inredning: mittfram en stor sal, till höger två rum, till vänster kök ock pigkammare. Framför hufvudbyggningen ligger en liten gård med en allé af askar, så på ömse sidor två små bodar, höga, rödmålade, med svarta luckor, ock tegeltaket grönt af mossa. Innevånarna är i samma stil, enkla ock flärdfria, ock hela huset är patriarkaliskt anordnadt. Frun ock hännes flickor går med hemmaväfda bomullshalsdukar på hufvudet, ock pigorna anses höra till familjen. Sådana fanns här fyra; den älsta hette Hanna, kökspiga, därnäst Kristin, huspiga, så Tilda, lagårdspiga, ock slutligen Ida Åstrand. På den tiden var jag endast sjutton år ock mycket barnslig, höll hälst till i köket, i brygghuset eller i strykrummet ock lekte med flickorna. Ida Åstrand hade ett litet rundt hufvud ock ett genuint småländskt utseende, små blå ögon, bred mun, hvita tänder ock håret nedhängande i pannan som gardiner. Hon gick klädd i en slät grå kjortel ock en lös kofta, tillknuten omkring lifvet med bandet till det blårandiga förklädet; på hufvudet bar hon en röd- ock hvitrutig bomullsschalett.

En stilla ock ljum sommarafton satt hon uppe i min vindskammare på prästgården ock sjöng visor för mig, allt under det en kornknarr med seg ihärdighet lät höra sitt knorrande ljud i rågåkern nedanför fönstret. Man har sagt, att hos den nordiska kvinnan finns intet koketteri; men då hon sjöng:

Var det inte du som jag skulle ha?
Var det inte du som danste så bra?
Ögonen dina, ljusblå ock fina,
dina nätta fötter stå till dans,
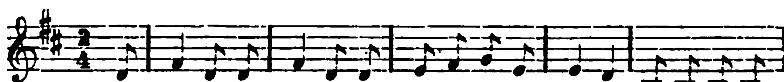
nog lekte hon med sina små blå ögon lika utmanande som någon andalusisk skönhet. Ock när vi kom till

Roserna bland de liljorna små,
hjärtunge lilla, mej skall du få,
Röda rosor ock violer,

var klockan tu på morgonen, ock vi gick ock lade oss; ändå var jag uppe klockan fäm ock följde med mjölkerskorna, då de rodde öfver sjön att mjölka. Vattnet låg som en spegel, solen färgade molnen rosenröda, jag blåste i min näfverlur ock njöt af mina sjutton år.

92. Jag ser dig, jag ser dig.

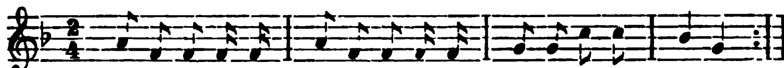
Lekes som: »Udden står ock sofver» etc.
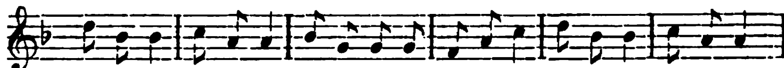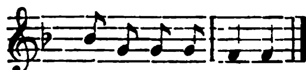

93. Hopp, mor Annika.
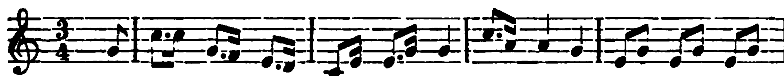
Dansas liksom **järnvägspolskan.**

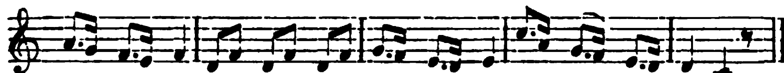

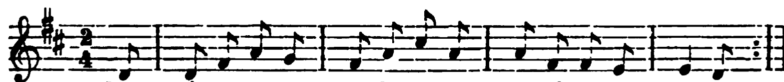
94. Kulldansen.
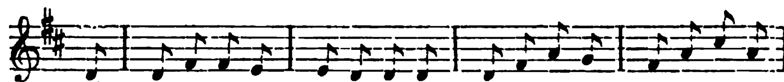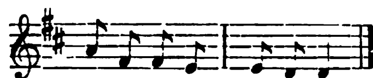

Sällskapet består af fyra personer, två gossar ock två flickor. Under de fyra första takterna dansar de i ring. Under de följande tre stannar de, ock de som hör till samma par figurerar mot hvarandra. Under de tre sista dansar de två, som bildar ett par, om med hvarandra. Sedan tar alla åter i ring, ock leken fortsättes som förut.

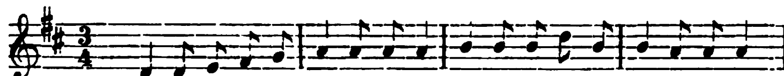
95. Det står en ungkarl i vår ring.
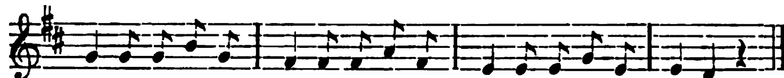

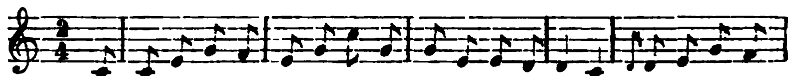

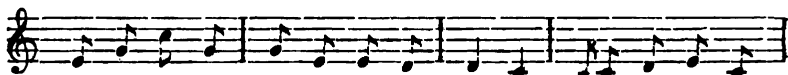
96. Kom, ska du få en dans utaf mej.

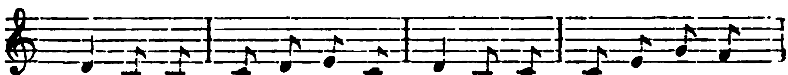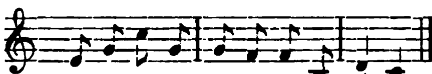

97. I afton ska vi hafre skära.
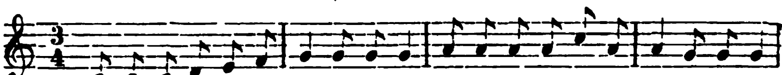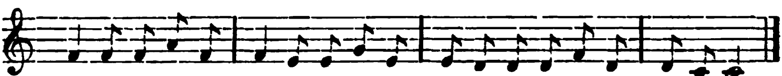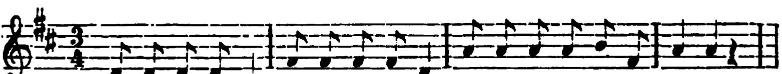

Jfr melodien nr 95 i denna samling.
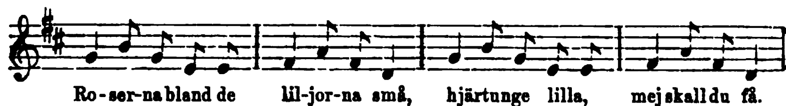
98. Var det inte du, som jag skulle ha?
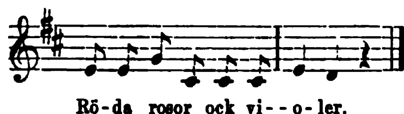

99. Fager ungersvän dansar med sin vän.
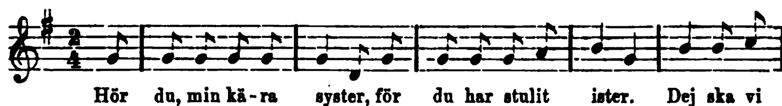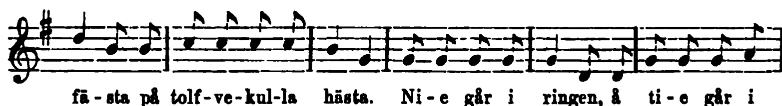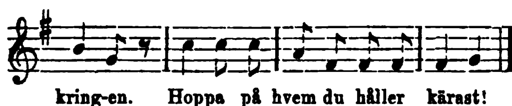

Följande två danslekar äro uppteckuade efter en piga, kallad Kristin, på Asjö prästgård i Småland, Norra Vedbo härad, Askeryds socken.

100. Hör du, min kära syster.
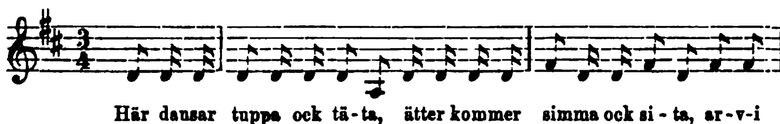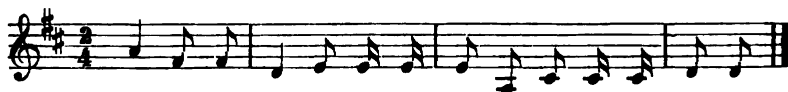

Om det är en gosse, som går inuti ringen, utbytes orden »syster» ock »ister» i de två första värsraderna mot »broder» ock »rofver».

101. Här dansar tuppa ock täta.
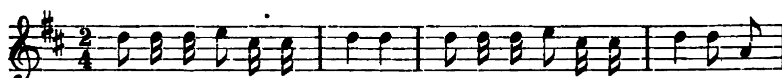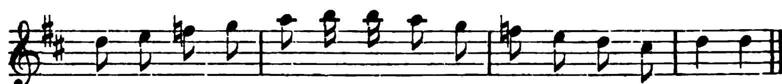

Följande nio danslekar är upptecknade efter fru Abela Carlheim-Gyllenskiöld, född Carlheim-Gyllenskiöld, som erinrade sig dem från sin barndom; de är från Vireda socken, norra Vedbo härad, Småland.

102. Jag har fått korgen att bära.

2. Jag låter eder stå,
jag låter eder gå,
det finns väl en annan
i världen att få.

3. Jag är så nöjd, jag är så glad,
jag fröjdar mig uppå torget.
Ty jag har fått den jag vill ha,
Ock rättnu ger jag honom korgen.

4. Ock korgen i den ena hand
ock sorgen i den andra —
så tar jag på mig hättan min
ock ger mig ut till att vandra.

Ringdans med en inuti ringen, som håller en näsduk i handen. Under första värsen lägger han näsduken på axeln af en bland dem som dansar i ringen. Vid slutet af andra värsen bjuder han upp en annan ur ringen ock dansar under tredje värsen med denna inuti ringen. Vid slutet af fjärde värsen tar han åter sin plats i ringen, ock den som fått korgen i första värsen träder inom ringen.

103. Aldrig hade jag så rolig kväll.

Aldrig hade jag så rolig kväll, sen jag i världen börja
fri - a. Ock skall jag in - te den vännen få, som jag så länge efter
bi - a? Å ta å ta den ra - ra, å låt sen al - la an - dra fa - ra.

Aldrig hade jag så rolig kväll
sen jag i världen börja fria.
Ock skall jag inte den vännen få,
som jag så länge efter bia?
Å ta å ta den rara,
ock låt sen alla andra fara.
Ock sen så reser vi till Skara,
å prästen han ska viga oss ihop,
å klockaren ska säga amen,
å körkestöten ska ge ett rop,
att vi ä komna te samman.

104. Så ledde de mig på första grön äng.

Så ledde de mig på första grön äng,
så ville de mig bortgifta.
Mot min vilja mot mitt ja
fick jag den jag inte ville ha —.

105. Allrig nånsin må du dig inbilla.

Allrig nånsin må du dig in-bil-la, att du får mitt un-ga hjärta lil-la.

Du må hoppa skutta, rätt så mycke du vill, du må hoppa skutta,

rätt så mycket du vill: mitt un-ga hjärta hör en annan till.

106. Min far han var en konstier man.

Min far han var en konsti-er man, fämton konster kunde han:

han kunde skjuta fo-gel på gren.

Min far han var en konstier man,
fämton konster kunde han:
han kunde niga ock bocka,
han kunde rosorna plocka,
han kunde hoppa på ett ben,
han kunde skjuta fogel på gren,
han kunde skjuta hare,
han kunde lustier vara.

107. Sök nu rätt på din kusin.

Sök nu rätt på din ku--sin, ta-n i armen, släng-en in, för

här dansar tiljan under foten. Stå nu rätt uppå skon, ta emot-en.

108. Det brinner en eld.

Det brinner en eld, han brinner så stark, han brinner i tusen kransar, han

brinner för dig, han brinner för mig, han brinner för den som

dansar. Vänd dig om, ta mig i famn, dan - sa med mig me - ra.

Vänd dig om, ta mig i famn, dan - sa med mig me - ra.

109. När som Oppeboda slår sin storäng.

När som Op - pe - bo - da slår sin storäng, då vill Lil - le - gå - la va - ra

me. Hvarför in - te de, klockar Kalle me, hvarför in - te de, klockar Kal - le me.
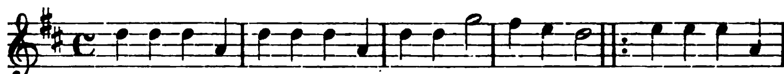
110. Två stollar gör ett par.
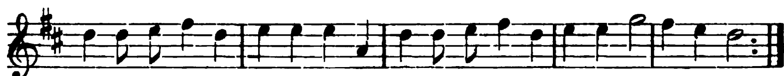
Två stollar gör ett par,
tre gör en lång rad,
fyra gör ett kast,
åtta gör ett lass,
hå hå ja ja.

111. Gömma ringen.

Upptecknad efter fru Hilma Graneli, född Carlheim-Gyllenskiöld; ifrån Loftahammars socken, Småland.
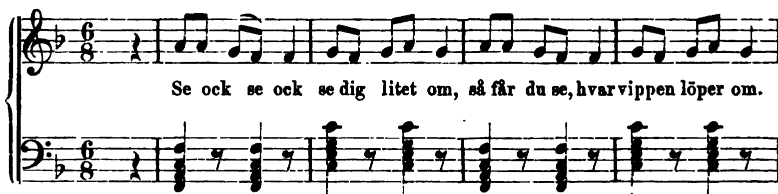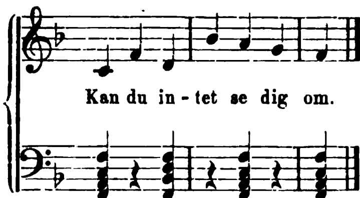

112. Vippan.

Meddelad af fru Elise Bråkenhielm, född Nordenskiöld; ifrån Karstorp, Småland.
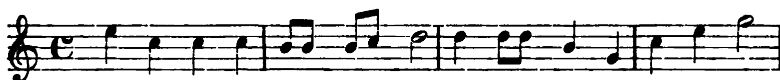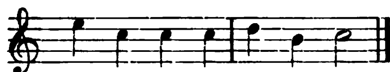

113. Vippan.

Ifrån Vireda socken i Småland; meddelad af fröken Ellen Bråkenhielm på Björkenäs.
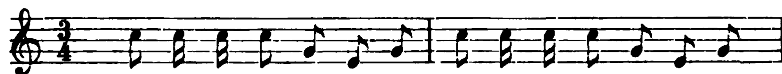

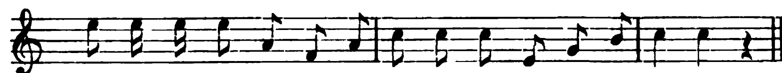

114. Nu ä de jul igän.

Meddelad af stud. Filip Thelander af Smålands nation, Uppsala; ifrån Östra härad i Småland.
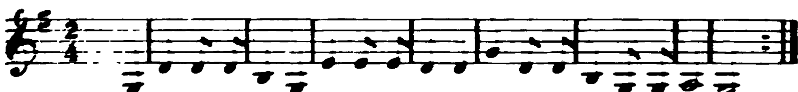

115. Det brinner en eld.

Uppteeknad efter en lång, stor ock dum piga från Västergötland, kallad Gustafva Berggren.

2.

Kan jag ej med den äran få nu med min käresta dansa?

Sångerskan karakteriseras tillräckligt af följande bref till sin förra matmor:

›Skalmsund den 7 Augusti

Goda Grevinan

för det första får jag bedja Grevinan om förlåtelse for jag gjorde Grefvinan emot och flyttade det får jag ongra nu jag trodde att jag skulle få det bättre andra gången jag kom till Valins men det är det ej jag kan ej tala om vad jag gråter att jag flyttade från Grevinan och tackar af allt jerta för att Grevinan var snäll emot mig ock för allt vad jag fått af Grevinan jag satte ej så mycke värde på det som jag bort gjöra men snälla Grevinan förlåt mig allt sammans jag hafver sagt upp mig och skall flytta i höst och torde jag derför fråga Grevinan om jag får komm till bakas så är jag mycke tacksam Jag ville då försöka att blifva bättre i mina gjöro mål jag hafver sådan lust att laga mat men frun lagar all mat sjelf så jag glömmer bort mig Snälla Grevinan var ej ledsen på mig för jag hafver frågat men jag tyckte att jag först skulle fråga Grevinan torde jag bedja om ett par rader tillbaka så finge jag veta om Grevinan har någon plats åt mig jag ber om min hälsning till herskapet min adräss är Gustafva Berggren Skalmsund Furusund detta är nu till landet men vi flytta i midia af Augusti och adressen till Stockholm är norrmalmsgatan 23 Stockholm nsälla Grvinan glöm ej bort Gustafva fals jag var svår monga gonger›

116. Plocka, plocka blåbär.

Upptecknad efter några små gatflickor i Karolinaparken i Uppsala. Ingen tordes lära mig orden till melodien, men en tioöring förökade hastigt deras mod.

2.

Busen ä borta,
dufvorna framme.

Denna lek lekes på så sätt, att den som föreställer »busen» gömmer sig. Alla de andra, som föreställer dufvor, går ock låtsas plocka blåbär under afsjungande af de två värserna. Plötsligt rusar busen opp ock försöker få fatt i någon af de andra. Den som blir tagen blir buse nästa gång.

117. Då min man kommer fuller hem.

Ifrån ett gammalt manuskript.

Sjung-Lek.

qvinnan.

Då min man kommer fuller hem så slår han mej :,:
Då springer jag in i kammaren och gömmer mej. :,:

mannen.

Kom fram min lilla vän Jag ber dej! :,:

qvinnan.

Tro dig Necken, din gamla skälmer du slår mej :,:

mannen.

Allrig mera min lilla vän skall Jag slå dej :,:

qvinnan.

Nå Så vill Jag på försök hälsa på Dej :,:

Chör.
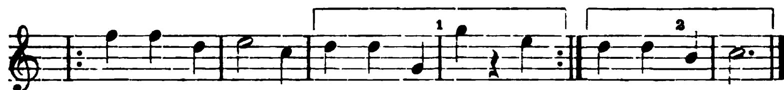
Det är så roligt om Sommaren till at vandra :,:
Då Far och Mor de hålla af hvarandra :,:
Det är så roligt om sommaren i det gröna :,:
När Far och Mor de plåcka rosorna sköna :,:
Det är så roligt om Sommaren till att räffsa :,:
När Far och Mor de gå på ängen och käffsa
käffskäffseli, käffskäffseli käffsa.

Följande fäm danslekar lekte jag som skolpojke med skolflickorna i Henschenska flickpensionen i Uppsala.

118. Gossen han går i dansen med röda gullband.

2. Ock kära min lilla gosse, knyt inte så hårdt,
jag tänker ej att rymma bort.
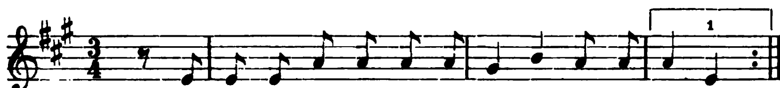
3. Så hastigt den lilla flickan i skogen försvann,
de sköto efter hänne med fämton gevär;
ock vill ni mej någe, så har ni mej här.
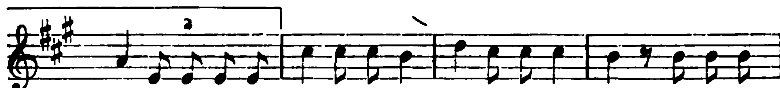
4. Ock nu har jag blifvit gifter, nu har jag fått fru,
den vackraste flicka som finns i vår by.

Under det första värsen sjunges, dansar sällskapet i ring. En gosse står inuti ringen med en näsduk i handen. Under det andra värsen sjunges, knyter gossen näsduken om armen på en flicka. Under det den tredje värsen sjunges, går flickan ut ur ringen ock ställer sig i ett hörn af rummet. Under det den fjärde värsen sjunges, kommer flickan åter in i ringen, ock dansar omkring med sin gosse. Därefter tar gossen i ringen ock flickan stannar inom densamma. När orden nu sjunges om, förbytes orden »gosse» till »flicka» ock tvärtom, ock »fru» ock »by» till »man» ock »land».

Jfr nr 135 här längre fram.

119. Det gick två gubbar i ett snöfall.
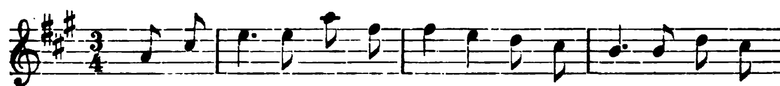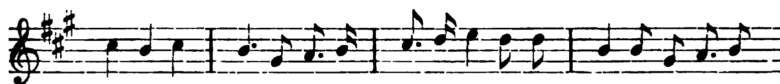

2. Ock korgen jag dig skänker, falleralla,
jag har en annan jag påtänker, falleralla.
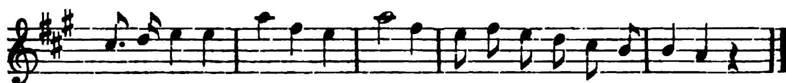
3. Ock nu är jag så hjärtans glader, falleralla,
för när jag friade, så fick jag ja, falleralla.

De dansande ordna sig i ring. Två gossar (eller flickor) går inuti ringen. Under afsjungandet af andra värsen binder gossarna (eller flickorna) sina näsdukar om armen på hvar sin flicka (eller gosse). Under tredje värsen tar sig gossarna (flickorna) hvar sin annan flicka (gosse) ock dansar om med dem inuti ringen. Sedan tar de dansande med i ringen, ock de som fått näsdukarna går inom ringen; ock man börjar leken ånyo. — Jfr nr 136.

120. Höga bärg ock djupa dalar.
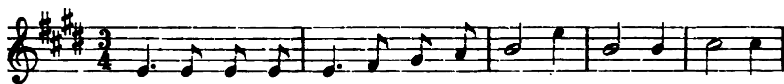

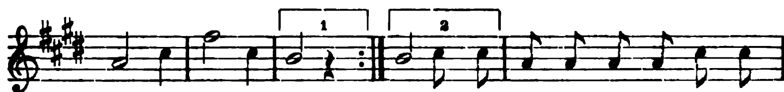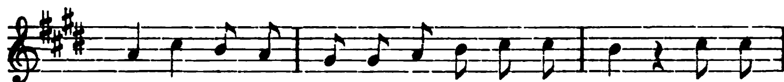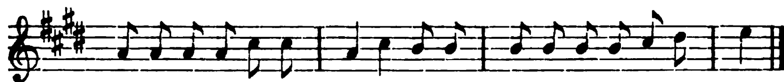

2. Nu har vi dansat öfver bärg ock backar,
slitit ut både skor ock klackar.
Häj hopp, min lilla sockertopp,
vi ska dansa, till solen rinner opp.
Häj hopp, min sköna,
vi ska dansa i det gröna.

121. Inte må du tro, att jag går här ock friar.
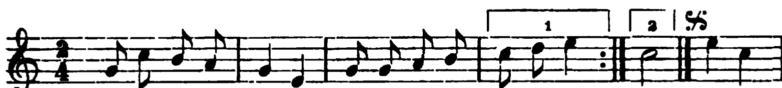

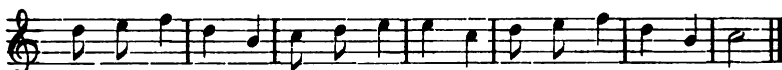

Sällskapet bildar en ring, ock en person går inom ringen med en näsduk i handen. Under första reprisen gör han föraktfulla åtbörder åt någon flicka i ringen ock kastar näsduken på hännes axel; vid andra reprisens början väljer han en moitié ock dansar om med denna. Därefter träder den försmådda inom ringen, ock det samma upprepas. — Jfr nr 131.

122. Udden står ock sofver.

1. Udden står ock sofver, tra-la-la-la la-la-la :,: la. Tror ja,

tra--la--la, tror ja, tra--la--la, tror ja, tra--la--la, tror ja så.

2. Tjufven, tjufven ska du he-ta, för du stal min lil-la vän.
Men jag har den ljufva trösten, att jag får en ann i-gän.

3. Ser du, ser du, jag blef gifter,
ock nu har jag fått mig man.
Ock min man han heter Petter,
ock ja tror han duger han.
Tror ja, tralala, etc.

4. Hva ska den på balen göra,
som allsingen flicka har?
Han skall sig en todde röra,
ock sen röka sin cigar.
Tror ja, tralala, etc.

123. Blinde mannen, blinde mannen.
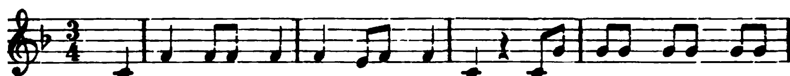
Ifrån Uppland, Harbo socken. De lekande bildar en ring ock står framåtlutade. En går inuti ringen med förbundna ögon ock händerna på ryggen. Han skall försöka att med munnen ock näsan utleta, hvem det är som han påträffar. Man sjunger härunder följande visa:

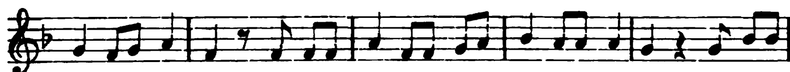
Blinde mannen, blinde mannen
faller snart uti gropen.
Hur länge skall han i gropen stå,
förrn han gissar ock hittar på?
Gissar 'n uti hela hopen.

Följande fyra danslekar är upptecknade efter den förut omnämnda torpargumman i Härrhagen, Bondkyrko socken, strax utanför Uppsala:
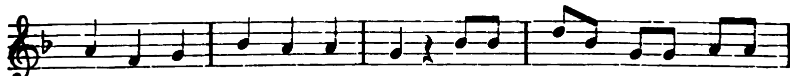
124. Klar sol uppå blå himmelen lyser.
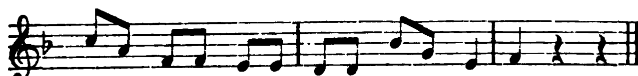

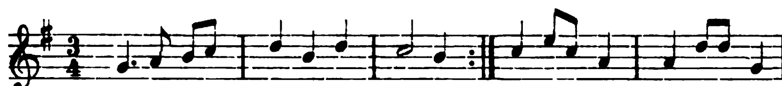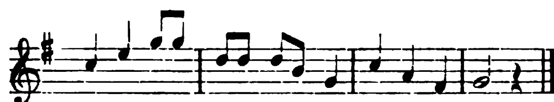

125. Geten, som jag gaf dig.
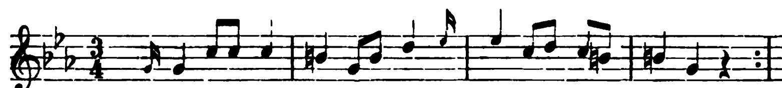

Geten, som jag gaf dig, den har du; Gimmer ock lam gifver jag dig,
får du någon annan, visst tar du.
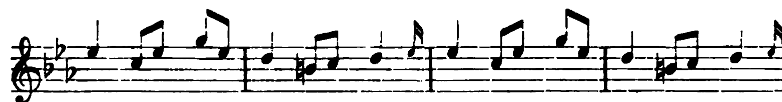

säg sen, att du fick 'en utaf mig. Tag dig en bock!
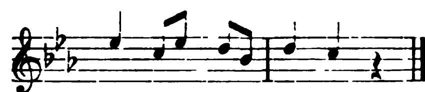
126. Ock se, hvad jag fick uti min famn.

Ock se, hvad jag fick ut--i min famn, ock se hvad jag fick att fö-ra:
Stolter munsjör, nätter madam, så nätter i sina kläder.
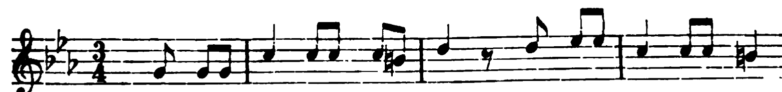

Jag älskar dig, det kan du för-stå, för att du så väl i dan-serna går, ock
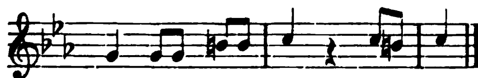

snart tar hon sig en annan.

127. En halter man ock en blinder man.

En halter man ock en blinder man han faller snart ut-i gro-
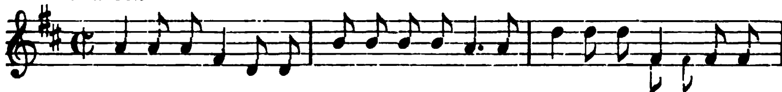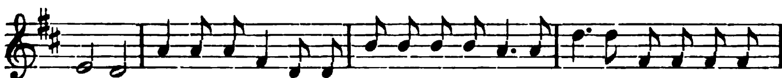

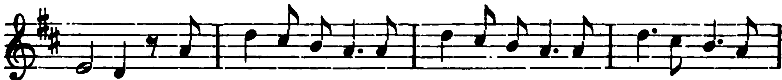
Följande trätton danslekar är mig lemnade, jämte åtskilliga danser ock visor, af studeranden af Norrlands nation i Uppsala, Hilding Sandström. Upptecknaren är god fiolspelare ock uppteckningarna således mycket pålitliga.

128. Viljen I veta ock viljen I förstå.

Från Ångermanland, Nora socken.

i min famn, ock se, hvad jag har vunnit!
nät-ter man, dam, så fin i si--na klä-der. Jag

håller dig så kär, jag håller dig så kär! Jag kan icke sä-ja, hur

vacker du är. Jag lemnar dig nu åt en annan.

129. Häj säj, så tar jag dej.

Från Ångermanland, Nora socken.

Häj säj, så tar jag dej, ock får du mej, nog står du dej. Men

vill du in-te ha mej, får du lå-ta gå mej; vill du in-te se mej,
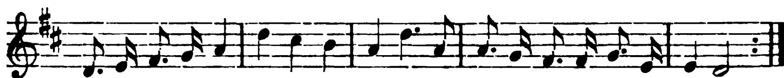
får du se för-bi mig. Sen så är jag e-vigt skild från dig.

130. Du ska skämma dig att stå i ringen.

Från Ångermanland, Nora socken.

1. Du ska skämma dig att stå i ringen. Du vill fri--a, men
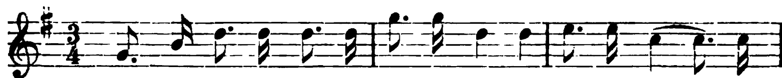

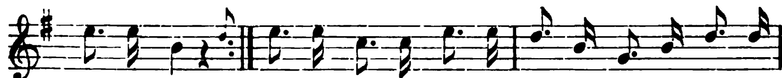
2. Vi ska dansa öfver bärg ock backar,
slita sönder både skor ock klackar.
Häj hopp, min lilla sockertopp,
vi ska dansa, till solen rinner opp.
Häj hopp, min sköna,
vi ska dansa i det gröna.

3. Nu har vi dansat öfver bärg ock backar,
slitit sönder både skor ock klackar.
Häj hopp, min lilla sockertopp,
vi ska dansa, till solen rinner opp.
Häj hopp, min sköna,
vi ska dansa i det gröna.

131. Inte må du tro, jag gått ock friat.

Från Ångermanland, Gudmundrå socken.

där ä gossar / flickor som jag tyc - ker om. Nej mi - na vä - gar går till

an - dra by - - - - - ar, ty där ä gossar / flickor som jag tyc - ker om.

132. Vi ska skära hafre.

Ifrån Ångermanland. Upptecknaren har här ock i nr 135 med stora noter utmärkt melodien som den egentligen låter ock spelas på fiol; med små noter modifikationerna vid sång.

Marsch.

Vi ska skä - - ra haf - - re, hvem skall haf - - ren bin - - da? Jo

det skall all - - ra kä - - re - stan min, hvar skall jag honom / hänne fin - na? Jag

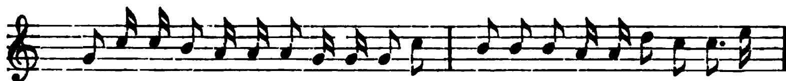
såg 'en i går af - - ton sent ut - - i det kla - ra må - - ne - sken. När

hvar tar sin, så tar jag min, ock så blir trol - let u - tan.
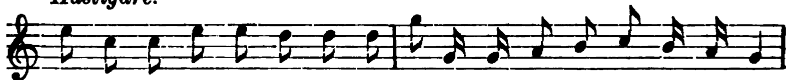
133. Medan man lefver i världen säll.
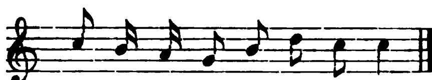
Ifrån Ångermanland, Nora socken.

Medan man lefver i världen säll, måste man hålla sin tro tro tro..
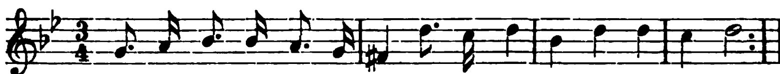

Hastigare.
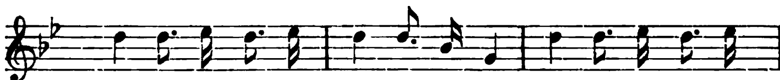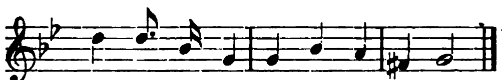

134. Lyster ungersven att ta sig en vän?

Ifrån Ångermanland, Nora socken.
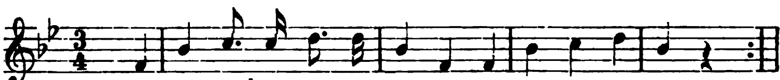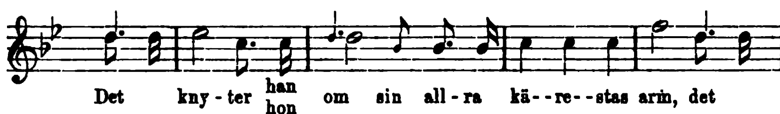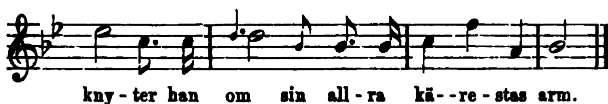

135. Ock gossen han gick i ringen med röda guldband.

Ifrån Ångermanland, Gudmundrå socken. Jfr anm. under nr 132.
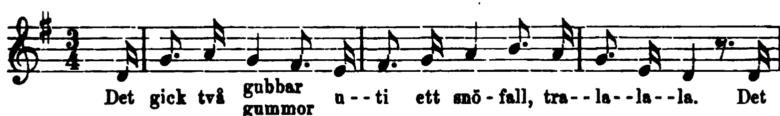

2. Ock hör du, min gosse, knyt inte så hårdt!
Jag ämnar icke springa bort.
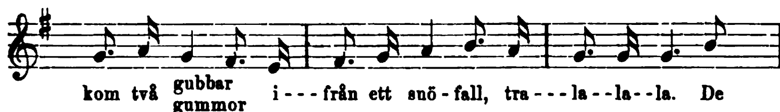
3. Ock flickan sprang till skogen ock gömde sig där,
efter hänne han skyndar med nitton gevär.
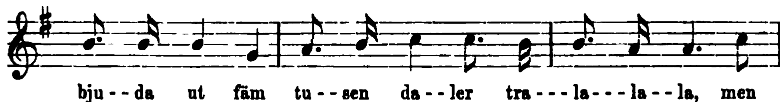
4. Ock vill du mig något, så har du mig här,
till dig står allt mitt hjärtas begär.
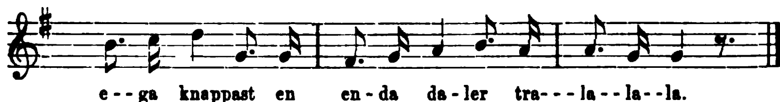
136. Det gick två gubbar uti ett snöfall.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.

137. Ock öppen står vår förborgade lucka.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.

Ock öp - pen står vår för - bor - ga - de luc - ka, al - - la sko - la vi

där - i - ge - nom krypa. Dunse - dal dengse - dal vårt bröllop skall hållas i Dal.

138. Uppå källarbacken.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.

Up - på källarbacken, up - på källarbacken, där så hafver jag min

bästa vän. Glader han/hon är, munter han/hon är, hälst när han/hon mig får dansa.

139. Skam skam, frimodiga gosse.

Ifrån Ångermanland, Gudmundrå socken.

Marsch.

Skam skam, fri - mo - di - - ga gos - se, / flic - ka, på den tid jag höll dig kär.

En gång men al - drig me - ra; Gud ske lof jag slapp dig här.

Du skall själf få stå ock se, hvem min kä - - re - - - sta skall bli.

Här är vän - nen den bä - sta, den jag tän - ker till att
Du är min ros ock min lil - ja, in - gen skall oss åt-

fä - sta, ock i lif - vet ock i dö - den den bä - sta.
skil - ja, förr - än dö - den haf - ver vun - nit sin vil - - ja.

140. Den flickan, hvad hon var söter.

Den flic - kan, hvad hon var sö - - ter, som en fa - ger ros upp-

på en grö - nan äng. Ö - gon ha - de hon, som gjorde mej blö - ter, dem
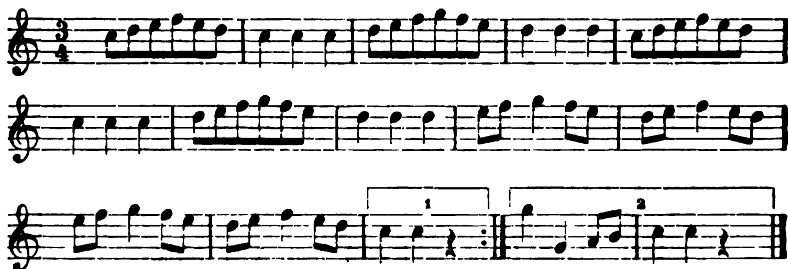
kastar hon på mig, jag lyckliger dräng. Ock nitton daler i dag ock

nitton daler i går :,: ock ännu har jag en riks - daler kvar.

141. Käringträtan.

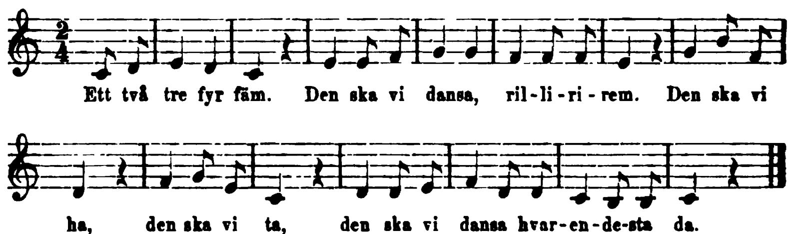
Meddelad af fröken Aina Edlund ifrån Finnland. De dansande bildar par, som ställer sig på två rader midt emot hvarandra. Under första takten rör sig raderna mot hvarandra, under den tredje klappar alla i händerna, under den fämte svänger alla om på sina platser, under

den sjunde klappar alla händerna, under den nionde svänger de två, som bildar ett par, om med hvarandra; ock då reprisen slutar, stiger alla gossarna ett steg åt vänster, så att de kommer midtför sina vänstra grannars flickor.

142. Ett två tre fyr fäm.

Ifrån Finnland; upptecknad efter fröken Aina Edlund.
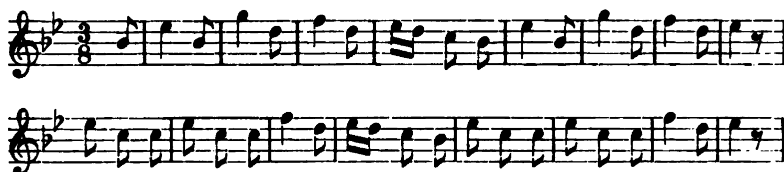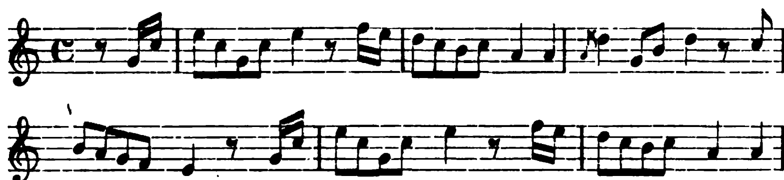

VI. Danser.
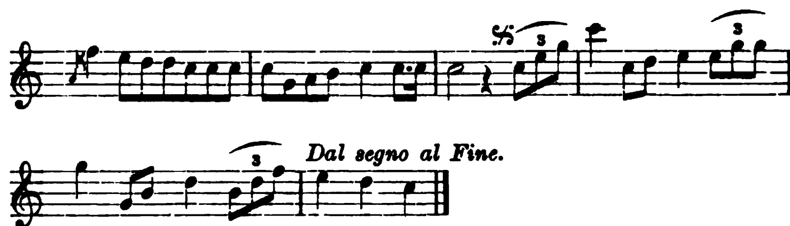
De tre första danserna är sjungna för mig af J. A. Liedborn, student af Smålands nation från Lidhult i Småland ock död i Uppsala 1882. Liedborn var en ganska musikalisk person ock lifligt intresserad för Smålands nations landsmålsförening, hvars enda representant från Konga härad han var. Han saknades aldrig på någon af dess sammankomster. I Uppsala läste han på prästen, men det var egentligen emot hans vilja. En gång då jag kom till honom, satt han ock läste hebreiska, eller Bengels gnomon eller något dylikt, ock såg så olycklig ut, att jag frågade, hvad det var åt honom. »Det här är inte roligt», sade han, »men hvad vill man göra? En stackare måste ju lefva.» Jag fick sedan höra, att det egentligen var hans far som ville ha honom till präst — själf ville han bli soldat. Han var också en ståtlig figur, öfver tre alnar lång, smärt, med svart hår ock skägg, vackra drag ock sympatiska ögon. Men trots sin ståtliga figur hade han svagt bröst: han förkylde sig en vår i Uppsala ock dog i lungkatarr.

143. Odal.
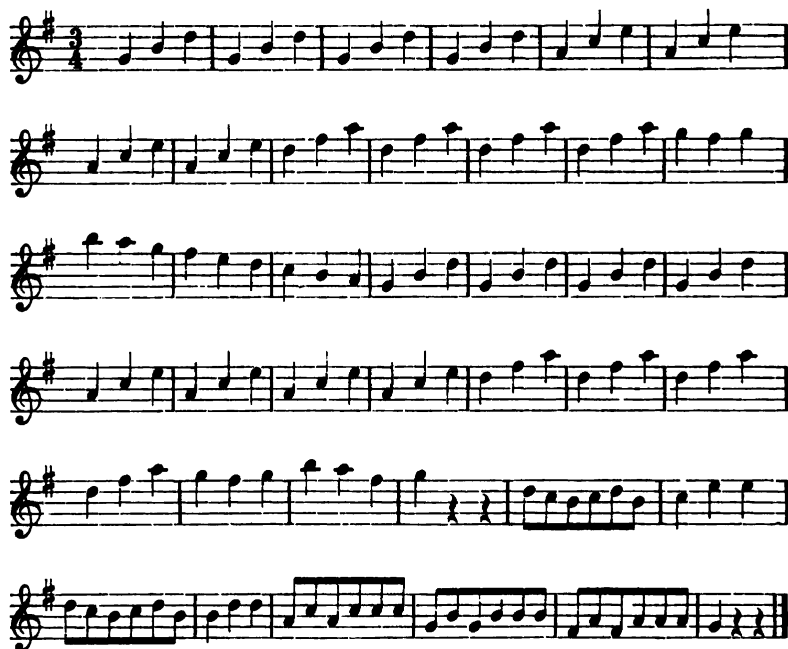

144. Bröllopsmarsch.
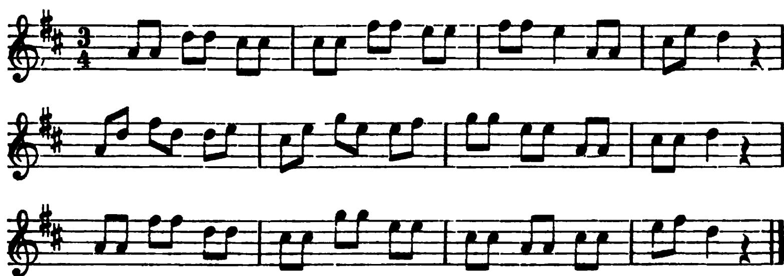

145. Vals.

146. Skräddarepolskan.

Upptecknad efter gubben Engeström i Singesbo, Järsnäs socken i Småland.

147. Bleking.
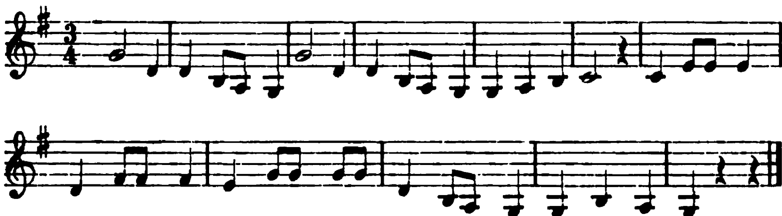
Uppteckuad efter gubben Engeström i Singesbo, Småland, den 1 augusti 1879.

148. Vals.

Från Västergötland; efter jungfru Gustafva Berggren.
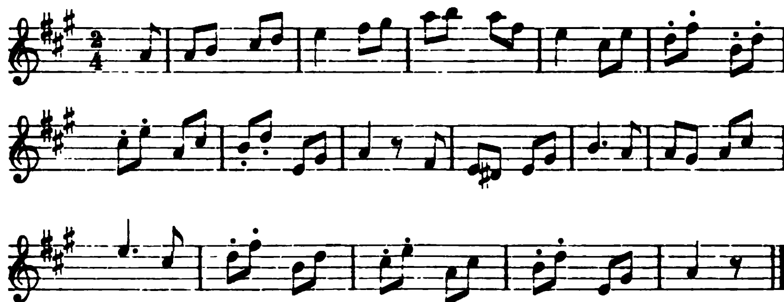

Ord: O se spisen är röd,
o se farmor är död,
ock en pillripp,
en garagass, en sarafass,
en serafera gasetafling,
drog ut en vals.

149. Marsch.
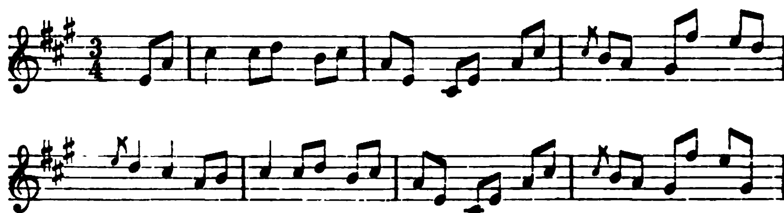
Från Södermanland; meddelad af stud. Karl Bohlin.

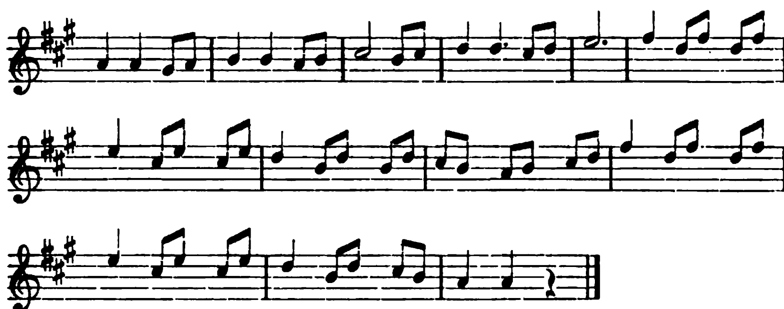

150. Polska.

Från Uppland; meddelad af stud. Axel Norelius.

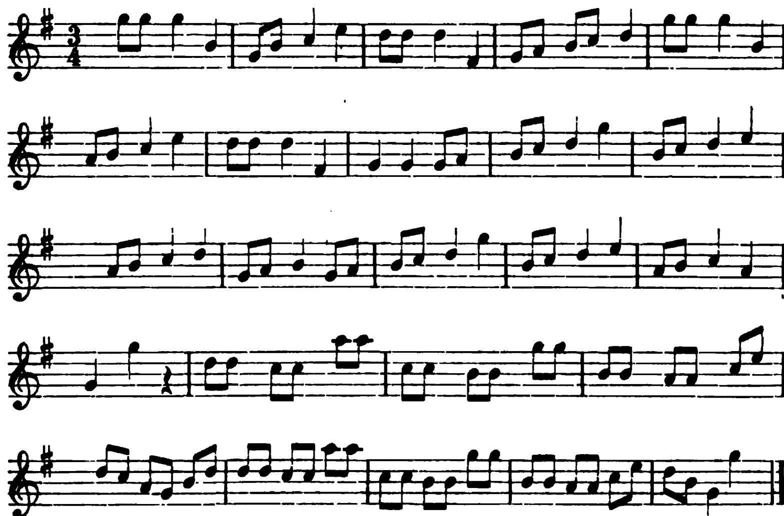

151. Polska.

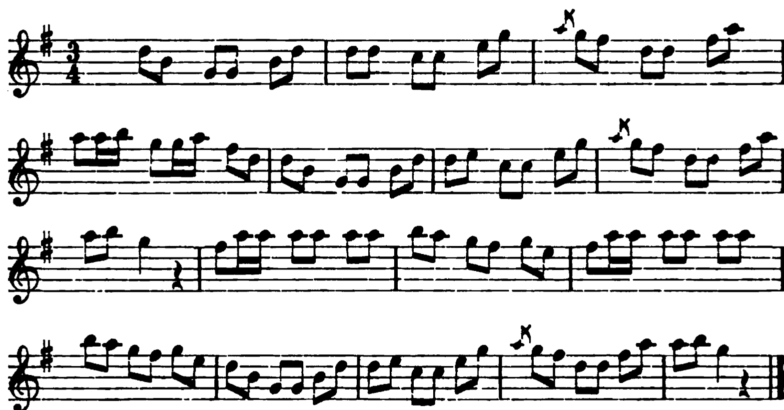
Från Roslagen, Edebo socken; meddelad af studeranden vid Uppsala högre allmänna lärovärk Beronius.
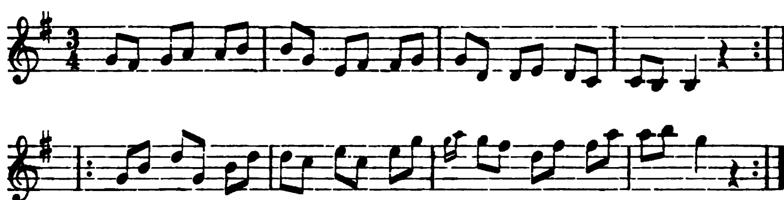

152. Polska.

Från Roslagen; upptecknad efter en vandrande blind rospigg ock spelman vid namn Söder från Söderby-Karls socken nära Norrtälje.
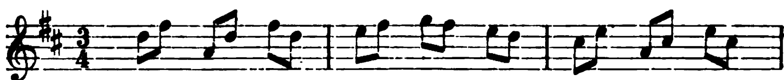

153. Polska.
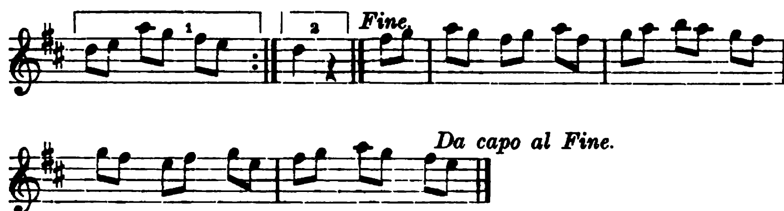
Från Roslagen, variant till »Uppå källarbacken, uppå källarbacken» (nr 138 bland danslekarna); uppteckuad efter Söder.

154. Vals.
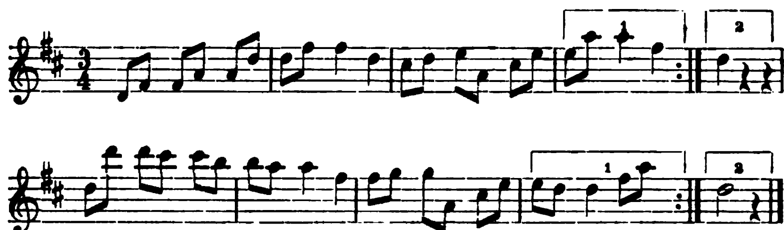
Ifrån Roslagen (efter Söder). Jag har hört August Bondeson spela en variant till denna vals ifrån Halland.

155. Vals.
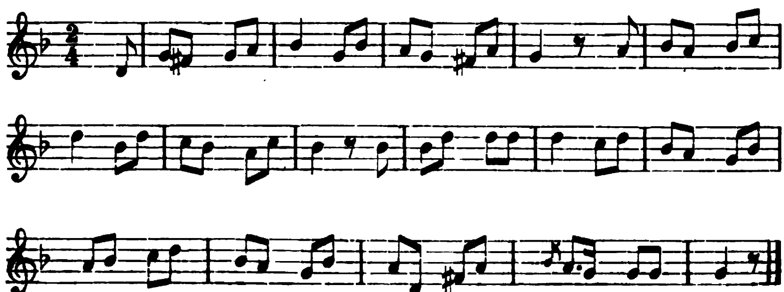
Ifrån Roslagen (Söder).
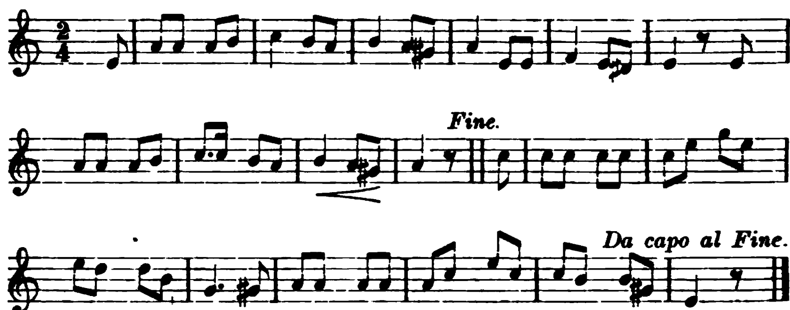

156. Bevan.

Okänd hemort (Dalarne?); meddelad af studeranden Edv. Berlien.
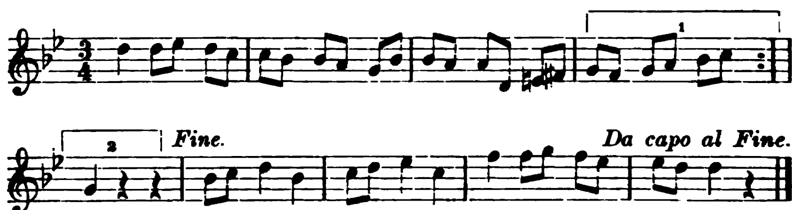

157. Marsch.

Okänd hemort; meddelad af härr Berlien.

158. Dans.

Ifrån Transtrand i Dalarne; meddelad af härr Berlien.
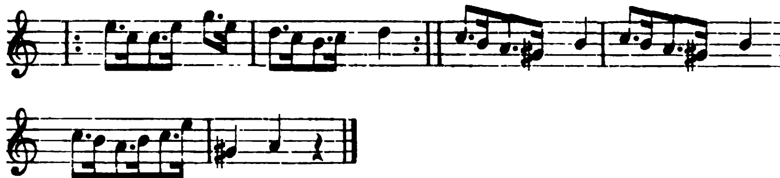

159. Polska.

Nr 159—165 äro meddelade af studenten af Norrlands nation, Hilding Sandström.
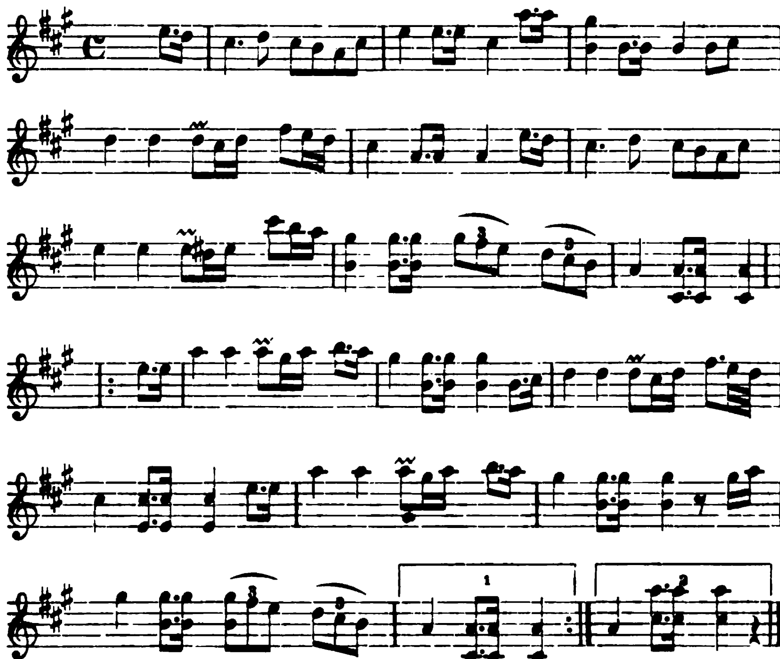

Ord till första reprisen:

Vackra flickor är som en ljusan dag.
Hvarför kom den usla kvinna?
Hon som ej kan laga mannen en bit mat,
ock som ej kan sy ell spinna.
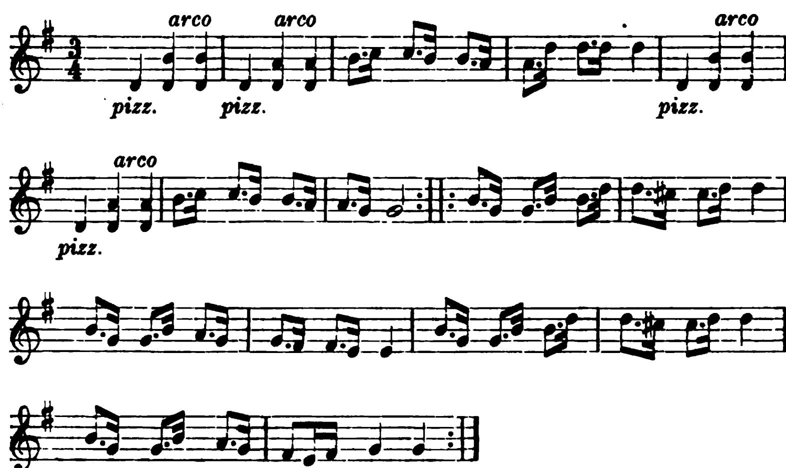
160. Bröllopsmarsch.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.
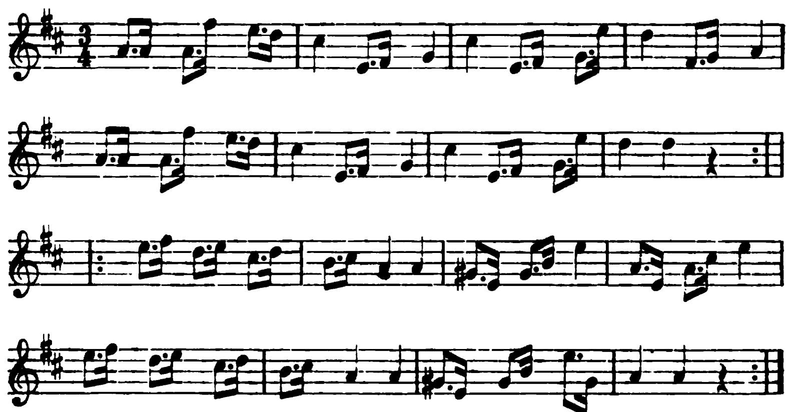

161. Polska.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.
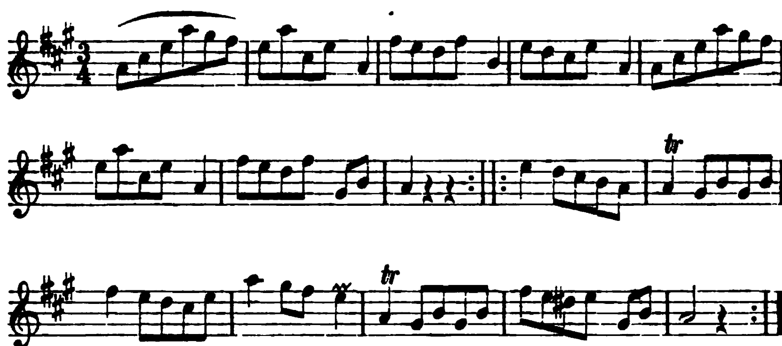

162. Hambopolska.

Ifrån Medelpad.
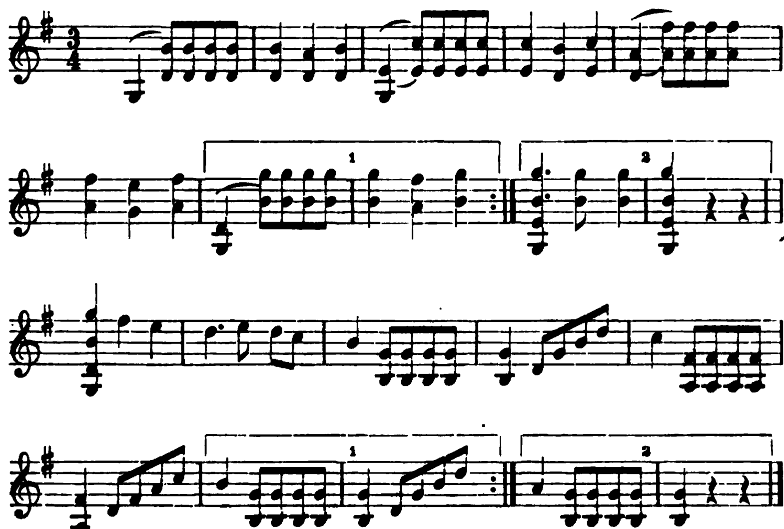

163. Vals.

Ifrån Ångermanland, Nora socken.
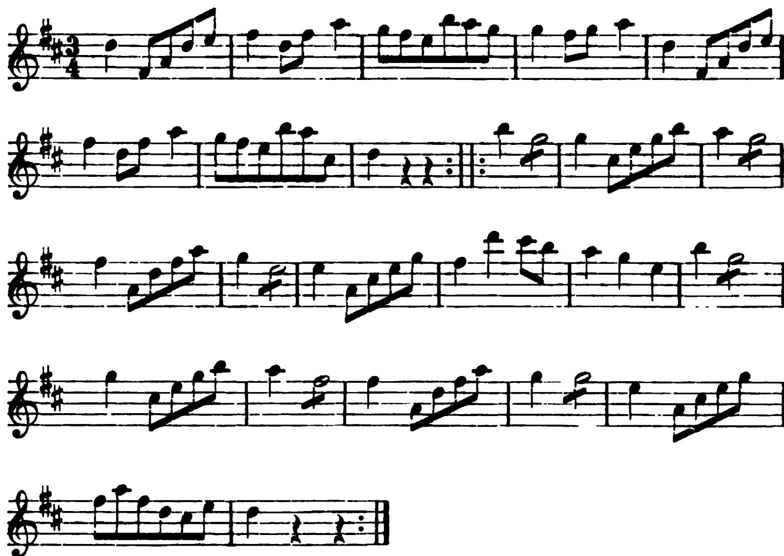

164. Jockmock-Vals.

165. Vals.
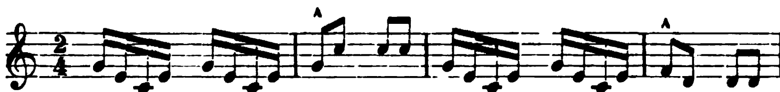
Ifrån Ångermanland, Nora socken.
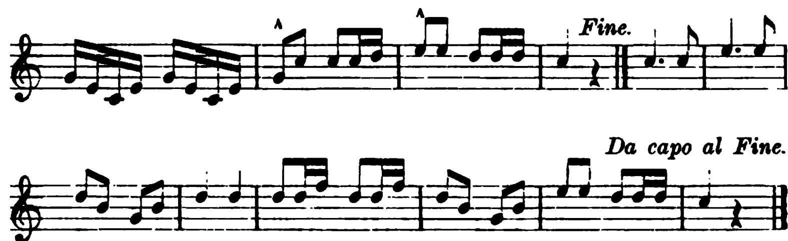

166. Polkett.
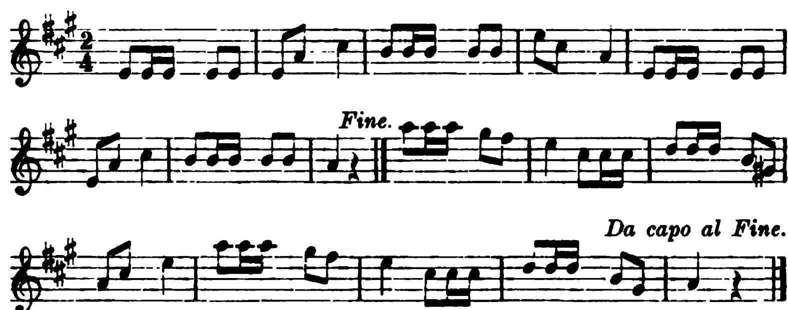
Ifrån Norge. Nr 166 ock 167 äro upptecknade på Spetsbärgen 1883 efter kocken, som medföljde expeditionen, Oluf Olsen ifrån Tromsö i Norge. Han brukade spela dessa danser på dragspel om söndagseftermiddagarna.

167. Polkett.

Ifrån Norge.
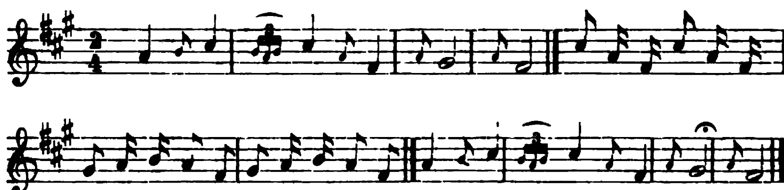

VII. Vallåtar.

Följande tre låtar äro upptecknade den 17 september 1880 efter Myr Kersti Jons Doter, född 1829 i Lerdal, Rättviks socken i Dalarne.

168. Låt icke.
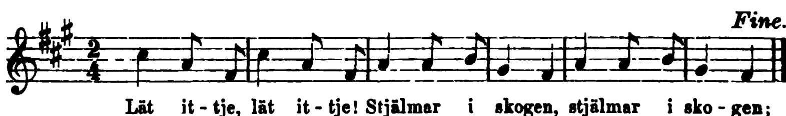
Blåses, då ett vallhjon påträffar ett förkommet kreatur.
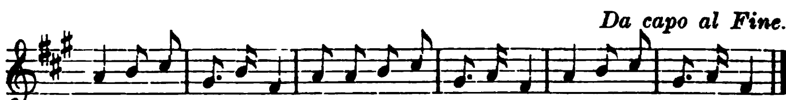

Det finnes ord till första reprisen. De ha följande lydelse:

lạt ıtʂə, lạt ıtʂə,
kụnər a ȷạna,
kụnər a ȷạna.

169. Låt icke, skälmar i skogen.

170. Lasse, Lasse lelle laskade hem.

Nr 170 ock 171 är meddelade af Hans Nilson från Åkers socken i Småland.

Lasse, Lasse lelle laskade hem[1].
Din mor har fått barn,
din ko har fått kalf,
din so har fått åtta små grisar.
Lasse, Lasse lelle laskade hem[1].

[1]) Föredragaren uttalade så. Skall troligen vara: laska de (dig) hem.

171. Tulleri tulleri bockahorn.

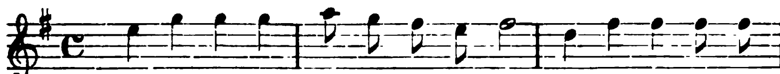
Tulleri tulleri bockahorn,
alla getter gå på horn[1],
så när som Broka, Bälta.
Ja släppe inte vall,
ja släppe inte vall,
ja fəlle me hem å koka.

[1]) Eller: korn.
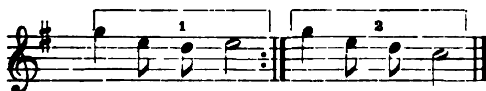

172. Tut tut alla mina får.

Småland, Vireda socken (fru Hilma Graneli).

Tut tut tut tut al - - la mi - - na får, li - - ka mån - ga i
Tut tut tut tut al - - la mi - - na får, ett tog räf - ven i-

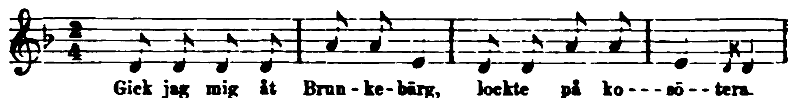
år som i fjol.
frå mek i går.
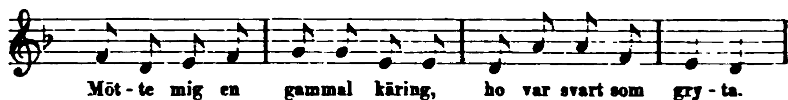
Jag hörde gumman Greta i Gölen, Lommaryds socken, norra Vedbo-härad ock Jönköpings län, sjunga denna visa på en melodi i samma genre som de vanliga vallvisorna i moll. Tyvärr brydde jag mig icke om att uppteckna melodien. Ock när jag några år senare ville göra det, var gumman död ock hännes stuga nedrifven.
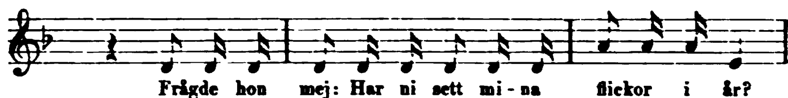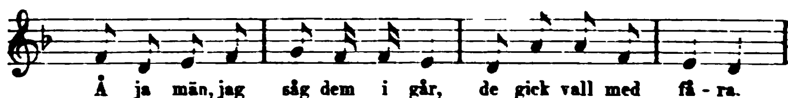

173. Gick jag mig åt Brunkebärg.
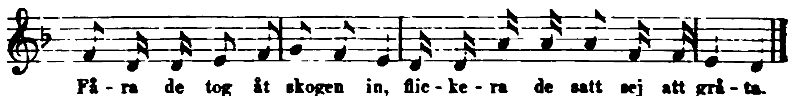
Från Småland, Loftahammars socken (Ida Åstrand).

174. Har du sett någon skrabbu get utan skälla.

Ifrån Östergötland, Nykils socken; meddelad af dr Gyllencreutz, som erinrade sig den från sin barndom.

Har du sett nå - gon skrabbu get u - tan skäl - la, u - tan

skälla, som skrabbar ut om morna ock kommer se - - nt hem om

kväl - la, för hon har tap - - - - - - pat bort skäl - - la?

175. Ock lålå Anna.
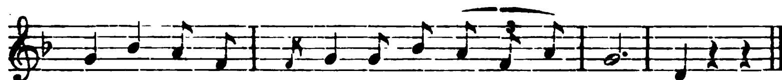
Lålning från Dalsland, meddelad af nuv. lektor N. F. Nilén, liksom de tre följande.

1. Ock lå - lå Anna, ock ä du min vän, så svara mig igän. Ock lå - lå!
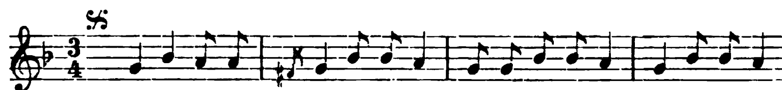
2. Tack ska du ha
för svaret du ga;
ock lålar du mer
så var det nock bra,
ock lålå.
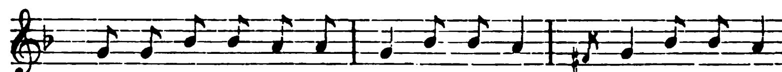
176. Lålå hölingar.
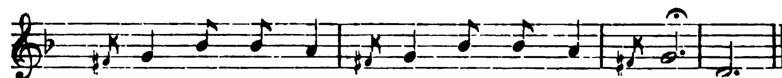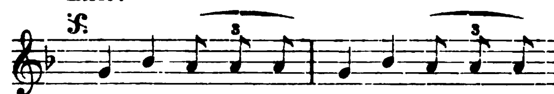

177. Lålning.

Eller:

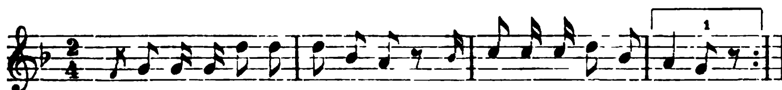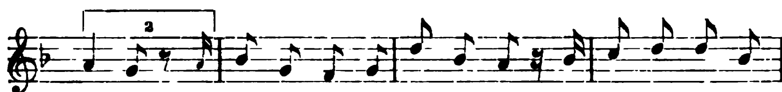

2. Lå lå hölingar,
Kroksta bölingar
slafsa skulor
å åt flugor,
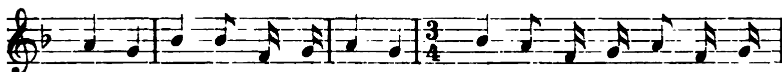
drack opp en bäck,
så fämtan kvinner
kunde gå i streck,
ock lålå.

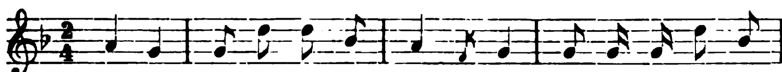
3. Nu har jag låla,
nu är de gjordt,
skall du mig svara,
skall de ske fort,
för inom en måna
reser jag bort
te främmande land
å främmande ort,
ock lålå.

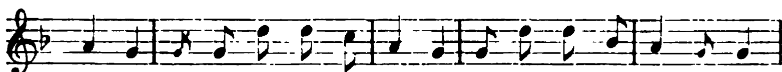
178. Jag sätte mig på e ronse ro.

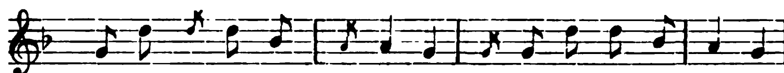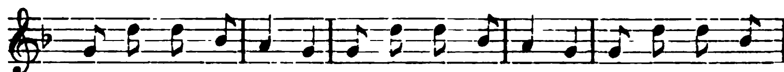

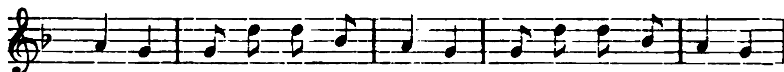

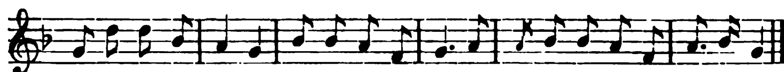

179. Stackare den som liten ä.

Denna ock följande visa är upptecknade efter fru C. E. Bergling, hvilken hört dem som barn i Stockholm.

Stackare den som liten ä
ock skorna sönder uti tårna,
ock fötterna fulla med frost ock snö,
ock ögona fulla med tårar.
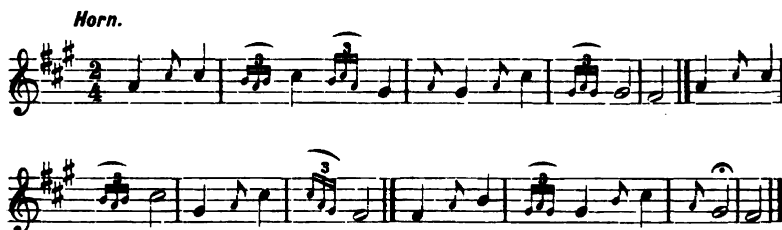
180. Hon går uti mossen.

Hon går uti mossen,
efter kommer lilla gossen,
långa dagar
ock tomma magar,
ock litet mat uti påsen.

181. Kuleken.

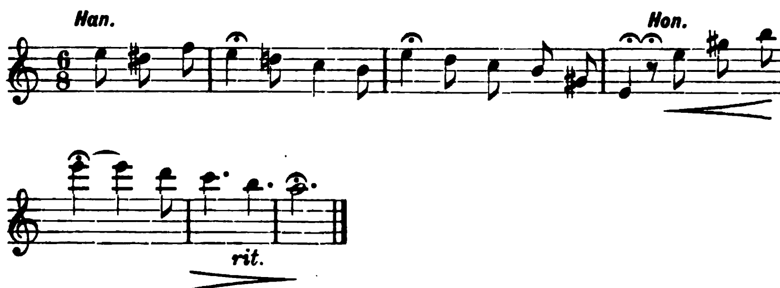
Blåses, då man lockar bort korna om morgnarna.
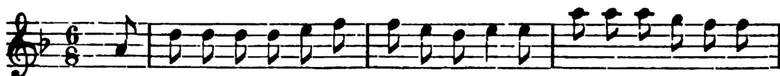

182. Joik.
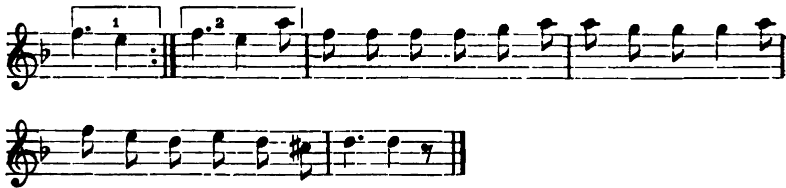
Ifrån Jämtland; meddelad af Hilding Sandström, som upptecknade den efter föredrag af en student af Norrlands nation i Uppsala.

183. Vallvisa.
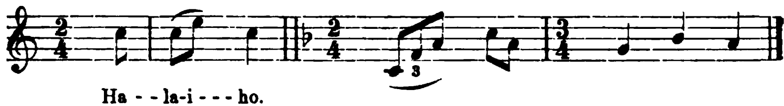
Från Norrland (Helsingland); meddelad af Hilding Sandström.

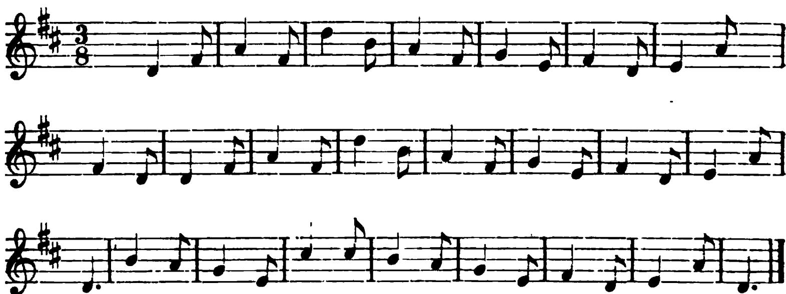
184. Hornlåt.

Ifrån Helsingland; meddelad af fru Lotten Sandberg, född Lagerholm.

185. Lapsk melodi.
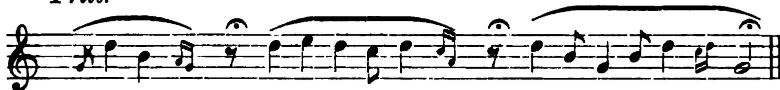
Denna melodi är mig meddelad af stud. Axel Bergman; han hade hört den gnolas af några turponlappar under rodden öfver en sjö under en resa i Lappland.

186. Lålning.

Ifrån Uppland, Huddunge socken.

Fritt.
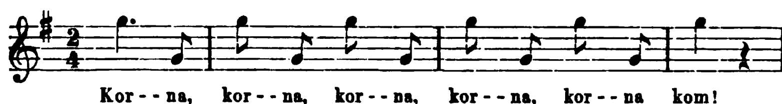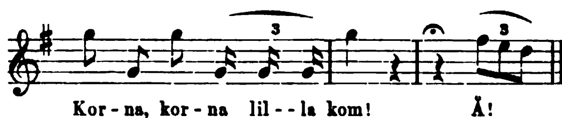

En 13-årig flicka satt på en stubbe på en öppen plats i en stor skog ock sjöng denna melodi; troligen fria fantasier.
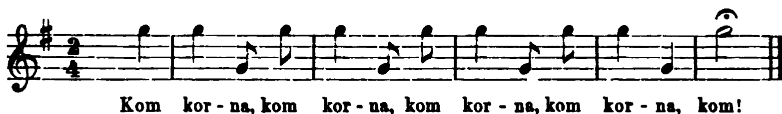

VIII. Kolock.

187. Småland, Vireda socken.
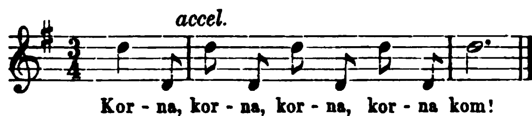

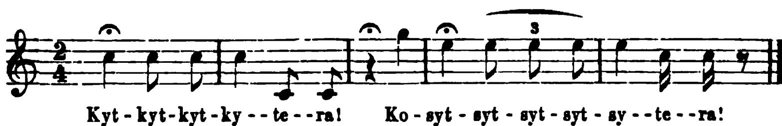
188. Småland, Askeryds socken.
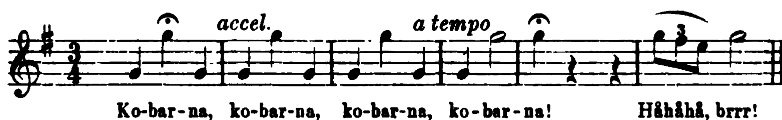

189. Småland, Vireda socken.

190. Småland, Vireda socken.
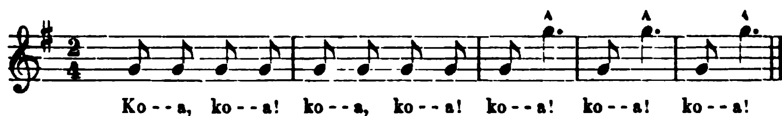

191. Småland, Vireda socken.
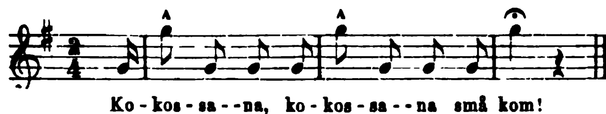

192. Småland, Vireda socken.
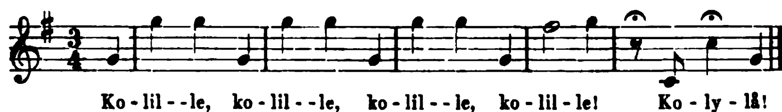

193. Småland, Vireda socken.
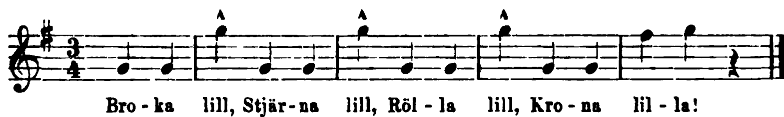

194. Småland, Vireda socken.
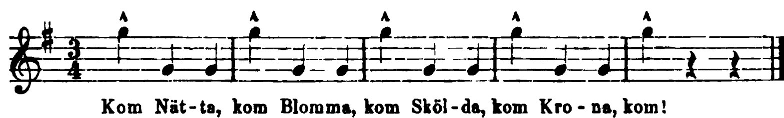

195. Småland, Lommaryds socken.
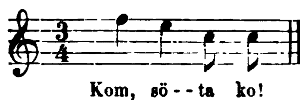

196. Småland, Vireda socken.
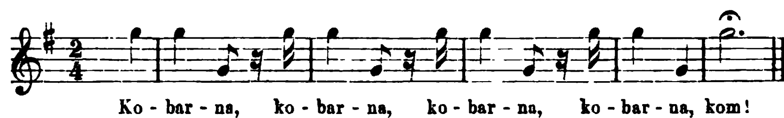

197. Småland, Vireda socken.

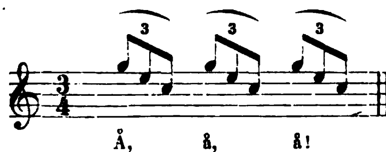
198. Småland, Vireda socken.
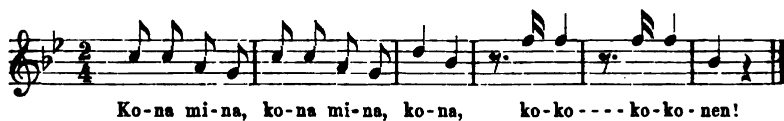

199. Småland, Vireda socken.
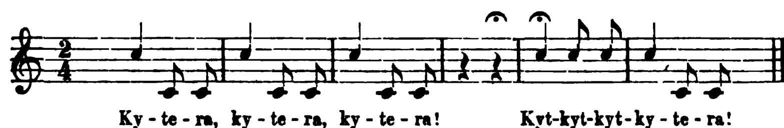

200. Småland, Vireda socken.
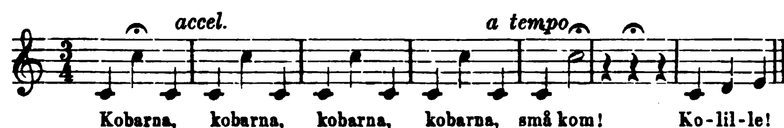

201. Småland, Vireda socken.
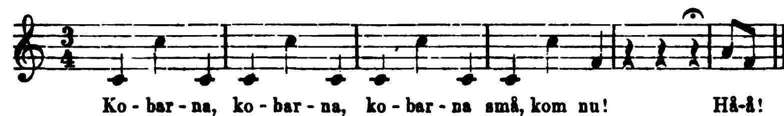

202. Småland, Vireda socken.
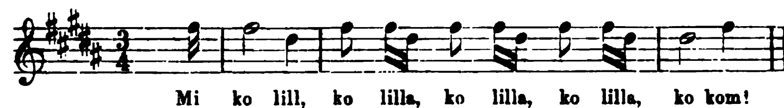

203. Småland, Vireda socken.

204. Småland, Vireda socken.

205. Från Ydre här. (Östergötland); meddelad af fröken Henrika Torén.

206. Uppland.

Ko - kos - se - na kom, ko - kos - se - na kom, ko - kos - se - na kom,

ko - kos - se - na kom, ko - kos - se - na kom! Å-å.

207. Uppland, Bondkyrko socken.

Lis-se-ko, lis-se-ko, lis-se-ko, lis-se-ko kom!

208. Uppland, Bondkyrko socken.

Ko - nen, ko - nen, ko - nen, ko - nen kom!

209. Uppland, Enåkers socken.
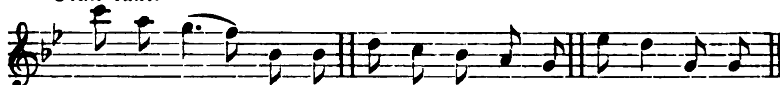
Ludlu ludlu ludlu ludlu lu ko! Ludlu! Ludlu! Ko!

210. Uppland, Nora socken.
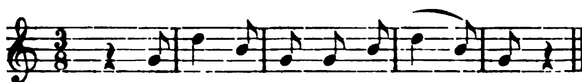
Utan takt.

Konen kom! Kos - sa - ne kom! Lis - se - ko-nen kom! Lis - se - ko - - nen kom!
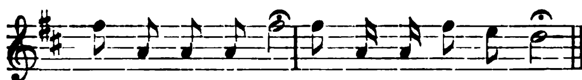
211. Uppland, Nora socken.

212. Uppland, Huddunge socken.

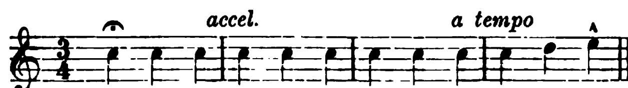

213. Ångermanland, Nora socken.

---

214. Småland, Vireda socken (till får).
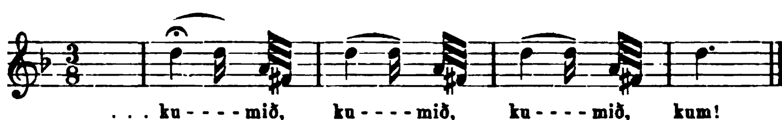

Må det tillåtas mig att här anföra några dylika locklåtar på kor, som jag funnit i litteraturen.
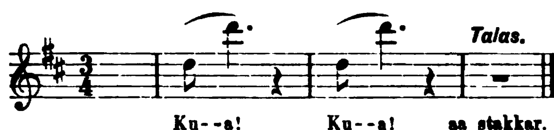
215.

Dybeck, *Folkmelodier*, Stockholm 1845, nr 45, slutet:
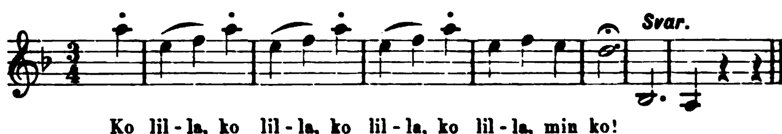

216.

Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn, fortalte af P. Chr. Asbjørnsen, 3 Udg., Christiania 1870, s. 135. »Lok, fra Østerdalen», slutet, s. 137 (de tre sista takterna):
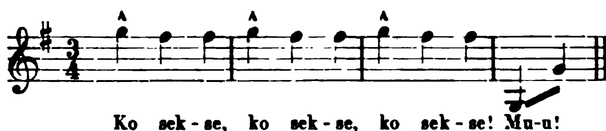

217.

Femtio Polskor från Wermland och Dal, samlade och satta för violin eller flöjt af J. Olsson, Stockholm, Abr. Lundqvist, sid. 4, nr 15. Skogstrollets Polska, första reprisen:
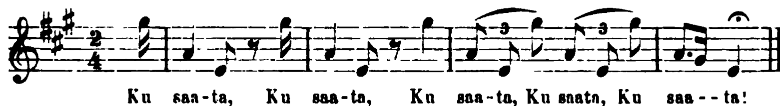

Begynnelsen af motsvarande polska spelas i Halland på följande sätt (enligt meddelande af August Bondeson):

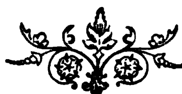

I sista takten ökas tonhöjden sukcessivt.

218.

Folke-sange og Melodier, Fædrelandske og fremmede, udsatte for pianoforte ved A. P. BERGGREEN, Kjøbenhavn 1855, 4de Bind. Anmærkninger, s. 5. »Som indledning til lokkesangen er mig fra Cand. H. Larsen senere meddeelt fölgende bizarre hujende lyd»:

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 8.

SMÅPLOCK

HISTORIER OCK MÄSSNINGAR
GRÖTRIM OCK HVARJEHANDA

MEDDELADT AF

JOHAN NORDLANDER.

STOCKHOLM, 1889
KONGL. BOKTRYCKERIET
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Historier.

De stammande döttrarna.

Det var en gång en käring, ock hon hade tre döttrar, 1
som väl var det. Men se det var på det viset, att ingen enda utaf dem kunde tala riktigt, utan alla sladdrade på målet.

Ock så vardt det den tiden, då hon tog på vänta, att det skulle komma några mågar till gårds; men vänta fick hon ock.

Till slut fick hon höra, att det justsom var en hemmanskarl som tänkte sig dit ock fria; ock för att inte han skulle blifva skrämd genast, så sade hon till döttrarna, att de skulle tiga som sten ock låta hänne tala.

Fästmannen kom ock mycket riktigt, ock flickorna gjorde, som modern hade sagt, ock det gick som en dans.

Men så kom hunden in ock började krafsa på ett såll, som låg på golfvet.

»Se hunn safsar i sålle!» sade en af flickorna.

»Sa inte mor, du skulle tiga å inte tarra!» sade den andra flickan.

»Si, nu tarra di bårre!» sade den tredje.

Nu fick fästmannen höra, huru det var ställdt; ock sedan vardt han inte gammal där i gården.

Roslagen.

Den snåle prästen i Skellefteå.

2 I Skellefteå skall hafva funnits en präst som varit känd för sin stora snikenhet ock sina besynnerliga predikningar. Äfven var han missbelåten med sin lön, som erlades in natura. Somliga förde korf till honom, andra ost; ock invånarne i socknen försågo honom också med själspäck.

När han för jämnan klagade öfver att korfvarna voro för små, förtröt detta sockenboarna, ock de beslöto att göra en korf, som skulle räcka till. En häst slaktades, ock korf gjordes af hela tarmen; ock när den var färdig, foro de med den till prästen.

Men ändå var han inte belåten. Följande söndag predikade han så här:

Måttliga korfvar är bäst,
ock inte bortur en hel häst.

Dem som skulle lemna ost påminde han ock att göra stora ostar, i det han sade till dem:

Ju större mus[1], ju större heder.

Ock när Ostviksboarna ansågos behöfva en maning att fullgöra sina skyldigheter, tog han på sig sina knarrande stöflar, gick för altaret ock stampade i golfvet, sägande:

I förbannade Ostviksbor,
hören, hören, huru skarpa mina skor!

Samme präst säges en gång ha predikat på följande sätt: »Om alla karlar vore i en karl, visst vore det en förskräcklig karl. Om alla yxor vore i en yxa, visst vore det en förskräcklig yxa. Om alla träd vore i ett träd, visst vore det ett förskräckligt träd. Om alla sjöar vore i en sjö, visst vore det en förskräcklig sjö. Om nu den där stora karlen toge den där stora yxan ock högge det där stora trädet, så det fölle i den där stora sjön, — visst skulle det låta busbas.»

Prästens ändalykt skall hafva varit sorglig. När han en gång skulle gå till kyrkan, öppnade sig jorden ock uppslukade honom, troligen till straff för hans ogudaktiga lefverne. Där han försvann i jorden, blef ett hål, som aldrig kunde täppas eller fyllas; därför byggdes slutligen ett hus däröfver.

Västerbotten.

1) Ostmus är ett stycke ost.

Ullångers-prästen.

I Ullångers socken i norra Ångermanland skall långt till- 3
baka ha funnits en präst, som varit mycket snål ock alltid klagat öfver att han inte fick så stor tionde, som sig borde. Härom fins följande rim, som han skall hafva riktat till sockenboarna från predikstolen:

Tiden förändras ju år från år,
det är tydligt på våra får:
de hafva bogar, men inga lår.

Rr. 2—3 lyda ock:

förr ha de haft både bogar ock lår,
men nu ha de bara bogar.

Upptecknadt i Ångermanland; äfven kändt i Medelpad, men tillägges där en annan präst.

Bordsböner.

På ett husförhör frågade prästen en pojke: 4
»Hur långt kan du i katekesen?»
»Ingenting.»
»Du kan väl åtminstone bordsböner?»
»Har aldrig ätit vid något bord.»
»Hvar har du då ätit?»
»Ja har skrapat grytan».
»Hvad säger mor din då?»
»Smit inte ner dig, djäflabyting!»

Småland. Upps. Imför.

»Nå, min gosse, har inte din mamma lärt dig några bords- 5
böner?» frågar prästen.

»Nej.»

»Men hvad säger hon, när du skall äta?»

»Jo, mamma säger det, att ni skall inte sota ned er, djäfvelungar!»

»Det var groft det!»

»Ja, mamma hon tyckte ock, att det var groft; men pappa han förbannades, att det var det grannaste, som fanns på blekebacken.»

Västergötland.

---

6 Prästen frågade en gosse:
»Hvad säger mor, när du sätter dig att äta?»
»Sota inte ned dig på grytan, satbyting!» blef svaret.

Roslagen.

---

7 Det var en gång ett tattarfolk, som skulle äta i en bondgård. Tattarkvinnan sade då till sina barn:

Läs i Jesu namn!

Men så spillde ett barn på sig, ock då vardt hon sint ock sade:

Akt, så ni inte spill på er, djäfvulsungar!

N. Ångermanland.

Morgonbön.

8 På Jämtlands gräns mot Ångermanland ligger Fors socken vid Indalsälfven. Öster om denna, öfverst i socknen ligger byn Ede, där man förr fiskade lax i mängd. De första bönderna i byn voro stora laxfiskare ock hette Sams ock Buller, ock man säger, att Samsgården ock Bullergården hafva fått namn efter dessa karlar.

En gubbe i Bullergården var mycket gudfruktig, ock hvar morgon föll han på knäna ock läste för sig. Men så värst andäktig var han nog inte. En morgon — det var just i slåttesanden — började han på läsa ock sade:

Fader vår.

Men i det samma vardt han varse granngårdsfolket, som gick på slättern, ock ropade åt käringen sin:

Ja samsan går:
skynda dig ock laga till frukosten!

Samsan folket i Samsgården.

Jämtland.

Misslyckadt sockenbud.

9 Det var en gång en gumma som låg sjuk; ock eftersom det gällde lifvet, så skickades bud efter prästen. Men käringen låg där ock yrade ock hade för sig, att skomakaren skulle

komma i gården ock laga skorna. Hon tyckte, att han dröjde länge, ock dundrade ock lefde för det, i yrseln förstås.

Så kom prästen ock steg in genom dörren.

»Kommer du nu?» skrek gumman, i det hon sprang upp ur sängen ock drog fram en hel hop gamla skor. »Här har du nu, tils pigan får spinna mera skogarn!»

Prästen låtsade inte om detta, utan tog fram boken ock började på läsa:

»Jag fattig syndig människa.»

»Gu nå dej då!» sade käringen.

»Som i synd född är», läste han vidare.

»Så mycke värre va dä!» sade hon.

»I alla mina lefnadsdagar», läste prästen.

»Var tyst med det du», sade käringen, »för får länsman tag i det, så tar gammel-järke dig.»

Nu såg prästen, att gumman var obotlig, ock därmed for han sin väg.

Roslagen.

Galten i kålrotlandet.

En präst i mellersta Sörmland råkade en gång under 10
kommunionen titta ut genom kyrkfönstret ock får då se, att grannens stora galt kommit in på hans kålrotland ock just höll på att böka upp en kålrot.

»Fan anamma ditt tryne!» utbrister han, just som han räcker en bonde oblaten.

Bonden trodde, att det gällde honom, ock höll på att dö af slag.

Södermanland. Upps. Imför.

Den döfve bonden.

Det var en gång en bonde, som var bra döf. En dag stod 11
han därpå vedlidersbacken ock höll på göra ett yxskaft. Så kom prästen dit till honom.

»God dag, min gubbe!» sade prästen.

»Ett yxskaft», svarade bonden.

»Hvar har du hustrun?» frågade prästen.

»Jämt med kvisten», svarade bonden.

»Hvar har du dottern?» frågade prästen.

»Hon föla i går, så att vi kan inte nyttja na själf, mycket mindre låna bort na åt nån annan», svarade bonden.

»Hvar har du drängen?» frågade prästen.

»Han körde vi plogen med i går, så att vi kan inte nyttja 'n själf, mycket mindre låna bort 'n åt nån annan», svarade bonden.

»Drag åt fanders, gubbe!» skrek prästen.

»Landsvägen strax bakom hagen», svarade bonden.

Hagen (*hagan*) = gärdesgården.

N. Ångermanland.

Bonden på torget.

12 En döf bonde stod på Hvetlanda torg för att sälja råg. En köpare kommer ock hälsar:

»God dag, gubbe lille!»

»Råg.»

»Hvad har du i säcken?»

»Säxton riksdaler.»

»Du pratar, så du skulle ha smörj!»

»Dä bjöd di mä hemma, men ja sulle hit å ha mer.»

Småland? Upps. lmför.

Ondt samvete.

13 Det hade varit marknad i Skåne någonstädes, ock där hade en gubbe, som var från Halland, stulit sig en hatt. Fram mot kvällen gaf han sig i väg från marknaden, ock käringen sin hade han med sig. De hade lång väg att gå, innan de kommo hem, ock gubbestackarn han gick hela tiden ock ängslades för att han skulle blifva fast. Bara käringen sade ett ord, trodde han, att det var om polisen eller fiskalen hon talade. När de hade gått bra långt, blef det mörkt ock kusligt. Men

snart steg månen upp, ock det blef det allra vackraste månsken. De gingo det fortaste de kunde, men så måste de stanna en stund, för gubben skulle gå på sidan ock lösa byxorna; men gumman stannade på landsvägen.

»En vacker, ljus måne!» sade käringen.

»Kommer han från Skåne?» frågade karlen förskräckt.

»En vacker, ljus natt!» sade käringen.

»Kommer han ock frågar efter sin hatt?» frågade gubben. Nu blef gumman elak på sin harhjärtade man ock sade:

»Tig ock s . .!»

»Härre Gud, komma de hit!» utropade karlen.

Allmän.

Tjufvar.

En fogde stämde en smed, därför att denne skulle hafva stulit. De kommo också till tings, ock när lagmannen hade läst upp stämningen, svarade smeden: 14

Smen stjäl smulor,
skomakarn stjäl sulor,
ock inspektorn han stjäl både oxar ock stutar.

Nu hörde dommaren, att äfven andra än smeden plägade stjäla ock mer än han, fastän icke någon hade anklagat dem. Ock därför vardt smeden frikänd.

Roslagen.

Lapparna ock ekorren.

När lapparna för första gången fingo höra ekorren smattra i träden, blefvo de mäkta förskräckta. De trodde, att det var ett troll, ock bådo till Nikolaus, hvilken de uppgifva hafva varit deras gud, på följande sätt: 15

»Hör du, Nikolaus! Kom ock vis bort trullbackan, som låt gek, gok, gek, gok!»

Åsele lappmark. O. P. Pettersson.

Drängen i skuggan.

16 En dräng var mycket lat. Under arbetstiden lade han sig en gång under ett träd ock somnade. Då kom husbonden ock fick se honom.

»Laga dig opp!» skrek husbonden, »du är inte värd, att solen skall skina på dig.»

»Därför har jag ock krupit hit i skuggan», svarade drängen.

Roslagen.

Svårt matställe.

17 Det var en dräng som tjänade på ett snålt ställe. En morgon utbrister han:

»I da sir ja möcke bätter, än ja gjorde i jafse».

»Hur så?» sa husbonden.

»Jo», sa drängen, »i jafse så ja inte ärtera i ärtavällingen, men i da så sir ja körketornet igönom ustaskifva.»

I jafse i går afton.

Småland. Upps. Imför.

---

18 »Gud ske lof för syn! I går såg jag inte smör på brödet, men i dag ser jag aderton kyrktorn genom ostskifvan».

Södermanland.

---

19 Drängen sitter till bords ock äter ärter, men finner just ej många af det slaget. Rätt som det är, far han upp, kastar af sig rocken ock kaflar upp skjortärmarna samt rusar mot fatet.

Hustrun, som står vid spisen, blir förskräckt ock frågar, hvad som går åt honom. Han svarar:

»Jag ser en ärta i fatet, ock ta mej håken skall jag inte ha na!»

Södermanland.

De hade skomakaren i ett hus, ock matmodern där var snål som ett syndastraff. När skomakaren satte sig till bords, var hon rädd, att han skulle taga för sig för mycket af maten, ock sade: 20

Tag lagom, tag, skomakarefar,
för jag har litét af smöret jag.

Men sedan åtrade hon sig ock ville stryka öfver med hartassen ock sade:

Ät ändå ni, skomakarfar!
Jag sjunger bara för barnen jag.

Roslagen.

En annan sade till sina gäster så här: 21

Ät ni, som främmande är!
Våra ä inte så åpna.

Åpen glupsk.

Västergötland.

Frieri.

En tafatt gosse friade på följande sätt: 22

Han: Hä ä no skammlitt tell å fräge, männ hä skulle vära rolitt tell å vätta, omm du tyttjer omm mä sä hä ä na.
Hon: Nä-ä då!
Han: Ja-a, samma jär ä mäg, männ a mamma ba mäg höre ätter.

Medelpad.

Han ock hon.

Hon: *ɐlska dɯ mə, klа̠ɵsə?* 23
Han: *ȷа̠ɵ.*
Hon: *vel̠ dɯ go ɾ dø̠dn̥ fø̠ṇ mə?*
Han: *næ də ska sа̠ɵtan ȷø̠ʀa!*

Kalmar.

Mässningar.

24 Prästen: Såg du nån komma på gärdet?
Klockaren: Jag såg en gubbe ock en gumma komma på gärdet.
Prästen: Hade den käringen något att bära?
Klockaren: Hon hade en flängder gris ock en kaka att bära.
Prästen: Hvad gjorde du så länge bakom altaret?
Klockaren: Jag satt ock lappade mina gamla skinnbyxor i ashålet.

Södermanland.

---

25 Prästen: Klockare, klockare, hvad gör du?
Klockaren: Jo, jag sitter bak altaret ock lusar mina gamla skinnbyxor.
Prästen: Klockare, klockare, ser du någon komma?
Klockaren: Ja, jag ser ena bondahustru.
Prästen: Klockare, klockare, hafver hon något med sig att föra?
Klockaren: Ja, hon hafver ena pantakako ock ena stektan gris.
Prästen: Klockare, klockare, gack efter knif ock gaffel, på det vi mågom dela: hufvudet det tar jag, ock rumpan får du.

Uppland.

---

26 Prästen: Klockare, klockare, ser du någon komma?
Klockaren: Ja, jag ser en bonde komma med en gris.
Prästen: Tag honom hit, jag vill honom skifta i tu:
hufvu tar jag, ock fötterna får du,
ock rumpan* ska vi lemna åt vår granne.

*) Var. svansen.

Västmanland.

Prästen: Klockare! Var det du? 27
Klockaren: Ja! Jag sitter bakom altaret ock lappar mina gamla skinnbyxor.
Prästen: Ser du någon komma?
Klockaren: Ja, jag ser ena bondahustru komma med tvänne paltar ock en skinka.
Prästen: Be na komma hit!

Uppland.

Bonden Stöfvel Pål hade slagit en präst, skändat en jungfru 28
ock orenat bakom altaret i kyrkan. För dessa förseelser önskade han få förlåtelse samt gick en dag till prästen ock tog med sig den allra största ål, som fanns. Prästen blef så frestad utaf anblicken af den stora ålen, att han ganska skyndsammeligen gaf honom förlåtelse för alla hans grofva synder. Men då ålen skulle slaktas såsom en stor läckerhet för prästens egen mun, befans det vara bara skinnet uppstoppadt med sand.

Nästföljande söndag, då Stöfvel Pål gick fram nära vid altaret, tog prästen tillfället i akt att med hög röst inför hela församlingen mässa som följer:

Du store Stöfvel Pål,
som skänkte mig en sandig ål,
du prästedängare,
du äreskändare,
du storskitar i Guds hus!

Uppland.

Uppteckningarna 25—28 äro hämtade ur STEPHENS' ock HYLTÉN-CAVALLIUS' handskrifna vissamling å Kungl. biblioteket. Rörande en af dem finnes i manuskriptet följande anmärkning: »Föregifves vara sjungen af prästen, emedan han ej kunde annat.» — En svensk variant till 28 finnes uti *Κρυπτάδια*, Heilbronn 1884, vol. II, s. 212, med öfverskrift Der sündige Paul.

Okynniga pojkar hade tagit ett vagnshjul i prästens bod 29
ock kastat det ned i brunnen. Påföljande söndag »gjorde han ottesången» sålunda:

O syndaträl,
som hjulen stjäl
ock i min brunn begrafver,
ställ hem mitt hjul
uti mitt skjul,
om du vill salig varda!

Västergötland, Flundre h:d.

Dessa ock andra sådana mässningar framkalla genom sitt innehåll förvåning, ock man måste ovillkorligen fråga sig, huru allmogen kunnat lägga så hädiska ord i sina prästers mun.

Vi antaga, att minnen här föreligga från den katolska tiden. När folket ej förstod ett ord af de latinska responsorierna, kunde man ju lätt frestas att lägga in någon mening i dem. Ock att orden tyddes så, som här skett, det torde nog de katolska prästerna själfva rådt för. För öfrigt äro dessa mässningar ej enastående. Vid sidan af dem har man en mängd sägner, hvilka genom sitt innehåll bevisa sig vara från celibatets dagar. Prästerna framställas nämligen i dem icke blott såsom gnidska ock giriga, utan äfven såsom sedeslösa, i det de stå i brottsligt förhållande till sina hushållerskor ock hänga efter hustrurna i socknen.

Grötrim.

Att rimma till gröten hörde för ej så länge sedan till julkvällens nöjen. När en börjat, skulle de andra rimma ifrån sig. Att läsa upp ett gammalt rim var ingalunda stridande mot ordningen för dagen; men den som ej hade något sådant till hands, fick lof att själf smida hop något nytt. Synnerligen tankedigra ock formfulländade äro dessa »poesier» ej; men de hafva i stället den förtjänsten att vara godmodiga samt roliga, ock när allt kommer omkring, äro de kanske en smula bättre än sitt rykte.

Nu för tiden, då allt roligt tages ifrån allmogen för att bereda rum för religionen, nu trifvas dessa ock andra små roligheter icke längre så som förr. Liksom jättarna ej tålde kyrkoklockorna, fly dessa för bönehusen. Må de finna en fristad i denna tidskrift ock för kommande religions- ock förståndsmänniskor vittna därom, att det en gång funnits godmodig humor äfven bland gamla Sverges folk.

Denna gröten är kokad i gryta å inte i bytta; 30
du ska inte ta mer i skea, än du kan lyfta.

Västergötland, Ale h:d.

Denna gröten är kokad i gryta, men inte i ett skåp; 31
du ska inte äta mer, än du tål, ditt sjåp.

Västergötland, Vätle h:d.

Dänne gröten ä kokt i gryte, män inte i e ſi; 32
dän som inte vill äte, så få han läte bli.

Värmland.

Denna gröten är kokt i en gryta å inte i en fingerborg; 33
häf i dej, min Ingeborg!

Västergötland.

---

34 Denna gröten är kokad i gryta å inte i en bolle;
Anders är en förbannade stolle!

Västergötland, Ale h:d.

---

35 Denna gröten är kokad i gryta ock inte i en strumpa;
du vore en bra räf*, bara du hade rumpa.

*) Var. hund

Uppland.

---

36 Dänne gröten ä kokt i gryte å int i gremme;
ett par bökser ha ja på mäj, ett par ha ja hemme.

Värmland.

---

37 Denna gröten är kokad i en gryta å inte i ett skrin;
du språkar som ett svin.

Roslagen.

---

38 Den här gröten ä kokt i e gryta å inte i en kastrull;
ock därför klifver ja opp i en stor tall.

Södermanland. Upps. lmför.

---

39 Dänne gröten ä kokt i e gryyt å int i e tall —
kliver opp i e gran.

Öland. Upps. lmför.

---

40 Denna gröten är kokt i en gryta å int i ett stop;
Gud låt Anders å Stina komma ihop!

Västergötland, Ale h:d.

---

41 Denne gröten är kokt i e gryta å int i e vagga;
innan nästa år ska du bjuda faddra.

Västergötland, Vätle h:d.

---

42 Denna gröten är kokad i gryta å inte i en skalle;
det var bra det, Kalle!

Okänd hemort.

Om gröt vore kokt i en gryta ock hälld i en skål, 43
så fruktar jag, jag åt mer än jag tål.
Ångermanland.

Denna gröten är kokt i gryta, men inte i något skrälle; 44
den, som tar sista sken, får heta »snåla Pälle».
Södermanland.

Den här gröten ä kokt i e gryta å inte i e trumma; 45
dom som int äter sej mätta, di ä dumma.
Södermanland. Upps. lmför.

Den här gröten ä kokt i e gryta å inte i en häst; 46
ät inte så möcke, så du blir så tjock som vår präst.
Södermanland. Upps. lmför.

Dän här gröten ä kɷkt i e gryyt å int på en stoobb; 47
Gu välsigne bå matmɷr å hännes goobb.
Öland. Upps. lmför.

Dänne gröten ä kɷkt i e gryyt å int i en stokk; 48
nääst år jör bɷɷnn matmɷra tjokk.
Öland. Upps. lmför.

Dänne gröten ä kɷkt i e gryyt å int i e tuunn; 49
såger en å tunna, så blir de två baljer.
Öland (ock Kalmarorten). Upps. lmför.

Dänne gröten ä kɷkt i e gryyt å int i ett stɷp, 50
daffö så äter ja opp allt ihɷp.
Öland. Upps. lmför.

Dänne gröten ä kɷkt i e gryyt å int i en hɷ, 51
män ja tökker dän ä gɷ.
Öland. Upps. lmför.

52 **Denna gröten ä kokt i en gryta å inte i en grimma;
den får inte äta gröten, som inte kan rimma.**

Kalmarorten. Upps. lmför.

---

53 **Gröten är kokad i gryta ock inte på nåra äng;
här må fan vara bå piga ock dräng.
Fatet är litet ock sken är flat;
likväl så vill dom, en skall äta snart.**

Nyköpingstrakten.

---

54 En piga rimmade till gröten sålunda:

**Denna gröten är kokad i ett kök ock inte på en vinn;
när frun dör, blir härrn min.**

Okänd hemort.

---

55 **Den som iint har ske å läpp,
han får iint va heemm i Runsbäck.**

Runsbäck by i Torslunda s:n.

Öland. Upps. lmför.

---

56 **Min sked är liten å nätt,
jag äter mig snart mätt.**

En annan fortsätter:

57 **Min sked är stor å bre,
jag äter så mycke som tre.**

Västmanland.

---

58 **Bokksta gata å Bokksta grinn;
munn ska opp å gläfsträ inn.**

Gläfsträ sked.

Norrland.

---

59 **Gröten ä biten,
å ja stikker dit 'n.**

Öland. Upps. lmför.

Gröten ä vit, 60
å ja stikker dit.
Öland. Upps. Imför.

Jag tar vid min brädd, 61
så är jag inte rädd.
Uppland.

Jag ser i taket 62
ock tar i fatet.
Södermanland.

Gröten är god ock hvit; 63
jag tror jag slickar i mig bå fat å ski.
Södermanland.

Dän som iint vill te gröten riimm, 64
han ska hääg i bastgriimm.
Öland. Upps. Imför.

Jag bryr mig inte om till att rimma, 65
jag äter, som jag vore hemma.
Västergötland, Vätle h:d.

Hvit häst ock svart grimma; 66
bättre är tiga än illa rimma.
Af en, som ej var hugad att rimma.
Södermanland, Tumba.

Hvit häst ock svart gremma; 67
den, som inte vill äta, får sitta där
ock klämma.
Södermanland.

Tacka vet ja mor, som gryna mol, 68
va oppe innan hanen gol,
mosen den raar
som i värden månn vaar;
därpå lell, hä, hä!
Öland. Upps. Imför.

---

69 Gröten ä go å gryna ä trinna;
men, kära go vänner, ät er inte för stinna!

Närke.

---

70 Den här gröten ä kokt utå gryn;
nu har ja äti, så magen står högt i skyn.

Södermanland. Upps. lmför.

Drängen rimmar:

71 Denne gröten är kokt på gryn ock inte på ägg,
ock ingen får smaka 'n, som inte har skägg.

Men pigan svarar:

Denne gröten är kokt på gryn ock inte på höns;
en kan föll ha skägg, fast inte de söns.

Värmland.

Variant.

Drängen:

72 Denna gröt ä kokt i en gryta å inte i ett ägg;
den får inte äta, som inte har skägg.

Pigan:

Denna gröt ä kokt i en gryta å inte i ett höns;
vi har skägg med, fast de inte söns.

Kalmarorten. Upps. lmför.

---

73 Denna gröt ä söt;
den som inte äter den, ä ett nöt.

Norrland.

---

74 Denna gröten är god som gull;
den, som har koka 'n, är full.

Södermanland.

---

75 Gröten är god som socker,
å matmora ha vari tjocker.

Södermanland.

Det är ju i sin ordning, 76
att jag, som är skåning,
är fylld med gröt i min mellersta våning.

Okänd hemort.

Slår armen i krok 77
å äter opp allt ihop.

Kalmarorten. Upps. lmför.

Af alla myndigheter på jorden 78
så är grötmyndigheten den största i Norden.

Ångermanland.

En rimmar:

Jag sitter ijämter ett nöt 79
ock äter gröt.

Härtill svarar en annan:

Jag sitter ijämter ett fä 80
ock gör så mä.

Närke.

Det var kalas på ett ställe, ock bondgummorna hade skickat dit »hvitgröt» som vanligt. Bland gästerna var en grannhustru, som alltid ville skryta med sin präktiga gröt. När man nu skulle äta ock hännes gröt kom fram, sade hon: 81

»Få se nu, om I kunnen äta den här gröten, för han är kokad i en hast.»

Då var det en spefogel, som genast »rimade» till gröten ock sade:

Ja, nu ha vi hört alla, att gröten är kokad i en hast;
i brist på visp, så har hon rört till med en kvast.

Gumman hon blef sprittande arg ock gjorde sedan icke så mycket väsen af sin präktiga gröt.

Roslagen.

En gubbe, Pär Ersson i Järns socken på Dal, gick en kväll förbi Tornefjällskoll. Han hörde då, huru en jätte ropade i bärget: 82

Gröten ä koka på hälla, men ej på täkta;
därför ska vi äta, hela släkta.

Jätten ville nämligen ha hjälp med gröten, ty han hade ej kommit underfund med att hvad man ej orkade äta upp kunde sparas.

Runa, 4 h. 1843, s. 28.

---

83 **Grötrim** finnas, för praktiska ändamål, utgifna i flere mindre samlingar, t. ex.:

150 splitternya julklapps-deviser och grötrim. Af B—n. Sthm, Flodin 1852 (70 st. grötrim).

Oumbärligt vademecum för julklappsgifvare, eller tredje samlingen splitter nya verser till julklappar och rim öfver gröt. Af B—n. Sthm, Flodin 1857 (76 grötrim).

Farbror Mårtens nya och samlade julklappsdeviser samt grötrim. Sthm, Flodin 1862 (52 grötrim).

Den lille julpoeten. 1:a årg. 270 julklapps-deviser och grötrim. Af B—n. 3 uppl. Sthm, Flodin 1873 (70 grötrim).

I dessa fyra samlingar ha vi blott funnit följande tre rim (alla i saml. från 1857), som stämma med de ofvan af oss meddelade:

Gröten är kokt i en gryta och icke i en skål;
jag fruktar, att jag äter mera än jag tål.

Det är ju i sin ordning, att jag som skåning
nu fyller upp med gröt min mellersta våning.

Af all slags myndighet här på jorden
grötmyndigheten är störst i — orden.

Jfr här ofvan n:r 43, 76, 78.

* * *

84 I norskan motsvaras dessa rimmerier af s. k. **leverrim** (d. ä. lefverrim), som förekommit vid kalas på fisklefver. Dessa äro i allmänhet af religiöst innehåll ock af den art, som följande två uppteckningar ange:

Denne lever er ikke af en brasen;
Guds sön gjorde sit indtog i Jerusalem på et asen.

Denne lever er af en abbor;
Guds sön blev forklaret på bjerget Tabor.

Medd. af dr N. Wille.

85 Lefverrimmet är för öfrigt af äldre datum. Det ingår som en väsentlig beståndsdel i 1600-talets sällskapliga tillfällighetspoesi. »For at vække »gejsten» og have et fast udgangspunkt, der tillige gav den förste verslinie med rimordet», säger Paludan (*Renaissancebevægelsen i Danmarks literatur,* Kbh. 1887, s. 236), »greb man til den ved sin åndlöshed betegnende udvej, leverrimmet, for hvis skyld der bland retterne på bordet altid måtte være en lever». Ur en dansk samling, *Halff-andet Hundrede Artige Riim om Leverne* 1689, anföra Petersen (*Bidr. t. den danske literaturs hist.* III, 2 udg. s. 420—21) ock Paludan a. st. följande:

Denne lever er icke af en elster;
over Gud er ingen mester.

Denne lever i en hønne er skabt af Gud;
derfor bør vi at efterkomme hans bud.

Denne lever er icke af en abor,
Jesus blef forklaret paa det bierg Tabor.

Om lever vi rjme alle tillige
o Herre, tilkomme os dit rige.

Denne lever er icke af en frø,
monne vertens pige være mø?

Denne lever er icke af en due,
somme gaar barhoffuet, som vel maatte bære hue.

Denne lever er skiør og icke sey,
i verden findes mangen hanrey.

Lever, du er icke skabt i vand,
vi rime det allerbeste vi kand.

Svenska lefverrim finnas i ett par samlingar från 1600-talet. Den första har titeln:

Några Bordsrim/ **Höfligit och Lustigt/** *så wäl Andeligen som/* 86
värdsligen/. **Lefren/** *Som brukeligt är: at be-/ rimma/ hwilka een til dygd vpwäkia och reeta kunna./ Nullum vitæ tempus/ vacare/ debet officio./ Stockholm/ Trycht hoos Oloff Oloffson./ Anno* D.MC.XX. [Skall vara 1620].

Boken innehåller sammanlagdt 8 blad. Först meddelas »Andeligha Rim», ordnade under latinska öfverskrifter, t. ex.:

Spes unica Christus.

Thenna leffuer är icke af een grijs/
Then som hoppas på Christum är wijs.

Thenna leffuer är icke aff en hara/
Från alt ondt oss Gudh bewara.

Thenna leffuer är icke aff een sill/
Gudh ware oss allom nådig och mild.

Thenna leffuer är icke aff een strömlingh/
Gudh oss bewara från ewig fördömming.

Thenna leffuer är kokat j thenna gård/
Gudh öffuer oss hålle wackt och wård/

Pœnitentia non procrastinanda, t. ex.:

Thenna leffuer är vthan been/
Then sigh wil bättra ware ey seen/
Thenna leffuer är icke af een koo/
Huru liufligh är then himmelska roo.

Memento Novissima, t. ex.:

Thenna leffuer är kokat vthi thenna by/
Skam och laster skal man altijd fly/

Så komma »Wärdzliga Rim», först två allmänna; det ena lyder:

Thenna leffuer är icke aff en stöör/
Betenck ändan ehuad tu gör.

Sedan under följ. rubriker:

Optima mediocritas:

Thenna leffuer är (icke) kokat j potta
Vthi alt ting/ moste wara motta.

Thenna leffuer är icke aff en höna
Thet retta och bästa kan man offta ey skòna.

In prosperis medius, in asperis infractus, t. ex.:

Thenna leffuer wil iagh vpäta vthan tuång/
Vphäff tigh ey för myket j medgångh.

Patientia victrix — med blott ett rim;

Vanitatum Vanitas — äfvenså;

Rota humana — med ett längre rim;

Propria laus sordet — med två; ett af följande lydelse:

Gedda leffuer är thetta iagh weet
I taal/ moste wara sandheet.
Tucktigheet moste wara ther hoos
Om tu wilt förtiäna något roos.

Lingva ne præcedat mentem, med ett rim.

Hoc scio pro certo, quod si cum stercore certo,
Vinco vel vincor, semper ego maculor;

med två rim, det ena af följande lydelse:

Leffren är aff gädda iagh weet
I förstone älskog är sööt.
Män när hon ey/ är rätt och billig.
Sedan stoor ånger haffuer medh sig.
Män rett kärleek är wäl god/
och bliffuer altijd j lijka modh.
Så rimar iagh med all flijt/
Jungfru sitter nämmare hijt.

Ingrato homine nil peijus. Hit tre rim, det sista så lydande:

Leffren wil iagh berimma effter gammalt sätt.
Jagh tacker Gudh/ Jagh är väl mätt.
Thet wij icke skole förgäta
När wij monde dricka och äta.

Respice finem, med endast följande:

Leffrar att berimma/ är sed iagh wäl weet/
Bäst är at handla medh försichtigheet.
Ty huar ackte hwadh han wil göra/
At han ånger ey får medh sigh föra
Och effter åt är försent.
Tå at rygia är thet förment.

ENDE.

Den andra samlingen finnes i en bok i katekesformat med titel: 87
En Ny Formerat Trenchier-Book, Sthm hoos Goldenau 1696; 135 rim, hvart ock ett på fyra rader. Deras innehåll är dels moraliskt, dels rör det kärleksaffärer, t. ex.:

29.

Såm dänna fisken förr i kalla wattnet spela.
Förnöijd åg lustig fast han arm åg nakug war/
Så giör ett hurtigt mod/ dät nöijes rikdom har
Fast ikke lykkan städs sin ymnoghet utdelat.

42.

Af giädda lefren är åg äy af någon löija;
Dän är hugkåmmen nog åg altid blir uphögd
Som lefwer dygdigt åg med måttlighet förnögd
Ty allas sinnen sig till ett slikt sinne böija.

52. (»Emot Vnkarlarna».)

Af höna lefren är åg ikke af nån fluga
I orden wara söt/ dokk uti hiärtat liuga
En flikkas hiärta snart illistigt taga in
Dåkk dät snart öfwergie/ hwars tro är dätta sin?

59. (»För Vngkarlarna».)

Af giädda lefren är åg äy af någon flundra
Af jungfrur är mig sagt äy finnes en blan hundra
Dän stundlig längtar äy at få en trogen wän
Såm hon kan älska åg som ällskar sig igien.

Hvarjehanda.

Tre trädslag.

88 Hä•va en, som kåm övärens mä fan, hä di sku fräist säj namne po tri traislag; o sku fan bind först, sku an fo an.

Karin sa: asp, al, ek.
Fan sa: furu, tall, tre — o han tappa.

Finnland, Pörtom. Hels. lmf.

I Petalaks säges detta om Gud ock fan. Hels. lmf.

Varianter:

89 Asp, al, eik.
Tall, furu, trä.

Finnland, Vörå. Hels. lmf.

90 Björnen: tallträ, furustock.
Räfven: asp, alen, ek.

Finnland, Åbo. Hels. lmf.

91 Torparen: ek, al, ask.
Fan: tall, furu, torrstock.

Norrtälje.

En variant fins i *Runa* för 1849, s. 35.

Verser i böcker.

92 På pärmens insida skrifves ofta en vers, som angifver ägaren ock varnar för olofligt tillgrepp af boken:

Den, som denna boken tar,
han har icke Gud till far.

Stockholm.

Anders Olsson är mitt namn 93
mig till heder ock ingen skam.
Den som denna boken stjäl eller snattar,
han skall stå på hälvetes trappa
med en svart hatt ock en röd kappa.

Småland, Västra h:d.

Anders Olsson är mitt namn, 94
mig till heder ock ingen skam.
Det är mig i dopet gifvet
ock i lifsens bok inskrifvet.

Södermanland, Västergötland.

Den, som denna boken nappar, 95
han skall dansa utför satans trappar.

Östergötland.

Under min skoltid i Hernösand skrefvo skolgossarna i sina 96
böcker en så lydande vers:

Liber est meus,
Testis est Deus;
Nomen si quæris,
Supra videbis;
Angermannia natus
— — — — vocatus.

Tack.

Efter slutadt dagsvärke säger en snål bonde till sin torpare: 97
Takk sko du ha! Dakspäninjen trägg du aller komma hog.

Ångermanland.

En drängs klagan.

När jag tjente Ava-drägg: 98
välinjen tunn
å ſea grunn,
å smöre fikk ja aldrig si.

Afva är en by.

Ångermanland.

Fia Nype.

99 Känner ni Fia Nype?
Hårdt brö å tunn supe,
spruckna skedar å flata fat.
Ock så vill Fia, att en skall äta snart.

Södermanland.

Smöret.

100 Smöret är besvärligt tre gånger om året:
Första gången, när det inte fins något;
andra gången, när det är så varmt, att man inte kan ha det;
tredje gången, när det är så fruset, att man inte kan stryka det på bröd.

Ångermanland.

Bakvändt tal.

101 En bonde väckte sina pojkar med följande ord:

Opp vä ji, pajkar! Hästa ä överst i häſſa, å sola krigg hele åkern!

vä med.

Ångermanland.

---

102 Hästa ä hökt på himmeln, å sola grassere däri åkerstyttje.

Medelpad.

---

103 En bonde är ute ock åker. Då märker han, att ena skakeln gått af, ock ropar:

Ptrotta skåtja! Maja jäkk a häre augan.

Meningen var att säga: Ptro Maja! Skåken gick af häri ögat.

Jämtland.

En käring hade mistat sin kalf, ock då hon inte kunde finna igän honom, gick hon till granngården ock frågade efter honom så här: 104

Ha ni sitt nån kalv?
Svart va han vit,
å bak va 'n framm,
å framm trava 'n,
å bak jekk 'n,
å miste 'n tri dägar
för, än jä fekk 'n.

Ångermanland.

Har du sett min turlarfve? 105
Svart var han vit,
fram var han bak
å rumpan som en katt,
å gått här fram.

turlarfve tjurkalf.

Roslagen.

Svart var han hvit, 106
ock bak var han fram,
fyra hvita fötter ock en framfot.

Södermanland.

I morse, när jag var åt lagåln, var grinna ute ock kalfva på vi gafvel. 107

Södermanland.

Ha ji sett nan svart- ock vitrosät 'n gumora? 108

Hon ville säga: God morgon! Han I sett någon svart ock hvitrosig (kalf)?

Det var en gång en gubbe, som sprang kapp med en hare. Ock när gubben skulle tala om, hur det gick, sade han så här: 109

Uppför vann han,
å utför tappa jag.

N. Ångermanland.

---

110 Jag sadlade min stöfvel
ock smorde min häst
ock red igenom solen,
där skogen gick ned.

Ångermanland.

Vårdadt språk.

111 Någon rättade en annan för groft, fult talesätt, särskildt för »hä» (= det), ock sade:

Säg int hä, int! Säg dä: dä ä snällare hä.

Medelpad.

När gossar gå på bygden.

Enligt gammal sed i Norrland göra byns gossar nattetid flockvis besök i gårdar, där flickor finnas, ock sedan de uppehållit sig där en stund under språk ock glam, draga de vidare. Detta kallas i Ångermanland att »gå på bögda».

När pojkskocken kommer till en gård, uppmanas flickorna att öppna, ock detta plägar ske med verser af följande slag:

112 Sut opp ten,
som gå tvärs över ven!

Ångermanland, Nordingrå.

---

113 Häv opp ten,
som går snett över ven!

Helsingland.

---

114 Opp mä hakan å ten,
som går snett över ven
å ä till förbaskade men.

Medelpad.

---

115 Gör mot viljan
å stig på tiljan
å öppna på ten,
som går tvärs öfver ven!

Ångermanland.

Stig snett för tiljan 116
ock lägg till viljan!

Helsingland.

Bryt mot vilja 117
ock stig på tilja
ock öppna den ten,
som går tvärs öfver ven
ock är bå dej ock mej till men!

Var. r. 4: som går tvärsför lägstätteven.
lägstätteven längsefter-veden.

Ångermanland.

Hör du, Anna Lena, 118
stig opp å rör på bena!

Ångermanland.

Ta på dä tvärtförrannetjolen å sneskorna, som lute åt döra! 119

Medelpad.

Kast å däj dä lona, 120
få du höra, hur dä dona!

Helsingland.

lona det ludna, fällen; dona dånar (på dörren).

Jär i härmen 121
å hä 'n tå ärmen!

Jär gör.

Är en uppmaning att köra upp sängkamraten ock öppna för den talande.

Medelpad.

Härtill svara flickorna: 122

Gå himm å lägg dä på slöra,
så lusa fo na jöra!

slöra trasa.

S. Ångermanland.

---

123 Gå himm å lägg dä å dra na gämmalt över dä, så lusa fω nan mat. Å kωmm ä nan å tag ä, sä säg: »hä ä mätt!»

mätt mitt.

Ångermanland.

---

124 Jag har gått i förbund med kudden ock i förening med fällen ock gett mig faen på, jag häfver ej opp dörren för några pojkar nå mer.

Ångermanland.

Olika landskaps sätt att stafva.

125 E, l, d, säger eld,
g, a, f säger gaf — eldgaf,
f, e, l säger brannstaka.

Finnland, Nykarleby. Hels. lmf.

---

126 F, ö, n säger fön,
s, t, e, r säger ster,
säger vindu.

Mälar-trakten.

Så säges man stafva i Skåne.

---

127 H, a, n, d — säger näfve.

Värmland, Gottland.

---

128 M, ö, s — säger möss,
s, a — säger sa,
säger lufva.

Västerbotten, Jämtland.

I Mälare-trakten stafvas på detta sätt till hätto ock äfven till skinnkaskett.

---

129 S, t, r, u, m — säger strum,
p, a, n — säger pan,
säger hausan.

Okänd hemort.

Stafningsgåtor.

Huru stafvas till »kringfluten holme» med en bokstaf? 130

Svar: ö.

Huru stafvas till »ondt väder» med tre bokstäfver? 131

Svar: f, i, s.

Huru stafvas till »prost» med två bokstäfver? 132

Svar: p, r ock tag en ostbit ock lägg på ändan, så blir det prost.

Lirum larum skedskaft, 133
huru stafvas det med tre bokstäfver?

Svar: d, e, t.

Huru stafvas till »torrt gräs» med två bokstäfver? 134

Svar: h, ö.

Huru stafvas till »varmt vatten» med fyra bokstäfver? 135

Svar: p, i, s, s.

Att tala latin.

Å'liån, påliån, jässimáriån. 136

Detta säges vara latin ock uttydes: ål i ån, påle i ån, gäss simmar i ån.

Västmanland.

Lyder äfven så här:

Álåriån, pålåriån, jässimáriån. * 137

ålar i ån, pålar i ån, gäss simmar i ån.

*) Var. kattsimáriån. } Uppland.
gräsimáriån. }
gåsimáriån. Värmland.

---

138 **Mulätt kulätt illá vulätt idé dödás vilórum.**

= Mulet, kulet, illavulet i de dödas hvilorum.

Värmland, Närke.

---

139 **Ettlámm kanndi sinmär.**

= Ett lam kan di sin mor.

Allmänt i Svealand.

---

140 **Túlo * kánnta túrum.**

= tu lo[djur] kan ta tu rum.

°) Var. **Túlass.**

Äfven: **Túlam táko rum**

= tu lam ta korum.

Allmänt i Svealand.

Att tala finska.

141 Kun soison,
is voison.

= kon såg i sån, is var i sån.

Finnland, Lovisa-trakten. Hels. lmf.

Ljudfysiologi.

142 **Följande uppgift föreläggas på lek:**

Säg »knipa»
å ta int ihop slipa!

slipa läpparna.

Västerbotten, Jörn.

Svårfattliga ord.

143 **En gumma förstod allt i bibeln utom tre ord, nämligen:**
Pinórum, viskepälse å flintósten.

Ångermanland.

---

144 **Vilórum, slugg-ósten å viskepälsen.**

= hvilorum, slungo-sten ock vidskepelsen.

Närke.

Stänta-flór, stöt-ósten å viske-pålsen. 145

Värmland.

Grafskrift.

Enmålåres vilórum. 146

d. v. s. en målares hvilorum.

Värmland.

Vid tröskning.

När man tröskar på logen, roar man sig med att härma 147
slagorna, som tala på följande sätt:

Róck å vä'st å tú par býxor.

(När de tröskande äro fyra).

Småland ock Västmanland.

Vi' ä éna ráska góssar.

(Också då fyra tröska).

Fáttás én.

(Då de äro tre).

Dessa ord sägas om länge ock väl samt med skarpt utmärkande af takten.

Västmanland.

Om svag is.

Om dem, som gå på svag is, säges: 148

Först'n bryt,
å annern bräcke;
då trejjen komm,
sä stäner 'n ätte.

r. 4 = så stannar han efter, blir liggande.

Ångermanland, Boteå.

Om kälkåkning.

149 Tjwå å tjwå om tjalken,
å tri å tri om dröga.

Brukas »bara som ett ordspråk».

Ångermanland.

---

150 Två å två om tjålken,
å komm 'n trejjen, sä stålp 'n.

Västerbotten.

Namn.

151 En gumma, som ropade in sina barn, sade:

Olle, Älle,
Nisse, Pälle,
Segge, Sagge,
Bögge, Masse,
komm in å ät!

Älle = ?, Segge Sigrid(?) Sagge Sara, Masse Märta.

Ångermanland.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 9.

ÅLÄNDSK FOLKTRO

SKROCK OCK TROLLDOM

UPPTECKNINGAR

AF

LENNART TORSTENSSON RENVALL

STOCKHOLM 1890
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

I. Andeväsenden.

I våra svenska medeltidsdikter nämnas ofta naturgudomligheter. Dessa uppfattas, som bekant, ingalunda såsom några onda andar. De omtalas tvärtom alltid med vördnad ock kärlek eller åtminstone med innerligt medlidande.

Samma andeväsenden ha allt ini våra dagar bibehållit sin plats i folktron. Men deras ställning har blifvit en annan. Det kristna prästerskapets predikningar, att de hedniska naturgudomligheterna äro den ondes anhang, ha omsider haft behörig värkan. Så äfven på Åland. Blir det nämligen med allmogen här fråga om dessa andar ock drages deras tillvaro i tvifvelsmål, så kan man vara säker om att få höra följande stycke från Svebilius' katekes uppläsas:

Huru och på hwad sätt sker sådan afgudadyrckan?

På åtskilligt sätt: Såsom då man tilbeder Solen, Månan, och Himmelens Här; Änglar, afsomnade Helgon, helgonens beläte och aflefwor; eller, söker hjelp af djefwulen och hans wärktyg, såsom trollpackor, löfjerskor, skogsrå, sjörå, tomtegubbar och mera sådant.

Man stöder sig dock icke blott på katekesens auktoritet. Äfven i bibeln tror man sig finna stöd för dessa andeväsendens existens. I Uppenbarelseboken skildras (kap. 12, vv. 7 ff.) Mikaels ock hans änglars strid med draken ock dennes änglar, hvari allmogen ser ett återupprepande af det, som skedde vid djäfvulens ock hans änglars första affall från Gud. »Ock den store draken, den gamle ormen, den där heter djäfvul ock satanas, vart utkastad, den där bedrager hela världena; ock han vart kastad på jordena, ock hans änglar vordo ock bortkastade med honom.» Vid detta nedkastande föllo — så föreställer sig folktron — somliga af djäfvulens änglar i vattnet ock blefvo näckar, hafsfruar, forskarlar; andra föllo på marken ock blefvo skogsråd[1]

[1]) På Åland säger man: **ett råd.**

ock tomtegubbar. Huru fast denna föreställning om naturandarna såsom varande djäfvulens änglar rotat sig, finner man däraf, att den berättande vid många tilldragelser är osäker, huruvida det varit den onde själf eller någon af de nämnda andeväsendena som uppenbarat sig.

Sådan är teorin. Men i praktiken åtnjuta flere af dessa andar ännu folkets välvilja eller medlidande. Tomtegubben — gårdsråd eller gårdstomte är hans vanliga åländska benämning — är i flera fall en vänligt sinnad varelse, som ofta är gården till stor nytta. Skeppsrådet vakar omsorgsfullt öfver sitt fartyg. Ock andra råd kunna t. o. m. stå i Guds tjänst, där det t. ex. gäller att uppenbara ett brott. Hafsfrun ock skogsrådet äro ej häller strängt taget onda, blott någon gång lite dumt skämtsamma, retliga ock snarstuckna. »Gud har beröfvat dem deras förmåga att göra ont», säger åländingen. Så iklädas hedniska föreställningar kristen dräkt.

Äfven i fråga om förekomsten af spöken stöder sig åländingen på högre eller högsta auktoritet. Det heter nämligen hos Lukas (kap. 24, vv. 36—39): »Som de [lärjungarna] nu härom talade, stod Jesus själf mitt ibland dem ock sade till dem: Frid vare eder! Då vordo de förfärade ock fruktade, menandes att de sågo en anda. Då sade han till dem: Hvi ären i förfärade? Ock hvi uppstiga sådana tankar uti edor hjärta? Ser mina händer ock fötter, att det är jag själf! Tager på mig ock skåder, ty anden hafver icke kött ock ben, såsom I sen mig hafva». Ock hos Matteus (kap. 14, vv. 25—27) läsa vi: »Men i den fjärde väktene om natten kom Jesus till dem, gångandes på hafvet. Ock när lärjungarna sågo honom gå på hafvet, vordo de förfärade ock sade: Det är ett spökelse; ock ropade af räddhåga. Men Jesus talade dem straxt till ock sade: Varen vid ett gott mod: det är jag, varer icke förfärade!» Vid båda dessa tillfällen trodde således lärjungarna, att de sågo ett spöke, ock Jesus läste deras tankar. Om inga spöken i värkligheten funnes till, hade det väl varit otänkbart, att Jesus låtit sina närmaste förbli i deras villfarelse (då de ju tydligen trodde på spökens tillvaro). Han medger således själf, att lärjungarnas tro på spöken var riktig. Ja han framhåller äfven för dem skillnaden emellan spöket (= anden) ock människan: människan har kött ock ben, hvilka beståndsdelar spöket saknar.

Det behöfver väl knappt påpekas, att den stigande folkupplysningen i hög grad bragt denna tro att vackla. Af det yngre släktet träffar man knappt på någon, som har att förtälja berättelser om dylika andars uppenbarelser, om han ock ej alldeles bestämt vågar förneka möjligheten af sådana. Men äldre personer meddela i regeln t. o. m. gärna sina »gåtor». Dock ges det äfven bland dessa gamla, isynnerhet i vissa trakter, flere undantag, hvilka fördömma all öfvertro såsom »papiska» ock med stort medlidande kalla de vidskepliga »riktiga påfvar». På detta sätt vilja de framhålla all slik tro som en kvarlefva från katolicismens dagar.

Heden tro.

Gårdsråden äro dels onda dels goda. I hvarje gård bor ett dylikt råd[1], i några af manligt, i andra af kvinnligt kön. De manliga råden äro »starkare», d. v. s. de tåla mindre stoj ock buller i gården ock gifva i allmänhet oftare ock tydligare sin tillvaro till känna. I den gård, där en god tomte slagit sig ned, uppstå lycka ock välstånd; i den onda tomtens gård går allt bakut. Det goda rådet drar till, det onda drar från gården, säger åländingen. Skall något arbete i gården börjas, så hör man, huru det goda rådet har skyndsamt. Vid gärdande, vid kvarnbyggande, vid reparationsarbeten i boningsrummen, vid alla liknande tillfällen kan man förnimma, huru tomten hyflar, borrar, släpar stock ock tillyxar virket på det ställe, där arbetet skall utföras. Detta är ett säkert tecken på att arbetet kommer att bli lyckosamt.

Några dagar innan en gård i Kumlinge (Enklinge) brann ner, hördes det kvinnliga gårdsrådet gråta, i tanken på att hon snart skulle bli utan hem. Äfven det onda rådet låter höra sig, men det bullrar »bara värre», tömmer likasom glassäckar på vinden, skakar om husen o. s. v. Mången anser, att det är tomten som vid förestående dödsfall smider likkistspikarna.

[1]) I Sund uppgifvas råd förekomma i de flästa gårdarna.

Det manliga gårdsrådet föreställer man sig som en liten gubbe. På hufvudet bär han en röd »pilkmössa»[1] (Sund) eller en hatt med stora, nedvikna brätten (Vårdö, Jomala). Hans öfriga dräkt liknar nästan fullkomligt den gamla åländska nationalkostymen: lång, grå vadmalsrock, knäbyxor med silfverspännen, långa strumpor ock skor äfvenledes med spännen af silfver (Kumlinge). Förr i tiden — dock ej längre tillbaka, än att mången gammal väl minnes det — framsattes mat åt tomten julnatten ock alla torsdagsnätter (Kumlinge, Enklinge) på stugbordet, på visthustrappan eller under stuggolfvet. Om detta försummades, blef tomten illa sinnad mot gården, eller drog han alldeles bort ock sökte sig ett annat ställe, där han »dyrkades». Men om man annars vill bli tomtegubben kvitt, går han ej sin väg, innan man skaffat honom en annan gård, öfver hvilken han får råda. Så bodde på prästgården i Brändö (Koskenpää) ett gårdsråd. Pastor Lundenius, som ej ansåg det vara på sin plats, att ett af djäfvulens värktyg sörjde för pastors i församlingen materiella väl, ville bli af med det. Därför talade han med en bonde, att denne skulle låta tomten slå sig ner i den gård, denne nyss tillhandlat sig. På detta gick bonden in, ock glad drog rådet sina färde från prästgården.

Äfven i »fökset»[2] ock i rian bo råd.

Alla dessa råd äro på mångahanda sätt hjälpsamma mot gårdsfolket. I flere gårdar sköter rådet ensamt om kreaturens nattfodrande (Jomala). Har tjänsteflickans klocka under natten stannat, så väcker tomten med trenne knackningar upp hänne på den bestämda tiden (Eckerö). Då det gäller gårdens bästa, sätter tomten sig t. o. m. öfver det rätta. Ofta ser man honom om nätterna komma hem med hö ock bräder, som han stulit någonstädes i grannskapet eller längre borta (Lemland). Då en husbonde en morgon träffade på tomten själf, beklagade sig denne öfver ytterlig trötthet: han hade nämligen den natten hämtat sju skylar en hela sju mil lång väg (Jomala). Samma stora börda hade ett gårdsråd i Brändö (Koskenpää) burit till sin gård en lika lång väg. En natt hade man väl efter vanligheten lagt ut mat åt sin tomte, men drängen företog sig att

[1]) = toppmössa.
[2]) = fähuset.

äta upp anrättningarna ock smutsade i stället ned kärlet på ett otäckt sätt. Då gårdsrådet nu kom hem med sitt lass ock skulle låta anrättningarna sig väl smaka, fann han naturligtvis strax, huru djupt man kränkt honom. Upprörd af sitt husfolks gemenhet ock otacksamhet, framsuckade han då: »Sju milar ock sju skylar ock bara s—t i koppen ändå!», ock gick strax på fläcken sin väg från stället[1]. Det kan äfven inträffa, att en tomte på sina vandringar efter hö, halm o. a. dyl. träffar tomten från en annan gård, som är stadd i samma ärenden. Mellan de båda råden utkämpas då ofta strider så häftiga, »att hårtestarna flyga omkring» (Kumlinge, Enklinge).

En gång skulle en värdinna i Vårdö (Listersby) elda rian. Då uppenbarade sig en gammal man för hänne tränne gånger efter hvarandra. När han tredje gången visade sig, stod han lutad mot väggen ock pekade med fingret uppåt taket ofvan ugnen. Förskräckt af synen, svimmade kvinnan af. Då hon åter kom till sans, var den åldrige försvunnen. Ofrivilligt såg hon nu i den riktning han visat ock fann till sin häpnad, att en takbjälke gått af ock nu hängde rätt ned öfver ugnen. Hade hon ej blifvit uppmärksamgjord på detta förhållande, så skulle rian vid eldningen ohjälpligt råkat i brand.

Gårdsrådet har äfven — åtminstone i Vårdö — i uppdrag att antända »drakeld», ifall någon skatt blifvit nedgräfd under byggningen. I Lesöra by lågo en kväll tvänne af gårdens karlar i den öfre af stugans väggfasta sängar ock rökte. Plötsligt varseblefvo de en liten man i stugan. Han gjorde upp eld mitt på golfvet, ock med den bredskyggiga hatten djupt neddragen öfver öronen rörde han om brasan. De båda männen vågade af förskräckelse icke yttra ett ord. Tomten — ty denna igänkände de i den lilla gubben — såg sig försiktigt omkring, men då han icke upptäckte någon, fortsatte han att i lugn ock ro sköta om brasan under halfannan timmes tid. Då icke så mycket som ett enda kol låg obrunnet, gick han omsider till vägghyllan ock försvann där.

Det nämndes redan, att råden ej tåla något stoj i gården. Redan då barnens lekar bli för vilda, tar gårdstomten detta illa upp. Detta visar han därigenom, att han om natten i sin

---

[1]) Jfr samma sägen från Nyland, Allardt s. 120.

tar för oljud på alldeles samma sätt (Jomala, Ödanböle). Ännu mera ledsen blir han, om någon af gårdsfolket för ett oordentligt ock osedligt lif. I Jomala (Önningeby) fanns på en gård en österbottnisk dräng, som aldrig ville hållas hemma om nätterna, utan sprang omkring i byn. När denne om morgnarna kom hem från sina äfventyr, kunde han vara säker om att ej få sömn. Rådet ryckte nämligen täcket af honom, slungade honom nedför vindstrapporna ock ansatte honom på alla upptänkliga sätt.

Äfven i uthusen måste man iakttaga ett anständigt beteende. En husbonde i Jomala (Ytterby) gick en natt ut i stallet för att fodra sina hästar. Här kom han då att släppa sitt väder; men det borde han ej ha gjort, ty genast fick han sig af tomten en så bastant örfil, att han tumlade omkull.

Gårdsrådet »förevånar» äfven, där det är »starkt», hemfolkets ankomst. En lång stund förrän den väntade kommer hem, hör man, huru dörrarna smälla, reseffekter kastas på golfvet i förstugan o. s. v.

Likasom tomten efter mångens förmenande smider likkistspikarna, ger han också på annat sätt förestående dödsfall till känna. I Jomala (Ödanböle) var en nybyggnad under uppförande. Allt var färdigt, blott golf saknades ännu. En dag såg man en liten gubbe spatsera in i huset ock gå fram alldeles jämsmed tröskeln, likasom om golf redan funnits. Inom ett halft år hade tre lik legat i samma rum.

I Nyland ansågs förr spiseln vara tomtens hälgedom[1]. Som en hågkomst från den tiden, då man trodde, att en ande här uppehöll sig, kvarstår ännu bruket att kasta barnets mjölktänder, då de lossat, upp på ugnen, i det man säger: »Bentand för guldtand!» Meningen i dessa ord förklarar man därmed, att guldet är sprödare än benet, på grund hvaraf barnets första svaga tänder kunde kallas »guldtänder». Att denna förklaring omöjligt kan vara riktig, ligger i öppen dag. Guldet anses ju alltid vara för mer än hvilket annat ämne som hälst, ock icke är ju häller sprödheten någon för denna ädla metall särskilt utmärkande egenskap. Förmodligen ha vi i de nämnda orden ett vanställt fragment af en uråldrig bönformel. Som

---

[1]) Allardt s. 119.

bekant var Gullintanni (»den med guldtänder försedde») ett af de många namn, hvarmed våra hedniska förfäder betecknade Heimdall, eldens gud. Det låter tänka sig, att bakom »guldtand» gömmer sig en åkallan af Gullintanni-Heimdall.

Då man, innan strykstickor kommo i bruk, öfvertäckte eldglöden i spiseln med aska, för att den skulle bevaras till följande morgon, bad man en gammal bön, hvars början ock slut lyda:

Sent om en kväll
fäster jag min eld
— — — — — —
Gud bevare mitt hus ock mitt hem!
(Sund, Finnby.)

Eller framsuckade man helt enkelt: »Gud bevare eld på litet rum» (Kumlinge, Enklinge).

Skeppsråden äro nära besläktade med gårdstomtarna. Äfven dessa äro dels män, dels kvinnor, men det manliga rådet är ej nödvändigtvis det starkare. Om ock »käringtomtar» någongång omnämnas med en smula förakt, visa sig dock dessa ofta nog såsom andar synnerligen mäktiga att bevara sina fartyg. Genast då ett fartyg bygges, infinner sig rådet för att där slå sig ned ock hjälper likasom tomten till vid arbetet. Någon gång kan det inträffa, att tvänne »gåbbar» spekulera på samma skepp. I Lemland såg fartygsbyggmästaren en gång, huru tvänne sådana råd rätt grundligt tufflade om hvarandra på däcket af det fartyg, han höll på att bygga. Ehuru det ena rådet låg under, ville det dock ej ge med sig, innan byggmästaren lofvat göra ett annat skepp, där det finge obestridd härskarmakt. Sedan detta löfte gifvits, drog rådet sig tillbaka. Ett annat fartyg byggdes också, men det hade endast otur på sina resor. Dess råd var alltför svagt.

Då ett skepp en vår byggdes i Bölebäcken (Eckerö), såg en af arbetarna en natt tvänne »käringar» slåss i aktern. Striden slutade därmed, att bägge föllo i sjön. Detta betraktades såsom ett dåligt förebud, sannolikt emedan bägge rivalerna visat sig jämstarka ock ingendera därför skulle våga ta fartyget i sin besittning. Så tyckes det värkligen ha gått, ty redan första hösten förliste skeppet.

När skeppet är segelfärdigt, höres ett halande ock hissande i tackel ock tåg. Då kan man vänta sig god vind. Äfven senare då lastningen eller lossningen är undangjord, har rådet bråk med att göra allt i ordning till affärd. Väntas storm, så är det för månget fartyg omöjligt att segla ut, oaktat det allra lugnaste väder råder: rådet vill ej äfventyra sin egendom. Blir det motvind, så sitter rådet i fören; blir det medvind, så tar det plats vid rodret i aktern. Äfven kan man, där ett kvinnligt råd finnes, af hännes dräkt sluta till den blifvande väderleken. Om skepparen ej fäster afseende vid rådets varnande förebud ock fartyget därför öfverraskas af farliga stormar ute på hafvet, uppbjuder anden på annat sätt hela sin förmåga för att få allt till ett lyckligt slut. Han upptänder eldar i alla rår, för att manskapet skall kunna se. Då fartygen ligga i hamn efter storm, hör man ofta råden från de skilda fartygen för hvarandra berätta, på hvilket sätt ock genom hvilka medel de undgått all farlighet.

En gång kom ett fartyg från Lumparland inseglande i hamn under full storm. Då såg man rådet hålla om stormasten, ock när ankarena lyckligen blifvit fällda, hörde man det fråga rådet på det närmast intill liggande skeppet: »Har jag ej hållit väl om?» Med det samma släppte det sitt tag, ock masten föll öfver bord.

Skogsråden vistas, såsom namnet säger, i skogar ock hagar. De äro klädda i dräkter, som likna tomtegubbarnas: lång grå rock ock slokhatt på hufvudet. De tyckas vara rätt skämtsamma af sig, härma människornas tal ock röster samt föra dem vilse i skogen. Så blef »under Bomarsunds-tiden» en rysk vakt på Prästö holme en natt fattad i armen af en osynlig hand ock förd i en cirkel runt omkring hela ön. På samma sätt föres folk ofta vilse i »trollträdgården» på Germundö i Saltvik. För att hitta rätt igän behöfver man dock endast vända rocken afvig[1].

I Vårdö (Töftö) hade ett råd slagit sig ned vid en grind. I öfverensstämmelse med sitt släktes vana, roade sig äfven detta med att härma de förbigående, att slå igän grinden efter

---

1) Jfr Allardt s. 121 om skogsjungfrun.

dem o. s. v. En dag gick en kvinna där fram ock hörde, huru det allt med ens knarrade i grinden, genom hvilken hon nyss gått. Slutligen tog hon mod till sig ock ropade bakom sig: »Skall du igenom, så gå då, ock stå inte där ock knarra!» Knappt hade hon uttalat dessa ord, förrän det smällde till i grinden så starkt, att hon trodde, att den skulle gå i tusen bitar. Men likväl stod grinden efteråt fullkomligt oskadad ock fast såsom hon lemnat den.

Ehuru skogsråden betraktas såsom den ondes värktyg, kunna dock äfven de stå i det godas tjänst. Detta visade sig bl. a. för flera år sedan, då Brändö kyrka skulle repareras. Emedan Brändö socken är nästan skoglös ock därtill mycket fattig, tyckte några gubbar det vara enklast att fara till Finnland ock stjäla spirträn. Så skedde äfven. Strax då de stego i land på finnländska sidan, sågo de ofvanför stranden en skog, som bestod af trän, allesamman dugliga till spiror. Men då de kommit upp ock skulle börja att fälla så många trän, som de behöfde, märkte de, att de trän, som växte längre in i skogen, voro resligare ock bättre. De gingo då för att hugga af dessa, men återigän sågo de längre fram ändå lämpligare stammar. Nu ville de åter komma till dessa, ock då fortfarande allt bättre ock bättre trän tycktes växa längre in i skogen, hade Brändöborna småningom ock utan att märka något aflägsnat sig en betydlig sträcka från sin landningsplats. Slutligen kom den främste af karlarna mot ett träsk. Här visade sig då omsider skogsrådet som en liten gubbe af icke fulla två alnars längd. Hit hade han lockat åländingen för att här djupt ini skogen kunna straffa honom för hans tjufviska planer. Han rusade därför på denne, fattade honom i kragen, drog honom ned på knä ock grep med andra handen efter åländingens yxa för att ge banehugget, då den andre till all lycka kunde kasta detta värktyg i sjön. När de öfriga Brändöborna på kamratens nödrop skyndade till, försvann rådet åter. Men äfven åländingarna hastade att snabbare än vanligt komma ut från denna farliga skog.

Emellanåt ta skogsråden böndernas kreatur, som gå på bete i skogarna. Dessa kunna då ej återfås, innan kyrkklockorna börja att ringa. Men då komma de helt lugnt till sina hem igän (Eckerö).

Sjörå finnas både i insjöar ock i hafvet. De flästa tyckas vara af kvinnligt kön. Där ett af dem går i land, kallas hon »hafsfrun» eller »sjöfrun». Äfven sjöråden intressera sig för människornas görande ock låtande. Utskjutes ett fartyg, som kommer att ha otur med sig, eller kommer en olycka att drabba det under färden, så ser man sjöfruar sitta i fören ock gråta öfver allt det arbete, som varit förgäfves. Gärna säljer den, som varit vittne till deras sorg, sina fartygsdelar så fort som möjligt.

Sjöråden visa sig rätt ofta för människor. De stiga nämligen upp från sjön ock slå sig ned, vanligen på klippor ock holmar, antingen en ensam eller flera tillsamman. Någon gång äro de iklädda en enkel röd kjol, men oftast är deras dräkt utmärkt präktig ock grann. Till storleken äro de vanligen som människor, emellanåt synas de dock mindre, af endast två eller en alns längd.

Två karlar från Vårdö (Simsåla) voro ute till sjös ock landade vid en liten holme. Den ene lade sig att sofva, men den andre gick upp i land för att skjuta »hvitfogel» (fiskmåsar). Plötsligt såg då denne framför sig fäm helt små flickor i dalkulledräkt. I synnerhet de minsta voro af en utomordentlig skönhet. En half timme stod han orörlig i betraktandet af dem, därpå vände han om till båten, väckte kamraten ock gick tillsamman med denne åter upp på holmen. Men nu voro dalkullorna redan borta.

Huru vacker hafsfrun än är, har hon dock sitt svåra lyte. Hännes skönhet sträcker sig endast till framsidan; baktill är hon alldeles tom, »just som en rutten stubbe» (Hammarland, Torp)[1]. Härigenom vill folktron utmärka hänne som en af djäfvulens anhang.

Likasom hon redan i medeltidssångerna lockar till sig de svänner ock tärnor, på hvilka hännes hug leker, ock behandlar dessa på det ömmaste sätt i världen, likaså falla ännu hännes ögon ofta med begärelse på en jordens son. Hon kommer då upp till denne på stranden eller i hans fiskarstuga, någon gång t. o. m. till gården, ock frågar honom till först om hans namn för att få samtalet i gång. Så låg en karl en natt på en liten

[1]) Jfr Allardt s. 121 om skogsjungfrun.

holme norr om Enklinge (i Kumlinge). Vid midnattstiden vaknade han upp ock såg en hafsfru stå i dörröppningen. Mannen drog täcket öfver hufvudet ock somnade åter in. Efter en stund vaknade han ånyo, ock allt ännu stod sjörådet på samma ställe. Åter somnade han in; men om morgonen, då han skulle stiga upp, stod hafsfrun fortfarande på sin plats. Han ropade då åt hänne, att hon skulle gå från dörröppningen, men förgäfves. Han ropade för andra gången, men hon vek ej undan. Först då han för tredje gången förtörnad utbrast: »Om du är af fan eller Gud, skall du från dörren!» försvann hon för Guds namn.

En sägen påminner starkt om den grekiska berättelsen, huru Odysseus i kyklopens grotta räddade sitt lif genom att fintligt nog säga sig heta »Ingen».

En man i Vårdö (Löfö) kokade en dag rödfärg på sjöstranden. Då kom en hafsfru upp till honom ock frågade efter hans namn. Han svarade, att han hette »Själfver». Då hafsfrun blef alltför närgången, kastade han skopan med het rödfärg mot hänne. Då störtade hon sig i sjön, häftigt jämrande sig: »Själfver bränd mej, Själfver bränd mej». Af hännes rop samlade sig andra sjöfruar, de tittade förvånade på hänne, ock då de ej kunde förstå meningen med hännes ord, plaskade de blott omkring i vattnet.

Samma sägen berättas i Brändö (Åfva), endast med den skillnad att hafsfrun här kommer upp till gården ock träder in i stugan, där bonden som bäst kokar något slags spad. På hafsfruns fråga säger sig äfven denne heta »Själfver». Därpå kastar han en skopa kokande spad mot hänne. Hon hastar sin väg, jämrande sig på samma sätt, som nyss omtalats[1].

Om däremot den man, för hvilken hafsfrun fattat tycke, ger sig i lag med hänne, får han en utmärkt tur i jakt ock fiske. Hon besöker ofta en sådan älskare. En gång var en bonde från Jomala (Ödanböle) ute till sjös med sin hustru. Då de om natten sofvo tillsamman i sin fiskarkoja, såg hustrun, huru en hafsfru kom in ock sakta rörde vid hännes mans fötter likasom för att väcka honom. Men då hafsfrun fick se, att hännes älskling icke hvilade allena, utan hade en annan

---

[1]) Samma berättelse om skogsjungfrun hos Allardt s. 121.

kvinna hos sig, drog hon sig strax tillbaka ock försvann. Likaledes såg en hustru i Hammarland (Äppelö) en »bara granner» fru sitta i mannens båt, då denne en kväll återvände från sitt fiske. Så snart den främmande kvinnan blef bondens hustru varse, kastade hon sig i sjön. Då mannen kom i land, frågade hustrun genast, hvad det var för ett underligt sällskap han hade med sig, men vresigt befallde denne hänne strax tiga. Då förstod hon, att den främmande varit ingen annan än den ande, de haft att tacka för den myckna fisk, som de fått under sommaren.

Om hafsfrun sålunda tyckes dra sig villigt tillbaka för den lagliga hustrun i de fall, då mannen såsom redan gift ingått »kompakt» med hänne, ser hon däremot med allt annat än blida ögon, att hännes ogifte älskare ingår äktenskap med en människodotter. Ännu vid själfva vigseln söker hon då tränga sig mellan brud ock brudgum, ock endast Guds ord kan drifva hänne på flykten (Kumlinge, Enklinge). Men om hon också får lof att ge vika, hämnas hon ännu efter giftermålet på älskaren, som svikit hänne. Hon kramar honom hårt om nätterna ock sänder honom — likasom älfvorna i folkvisan — sot ock sjukdom för hela hans lifstid (Geta, Karlskär).

Emellanåt har en hel gård vunnit sjörådets kärlek. Då fås fisk i långa banor; men råkar någon främmande se fångsten, så är det strax slut med all tur. Därför går folket ofta i en sådan, af hafsfrun gynnad gård långa omvägar, då de komma från sina fiskfärder, för att de må kunna vara säkra att ej möta någon (Jomala, Ytterby, Eckerö).

Då fisken är fångad, är sjörådets hjälpsamhet mot dess gunstlingar icke därmed slut. I Jomala (Ytterby) voro några personer ute på fiske. De fingo så mycket fisk, att alla deras kärl blefvo fulla ock de slutligen ej visste, huru de skulle få sin fångst hem. Då hördes en röst tre gånger efter hvarandra ropa: »Dra opp». Folket följde anvisningen, drog upp bragderna ock fann till sin förvåning en stor kasse fäst vid en af dem. Ock i denna rymdes all deras fisk.

Sjöråden »våna» förestående dödsfall. En dag sågs en hafsfru i Vårdö (Lesöra) stå vid stranden ock tvätta sig. Någon dag därefter gick gårdens värdinna till en brunn efter vatten ock såg där ett litet barn, af ett människobarns halfva storlek,

simma omkring i vattnet. Väl försökte hon fånga det i sin skopa, men förgäfves. Kort därefter drunknade hännes egen lilla son i samma brunn. På samma sätt såg en karl från Brändö (Björnholma) en dag, då han var ute med sina skötar, ett litet barn flyta på vattnet. Äfven här inträffade kort därpå i mannens familj ett hastigt dödsfall.

Likasom människorna så har äfven hafsfrun sina kokkärl, blänkande som af koppar. Dessa skurar hon emellanåt på sjöstranden (Sund, Tranvik). Hon har också sina kreatur: hästar, kor ock svin. Ofta stiga dessa i land för att beta, ock vanligen är egarinnan själf med för att valla dem. Kommer någon människa till den äng, hon valt till betesmark, så störtar hon sig strax med sin boskap i sjön. Någon gång para sig dessa sjökreatur med människors boskap. Så var t. ex. fallet för något tiotal år sedan i Sunds Finnby. Korna från Andersas hemman gingo på bete på en äng vid Lumparfjärden. Då kom en tjur, brokig som en abborre, i land ock betäckte en af korna. Denna fick en kalf, som fullkomligt liknade far sin, hvarför den äfven fick namnet »abborren». Sitt öfvernaturliga ursprung visade den både genom sin utomordentliga styrka — den drog ensam större lass än tvänne vanliga oxar orkade med — ock genom sitt stolta sinne. Utan att bry sig om några hinder gick den sin egen väg fram.

Hafskorna äro af skilda färgskiftningar: röda, blåa, gula ock hvita (Vårdö), isgråa (Hammarland, Skarpnot). De bära äfven sina egna namn, vid hvilka hafsfrun lockar dem, då det blir fara å färde. Så säges hon en gång ha ropat: »Kom kuddan, Lenan, Långspenan, Samodäjan, Dockan, Löfvan ock Salan!» (Vårdö, Grundsunda); ock en annan gång: »Vila ock Vala, Sommarlöf ock Sala, ock Långspenan är borta» (Sund, Björby). En tredje gång lockade hon åter sina kor sålunda: »Kom kuddan Vila, Vala, Silfverstjärna, ock Sala är borta» (Jomala, Ytterby).

Bland sjöråden omnämnas någon gång »sjönäckar» ock »forskarlar». Mot sjönäcken skyddar man sig genom att kasta knappnålar, slantar eller andra metallföremål i sjön (Kumlinge). Forskarlarna uppehålla sig vid forsar eller öfver hufvud vid rinnande vatten. Här spela de den allra ljufligaste dansmusik, ock svårt är det för förbigående att ej träda dans vid deras

toner. **Men detta är farligt, ty den som låter sig lockas därtill, han måste sedan med naturnödvändighet fortsätta dansen, tils han slutligen stupar af trötthet (Sund, Tranvik).**

Hufvudlösa råd. I Vårdö (Töftö) plöjde en man med en häst ock en oxe. Bäst det var stegrade sig hästen, under det oxen förblef fullkomligt lugn. Drängen gick då fram för att se, hvad det kunde vara som orsakade hästens rädsla. Då han kom till, såg han en mängd män utan hufvud stå framför djuren. Ett af dessa »troll» räckte upp ända till skyn. Medan karlen, orörlig af fasa, stirrade på dessa under, fick han hastigt ock lustigt en bastant örfil.

Drängen ville alls ej tala om hela detta äfventyr; men då det öfriga gårdsfolket, som lagt märke till hans plötsliga osäkerhet ock rädsla, frågade honom om orsaken härtill, svarade han, att nog skulle hvar ock en vara illa till sinnet, som sett sådant, som uppenbarat sig för honom. Ock så hade han meddelat historien.

Om **jättarna** berättas, att tvänne sådana, far ock son, åtagit sig att mot betalning uppföra Lemlands ock Jomala kyrkor. Fadern byggde Jomala, sonen Lemlands kyrka. Då arbetet var slutfört efter hvarderas bästa förmåga, såg sonen, att faderns kyrktorn var högre ock prydligare än hans eget. Förtörnad tog han då murhammaren ock slungade den mot Jomala kyrktorn. Han måttade dock något åt sidan, ock hammaren flög förbi samt stannade i Ingbyskogen, där den, såsom en väldig fristående sten, ännu visas vid allmänna landsvägen.

Vid Lemströms kanal på Jomala-sidan säges en jätte — möjligen den ene af ofvannämnda byggmästare — ligga begrafven. Här finnes en stor stensättning i form af ett T, med en stor sten, där linjerna skära hvarandra. Sålunda får den en viss likhet med en med utsträckta armar liggande människa.

Om jättar påminner äfven namnet på kapellansbolet i Jomala, Jättböle, ock möjligen kapellnamnet Geta[1]. En allmogeman förklarade värkligen för mig, att Geta helt visst betydde »jättarnes land.»

---

[1] Jfr Konungasagor af SNORRE STURLESON, Hildebrands öfvers. 2 uppl., Sthm 1889, s. 73 not 1.

På Seglinge ö (Kumlinge socken) finnas på västra sidan flera »jättegrytor», de s. k. Stagnäsgrytorna. Den största af dem är tre kvarter i diameter ock en aln djup. Dess vatten skall ha egt en läkande kraft. Äfven offrades i den knappar ock mynt mot hvarjehanda sjukdomar.

Kristen tro.

Djäfvulen, hvilken enligt bibelns utsago går omkring som ett rytande läjon, sökande hvem han uppsluka må, håller äfven noggrann uppsikt öfver dem, som försvurit sig åt honom eller genom sina gärningar fallit i hans våld. Dessa ansätter han på särskilda sätt, uppträdande än i den ena än i den andra skepnaden. I synnerhet är det före en sådan människas död han låter se eller höra sig. Uppträder han då i mänsklig gestalt, så kallas han spöke, likasom hvarje hans uppenbarelse nämnes spökeri. Djäfvulen kan nämligen omskapa sig på flerfaldigt sätt; blott en gudfruktigs gestalt kan han aldrig taga, ty »de saliga sofva i ro». Så heter det hos Jesaja (kap. 57, v. 2): »De som redeliga för sig vandrat hafva, komma till frid ock hvila uti deras kamrar»; ock i Uppenbarelseboken (kap. 14, v. 13): »Saliga äro de döde, som i Härranom dö, härefter; ja anden säger, att de skola hvila sig från sitt arbete». Att det ej är aflidna, hvilka gå igän såsom spöken, finner man däraf, att spökena ofta vid närmare skärskådande visa den traditionella hästhofven.

På en brigg, hemma i Lumparland, hördes hvarje kväll ett starkt oljud i lastrummet. En afton beslöt en man af besättningen gå ner för att undersöka förhållandet. Han klef ner akterifrån, men blef hastigt, illa klämd ock tilltygad, uppkastad på däck genom kabelgattet. En annan matros plågades hvarje kväll så grymt af den onde, att han aldrig kunde insomna före ett bestämt klockslag. En dag berättade han för sina kamrater, att han helt visst snart skulle dö, ty djäfvulen hade aftonen förut påmint honom om att han snart skulle komma ock ta sin tillhörighet. Kort tid därefter föll matrosen ner från masten ock slog ihjäl sig. Från den dagen var det med ens slut med allt buller i briggens lastrum.

En flicka från Vårdö (Vargata) hade af sina föräldrar blifvit tvungen att gifta sig med en man, som hon ej ville ha. Då fråga först väcktes om detta giftermål, hade hon en gång harmset yttrat, att djäfvulen finge ta hänne, om hon någonsin skulle komma i säng med den karlen. Till följd af detta sitt löfte ock äfven genom sin elakhet i öfrigt hade hon kommit i den ondes våld. En dag kommer denne i skepnad af en norsk sjökapten middagstiden till hänne ock begär att få nattkvarter, under hångrin stirrande hänne i ögonen. Något norskt fartyg låg ej i trakten. Hustrun blef sinnessjuk.

På Sigfrids hemman i Kumlinge (Kumlinge) samlades kväll efter kväll flere karlar för att spela kort. En natt, då spelet efter vanligheten var i full gång, infann sig en fin obekant härre ock anmodades strax att ta del i spelet. Med nöje hörsammade han kallelsen. Bäst det var, började korten fara till golfvet. En af sällskapet tog då ljuset från bordet för att söka efter kortlapparna. Då fann han till sin förskräckelse, att den främmande var ingen ringare person än hin onde själf, ty han såg hästhofven sticka fram. Knappt hade han ropat till, förrän ljuset slocknade. Karlarna skulle nu skynda ut genom dörren, men denna var läst. Genom fönstret lyckades de slutligen rädda sig undan. Från den natten spelades aldrig vidare kort i Kumlinge by.

En egendomlig djäfvulsuppenbarelse berättas i äldre tider ha inträffat på en holme i Sund, där ungdomen brukade roa sig med dans.

En natt var dansen som vanligt i full fart, ock om man hade gått för långt eller hur det må ha varit, nog af den onde infann sig som en fin kavaljer ock frågade, hvem af »fruarna» vore den vackraste. Sedan han blifvit visad till den mäst firade, bjöd han upp hänne till en vals. Ock nu bar det af i en hvirflande fart. Damens kängor blefvo utslitna, men allt ännu gick dansen i strumpfötterna, tils man slutligen fick bud till en präst, som kom ock befriade den stackars kvinnan.

I Vårdö (Grundsunda) bodde en gumma, som lefde i ständigt gräl med en gubbe från samma by. Denne insjuknade häftigt. Gumman var väl starkt betänkt på att gå ock försona sig med honom, innan han hunne dö, men kunde dock omöjligt förmå sig att förödmjuka sig på ett sådant sätt. Förlikningen

blef sålunda uppskjuten dag för dag. En eftermiddag kl. 3 såg hon sin vederdeloman inträda i hännes stuga ock ställa sig vid spiseln. Förvånad utbrast då gumman: »Kors i Jesu' namn, huru är du här? Jag hörde ju, att du låg illa sjuk». Utan att svara något går gubben då sin väg. Precis samma klockslag hade han aflidit hemma hos sig. Påföljande natt, då gumman låg i säng, kände hon, huru någon kom på hänne ock kramade hänne rätt duktigt. I mörkret kunde hon ej se någon, men var öfvertygad om att det var djäfvulen, som sålunda fick pina hänne för hännes hjärtas hårdhets skull.

Närmast före en ogudaktig människas död kan man höra, huru djäfvulen har brått med att arbeta på likkistan. Han hamrar, hyflar, borrar ock smider spik än i något rum i boningshuset, än i stallet (Vårdö, Grundsunda). Äfven får man ofta vid dylika tillfällen se hans lykta flytta sig längs vägarna, liknande ett brinnande stearinljus (Vårdö).

Det är icke allenast öfver den onda människan själf som djäfvulen härskar; äfven om dennas tillhörigheter har han vård. I Vårdö by bodde ett gift par, som vid sitt konkursmål begått mened. Kort därpå flyttade båda till Amerika. Deras lokal stängdes, ock ingen människa kunde komma ditin. En kväll sågo flere personer en gaslåga tändas i huset, eld uppgöras i spiseln ock folk röra sig inom fönstren. Det var då den onde, som med sina tjänare ställde om där inne.

Då en människa går helt upp i sina jordiska angelägenheter ock blir, som man säger, en mammons träl, får djäfvulen redan under hännes lefnad makt öfver hänne. Han visar sig då i hännes gestalt, äfven om hon själf är långt borta, sysslande på hännes åker eller i hännes stall ock »fökse» (Vårdö, Töftö, Sund, Kastelholm).

Dör en människa osalig, så kommer djäfvulen att hämta hänne med ekipage.

En arrendator af Kastelholms kungsgård i Sund var känd för att vara »ingen bra människa». Denne insjuknade lifsfarligt. Regelbundet då läkaren kom på sjukbesök, syntes en stor svart hund vid arrendatorns säng, ock samtidigt stod en fin vagn, förspänd med tvänne ståtliga svarta hästar vid trappan.

Tre flickor kommo nattetid gående mot Sibby i Sund. Då mötte dem en hvit häst med skrinda. Flickorna tyckte sig

strax känna igän hästen såsom tillhörande gästgifvaren. Men då den rusade fram som en il ock icke ens grindarna på vägen gjorde den något hinder, insågo de, att det icke stod rätt till. Framkomna till byn, hörde de bekräftelsen på sin förmodan. Gästgifvaren hade samma natt aflidit.

Djäfvulens ekipage står äfven vid andra tillfällen till buds för dem, som försvurit sig åt honom. Så berättas det, att på Skarpans i Sund i gamla tider lefvat en häxa, gemenligen kallad »Skarpanskäringen». En julafton gjorde hon icke mindre än tre resor till Stockholm för att hämta kryddor ock annat, som hon behöfde för högtiden. Då hon sista gången återvände, bar det af i så vild fart, att ekipaget ej stannade vid gården. Förargad ropade då gumman: »Stanna i Stormyran, stanna i Stormyran!» Ock här i Stormyran, norr om Skarpans, stannade värkligen vagnen ock skall allt ännu ligga kvar där.

Änglar. I Vårdö (Löfö) hade genom en predikants från Sverge ord flere blifvit »väckta». Af dessa lågo en natt fyra till fäm kvinnor på en vind ock sofvo. Mitt om natten sågo de plötsligt en liten gosse komma fram till deras bäddar. En af kvinnorna frågade honom, hvem han var; men utan att svara något log han milt emot hänne, gick ett par hvarf fram ock åter på vinden ock — försvann lika ljudlöst, som han kommit.

Människans ande. Under denna öfverskrift omnämnas väl lämpligast de »häxerier», som förekomma på platser, där någon blifvit mördad ock hvilka ha till ändamål att bringa brottet i dagen. Trots benämningen »häxeri» anser allmogen, att »Guds allmakt» häri framträder. Om den mördade ej kommit i vigd jord, höres på mordstället nödrop, gråt m. m. Ja det inträffar t. o. m., att den aflidne inlåter sig i samspråk med människor, som färdas förbi. Än uppges det vara den dödes ande, som här orolig irrar omkring, än talar man om något slags råd, än går man t. o. m. så långt, att man — fullkomligt konsekvent för resten — uppger, att den onde äfven i sådana olyckligas skepnader kan uppträda såsom spöke.

I Sund ligger på vägen mellan Mångstekta ock Hulta byar ett bärg, Rormbrinken kallat, för hvilket folket har en sär-

skild respekt på grund af de »häxerier», som där sägas inträffa. Där höres hvart nionde år barngråt; där nedrullas tunnor efter de förbigående, ock hästarna fattas i betslet likasom af en osynlig ande, ja de t. o. m. spännas ur redet. »Rormbrinksgubben» är sålunda icke att leka med. En flicka har på detta bärg beröfvat sitt foster lifvet.

I Saltvik voro en gång i mormors mors dagar några flickor ute i båt för att hämta löf. Då de kommit nära en strand, hördes akterom båten tydligt barngråt. Då tog en af flickorna mod till sig ock ropade öfver vattnet: »Hvarför gråter du?» Strax kom till svar: »För jag har ingen mamma». Åter frågade flickan: »Huru har du ingen mamma då?» Ock åter svarade rösten: »För hon har dränkt mig här». Ytterligare sporde flickan: »Hvem är då din mamma?» Ock åter hördes ett svar: »Hon sitter med i båten». Då visade en af de andra flickorna genom sitt förskrämda utseende, att hon var den skyldiga. Ännu samma kväll gick hon till prästen ock angaf sig.

I Eckerö ligger på Marby bys egor en bro, kallad Lillbron. Äfven här skall en person ha blifvit mördad. Därför vilja hästarna ej här gå fram. Ofta spännas de äfven ur redet.

Från Kastelholms kungsgård (Sund) gick en karl för några år sedan genom en skog ock såg då ett litet gråtande barn röra sig framför honom. Sedermera fick han höra, att en flicka här afdagatagit sitt barn.

I Lemland har en person tagit lifvet af sig själf vid en backe, som benämnes Husbodabrinken. Äfven här skygga hästarna, ock sång höres ofta härifrån under nätterna.

Från Sottunga (Hästö) berättas följande historia. En dag färdades en karl ut i båt för att skjuta fogel. Då mörkret inbröt, lade han till vid en liten holme ock gick i land i förhoppning att möjligen få sikte på någon »stolte» (gråsjäl). Han lade sig att sofva, men väcktes plötsligt upp af ett skrik. Under antagande att detta härrörde från en »stolte», klef han upp på klippspetsen, men allt var åter tyst. Just hade han, till hälften förargad, åter lagt sig till hvila, då samma nödskri återigän hördes. För andra gången steg han upp, fast besluten att icke denna gång låta bytet gå sig ur händerna. Men då han åter kommit upp på klippan, hördes intet ljud längre. Då hade han ingen annan råd än att åter uppsöka sitt hvil-

ställe. Men när ljudet, så snart han inslumrat, för tredje gången lät höra sig, utdraget ock klagande, fann karlen, att något öfvernaturligt hade sin hand med i spelet ock att det var bäst att genast ge sig i väg därifrån. Ett halft år därefter kom samma karl till en gård på Hästö ock förtalde där det egendomliga »bäxeri», för hvilket han i dessa trakter varit utsatt. Vid åhörandet af denna berättelse brast gårdens åldrige husbonde i gråt ock bekände nu med darrande röst, att han för något år sedan på samma klippa funnit liket af en människa. Af fruktan för vidlyftigt besvär hade han helt enkelt gömt det under isen, viss som han var om att hans handling aldrig skulle blifva bekant. Nu hade dock Gud velat ha det uppenbart, som han i sitt hjärtas ondska sökt dölja. Men nu ville han också på stunden för sin själasörjare bekänna, huru svårt han försyndat sig.

Säkerligen ha vi i dessa föreställningar kvarlefvorna af tron på en ande, i Nyland, kallad »hamble», som följer människan från vaggan till grafven ock äfven efter hännes död ofta kvarstannar på jorden[1]. Detta framgår äfven däraf, att ehuru efter folktron de döda ingalunda själfva kunna uppstiga från sina grafvar, de aflidna hvarje fjortonde år, åtminstone i Sund ock Eckerö, julnatten skola fira gudstjänst i kyrkan. Denna är då fullt eklärerad, ock infinner sig någon människa händelsevis i kyrkan tidigare på morgonen, så kan hon öfverallt på golfvet ock i bänkarna se sand, som de döda hämtat med sig ur sina grafvar. I Sund kom en gumma, hvars klocka stannat, en juldagsmorgon underst bittida till kyrkan. Då hon såg denna fullt upplyst, trodde hon, att gudstjänsten redan börjat, ock steg in. Till sin förskräckelse såg hon då de döda där församlade. Dessa skockade sig omkring hänne, plockade om hännes kläder ock skulle, efter gummans egen förmodan, rifvit hänne själf i stycken, om hon ej lyckats fly undan.

Det är i synnerhet på kyrkgårdarna som spöken visa sig i mörkret. Åländingen färdas därför högst ogärna förbi en kyrka, så snart skymningen inbrutit; ock måste han göra det,

---

[1]) Allardt, s. 112 f.

så piskar han, ehuru han är den största hästgråtare i världen[1], på sitt ök af alla krafter, under det han för sig själf läser »Fader vår» ock »Välsignelsen».

Dock gå spöken äfven utom kyrkgårdsmuren. Så berättas det (i Vårdö) om en värdinna, som redan ett halft år legat i jorden, att hon till sin egen bouppteckning kom gående fram till gården. Ännu i grafven hyste hon samma intresse för sina jordiska egodelar, som utmärkt hänne i lifvet.

En annan gumma giok en gång från sitt hem i Vårdö by till Vargata. Då hon just passerat kyrkgården, såg hon en redan begrafven man lifslefvande gå framför sig. Utan att erinra sig, att mannen redan var både död ock jordad, skyndade hon att hinna upp honom för att efter vanligheten få en slant af honom. Hon kom honom redan så nära, att hon just stod i beråd att fatta hans hand, då han »likasom smälte bort».

I Kumlinge (Kumlinge) låg en karl svårt sjuk, hvarför hans bror, som bodde i Enklinge by, for med sin familj för att besöka honom. Då han kommit till det s. k. »Värkdiket» norr om kyrkan, mötte han sin sjuka bror. Bröderna gingo nu förut tillsamman ock språkade, medan »fruntimren» följde efter. I byn försvann plötsligt den sjuke brodern, ock då de andra kommit fram till gården, där denne bodde, funno de honom ligga lik.

Då en man från Åfva (Brändö) skulle resa till »kyrklandet» för att fria, mötte han sin aflidna mor ock sin förra hustru.

Då en gubbe från Vårdö (Listersby) en afton kom hem från sina skötar, mötte han sig själf. Efter halfannan vecka låg han lik.

En gosse i Eckerö (Kyrkbyn) gick en afton för att fria till grannbyn. Då såg han tre flickor, som dansade framför honom hela vägen. När han kom fram, försvunno de. Inom åtta dagar dog hans fästmö.

Huruvida den onde är med eller ej om att arrangera de liktåg, som före en människas död emellanåt kunna ses, kan ej bestämt uppges. Dylika spökerier omtalas både från Lemland (Norrby) ock Eckerö (Storby). Liktåget visar sig blott för den ene af tvänne män, som åka tillsamman. Denne kan

[1]) »Den som talar illa om min häst eller om min hustru, honom slår jag ihjäl», är ett åländskt ordstäf.

t. o. m. räkna upp de personer, som färdas i följet. Att det som förebådas värkligen efter någon tid slår in till punkt ock pricka, behöfver knappt tilläggas.

Hyser man ett starkt begär till en annans boskap, så kommer man redan genom denna syndiga åtrå i djäfvulens våld. Om natten tar denne då människans kropp, går ut till det kreatur, som hon missunnar egaren, ock far så illa med djuret, att det om morgonen är alldeles svettigt, förlorar matlusten ock magrar af. I detta fall kallas den onde mara.

Äfven på en människa uppträder mara, om någon hyser syndiga begärelser till hänne eller annars har mot hänne onda stämplingar. Maran tränger sig in genom skorstenen eller fönstret (Kumlinge). Någon gång far maran äfven af med personens i fråga kläder, t. ex. med hännes mössa (Brändö, Åfva).

För att jaga maran på flykten användes en hel mängd olika konster. I Vårdö bindes en linhäckla, fullsatt med hvassa spikar eller liar, om det plågade djurets buk. Då nu maran kommer ock företar sig sin nattliga ritt, blir hon illa medfaren i sitsen. Ock så egendomligt är det, att den afundsamme då följande morgon kommer ock beklagar sig öfver sin värk.

I allmänhet tyckes det viktigaste för lösning ur allt slags förtrollning vara att få reda på, genom hvem denna vållats. En stalldräng hade en längre tid funnit, att en af hästarna hvarje morgon stod svettig i stallet. Han beslöt då att söka komma under fund med hvem som bure skulden därtill. Han band till natten några liar i en linhäckla omkring djuret. Men hvem kan beskrifva hans förskräckelse, då han om morgonen vaknade ock fann, att han själf under natten sårat sig på sina liar! Det var nämligen just drängen själf som afundats sin husbonde hans vackra häst (Sund).

I Jomala ock äfven i Sund använder allmogen ett, som den själf uppger, österbottniskt medel. Man rensopar stallet eller »fökset» ock undanskaffar alla lösa föremål. Sedan stjälper man en så, ock under sån tar den sin plats, som skall vakta på maran. Kommer då något inmarscherande, så hugger vakthafvanden in på detta föremål ock sårar på sådant sätt maran. I Jomala såg en karl, som låg på vakt en ho spatsera fram

till det sjuka djuret, ock i Sund inpromenerade på samma sätt en grep. I båda fallen blef maran illa tilltygad, ock följande morgon låg granngårdens värdinna med afbrutet ben i sin säng[1].

Andra sätt att aflägsna mara äro i Sund följande. Framför det sjuka kreaturet upphänges en spegel, »för att maran riktigt skall få se, hur ful hon är». En almanacka spikas upp i spiltan. En yxa slås fast i stalltröskeln. Med en nottrasa aftorkas djurets svett, hvarpå denna trasa hänges upp i fähustaket. Vid upphängandet bör man säga: »Här har du att leka med, ock lemna nu kon i fred».

I Eckerö hänger man en lie i fähustaket, eller bestryker man kreaturets rygg med fjolårets almanacka. Äfven brukar man binda i taket en »marboska», d. v. s. en gran- eller björkkvist, hvars smågrenar växt tillsamman. Ett ytterligare medel berättas en »klok gumma» i Eckerö ha begagnat sig af, då en ko nästan fullkomligt sinat. Hon slog kon tränne gånger på ryggen med sin halsduk. Ladugårdspigan fick dra af sin vänstra sko, i denna mjölkades kon, ock mjölken slogs öfver dess rygg. Äfven gafs åt kon dess egen mjölk att dricka ur samma känga.

Rider maran en människa, så bör man ropa personens namn tre gånger, samt därpå vända sig till maran med orden: »Kom tillbaka i morgon ock låna det vi inte ha!» Följande morgon kommer den människa, i hvars kropp den onde ridit mara, värkligen ock ber att få låna något, som icke finns i gården (Sund, berättarens moder från Österbotten).

2. Drakeldar ock skatter.

Ofta ser man, i synnerhet vid fuktig väderlek, likasom eldar brinna i skogen. Det är väl något slags gaser som uppstiga ur jorden. Men folket benämner dessa eldar »drakeldar», ock därunder tros skatter i gamla tider ha blifvit nedgräfda. Någon gång har det äfven lyckats för en eller annan att på

[1]) Jfr samma sägen från Nyland hos Allardt s. 68.

sådana ställen få se högar af guld, silfver, ädla stenar ock andra dyrbarheter, eller med andra ord att komma öfver ett s. k. »drakbo».

Så berättar en ännu lefvande nämdeman i Sund (Sundby), att då han som gosse vallade kor i Tranviksskogen, han plötsligt såg ett drakbo med alla dess skatter. Glad sprang han hem efter sin mor, men då han återvände med hänne, var allt försvunnet. Man får nämligen ej för någon tala om den upptäckt man gjort.

I samma Tranviksskog skall en annan karl en gång ha sett ett dylikt drakbo. Han kastade sin knif i elden, ock då såg han där ligga en stor mängd dödskallar. En af dessa tog han på en käpp, förde den med sig ock fästade den på en gärdesgårdsstör vid sin åker. Då han följande morgon kom ut på åkern, kunde han ej upptäcka dödskallen, men i dess ställe såg han på gärdesgården en den allra präktigaste dryckeskanna af glänsande silfver. Denna skänkte han till Sunds kyrka, där den ännu skall finnas.

I Brändö (Åfva) är det ej nog att kasta ett stålföremål i drakelden för att komma i besittning af dess skatter. Här måste man välja åt sig »tre sorters stål» för att slunga i lågan. Därpå skall man aflägsna sig från elden ock icke se tillbaka, innan man kommit till öfre bordsändan i stugan. Vänder man sedan om, så ligga alla dyrbarheterna på marken, likasom väntande på att upplockas.

Namnen »drakeld» ock »drakbo» ha mellertid ej längre någon motsvarighet i folkets tro. Några »drakormar» vakta ej vidare på Åland öfver sina skatter. Endast ett skatteskrin säges ligga i ett källarhvalf under Kastelholms ruiner i Sund. Det berättas, att tvänne män, som gräft sig dit ned för att ta skatten, sågo en stor orm ligga på kistlocket.

I dessa ruiner ha flera försök gjorts att komma åt det nämnda skrinet. Utom ormen har man nere i hvalfvet sett åtskilliga andra djur, särskilt en tupp, dragande ett stort balmlass efter sig. Alla expeditioner ha dock varit förgäfves. Man har ej kunnat tiga. Hvarje natt kl. 12 säges tuppen komma fram ur källaren ock släpa sitt balmlass uppför murarna.

Vid Bomarsunds fästningsruiner i Sund, där dock folket självt sett pänningar nedläggas i grundstenarna, förekomma

inga drakeldar. Ryssarna ha nämligen välsignat de nedlagda mynten.

Under »stora krigets» (stora ofredens) dagar blef Sunds kyrkklocka nedsänkt i det s. k. Västra Kyrksundet. Här har den i senare tider flera gånger varit synlig. En gång hade man till ock med fått tag i klockan ock redan dragit den till stranden. Då ropade olyckligtvis en i sällskapet: »Spel vunnet, gubbar!» — ock genast gled klockan tillbaka till sin gamla plats.

Emellanåt skall man i en skog i Eckerö (Öfverby) se ett fullriggat fartyg. Likaså kunde man i förra tider på ett bärg i Saltvik, kallat Sjövikhallen, varsna ett gammalt ekskepp, fastbundet vid klippan med järnkättingar.

Annars har man sett en liten gubbe i röd »pilkmössa» (d. v. s. i tomtens vanliga hufvudbonad) sitta mitt bland drakeldarna, fäjande ock putsande sina dyrbarheter[1]. Då några Brändöbor en gång seglade till Nådendal, sågo de en drakeld brinna på vattnet i Nådendalssundet. Då »draken», en liten gubbe, hörde människornas röster, föreföll han ett ögonblick fundersam, men i nästa stund förde han sina händer öfver brasan, då denna genast slocknade.

Det vanligaste är, att man på sådana ställen får se en väldig oxe, som sedan förvandlar sig på olika sätt.

Från Eckerö berättas det, att om man midsommarnatten går ut på en åker i Öfverby by ock på ett bestämt ställe kastar en kopparslant på marken, en oxe visar sig med en kopparkittel mellan hornen. Fattar man då i kitteln ock håller stadigt i den, utan att blinka ock framför allt utan att yttra ett ord, så kan man bemäktiga sig kitteln, hvilken är öfverfull af guld ock silfver. Det fordras äfven i sanning, att man vid detta tillfälle tar mod till sig, ty i nattens stillhet höras här allehanda hemska underjordiska röster, ock utom det att oxen söker rusa på den djärfve, kan det också lätt inträffa, att denne af en osynlig hand får sig en ock annan kindpust. Ännu har ej häller någon kunnat uppfylla alla dessa villkor.

På samma bys egor brann en gång en drakeld, stor ock präktig. Det såg ut, som om flera ljuskronor varit påtända på

---

[1]) Se s. 7 om tomten, som i Vårdö (Lesöra) gjorde upp drakeld på golfvet inne i stugan.

marken. Tvänne karlar gingo dit för att komma åt den förmögenhet, som helt visst låg förborgad under elden. Då de kommo fram till stället, rusade en stor oxe mot den ene af karlarna, men denne undgick dock att spetsas på bestens väldiga horn genom att i lagom tid stiga ett steg åt sidan. Sedan oxen försvunnit, visade sig allehanda andra djur, allt mindre ock mindre, men skrämmande i alla fall. Kamraten, som på förhand styrkt sitt mod med något glas för mycket, kunde nu ej längre hålla tand för tunga. Men med det samma han öppnade sin mun, var allt borta, både eld ock djur. Berättaren af äfventyret var själf den ene af deltagarna, ock han säger sig »kunna lefva ock dö» på sanningen af sina ord.

I Föglö socken rodde tvänne män till en drakeld, som brann på en liten holme ute i sjön. Där funno de en kista med starka »haddor» (handtag), i hvilka de grepo kraftigt tag. Efter en stund förvandlades kistan till en oxe, ock männen funno, att de höllo fast i dennes horn. Då blef den ene rädd, släppte sitt tag ock skyndade till båten samt rodde från holmen, lemnande kamraten åt sitt öde. Men denne andre höll fortfarande i. Vid soluppgången blef oxen åter en kista. I dess båda handtag höll karlen ännu, då man om morgonen från gården kom att söka honom. Kistan fördes hem ock innehöll de dyrbaraste klenoder. Ehuru mannen måste lemna sitt fynd till staten, fick han dock i ersättning en i hans förhållanden rätt stor förmögenhet (berättelse från Sund, Prästö).

3. Trolldom ock hvarjehanda skrock.

I det föregående är talat om maran. Äfven annars är afunden nog att fördärfva ett kreatur. I Vårdö (Grundsunda) hade en värdinna en kalf, som var särdeles fet ock vacker. En dag kom en gammal gumma till gården ock fick händelsevis se djuret. Gumman blef alldeles betagen ock bad, att hon skulle få mata kalfven. Ock detta tilläts hänne äfven. Hon gaf kalfven att dricka ock smekte den så hjärtligt ock ömt. Hon tycktes vara helt förtjust i den. Men då gumman gått, var det alldeles slut med kalfvens matlust. Det var rakt omöj-

ligt att få den att dricka ens det allra minsta. Kalfven måste slaktas, ock då bestod den af »bara skinn ock ben».

Kommer en ko, som man man säger, »för skott», så vållas äfven detta af onda människor, hvilka mot den afskjuta »djäfvulens skott», om hvilka vi i psalm 296 v. 3 (gamla psalmboken) sjunga:

Bevara oss för satans fund,
att han oss ej fördärfvar i grund;
vänd från oss all' hans glödand' skott,
att vi må undfly skam ock spott!

Om man slaktar ett på detta sätt »skjutet» kreatur, kan man under huden se en röd fläck, stundom t. o. m. ett hål långt in i köttet. För att bota kon bör man skjuta öfver hänne tre skott: ett framifrån, ett bakifrån ock ett från sidan, hvarvid kon bör vändas så, att hvarje skott kommer att aflossas mot norr (Kumlinge).

Om någon går med afund i hjärtat öfver ängen, där korna beta, får mjölken bismak (Eckerö).

Ofta finner man i fähus, men äfven på trappor, grindar ock gärdesgårdar en gulaktig svampväxt. Den uppträder helt plötsligt, ock därför ser folktron i denna ett trollmedel, som förtar all smörlycka. Den kallas allmänt »trollsmör» ock tros vara trollad af afundsamma människor. För att bryta förtrollningen tages i Eckerö ock i Jomala nio sorter löf, hvarmed »trollsmöret» piskas, tils det alldeles försvunnit. Då detta skett, påstås den skyldiga likasom af en oemotståndlig makt drifvas att andtruten hasta till platsen för att motta sin tillbörliga del af snubbor. Ock så återvänder smörturen.

Skall man föra mjölk till något ställe från gården, så bör man i mjölken nedlägga några korn salt, för att smörlyckan ej skall försvinna. Från Eckerö berättas det, att en gubbe i brist på salt lade litet socker ock snus i mjölken. Om man skulle försumma saltet ock då ha oturen att gå öfver ett vargspår, bli korna eller kon förtrollade till på köpet (Sund).

Då korna i Kumlinge första gången på våren föras ut på bete till holmarna, kastar man med flata handen eller med öskaret tre gånger vatten upp mot stranden i det ögonblick, då det första kreaturet stiger i land.

Då boskapen åter om hösten skall stängas in i »fökset», bör man borra ett hål i tröskeln, däri lägga litet kvicksilfver ock med en propp täppa till hålet. Då är boskapen skyddad mot alla onda anslag (Sund).

Då ett kreatur byter om egare ock kommer till ett nytt ställe, är det naturligt, att det att börja med känner längtan efter det gamla hemmet. Men äfven i denna första tidens vantrefnad ser allmogen följden af en afund från säljarens sida. Den menliga invärkan, som denna förutsatta afund har, söker man därför på särskilda sätt häfva. Har man köpt sig en ko, så tar man i Kumlinge ett hår från dess bakkropp ock lägger detta under en bords- eller stolsfot eller under spjället i stugan. I Eckerö klipper man vid ett liknande tillfälle af svansändan på kon ock låter tre bloddroppar droppa på en brödbit samt ger denna brödbit åt kon att äta. Är det åter en häst, som man tillhandlat sig, så förekommes vantrefnad hos den, om man för den in i stallet med svansen förut (Brändö, Åfva), eller om man leder den in i stugan till bordet ock där ger den några bitar bröd samt därpå för den tränne gånger motsols omkring magasinet eller omkring en jordfast sten (Kumlinge).

Ges det sålunda medel att förekomma allt ont inflytande i ens stall eller fähus, så finnes å andra sidan äfven konster, genom hvilka sjukdom ock vantrefnad kunna bringas öfver boskapen. Man behöfver blott gå till en kyrkgård ock där söka åt sig ett stycke människoben. Om man nu kastar detta in under den andras fähus, gå ens onda önskningar i fullbordan. Först om benbiten blir bortskaffad, återvända hälsa ock välbefinnande hos djuren (Eckerö).

Äfven genkärlek kan vinnas genom användande af hemliga medel. Finner en ung »stinta» (flicka), att hännes tycke ej är besvarat, så tar hon en brödbit, lägger denna i armhålan på sig ock håller den där, tils åtminstone någon droppe armsvett kommit därpå. Vid lämpligt tillfälle söker hon nu få sin älskade att äta af brödbiten. Lyckas detta, så är kärlekslågan med det samma upptänd i den unge mannens bröst. Flickan har sålunda vunnit sin afsikt; men nu bör hon se till, att också bröllop snart följer, ty efter en icke särdeles lång tid förbytes älskarens kärlek i leda. Det hade den unga flicka, som berättade om nämnda kärleksmat, själf tyvärr fått erfara (Eckerö).

För att barnen skola bli »viliga ti läsa», fordras ingenting annat, än att deras första kyrkbesök inträffar på Kristi himmelsfärdsdag (Lemland).

Den som om våren lyckats skjuta en kråka, har utmärkt lycka med sitt fiske under sommaren.

Får man höra en tordyfvel surra, då man går ut på jakt, så är detta ett säkert tecken på att man har tur med sig (Kumlinge).

När man står i beråd att företa någon längre segelfärd, är det bäst att bränna upp alla gamla kvastar, som finnas i gården. Ty då skall det bli blåst till följande dag. Bäst tyckes det dock vara att lemna en kvast obränd, ty den kan vara till nytta på resan. Det kunde nämligen hända, att vinden vore emot. Är det så ledsamt, kan kvasten komma väl till pass. Möter man nämligen en annan farkost, som för fulla segel ilar fram i medvind, så behöfver man blott kasta kvasten framför dess för: då vänder sig vinden nästan på ögonblicket. Om man däremot ute på sjön öfverraskas af fullkomligt stiltje, ror man till land, där man ser något torp stå. Dit styr man sina steg, begär t. ex. att få dricka, men passar därunder på att stoppa en träsked i fickan. När man sedan lägger ut från stranden, börjar den allra vackraste vind att blåsa.

Det är sällan man på Åland ser kvinnorna vara utan stickstrumpa. Öfver allt är den med. Ock är det ett, om än aldrig så litet, uppehåll i arbetet, likaväl på gården som på åkern eller ängen, strax tas strumpan fram. Men på sjöresor måste den få hvila, ty annars uppstå motstorm ock hårt väder (Kumlinge).

För att förekomma alla de sjukdomar, som så lätt infinna sig hos en kvinna efter hännes barnsäng, går hon med en fällknif i fickan, ända tils hon blifvit kyrktagen. I Sund fäller man, då hon första gången stiger upp från sängen, eld mellan lintyget ock kroppen. Utan tvifvel ha vi här en kvarlefva från det gamla betraktelsesättet, att kvinnan genom att föda barn blifvit oren; ty elden har ju i folkföreställningen en renande kraft. I Kökar skall en barnsängskvinna, då hon första gången efter barnsängen stiger öfver sin hemtröskel, vara försedd med något äggjärn. Om detta uraktlåtes, får hon utslag på kroppen.

Det vatten, i hvilket barnet första gången badats, bör slås under stuggolfvet eller i fähuset ock på inga villkor på gården eller öfver hufvud på ett ställe, där luften kan komma åt vattnet. På detta sätt bevaras barnet för utslagssjukdomar (Kökar; Kumlinge)[1].

Äfven vid åderlåtning bör det blodblandade vattnet hällas på ett för luften någorlunda skyddat ställe, t. ex. under en byggningsknut (Kumlinge).

Bland sjukdomar, som botas på mer eller mindre vidskepligt sätt, kunna nämnas: frossa ock feber hos barn, näsblod, förstoppning, ormbett ock vårtor.

Den första frossan, som uppträder hos barn, kallas »ältfrossa» eller »älta». Man tror nämligen, att denna sjukdom framkallas däraf, att barnet »ältar» (önskar) sig något, det vet dock icke självt hvad. Får barnet det efterlängtade, så ger sig sjukdomen. För att kunna få klart för sig, hvad barnet vill ha, hänger man en påse med allehanda saker om dess hals, så att det är i tillfälle att välja (Sund). Äfven brukas det, att man lägger en ullsax i ett lakan, som sedan svepes om patienten. Från det håll, dit saxens spets vänder sig, önskar sig barnet något (Sund). I Kumlinge hängas i en påse om den sjukes hals tränne »ältstenar», d. v. s. tränne af vattnet blankslipade småstenar.

Mot feber är det ett gott medel att mellan skjortan ock kroppen tränne gånger fälla ett glödande kol (Sund).

Näsblod stillas sålunda, att man i personens i fråga nacke lägger en vigselring, sak samma hvems (Sund).

Mot förstoppning kokas i Jomala ett slags te på den bark, som afskalas från öfre delen af en buskväxt, »liknande vide», hvilken i denna socken kallas »marboska» eller »brakträ». Dricker man åter te, som är kokat på barken från nedre delen af samma buske, så kommer man till uppkastning.

Ormbett bli oskadliga, om den bitne kan döda ormen, eller om han hinner före denne till närmaste vatten[2].

Den som lyckas döda en hvit orm, blir så vis, att han vet allting (Kumlinge).

---

[1]) Jfr Allardt s. 34.
[2]) Jfr Allardt s. 104.

Vårtor aflägsnas på olika sätt. Man kastar så många saltkorn i ugnen, som man har vårtor, hvarpå man bör skynda sig ut från stugan, innan kornen börjat spraka. — På en röd tråd bindas lika många knutar, som vårtor finnas. Denna tråd nedlägger man under en sten åt norr. Då tråden ruttnat, äro vårtorna borta. — Äfven kan man bestryka vårtorna med en fläsksvål, hvilken på samma sätt gömmes under en sten på norra sidan för att ruttna. Då detta skett, äro vårtorna försvunna[1] (Sund).

Mot kreaturssjukdomar användes i Kumlinge följande medel. Man skrapar något från undre sidan af bakbordet ock ger detta in åt kreaturet. Eller man gnider in krut på djurets bakkropp, tänder eld på krutet ock stryker öfver detta ställe med halm.

Förekomma några svårare sjukdomsfall, så vänder man sig numera vanligen till läkare. De gummor, som i forna dagar gingo ock med »läsning» eller »stöpning» botade sjuka, ha allt mer ock mer försvunnit, i samma mån som folkupplysningen stigit. Ock de som ännu finnas, användas oftare för att bringa sjukdom öfver någon ovän eller för att trolla igän stulna saker. Men någon gång kan man ännu söka bot hos dessa »kloka».

Stöpningen försiggår på följande sätt. Trollkäringen smälter bly i en skål eller i en skopa, allt under det hännes mun går, under mystiska besvärjelser ock böner, »just som en kaffekvarn». Då blyet smält, gjutes det i kallt vatten, hvarvid den sjuke bör tänka på den person, som han antar ha vållat det onda. Stanna hans tankar på rätt person, så smäller blyet, då det kommer i vattnet, annars icke. Läses då ännu »Fader vår» både rättfram ock bakfram öfver den sjuke, så skall sjukdomen försvinna (Vårdö).

Men som sagt, oftast använda trollgummorna sin konst till att göra ont, ock farligt är det också att reta dem till vrede. En hustru i Sund (Finnby) låg illa sjuk i barnsängsfeber, ock hännes anhöriga togo sin tillflykt till »stöpning». Sedan denna var värkställd, bad den »kloka gumman» den sjukas bror gå ock föra det stöpta blyet till kyrkgården ock

[1]) Jfr Allardt s. 150.

kasta det på en gammal släktings, »Ulla-fasters», graf. Denne, som ej ville ha någon del i dessa svartkonster, vägrade, men gaf slutligen så mycket med sig, att han skjutsade gumman till kyrkgården, där hon själf fick fullfölja kuren. Men »doktorinnan» hade tagit saken illa upp. När brodern allena begaf sig hemåt, var hästen för besynnerlig. Den ville ej fram, utan skulle nödvändigt vika af åt sidan. Körsvännen fick lof att stiga af ock leda djuret ända fram. Han kom dock lyckligen hem. Men för hans far, som samma natt kom från Mariehamn, gick det värre. På hans häst sköt gumman under färden ett »blodskott», från hvilket den aldrig kunde botas. Att »stöpningen» icke hade någon god värkan på den sjuka under gummans dåvarande sinnesstämning, behöfver knappt sägas.

I Vårdö (Löfö) fick en värdinna en svår växt i ryggen. Hon kallade på en gumma, som hade rykte om sig att vara en god trollerska. Denna kom ock »stöpte» öfver hänne med den påföljd, att det onda försvann. Men då betalningen skulle erläggas, fordrade gumman mera för sitt besvär, än den andra ville ge. Det uppstod gräl, ock detta slutades därmed, att bonden kom ock körde trollkäringen ut från stugan. För att hon ej med sin konst till straff skulle kunna skada gården, kastades eldbränder efter hänne. Ock det var tur. Ty en kväll då den botades grannhustru var ute, kom hon plötsligt »för skott», hvaraf hon ända till sin död bar rödsvullna ögon. Några dagar efter det olyckan skedde, träffade trollgumman hänne ock sade beklagande: »Du skulle inte ha't, utan den andra, men nu kan det ej mera hjälpas». Påtrollad sjukdom kan nämligen ej åter trollas bort. Djäfvulen låter ej någon lättsinnigt leka med den kraft han gifvit.

Detta fick också en skräddares hustru i Sund (Hulta) erfara. Hännes man hade varit gift en gång förut ock ägde från sitt första gifte en fullväxt dotter. Väl försökte styfmodern på allt sätt vara flickan i mors ställe, men då denna als ej kunde hushålla med pängar ock skräddaren därför ej ville lemna ut hännes mödernearf, kom flickan till den öfvertygelsen, att hännes styfmor själf ville slå under sig hännes rättmätiga egendom. Hon visste likväl alltför bra, att hon aldrig med ord skulle kunna öfvertyga fadern om hans hustrus oärlighet, men hon önskade åtminstone öfva hämd. I sådan

afsikt gick hon till en trollgumma, Lena i Finnby, ock bad denna trolla något slags sjukdom på styfmodern. Lena var också villig att för 20 mark göra flickan till nöjes. Flickan betalade, ock mycket riktigt låg skräddarens hustru följande dag i häftig utslagsfeber. Då kvinnan strax anade, hvarifrån det onda förskref sig, gick hon i sin tur till Finnby ock bad Lena hjälpa sig. Gärna ville hon kosta på sig. Men med ett »omöjligt» fick hon gå sin väg. Ock ännu i dag som är har hon kvar sitt utslag öfver hela kroppen.

Gäller det att få rätt på stulna saker, så kan väl en ock annan trollkarl utan vidare visa tjufven i brännvin. Men om det stulna också skall trollas tillbaka, tyckes det vara nödvändigt att om natten gå ut på kyrkgården eller in i kyrkan. Har man nämligen lyckats få en välsignad oblat, så kan man öppna kyrkdörrarna, huru väl fastlästa de än äro. Denna tro är ännu djupt rotad hos folket. En trättonårig gosse gick för icke många år sedan i Sund fram till nattvardsbordet, ock så snart han fått »brödet», skyndade han ut, innan vinet utdelades, för att detta icke skulle smälta oblaten ock sålunda göra den oanvändbar.

En dag kom en karl till den bekante »Strömbäcken» i Jomala (Dalkarby) för att med dennes hjälp få igän någon sin bortstulna egendom. Strömbäcken var villig att bistå, ock så gingo de båda tillsamman ut på kyrkgården. Trollkarlen ritade en cirkel omkring den andre ock bad honom dröja på samma ställe, tils han kommit ned från kyrktornet, där han hade att utföra något slags hokuspokus. Knappt hade dock gubben gått sin väg, innan de döda stego upp från sina grafvar ock samlade sig omkring cirkeln. Denna kunde dock ingen af dem öfverstiga. Karlen blef rädd ock grep till flykten. Men då Strömbäcken stigit ned från tornet, anföllo de döda honom. De klädde af honom till bara kroppen ock piskade upp honom rätt grundligt, tils han undkom längs stegarna öfver västra kyrkmuren. Här fick han slutligen vara i lugn, ty utom den vigda platsen kunde hans förföljare ej gå.

Denne Strömbäck var en mycket anlitad trollkarl, hvartill utan tvifvel hans österbottniska härkomst väsentligt bidrog. Han lefver ännu, men hans trollförmåga har försvunnit med hans — tänder.

I Saltvik (Sjövik) bor en gumma, som äfven påstås få rätt på stulet gods. Också hon går med den bestulne på kyrkgården. Där skall denne sålla glödhet aska genom ett såll, som han själf hämtat med sig. Hvilken meningen härmed är, har ej uppgifvits. I vanliga fall bränner askan upp sållet, såsom naturligt är. För att skaffa rätt på 60 mark tog denna trollgumma en gång 20 mark i arvode utom ett linne, som hon stal till på köpet, ock sållet, som brann upp. Ock ändå spordes intet resultat.

Vare sig att vi här ha en bekräftelse på det gamla ordspråket: »Ingen är profet i sitt fädernesland», eller att de egna trollgubbarna ock trollgummorna ofta misslyckats på samma sätt som »Saltvikskäringen», nog af, när det annars passar i stycket, styr man hälst kosan till någon »kloker» i Åbo.

I Vårdö (Grundsunda) afled en flicka. Hon hade under sin sjukdom blifvit omsorgsfullt vårdad af sin styfmor. Likväl ville den dödas bror ej med hänne dela arfvet efter sin syster, ja icke ens ge någon lön för allt hännes besvär. Hon ansåg sig därför ej göra precis någonting orätt, då hon tog med sig en silkesduk till minne. Emellertid saknade styfsonen duken, ock då han kort därpå gjorde en Åbo-resa, passade han på tillfället att höra sig för hos en »klok gubbe». Denne åtog sig att skaffa rätt på det stulna, mot rundlig betalning förstås. Till först gällde det att få veta, hvem tjufven var. Trollkarlen fyllde för detta ändamål ett glas med vatten, räckte åt åländingen en knif ock bad honom tänka på den, som han trodde vara den skyldiga. Skulle ett finger visa sig i glaset, så borde han skära i detta.

Den andre gjorde så. Han tänkte på sin styfmor, fingret visade sig, ock i detta drog åländingen en rispa. Därmed var allt undanstökat, ock han fick resa hem. Knappt hade han återvänt, innan styfmodern kom till honom med ombundet finger ock erkände med tårar i ögonen, att hon tagit duken. Styfsonen blef häraf så förskräckt, att han förlorade förståndet. Att trollkarlen hade en sådan makt, kunde han ej fatta.

En Korpobo stal af en Vårdöbo 150 mark ock reste med dem hem till Korpo. Ehuru åländingen visste, hvem tjufven var, ansåg han sig dock ej kunna öppet återfordra sina pängar, då han icke hade några vittnen. Äfven han reste därför till

Abo ock besökte en trollkarl. Denne åtog sig strax med nöje att skaffa igän det stulna. Han bad åländingen lugnt resa hem ock vänta till en bestämd dag; på denna skulle tjufven komma ock i egen person återbetala honom hans 150 mark. Åländingen betalade gubben hans arvode ock lydde. På den utsatta dagen uppstod ett härrans väder, storm ock snöyra, men det oaktat infann sig Korpobon i Vårdö ock lemnade åt den bestulne det han tagit, i det han sade: »Nog skulle du varit människa, om du också ej bestämt dagen; nog skulle jag i alla fall lemnat dig ditt igän».

Ehuru många åländingar, som synes, ännu äro fullt ock fast öfvertygade om att djäfvulen ock de andra andarna på sätt, som skildrats, ofta visa sig för människorna, berätta dock t. o. m. dessa samma personer med ett visst nöje om fall, där människor af sin fantasi ock af skrämsel låtit sig förledas att tro sig se spöken ock råd, där intet öfvernaturligt varit med i spelet. Än har någon trott sig se ett spöke, där vid närmare granskning en hvit »kudda» rört sig vid vägen. Än har den förmodade drakelden åstadkommits af månens strålar, som fallit på en nyss tjärad båt. Än har rådets buller på vinden framkallats af huskatten, som dragit något omkull. Att på samma sätt trolleriet ofta går ut på endast att »slå blå dunst» i folks ögon, medger äfven den vidskeplige gärna. Så berättas i Vårdö följande sägen om tvänne trollande österbottningar.

För något tiotal år sedan gingo tvänne österbottningar på arbetsförtjänst omkring i Ålands bygder. En dag förlorade husbonden på den gård, där de för tillfället arbetade, sin slipsten. Strax gick han till den ene af arbetarna ock bad honom såsom österbottning ock naturligtvis trollkunnig skaffa igän stenen. Väl försäkrade denne: »Inte kan jag trolla mer än du häller», men detta fattade bonden blott såsom ogenhet, hvarför han ännu mer gick ihop med honom ock lofvade honom en rundlig belöning. En förmiddag då österbottningen var att gräfta i skogen, hittade han af en händelse stenen. Han tog den med sig ock gömde den på ett ställe nära gården. Knappt var han hemkommen, förrän bonden återigän började be honom. »Nå samma kan det vara», svarade den andre, »gif mig en sup, så skall du få din slipsten». Med nöje gaf bonden honom en

4) Antonina Serafia Sundman, bondedotter, född i Grundsunda by af Vårdö socken d. 8 okt. 1853.

Från Sunds socken äro berättelser meddelade hufvudsakligen af:

1) Bonden Pär August Pärsson, född i Mångstekta by af Sunds socken d. 2 sept. 1832. Dennes hustru

2) Fredrika Lindholm, född på Anderses hemman i Finnby by af Sunds socken d. 4 sept. 1830.

3) Snickaren Karl Erik Pettersson, broder till 1), född i Mångstekta by d. 20 dec. 1842; gift med

4) Anna Sofia Karlsdotter född i Bomarsund af Sunds socken d. 13 dec. 1853, dotter till

5) Johanna Sofia Johansdotter, född d. 3 aug. 1824.

6) Nämdemannen Johan Gustaf Haglund från Sundby, född i Sunds socken d. 28 juni 1815.

Den omnämnda »kloka gumman» i Finnby heter Lena Jakobsdotter Ekroth f. Ågren, född i Petalax i Österbotten d. 12 nov. 1828.

Berättelsen om spökeriet på Hästö i Sottunga socken meddelades mig af numera bonden i Mångstekta by (Sund) Erik Movall f. i Sottunga d. 18 dec. 1843, hvilkens fader var just den, som utsattes för nämnda spökeri.

Mina meddelare i Eckerö socken ha varit

1) Torparen Johan Eriksson, född i Eckerö kyrkby d. 25 nov. 1822 ock

2) Pigan Maria Alexandra Holmström, född d. 21 febr. 1871 i Torps by af Eckerö socken.

Från Kumlinge socken har jag sammanställt uppgifter af

1) F. d. ägaren af Alges hemman i Kumlinge by Pär Isaksson, född d. 1 april 1805; dennes styfson

2) f. d. ägaren af samma hemman brofogden Petter Andersin, f. 18 maj 1823; ock

3) Bonden, nämdemannen Anders Augustinus Lindblad, född d. 29 aug. 1843, ägare af Klasas hemman i Enklinge by af Kumlinge socken.

Några personalier ang. mina meddelare i Jomala, Kökar ock Brändö socknar har jag trots förfrågningar icke erhållit.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 10.

HÄLSINGESÄGNER

BERÄTTADE

AV

V. ENGELKE

ANDRA SAMLINGEN

STOCKHOLM 1892
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1. Stor-Johan.

Bärget var högt ock brant. Mossiga klippor sköto fram ur de små grandungar, som rotat sig på avsatserna ock i remnorna. På kammen växte skogen hög ock bredde ut sig vitt i dalsänkningen bortåt Björnvallen. Om våren ock långt inpå sommaren sorlade bäckarna nedför bärget, ringlade ock krökte sig ock föllo som små vattenfall utför klipporna.

Rätt nedanför bärget låg en stuga med hägnad. Inom hägnaden frodades kornet ock potatisen, ock den sträckte sig ett gott stycke ut på svedjelandet, där björken just började växa upp. Så kom mossen, ock längre bort glindrade skogstjärnen fram mellan granarna. Allt var omslutet av skogen, som klättrade bärg upp ock bärg ned, till dess han två mil därifrån måste lemna rum för älven.

Lika långt var det ock till bygden.

Bland de många stigarna ledde en därifrån till stugan, men icke så många kände den.

I stugan bodde gamle soldaten Petter Frost. Han hade varit med i 88 års krig med ryssen ock hade i Finnland lärt sig mycket, som väl kunde gagna honom härnere, men som nog ej var så gagneligt för hans själ. Därtill hade han gift sig med hänne där, Margit, finnjäntan från Bjärsebäcken. De sade, att hon som barn lekt mer med trollbarnen i Digerbärget än med andra barn. Några andra barn funnos för rästen ej därborta i Bjärsebäcken.

Men att hon fick gå fram för prästen, det hade många undrat på — fast nog var hon snäll att läsa.

Frosten var storjägare. Han sköt aldrig bom. De sade, att han hade en silverkula, som kom igän till honom, sedan han skjutit.

En pojke hade de. Han var en underlig en, han också, ock trivdes bäst däruppe i skogen hos fadren.

Margit hade dött just det året han läste sig fram, ock sen kom aldrig något kvinnfolk i Frostens stuga. Grov ock stark vart pojken som vuxen. Slik karl att vara stor fanns ej i socknen, ock styrka hade han därefter. Han kom fram ibland ock bytte sig till krut ock bly för fogel, skinn ock björnbudar, ock alltid följde några slantar med ditupp till Frostens stuga, ock där blevo de stannandes.

De kallade honom Stor-Johan.

En gång, just i vårbrasket, kom han ner ock hade varit inne hos Erik Hans', där han mäst höll sig. Mot kvällen, då han skulle gå hem, mötte han Snär-Olles-pojkarna, som aldrig läto någon gå i fred, utan gläfste åt alla de råkade.

Den älste gick fram till honom ock sade: »Är det sant, att du kan trolla, Stor-Johan?»

»Jo», svarade han, »nog är det sant».

»Så trolla nu då, så få vi se på», sade den andre.

Jo, det skulle han göra, ock så tog han den älste i kragen ock bak i byxorna ock slängde honom upp i en låg tall, som stod där vid grind med slokiga grenar.

»Ock där har du sällskap», sade han, ock så fick den andre följa efter. Men han, som lättare var, kom ett stycke högre upp.

Erik-Hans-mor ock jäntan deras, Anna, stodo ock sågo på. Johan gick sin väg han.

»Vad är det för stora foglar i tallen?» sade moran. »Gack in efter farn ock bössan!»

Snär-Olles-pojkarna masade sig ner ock lomade av.

Frampå våren drog Anna upp till Björnvallen med kyn. Boförlasset hade gått förut, ock hon kom långt efter. Men hur hon gick den gången, visste hon knappt själv, ty när solen stod som högst, var hon på sveden utanför Frostens stuga. Ock där stod han Stor-Johan i röd luva ock såg glad ut.

»Jag tror jag gått vilse med kyn», sade hon, ock tordes knappt se upp, så myten[1] var hon.

»Tror inte det», sa han, »ock Guds fred ock tack för sist!»

»Å, tack själv!» svarade Anna. Men när hon kom ihåg Snär-Olles-pojkarna där i tallen, ville hon till att skratta.

[1]) Blyg.

Ville hon gå in i stugan ock vila sig lite?

Å nej, hon var inte trött — nej hon skulle väl draga i väg, så hon kom till vallen till kvälles.

Å, dit hann hon nog ändå.

Men farn kunde taga till misstycke.

Ja, han var borta i tjärnen på fiske; ock så gick hon då med.

Därinne var det pyntat ock fint med enris på golvet, som vore det en söndagsmorgon; ock det tyckte Johan också att det var.

»Här brukade mor sitta», sade han ock drog fram en vackert målad kubbstol med ett järta, som låg på två palmkvistar i ryggstödet, ock bad hänne sitta ned.

Å nej, hon skulle väl draga av igän.

Men lite kersevin kunde han väl ändock få bjuda hänne på?

Nej se det skulle han då inte göra sig besvär med, hon skulle väl dra av igän.

Det var inte besvär, det stod färdigt. Ock så kom det fram vin ock stadskakor, ock hon måste smaka på det ena som det andra.

Stor-Johan drack han också. Han var så innerligen glad. Ock så gingo de ut.

Solen sken på björkbladen. Å vad de glänste! Ock tjärnen därborta glimmade fram ur granskogen. Anna kände sig så glad ock lycklig, ja så glad hade hon aldrig förr känt sig.

»Nu vet jag då, att jag lever», sade hon, »sen jag kommit till skogen». Ock så tog hon luren ock blåste en munter drill. Det ekade i bärgen, en, två, tre, ända till fäm gånger.

»Här var snällt att sjunga i luren», sade hon, ock så skulle han försöka. Jo, han kunde hålla ut, ock Anna tyckte sig aldrig ha hört någon blåsa i lur som han.

Nej, men han hade gjort en lur själv. Den skulle han gå efter.

Å, så fin den var! Ock så skulle Anna försöka att blåsa i den. Det gick så bra, ock när hon nu såg på den, så stod där inbränt: ANNA ERIKSDOTTER 1802.

Det var litet bjudet, men ville hon hålla den till godo, så —. Hon kunde ju lemna sin där i torpet, till dess hon skulle hem igän.

Å tack, men nu måste hon av. Johan följde hänne ock visade vägen upp på stigen åt Björnvallen. Så skildes de.

»Kom kyna mina!» klang det nu i skogen. »Kom kyna!» Bjällrorna pinglade, ock så ljöd luren, ock han där Stor-Johan lurade igän, ock så ända till dess Anna kom fram till vallen.

Då spelade foglarna på var gren, ock Anna tyckte, att det liksom sjöng i hännes eget järta.

»Å, den skogen», sade hon, »den skogen!»

Nu band hon in kreaturen ock började stöka i ordning med bunkar ock kar.

Den natten var hon ensam på vallen. Karlen, som boffört, hade givit sig av. Men rädd var hon inte, fast nog hörde hon småfolket tissla ock tassla ock tjassa bort i spisen.

Hon läste en psalm, lade sedan psalmboken under huvudgärden, ock så somnade hon.

Dagen efter kommo de andra skogjäntorna, ock så vart det liv där på Björnvallen. Småfolket drog sig undan åt bärgen.

En av jäntorna hade vaknat natten därpå av att hon hört bjällror. Hon väckte kamraten, ock så hörde hon det också, ock när de tittade ut, sågo de en stor hop vita, feta kreatur, som drogo förbi bortåt Digerbärget. Men någon av småfolket sågo de ej. De tordes då inte stanna något länge vid fönstret där.

Lördagskvällarna kommo pojkarna upp från bygden. Var jänta hade sin, men Erik-Hans' Anna ingen. Hon var så stor på sig ock frågade ej efter dem. Men många tittade efter hänne, grannyttja som hon var.

Långt inpå natten mot söndagen kunde hon sitta däruppe på storstenen, blåsa i luren ock höra efter, hur det ekade i bärgen. Somliga sade, att det inte var eko, utan någon långt bort, som svarade hänne. Men det var nog bägge delarna.

Nå, tiden skred ock sommarn led. Skogjäntorna drogo från vallen, ock så var det då endast småfolket som hade sina bestyr däruppe.

* * *

Frampå hösten en dag vart Erik-Hans förvånad att se både gammal-Frosten ock sonen hans komma till gården deras. Vad kunde de vilja? Jo Frosten framställde sitt ärende han,

ock det var inte mindre än att begära Anna, dottern deras, till hustru åt sonen.

Erik-Hans dröjde med svaret. Han gick bort till spisen, tog tobaksbrädet ock skar sig tobak till pipan, ock när han tänt den ock dragit några bloss, sade han, att det nu inte stod till att ske. Men de kunde komma igän, när rågen var mogen däruppe i mossmyran ock kornet stod i ax i björkskogen.

Frosten ock sonen hans förstodo nog, vad han mente med det svaret. Men så steg Frosten fram ock frågade, om han höll fast vid det ordet?

Ja, det gjorde han.

Så kom moran in ock Anna där, ock då kommo hon ock Stor-Johan till tals, fast ingen hörde, vad de sade. Men det lade moran märke till, att hon var mycket sorgsen att börja med, men till sist såg hon glad ut, ock det gjorde han också.

Så skildes de åt i god sämja. Ock tiden gick.

Ja, fyra år runno hän, ock under den tiden sågo de varken till Frosten eller sonen hans nere på bygden, ock folket började nästan glömma bort dem. Det hade nog Erik-Hans också gjort, om inte det varit något underligt med Anna där, jäntan hans. Hur många friare än kommo, riktiga grannlåtspojkar därtill, så sade hon nej åt dem alla.

Under hela tiden var Anna inte häller i vallskog, utan höll sig hemma hos modren.

Så en dag i slutet av augusti stod Erik ock såg på hemskiftet, tätt vid gården. Det hade varit torkår det året, ock kornet såg klent ut. Då han nu tittar sig om, så stodo där två stora karlar. Han hade göra att känna igän dem, men så var det Frosten ock sonen hans.

»God dag på er, ock tack för sist!» sade gamlingen.

»Tack själv! Ä' skogsbor ute ock går?»

»Ja, nu äro vi här för att be er komma ock se på rågen däruppe i mossmyran. Han är mogen nu, tror jag.»

Farn vart undersam.

Ock moran ock Anna kunde väl följa med de också?

Ja, farn hade nu tänkt sig ditupp, så han skulle då följa med. Men moran ock Anna de fingo väl vara hemma. Det var då svår väg också.

Nej, nu kommo de, ock när Anna lade sin hand i Johans, så vart hon vit på kinderna, ock handen skalv i hans. Ock moran såg, att det kom tårar i ögonen på dem bägge två.

Men nog ville moran med. Anna vart då hemma.

Nå, de kommo ditupp, ock allt från stugtäkten, så bred som den var, var det odlat nästan ända ned till tjärnen. På mossen stod rågen mogen, ock kornet, som var vackert, började gulna.

Stugan hade de byggt till, ock fäjs var där också med fyra nuviga[1] kor.

Farn stod bara undrom han. Men löftet sitt kom han ihåg, ock det ville han hålla.

Samma höst stod Stor-Johans ock Annas bröllop. Nog undrade folket därpå, förstås, men det fick det då göra.

Farsmoran kom väl ihåg det bröllopet. De vigdes i kyrkan efter gudstjänsten. Ock det erinrade hon sig också, att gammalprosten, han som nu ligger begraven östför kyrkgaveln, den söndagen hade sin predikan där om korpungarna, som vår Härre giver mat i sinom tid, ock som vi alla kände så innerligen väl igän.

---

2. Trollbarnen.

Det var två bönder i byn, som hade gårdarna nästvid varandra, ock rika voro de bägge. Den ene, som het Mickel, hade bara en son; den andre, Måns, hade två döttrar. Den ena av dem vart bortgift norr i socknen ock fick det bra.

Då kommo föräldrarna omsams, att de skulle gifta ihop pojken där ock jäntan, som vart kvar.

Det såg då ut att bli bra. Som barn hade de alltid varit goda vänner, ock Pär — för så hette han, pojken där — hade snickrat en tablett[2] med många utkrusningar åt Emfrid. Den var då kvar i Östgårn ända till för något år sen, då den vart såld till Stockholm.

---

[1]) Kulliga, utan horn.

[2]) Liten snidad hylla för böcker ock annat; gives vanligen till fästmanspresent.

Nu hade de blivit vuxna, ock var ock en hade sitt sätt. Emfrid var glad till sinnet ock skrattade åt allting. Men när de talade om Mickels Pär, vart hon allvarlig.

Så vart det dans en gång uppi backen där utanför, väst om byn. De hade lagt in ett dansgolv mellan granarna, för på den tiden hade landsöversten påbudit, att ungdomen skulle vara tillsammans ock leka söndagsaftnarna; men det skulle då vara någon äldre med, ock så fingo de inte hålla på längre än till klockan 9.

Nå, de dansade ock horsade[1], ock värst av allihopa var Emfrid. Ju argare[2] hon vart, ju allvarligare vart han där Pär. Till sist gick han bort till hänne, ock sade något skitord, ock då vart hon sinnig ock gick från dansen. Ock de andra jäntorna följde med.

Pojkarna dansade en stund med varandra. Så började de brottas ock rivas.

Men nu tyckte föräldrarna, att det var på tiden, att de skulle gifta sig, Emfrid ock Pär.

Men Emfrid sade nej hon. De kunde ställa till bröllop, men hon skulle då säga nej i brudstoln. De kunde göra hänne arvlös, det skötte hon inte om; hon kunde ge sig ut ock tjäna.

Pär sade just ingenting, men de märkte, att han vart skarp ock mager, ock inte häller var han nu så idken i arbetet som förr. Så kom det en dag, då han var alldeles borta. Natten kom, men inte Pär. De sökte honom överallt, men funno honom ej. De började nästan tro, att han gjort av med sig. Men då de letade i kammaren hans, funno de ett papper, som han skrivit en visa på. Just den som de sjunga ännu i dag:

En fogel, som sitter på kvist,
han rörer så glad sin tunga;
han har ej sin järtevän mist,
ock därföre kan han sjunga.
Men jag giver mig ut i världen till att tjäna.

Förr var jag så lycklig ock glad
ock horsade med de unga;
nu är jag som vissnande blad,
blott sorg kan mitt järta sjunga.
Men jag giver mig ut i världen till att tjäna.

---

[1]) Leka bullrande, skratta. [2]) Livligare, språksammare.

Den visan började de nu att sjunga, ock så kom hon till Emfrid där. Men när hon hörde hänne, vart hon vit som ett lärft i ansiktet. Ock efter den stunden såg man hänne aldrig skratta mer.

Så gick ett år runt.

Då en dag kom Pär hem till byn. Men det märkvärdiga var, att han först gick till Månses, innan han varit hemma.

Att Emfrid hade väntat honom, kunde man märka på det, att hon flera gånger på dagen stått vid grind ock bligat utåt vägen. Ock när han kom, stod hon där också.

De togo varandra i hand, ock i handen höllo de varandra också, då de gingo upp till gården till föräldrarna, liksom de aldrig ville släppa varandra. De behövde inte säga så mycket. De visste båda, hur det var.

Ja nu blev det att rusta till bröllop — ock det var inte litet rustande det. Men bröllop vart det då till sist:

Med krona ock krans
ock röd silkespäll.
Fiolen han sang
från morron till kväll.
Men ingen fick stå
ock kura i vrå.
Ock jäntorna ha-
de binnikor[1] på.
Ja där var det skämt
ock där var det glam.
Ock stuga hon stod
i rök ock i dam.

* * *

Men mycket tal vart det sen, hur Emfrid fått hem gossen sin. De sade, att hon hört sig för med Battils Brita, trollkäringen, som bodde nedanför Offerbärget, ock att hon trugat honom hem. Andra sade, att hon själv varit åstad ock letat igän honom. Men farsmoran visste bättre, hur det var.

Det var tidigt på våren, då Emfrid en dag måste upp på fäbodvallen för att taga reda på någon bonad, de hade där. Hon gick åstad underst bittida på morgon. En näverkuns hade

[1]) Rosiga band, som brud ock tärnor bära på huvudet.

hon på ryggen med mat i. Det hade varit frost på natten. Snön låg kvar i skogen, ock skaren bar. Träden stodo vita av rimfrost, ock vart hon såg, vimlade det som av tusentals tindrande stjärnor.

Det var en morgon att vara glad på. Men Emfrid var inte något glad hon. Så kom hon då uppåt bärget, som låg där ett stycke från vallen. På ett ställe hade det likasom remnat mitt i tu, ock där var en djup, mörk skreva, dit solen aldrig kom in. När hon då gick där förbi, fick hon höra, liksom något barn grät ini skrevan. Hon hade ingen annan råd än att gå ditin. Mörkt ock kumt[1] var det, men det stämde väl med hännes egna tankar. Då hon kommit ett stycke in i remnan, fick hon se, att bärget till höger var öppet. Ock därinne sutto två trollbarn ock gräto.

»Varför gråter ni?» sade hon.

Jo, farn ock moran deras voro på vallen därborta. De hade också varit där, men så hade moran blivit sinnig på dem för något ofog de gjort ock trollat fast dem ini bärget. Ock mat hade de inte fått på flere dagar.

»Se här ska ni få mat», sade Emfrid ock öppnade kunsen för dem. Ock de till att äta. De hade närapå ätit upp kunsen med, om inte Emfrid fått fatt i den.

Kunde de trolla?

Jo något litet kunde de nog. De gingo i trollskola. Men fullärda voro de inte, ty då skulle allt moran sluppit trolla fast dem.

»Jag ville veta, var en viss person håller till», sade hon.

»Ja, det är inte svårt», sade den älste trollungen. »Gå bort i hörnet där ock titta i spegeln där hänger».

Hon gick genast dit, ock när hon nu såg i glaset — såg hon Pär. Han stod ock gav ett par hästar havre. Blek ock sorgsen såg han ut. Ock när hon så önskade att veta, vad han tänkte, så kunde hon se rätt in i järtat hans. Ock där stod hännes namn skrivet på alla sidor.

»Å, Pär, var är du, att jag kan söka dig?» ropade hon.

I det samma såg hon, hur han liksom lyste upp, ock så såg hon hela vägen dit, där han var.

---

[1]) Dystert.

Men nu sade en av trollungarna: »Skynda dig ut nu, för om mor kommer, kunde hända du fick stanna här längre, än du skulle önska».

Ock Emfrid ut, ut ur skrevan ock hem. Till vallen kom hon inte den dagen.

Men dagen efter sände Emfrid bud till Pär, ock så kom han hem.

---

3. En skromthistoria.

Upptecknad i Ljusdal ordagrant efter Rosa-Kerstis berättelse.

Dom säg: »Du ä dristug te fräga, som Vall-Lisbets-mora i Våtlaven».

Når-n hör nå oknytt, ska-n fräga, åkken de ä, så får-n svar: så jole Vall-Lisbets-mora.

Ho bodde annars i Fala, skulle te stan å söka bot för nå ont.

Om kvällen tog ho kvarster he me-n bonn. När ho då jekk ut för å je hästen nattfoder, stupa ho i en gubbe, som sto utaför döra. Ho fräga: »Åkken ä du?» — »Ja ä far te bonn, å dö för mågga år sen, män har igga ro i grava», sa-n.

Ho fräga mer, å då sa-n, att han ville säja ho allt, så-n kunna få ro. Å de jole-n.

Vall-Lisbets-mora jekk te säggs uta te tala om-e för bonns.

Om mora sa ho: »Ja stupa i en gubbe här i kvällst».

»Jämmerligen! dän sir vi me-n gågg, bara vi titte ut. Män int ha vi tola fräga, åkken han ä äller va-n vill.»

»Män si fräga ska-n jöra me sleka förstås; annars kan dom iggentigg säja. Å ja fräga ja», sa Vall-Lisbets-mora. »Å han sa seg vara farn eran, å ville oppenbara, att-n mura in pännigskrine sett i spismurn, å nu ska ja visa er, var murn ska rivas».

Murn revs, o pännigskrine sto på de ställe, som Vall-Lisbets-mora sakt.

Uggbonn drog seg så te minnes, att farn hans haft gott om slanta, män allri oppenbara, var-n jömt dom, inna han varst dö.

För se dristihet te fräga fekk hω ena tönna rog, gammelbωnn fekk rω i grava, å uggbωnn pännigskrine, å så varst-e slut me skromtane.

4. Lappfolk.

Upptecknad i Ljusdal ordagrant efter Rosa-Kerstis berättelse.

E lapperska kom in i en bωnngål i Kläppa. De va på dän tin, når de va lov te bränna brännvin i vor gål.

Lapperska fekk en tår, män lemna kvar-n skvätt, som bωnns hustru slägde ur måtte.

»Ska ni slå bωrst brännvine?» fräga lapperska.

»Ja, åkken vill säkkla ätter deg?» svara mωra.

»Här i gåln ska allt en komma te säkkla ätter meg, sa ni ska minnas meg», sa lapperska å kuta i väg.

A från dän dan tω son te supa, han hade for vari just en grannlåtskakse. Å han söp, sa-n söp — ja han söp ihäl seg, för en gågg tuldra-n ner för-n brω, å då dom tωg opp-en, va-n dö. De va allt lapperska dä.

5. Ygsbo-korset.

Vid korsvägen mellan Järvsjö[1] ock Färila, det s. k. Ygsbo-korset, avrättades en kvinna, anklagad för trolldom. Vid stupstocken anropade hon Gud, att han genom ett tecken ville, om ej förr, så efter hännes död, bevisa hännes oskuld. Från den stunden är mullen, i vilken hännes blod rann ned, för alltid blodröd.

[1]) **Järsjö** nämner allmogen sin socken. Under medeltiden skrevs **Jerpso** eller **Jærpsö**.

6. Från hälsingarnas frihetskrig under Engelbrekt.

Hälsingarna hade av dalkarlarna lärt sig att smida ett nytt slags pilar, som voro tyngre ock gingo längre än de förut begagnade. Sådana pilar jämte andra vapen tillvärkades i Gäversta by i Segerstads socken på norra stranden av Bärgviken vid Ljusnans utlopp i sjön, ock skulle byn därav fått sitt namn.

Hit kommo sent en kväll danska späjare ock trädde in i smedjan, där man nu arbetade natt ock dag. De frågade, vartill de tunga pilarna skulle begagnas. Smeden svarade: »Med dem ska vi skjuta rävar ock andra vilddjur, som nu smyga sig in i byarna nattetid». Danskarna förstodo, att han med vilddjuren menade dem själva, ock gåvo sig skyndsamt av.

Men smeden ock hans medjälpare anade oråd. De förmådde de närmaste socknarnas manskap att samla sig på den så kallade Lägersåkern vid det på andra sidan älven belägna Mårdnäs. Här anföllos de snart av danskarna. De skyndade då ned på älvens is, ock danskarna ivrigt efter. Men då dessa kommo ned på isen, som var glansk ock utan snö, föllo de omkull ock vordo nedhuggna av hälsingarna, som på sina broddade skor stodo säkra.

Det säges, att hälsingarna strött ärter på isen.

Socknen skall härefter fått namnet Segersta. Tillförene hette den Särsta, ock skrefs 1416 Særestadha[1].

* * *

Faxehus krönte toppen av den nuvarande Faxholmen, ock där höll en grym fogde hus. Hälsingarna samlade sig för att täga mot detta fäste. De norra socknarnas män stötte samman i Delsbo. Därifrån tågade de nedåt kusten, men redan vid Delsbo rå mot Norrbo träffade de danskarna. De vunno en blodig seger över dem på den därefter så kallade Blodsmyran. Härom står i delsbovisan:

[1]) Även efter denna tid skrevs mellertid **Särista**, ock socknen kallas ännu i dag av landbefolkningen **Särsta** d. v. s. sjöstället.

Vi gingo oss från Delsbo
ock intill Delsbo rå,
vi höggo fläsket av knokarna,
så långt som vi kunde nå.

I Blodsmyran har man därefter funnit spjutspetsar ock lemningar efter andra vapen.

De södra socknarnas män samlades i Särsta, ock härifrån tågade de samfält till Faxehus. Mariomässedagen ock rätt om middagstid sköto de brand på fästet.

En jänta, som tjänade på slottet, hade sin fästman, en Särstapojk, i hälsinghären. Med denne hade hon kommit överens att öppna slottsporten, så snart striden begynte, ock det gjorde hon. Så kommo hälsingarna in i Faxehus ock höggo ned alla danskar. Ej en enda vart levande. Det säges, att fogden själv, sedan han blivit sårad, kastat sig från vallen ned i sjön.

---

7. Huru Ilsborna togo kaplanen från Rogsta[1].

I Hälsingland hände ofta förr i tiden, ja ännu i förra hälften av detta århundradet, att närgränsande socknars ynglingar utmanade varandra till brottning ock knytnävskamp. För dess utförande utsågs lämplig plats i eller nära gränsskillnaden eller på den inom varje socken varande lekplatsen. Gamla ock unga åsågo denna strid ock gåvo sitt bifall ock misshag tillkänna genom muntrande eller hånande tillrop.

Då sinnet under stridens fortgång steg högt, hände nog, att den ibland slutade blodigt ock att en eller annan vart lemlästad.

Icke alltid var striden blott till lust. Gammalt groll, begär att hämnas för lidet nederlag eller för att grannsocknespojkarna stört ett fästligt lag, ett bröllop eller ett dansnöje, dit de objudne trängt in, var väl ofta en kärkommen anledning till slagsmålet. Ty hälsingen älskade att slåss, det låg i hans lynne, ock det gör så ännu.

Mera betydande var orsaken till den strid, som i början av året 1735 utkämpades mellan Ilsbo ock Rogsta socknar. Ilsbo var annex till Rogsta. Dock ävlades Rogstaborna att

[1]) Förut tryckt i *Vårt land*, veckouppl. 1891, nr 11 A.

ha även kaplanen boende i sin socken. Ilsborna fordrade, att han skulle flytta till dem, som skäligt var, då ju kyrkoherden bodde i Rogsta. Då nu inga ord ock övertalningar jälpte, stämde Ilsborna Rogstaborna sig till mötes å Sanna hed i Tuna socken.

På sagd dag ock timme voro de ock på platsen. De båda partierna lägrade sig mitt emot varandra. Först togo de fram sina matsäckar ock åto ock drucko i skämtan ock glam.

Sedan detta var undangjort, uppstod den vålkesta bonden i Ilsbo, äskade ljud ock sade:

»Vi Ilsbo sockenmän fråga er Rogstabor, om I nu ären betänkta att godvilligt släppa kaplanen ifrån er?»

»Ne-ej» skränade Rogstaborna med en mun.

»Så må vi då i Guds namn rivas om honom», sade Ilsbotalmannen.

Nu knöto alla nävarna ock hötte åt varandra. Var ock en gjorde ett kraftigt hopp, där han stod, stampade ock skrek »hej — tjo!»

Därefter rusade de mot varandra i kort språng under hånande tillmälen. Var ock en fann sin motkämpe, ock så dunkade de på varandra i sitt anletes svett ock av järtans fröjd. De som slogos, hade nu ej tid att gläfsa. Detta gjorde de kringstående, allt vad de förmådde. De stridande voro i en böljande massa, som gick upp ock ner, fram ock åter. Till sist började Rogstaborna att förlora mark; Ilsborna gingo härliga fram, ock segern vart deras.

Det säges, att så väl kyrkoherden som kaplanen ock klockaren från ett gömställe åsett striden ock avundats dem, som voro med.

Men Ilsborna sökte upp kaplanen ock förde honom under sång ock klingande spel till Ilsbo, ock där vart han kvar.

Martin Granlund hette han annars. Om alltsammans gjorde de en visa, som slutar så:

Ock Martin Granlund kallades han,
han var en from ock värdiger man.
Vi togo honom från Rogsta ut,
ock så vart denna visan slut.

---

8. Kvällsprat i stugan.

När vi om vinterkvällarna sutto där i storstugan ock spunno ock drängarna slöjdade borta vid spisen, däri brasan sprakade ock lyste upp i varenda vrå, då sjöngo vi de gamla farsvisorna från vallskogen, ibland också någon nygjord visa, eller någon vi lärt av glittergubben.

Glittergubben gick från socken till socken, från by till by med sina visor ock sagor ock sin låda med knappar, nålar, silkesband ock spännen. När han kom ock bredde ut sina varor, fingo spinnrockarna vila, ock vi skyndade alla fram att se på grannlåten. Men första dagen vart ingen handel av, utan han läste igän lådan, sedan han övertygat sig, att alla sett vad han hade med sig, ock det hade man nu att tänka på till dagen efter. Så kom fiolen fram, ock han spelade den nya visan, som han sjöng i näston. Snart sjöngo vi med, ock innan kvälldags kunde vi alla visan. Den hördes sedan, en tid långt, dagligen i ladugård, på vedbacken, i stall ock i stuga.

Drängarna köpte sagor, som de lärde sig utantill ock sedan berättade.

Ibland kom gamla valljäntan, Stolt-Karin. Hon satte sig på pallen mittpå golvet, drog upp knäna, knäppte ihop händerna om dem, vaggade fram ock åter ock talade om sin ungdomstid. »Ja, ni vill veta, hur vi hade det», sade hon. »Vad kan det nytta er? Nu är en annan tid. Men det minns jag, att det kom solsken efter rägn, ock vår efter vinter, då som nu. Det slog aldrig fel. Men i mycket var det olika. På den tiden brukade de lotta bort tjänstfolket». Ock så berättade hon, hur det gick till. Fjorton dagar före Olofsmässan hölls sockenstämma, ock då skulle länsmannen vara till hands att teckna upp alla husbönder, som behövde tjänstejon, ock alla jon, manliga ock kvinnliga, vuxna ock halvvuxna, som voro lediga till årstjänst. De som legdes av föräldrarna, togos undan, men för vart ock ett av de övriga jonen skrevs en lottsedel med dess namn ock

hemvist. Så skedde den stora lottningen. Länsmannen satte sig vid övre ändan av bordet i socknestugan, ock framför honom ställdes korgen med lottsedlarna. Han läste nu upp böndernas namn efter mantalsförteckningarna, ock för vart namn drog ett barn med förbundna ögon en lott ur korgen. Husbondens ock lottsedelns namn antecknades bredvid varandra ock förkunnades högt. Den som sålunda blivit lottad till en husbonde, skulle utan prut träda i tjänsten vid Mickelsmässan. Tjänarne hade då för det mästa bra. Sällan hade någon skäl till klagan, ock ingen klagade häller. Men man hade, förstås, sina önskningar ock sin längtan. Man ville hällre till den ene än till den andre för kamratskapets — eller för vännens skull, ty en vän hade man ju alltid. Man ville hällre till den ena byn än den andra. Därföre stod man där, om man nu kunde få vara med vid lottningen, med klappande järta, till dess man hörde sitt namn ropas upp, ock hade enshopp då alldeles slagit fel, höll man tårarna tillbaka ock sökte att se glad ut ändå.

»Hade ungdomen roligare på er tid än nu?» kunde vi fråga; ock det hade den då visst, enligt Karins mening. Då gingo de i rockstuga byarna emellan. Alla jäntorna i byn drogo med sina spinnrockar de långa vägarna till avlägse byar under lustigt vägaglam. Ibland följde pojkarna med ett stycke på vägen. Man gick så tidigt på morgonen, att man hann tillbaka till sysslorna.

Natten till var söndag eller hälg samlades ungdomen till lekstuga, men efter en sådan genomvakad natt kunde man ej med nog andakt bevista gudstjänsten, ock därför blevo lekstugorna till sist av överheten förbjudna. Utan skulle nu ungdomen varje söndagseftermiddag klockan 6 samlas på något bestämt ställe inom byn att på anständigt ock lovligt sätt roa sig; om sommaren till kl. 9 ock om vintern till kl. 8. Men då skulle de i säng, var ock en hos sitt. Så vart det i alla fall inte. Man gav sig nu som förr god tid, ock ingen sade något därom, endast man skötte sina sysslor.

»I kyrkan måste vi, antingen vi ville eller ej. Men vi ville det för det mästa. Det var mera fromhet ock tro då än nu», sade Stolt-Karin, »fast man inte sprang i stugorna ock hörde på kolportörer, som inte mera veta än en själv. Men

vart inte människorna saliga på den tiden också, mån tro? Jo, det vart de, ock det med besked ändå.»

»Nu tror folket på ingenting, varken på skogsrå eller sjörå, lövjerskor, tomtegubbar ock mera sådant, som det stod i min katekes, att man inte fick ha något sällskap med. Men att inbilla en gammal skogjänta, att inte sådant finns till, det går inte, även om vi inte hade Guds ord på det».

Stolt-Karin hade själv sett skogsfrun sitta ock gunga på en tallgren. Hon hade hört sjörået plaska vid stranden ock småfolket pyssla i fäbodstugan. Men det underligaste av allt var dock det, som hon ock Tall-Brita sågo i sockenkyrkan, det året de gingo ock läste för prästen.

De hade, midsommarsdagen, då de skulle kläda kyrkan, kommit så tidigt, att intet av de andra barnen var där. Då hade Tall-Brita klättrat upp på muren, hållit sig fast i fönsterbläcket ock tittat in i kyrkan, ock då hade hon förskräckt ropat till Karin: »Å jemini, hela kyrkan är full med folk». Karin också upp, ock det var sant, som Brita sagt. I alla bänkar sutto människor, ock många stodo också på gången. Framför altaret stod den prästen, som var avmålad i sakristian med långt grått hår, som låg i lockar, ock stora vita prästkragar. De kände så väl igän honom, för de läste ju i sakristian, ock var de än sutto, följde han dem med ögonen, ock så måste de se på honom igän. Bok hade han i ena handen ock räckte ut den andra mot folket. Men inte ett ljud hördes. Längst nere vid stora ingången stodo många sockenbor, som de kände ock som ännu levde: Pär Larsson i Bärga, som höll sin lilla stinta på armen, gamle Kamrern, som bodde där i socknen, ock flere andra. Men hösten det året vart en sjuklig tid, ock alla de, som de båda lässtintorna sett i kyrkan, de dogo innan årets slut — »ock det är dagsens sanning».

Karins far hade varit soldat, ock hon plägade tala om, hur högt i heder soldaterna på hans tid stodo inom socknen. Men så hade också många av dem blött för fäderneslandet. Soldaten hade gästning på roten ock fick därunder ej anmodas om den minsta tjänst. En gång kom moran med en stor vedbörda ock sade utanföre: »Täpp opp döra»! »D'ä ingen ann än gästsoldaten inne», svarades inifrån. Ock så måste moran lägga ned bördan ock själv öppna dörren. Det anstod ej gäst-

soldaten att göra det, ock moran kunde ej häller begära det, förstås. Nej han endast åt ock drack, vräkte sig dess emellan på bänken ock sträckte benen, så långt han räckte, utåt golvet, rökte ock rapade.

Det är nu fämtiosäx år, sedan Stolt-Karin mätt av levande, lade sitt huvud till ro för den eviga vilan. Glittergubben hade dött långt förut. Ock nu är åter en annan tid.

Men den välsignade våren är åter här ock vintern är förgången.

NYARE BIDRAG TILL KÄNNEDOM OM
DE SVENSKA LANDSMÅLEN OCK SVENSKT FOLKLIF VII. 11.

Några bilder

från

Härjedalens fäbodar

af

Sv. Öberg.

Hufvudnäringen i Härjedalen är boskapsskötseln. Med denna sammanhänger fäbodväsendet. Någon motsvarighet till detta finnes icke i södra ock icke häller i de flästa trakter af mellersta Sverge. Emedan det sålunda för mången torde vara obekant, vilja vi försöka lemna en skildring af detsamma, sådant det ter sig i Härjedalen. Där ej andra orter särskilt nämnas, afser skildringen förhållandena i Svegs ock Lillhärrdals socknar i landskapets södra del.

Så snart de första grässtråna på våren börjat uppspira, släppes boskapen, **kratje** (sing. obest. **krak**), ut på bete. När djuren första gången lösas, d. v. s. föras ut ur ladugården, är det åtskilliga försiktighetsmått som pläga iakttagas för att skydda dem mot förtrollning ock annat ont. Ett af dessa är att sticka en knif i ladugårdströskeln ock låta honom sitta där, under det korna stiga öfver tröskeln. Stål anses nämligen ega stor förmåga att skydda mot sådant ont, som leder sitt ursprung från osynliga makter. Att taga sand eller lera i en skofvel ock lägga utanför dörren ock, sedan boskapen vid utgåendet trampat i detta, med skofveln försiktigt vända det, så att märkena efter fötterna komma att rikta sig mot tröskeln,

lär också vara bra. Kreaturen skola då på hösten friska åter gå in i fähuset. Numera har dock tron på dylika skyddsmedel mycket försvagats. De brukas därför vida mindre än förr. Endast några äldre kvinnor, synnerligast i Lillhärrdal, begagna sig ännu af dem.

De betesmarker, som äro belägna omkring byarna, äro i allmänhet tämligen magra. De ställen, på hvilka det lönar sig att afbärga gräset, upplåtas nämligen icke till betesplatser, utan användas till **slogar** eller slåtter. Efter någon tid måste kreaturen därför flyttas till sådana trakter, där de hafva rikare tillgång på föda. De ställen, dit de då flyttas, kallas **bua** (fäbodar). I öfre Härjedalen kallas de likasom i Norge **sätrar**[1]. Somliga bönder hafva s. k. vårbodar, till hvilka boskapen strax på våren föres. Dessa ligga i allmänhet icke mer än en half mil eller högst en hel mil från odlade trakter. Sommarbodarna däremot äro förlagda långt uppe bland bärgen, 2 till 3 mil, somliga ännu längre, från hemgården. De trakter, i hvilka fäbodar äro belägna, kallas **tjälar** (*tſœla* obest. plur.).

Vanligtvis äro flera vallar byggda bredvid hvarandra, så att de tillsammans bilda likasom en by. En större eller mindre sträcka odlad jord, inhägnad af gärdesgårdar (*hœgør*), omgifver hvarje vall. Antalet af vallar, som äro byggda bredvid hvarandra, beror af betestillgången. Är den mycket god, kan vallarnas antal uppgå till 12—15; men är den medelmåttig, ligga endast 4 till 6 på hvarje ställe.

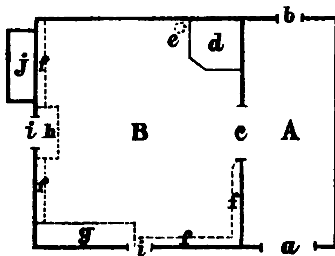
En fäbodvall (*bu̯vø̯l*) i nedre Härjedalen består af stugubyggnad, två fähus — ett för kor, ett för får ock getter — mjölkkällare af trä eller sten, matbod eller s. k. **häbbärg**, samt hölada. I bodvallen Stenstjälen i Svegs socken finnas äfven kornlador. Dessutom finnes i flera fäbodar ett hus, som kallas »störhus» eller **störrös**.

Stugorna, som alla hafva golf af bräder, äro ljusa ock rätt trefliga. De hafva ungefär samma utseende som en bondstuga nere »på bygda». Säterstugan är dock mindre ock äfven tarfligare inredd. Motstäende teckning visar det vanliga utseendet af bodstugorna i nedre Härjedalen.

---

[1]) I denna uppsats användes ibland ordet »säter» äfven när det är fråga om nedre Härjedalens fäbodar.

Genom dörren *a* kommer man in i förstugan *A*, som har ett fönster *b*, ock därifrån genom dörren *c* in i stugan *B*. I ett hörn står spiseln *d*. Denne är gjord mycket vid för att kunna användas vid beredandet af ost. Bredvid spiseln står kittelvinden *e*. Denna består af en grof trästolpe, som står rakt upp ock kan vridas omkring, samt en från denna stolpe utgående tvärslå, som uppbär kittlarna. På båda sidor om spiseln äro på väggarna fästade hyllor, i hvilka de mjölkkärl, som äro tomma, sitta uppradade. *f f* beteckna väggfasta bänkar, *g* sängen ock *h* bordet. Sitt ljus får stugan genom två jämförelsevis stora fönster *i i*. Under stugan är källaren byggd. Till denna nedgår man utifrån genom källarhalsen (*jsalarhęsən*) eller, som den äfven kallas, källarsvalen (*jsalarfwęlen*) *j*.

Det nu beskrifna byggnadssättet är det vanligaste. Emellertid förekomma flera afvikelser från detsamma.

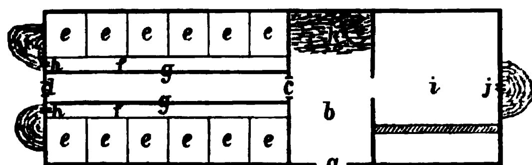
Fäbodstugorna sakna icke ens tapeter. Dessa äro dock af det enklaste, ehuru visst icke billigaste, slaget. De bestå nämligen af gamla tidningar, som äro uppklistrade på väggarna. De tidningar, hvilka mäst användas som tapeter, äro Svenska Veckobladet, Arbetarebladet, Jämtlandsposten ock gamla nummer af Per Thomassons tidning Svenska Medborgaren. De bland dessa, som äro illustrerade, äro alltid uppsatta så, att de vända »gubbsidan» utåt. En bodstuga innehåller därför ofta ett helt porträttgalleri af både kända ock okända storheter. Värkligt värdefulla planschvärk kan man stundom få se sönderrifna ock uppklistrade på väggarna. Lyckligtvis är det dock endast sällan som dylik vandalism förekommer.

I några vallar finnas två stugor, af hvilka den ena, »gammalstugan», begagnas till kokhus ock den andra, »nystugan», till boningsrum. I afseende på byggnadssättet äro de hvarandra lika.

Fähusen, *fjösen*, äro låga ock mörka. Kohusen eller *kufjösen* hafva golf af bräder ock få sitt ljus genom ett litet fönster på ena gafvelväggen. Vid långväggarna stå kornas

spiltor eller bås. Bakom spiltorna löper en omkring två fot bred gång, som kallas *sjsębajsən*. Denne skiljes från det öfriga golfvet genom en rund stock, kallad *trọfaJstejsən*. Vid slutet af *sjsębajsən* är i väggen en öppning, **vindöga**, genom hvilken kospillningen utkastas till **dynjestan**.

Söfjösen (*sø* betyder får) äro mindre än kohusen ock sakna både brädgolf ock fönster. Fåren gå lösa, men getterna äro bundna i på kant ställda pinnstegar.

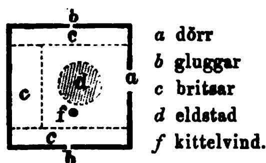

Fähusbyggnad.

a port, *b* lider, *c* dörr till kohuset, *d* fönster, *e* spiltor, *f* stjebäkk, *g* trofällstock, *h* vindögon, *i* fårhus, *j* vindöga, *k* hackat granris, som är afsett att användas till strö under fåren ock getterna.

Häbbärget hvilar vanligtvis på fyra grofva, omkring två alnar höga stolpar, som stå rakt upp. Om det stode närmare marken, skulle råttorna lättare kunna komma in ock förtära matvarorna.

Störrösen hafva fordom begagnats till bostäder. De utgöra säkerligen en kvarlefva af den fornnordiska byggnadskonsten. Ett dylikt hus är uppfört af grofva, obarkade furustockar ock har blott ett rum. Mitt på golfvet, som utgöres af hårt tilltrampad jord, befinnner sig eldstaden. I somliga »störrös» brinner elden på bara golfvet, men i andra på en upphöjning, ett slags altare, af sten. Bredvid eldstaden står en kittelvind. Denna är gjord på samma sätt som de, hvilka finnas i bodstugorna. Ett par fot från golfvet gå runt omkring väggarna breda bänkar, som kallas **britsar**, **briskar** eller **lafvar** (*lovər*). Under den tid »störrösen» användes som boningsrum, tjänstgjorde britsarna om dagarna både som bänkar ock bord ock om nätterna som liggplatser. »Störrösen» äro icke försedda

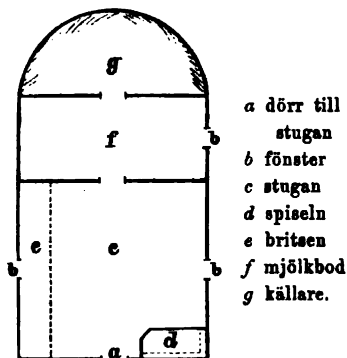

Störrös.

med fönster, utan få sitt ljus dels genom ett par omkring 7 tum långa ock 4 till 5 tum breda gluggar, dels genom det vida rökfånget i taket.

Dylika hus äro nu tämligen sällsynta, åtminstone i fäbodarna. Där de ännu finnas kvar, användas de endast till kokhus.

Öfre Härjedalens fäbodar afvika i afseende på byggnadssättet betydligt från de nu beskrifna. Stugorna äro mindre ock sakna förstuga. Golfvet består i de flästa fall icke af bräder utan af hårt tilltrampad jord eller också af lerskifferhällar. I ett hörn närmast dörren står spiseln. På hvardera långväggen sitter ett litet fönster. Egentliga sängar finnas icke, ock ej häller något bord. I stället sträcker sig utefter ena väggen en bred **lafve** (*løve*) eller brits. Innanför stugan ligger mjölkboden. Från denna leder en dörr till källaren.

Teckningen utvisar grundritningen till en säterstuga i Tenndalen omkring en mil från norska gränsen.

I Tenndalens fäbodar finnes i flera vallar ett hus, som kallas »mjölkhus». I detta införas korna, en i sänder, då mjölkningen skall försiggå.

Flyttningen till fäbodarna kallas **buförsel**. Denna företages af samtlige säteregarne, så vitt möjligt är, på en ock samma dag. De som tidigare på våren hafva flyttat till vårbodarna, lemna nu dessa ock fara på samma gång som de andra till sommarbodarna. I Lillhärrdal sker »buförseln» antingen under sista veckan af maj eller under första veckan af juni ock i Sveg i slutet af juni. När den sker i de öfriga socknarna, är mig obekant.

Vägen till bodarna är, som redan är nämnt, ofta flera mil lång. Därför måste affärden från hemmet ske redan på natten, på det att kreaturen icke blott skola hinna fram på dagen, utan äfven få tid att efter framkomsten söka sig föda. De

män ock kvinnor, som skola deltaga i »buförseln», gå dagen förut tidigt i säng för att genom några timmars sömn hämta krafter till den förestående strapatsen. Någon person stannar dock uppe i hvarje gård för att koka kaffe ock laga i ordning frukost åt dem, som skola fara till bodarna. Omkring kl. 12 på natten väcker han dessa. Sedan de stigit upp, dricka de kaffe ock intaga därefter en kraftig frukost. Därpå begifva de sig ut, männen för att sadla hästarna ock kvinnorna för att släppa ut kreaturen. Nu blir det plötsligt lif ock rörelse i den förut så tysta byn. Om hvartannat höres kornas ock oxarnas bölande, fårens ock getternas bräkande, ko- ock fårskällornas pinglande, samt kvinnornas **kokanden** (*ku̱kə* locka boskapen). Kreaturen förstå, att det skall bära af till bodarna, ock visa tydligt sin glädje däröfver genom att hoppa ock springa hit ock dit. Det dröjer därför en god stund, innan de blifvit samlade ock affärden kan ega rum. Karlarna hafva då redan begifvit sig af med hästarna.

Till fäbodarna leda inga körvägar[1], utan endast smala stigar. Därför kunna de förråd, som vid »buförseln» skola ditföras, forslas endast genom klöfjning. Klöfjningen sker på följande sätt. Sakerna läggas i två stora, aflånga korgar, flätade af sälg eller vide. Dessa korgar kallas **klöfjeskruckar.** Sedan de blifvit ungefär lika tungt lastade, fästas de samman med en stark järnkrok ock hängas öfver hästens rygg. För att denna icke skall skafvas, har den förut blifvit betäckt med en på undre sidan skinnbeklädd ock stoppad träsadel.

Det är icke endast liflösa ting som på detta sätt fortskaffas. Barn, som äro för små att deltaga i slåtterarbetet, vistas vanligen om sommaren tillsammans med sin moder i fäbodarna. När de icke orka gå den långa vägen dit, klöfjas de. På samma sätt för man kalfvar, hvilka äro för späda att följa med den öfriga boskapen. Ofta kan man få se barn ock kalfvar vid flyttningarna till ock från sätern sålunda föras på hästens rygg eller, rättare sagt, sidor: i ena korgen ligger en kalf säkert fastbunden, i den andra sitta ett par »småttingar», som slåss ock skrika så mycket de förmå. Äfven de äro naturligtvis, om de äro så små, att de annars ej sitta kvar i korgen,

[1]) Detta påstående gäller ej för de vallar, som äro belägna i Tenndalen. De ligga nämligen invid landsvägen, som går till Norge.

fastbundna. Grensle öfver sadeln sitter en sju- eller åttaåring. Den lille pilten sitter stolt ock lugn på sin upphöjda plats ock vet ej af några faror. Sådana lura dock på många ställen. Ibland går vägen — i synnerhet är detta fallet i öfre Härjedalen — uppför bärg, som äro så branta ock där stigen är så smal, att det är mycket svårt ock förenat med värklig fara att komma uppför dem. Om hästen där skulle snafva eller göra ett enda felsteg, skulle han förlora fotfästet ock rulla utför bärget. Men något sådant inträffar aldrig. Härjedalens hästar äro så försiktiga, där de se, att fara hotar, att man lugnt kan anförtro sig åt dem.

Till fäbodarna framkomma först karlarna. De göra upp eld ock söka för öfrigt göra stugan så hemtreflig som möjligt före kvinnornas ankomst. När kvinnorna komma, lemna de boskapen att beta utanför vallen det återstående af dagen. Själfva hafva de mycket att uträtta inom hus.

När kreaturen på kvällen gå in i ladugården, är det åtskilliga vidskepliga medel man plägar tillgripa, för att de skola trifvas i bodarna. Ett dylikt är att lägga någon klädespersedel, t. ex. ett förkläde, en hufvudduk eller en kjol, vid ingången ock låta korna stiga på dem. Det har blifvit trott, ock tros ännu af många, att detta skall vara ett osvikligt medel att hindra kreaturen från att trå, d. v. s. längta hem.

Karlarna stanna någon tid i fäbodarna för att forsla hem ock hacka sönder granris till strö under boskapen, hugga ved, samt förrätta åtskilligt annat utarbete. Med detta äro de sysselsatta omkring en vecka. Sedan de efter denna tid farit hem, äro kvinnor ock barn de enda invånarne i den lilla kolonien flera mil inne i vilda skogen.

Man skulle kunna tro, att det vore ödsligt ock dystert att vistas så långt borta i ödemarken. Så är dock ej förhållandet. Tvärtom ligger det något så tilldragande i säterlifvet, att den, som någon sommar vistats i en bodvall, sedan alla somrar längtar dit igen.

Den natur, som omgifver många af Härjedalens sätrar, är storartad. Den ena bärgtoppen reser sig öfver den andra. Åar ock bäckar rinna än sakta fram genom leende dalgångar, än kasta de sig utför branta bärgväggar ock bilda fall, så

praktfulla, att de, en gång sedda, icke lätt glömmas. Mellan bärgen utbreda sig nästan oöfverskådliga myrar (*fløta*), på hvilka trädbevuxna holmar här ock hvar sticka upp. Men jag kan icke beskrifva allt detta, ock för öfrigt skulle en beskrifning icke kunna gifva någon klar bild af det. Synnerligast i öfre Härjedalen är naturen skön. Den är på samma gång leende ock majestätisk. Runt omkring sätrarna resa sig höga, nakna fjälltoppar, hvilkas sidor ofta äro betäckta med stora snöfält. Nedanför utbreda sig vidsträckta, sakta sluttande grässlätter. Täta björkskogslundar, källor ock bäckar finnas på dessa i riklig mängd.

Vi återvända till nedre Härjedalen. Af större rofdjur finnas i fäbodtrakterna icke många. Björnar förekomma väl stundom, men dessa äro ingalunda så farliga, som man vanligen föreställer sig. Det finnes exempel på att björnar, som hafva kommit ock satt sig bland en hop boskap, efter en stund hafva aflägsnat sig utan att göra någon skada. Stundom tillgriper väl björnen boskap, men då begagnar han alltid de tillfällen, när ingen människa ser honom. Han synes nämligen hysa en viss fruktan för människan. I Rotnebållan, en fäbodvall i Lillhärrdal, hände det för flera år sedan, att en kvinna, som vallade boskap, flera dagar å rad såg en björn. Han kom alltid fram till elden, då hon höll middagshvila. Kvinnan vågade naturligtvis aldrig somna, ty hon visste, att han då skulle hafva rifvit ihjäl någon af hännes kor. Under det öfriga af dagarna höll han sig på afstånd, så att hon ej såg honom. Men att han fanns i närheten, visades af boskapens beteende. Kvinnan sände bud hem till sin vuxne son ock bad honom komma till fäbodarna ock befria hänne från den otrefliga följeslagaren. Sonen kom, medhafvande sin bössa, ock följde en dag sin moder i skogen. Äfven den dagen kom björnen fram, när boskapen höll middagshvila. Han blef då skjuten. I en annan fäbodvall inträffade en gång följande. En björn kom en dag till en hop boskap, som vallades af en flicka. Troligtvis kände han sig besvärad af att vallflickan såg på honom, ty plötsligt reste han sig på två fötter ock gick rakt emot hänne. Med ena ramen fattade han tag i en näfversäck, som hon bar på ryggen, ock förde så hastigt framför sig den af förskräckelse nästan halfdöda flickan. Tydligt

var det hans afsikt att föra undan hänne för att sedan få tillfälle att döda något af kreaturen. I handen bar flickan en stut (ett ungefär $1^1/_2$ aln långt blåsinstrument af näfver). Denne förde hon till munnen ock frambringade några skarpa toner för att påkalla hjälp af någon människa, som möjligen kunde befinna sig i skogen. Redan vid första tonen släppte björnen flickan ock började springa undan. Ju mera flickan blåste, desto fortare sprang han. Sedan kom han icke mera fram till hännes boskap. Det synes, som om björnen grepes af panisk förskräckelse, när han hör någon blåsa i stut eller näfverlur[1]. Därför äro följande ord af folket lagda i hans mun:

Tjocka stutar ock långa lurar stora språng de mig göra,
pipoljud ock bockhornslåt det är mig ljufligt att höra.[2]

Som exempel på björnens godmodighet kan äfven anföras, att han stundom har förmåtts lemna ett redan gripet rof. Detta förefaller otroligt, men är värkligen sanning.

Så lyckligt aflöpa dock ej alla sammanträffanden med björnar. Björnen kan, om han retas eller är mycket hungrig, anfalla äfven människan. Olycklig är då den, som råkar ut för hans starka käkar. För många år sedan — dock ej längre sedan, än att ännu lefvande personer minnas det — blef en äldre kvinna från R. ihjälrifven af en björn. Sedan hon en dag kommit hem från skogen med kreaturen, lemnade hon dem i **fätået**, en liten inhägnad utanför ladugården. Själf gick hon in till sin sondotter, som var hos hänne i sätern. Efter en stund fingo de höra boskapen häftigt ock oroligt böla, hvarför gumman skyndade sig ut. Hon fick då se, att en björn hade kommit in i fätået ock just stod i begrepp att slå en stor oxe till marken. Gumman ville rädda oxen ock bröt därför genast af en gärdsgårdsstör, med hvilken hon anföll »nalle». Denne var nog godmodig att släppa sitt rof ock gå undan. Men gumman var så förargad, att hon ej nöjde sig därmed. Hon skyndade in efter en handyxa ock gaf honom med denna några hugg. Då förlorade björnen tålamodet, ock

1) Näfverlurarna likna stutarna, men äro dubbelt längre.

2) Varianter af dessa ord finnas i *Fäbodväsendet i Ångermanland* af J. Nordlander (Sv. landsm. V. 3, s. 24). Märk dock skillnaden i afseende på innehållet! I de af N. anförda visorna säges, att björnen förskräckes äfven när han hör bockhornslåt (fingerhorn).

därpå kan man icke undra. Han vände sig om ock blef i sin ordning den anfallande. När han äntligen släppte den gamla kvinnan, var hon så illa medfaren, att hon endast med svårighet förmådde släpa sig in till sin sondotter. För hänne omtalade hon, huru allt gått till. En stund efteråt dog hon. Det är af hännes sondotter som jag hört denna händelse omtalas.

Vanligtvis bo två kvinnor tillsammans i hvarje vall. Den ena har på sin lott att **gäta**, d. v. s. valla boskapen, den andra att sköta hemgöromålen. Dessa bestå i att kärna smör, göra ost ock koka messmör samt vårda barnen, om sådana finnas. I Lillhärrdal kallas den kvinna, som är i vallen, **vallkarl** (*veḽkar*). Troligtvis har denna benämning uppkommit däraf, att halfvuxna pojkar ibland vistas i fäbodarna ock då uträtta en del af hemsysslorna.

Bodkullorna (*bukuḽan*) — så kallas de som vistas i fäbodarna — få icke sofva bort sin dag. Redan klockan 3 eller 4 på morgonen äro de i full värksamhet. De skola tvätta mjölktrågen ock laga i ordning matsäck åt *jæḽkuḽən* (den som skall valla kreaturen), samt förrätta åtskilliga andra göromål. Sedan mjölkningen försiggått, släppas kreaturen vid 7- eller 8-tiden ut ur ladugården. De föras af gätkullan till någon gräsrik myr ganska långt från vallen. För att de skola följa hänne, ger hon ibland åt hvarje djur en nypa med salt blandat mjöl, **sleke**, som hon förvarar i en tygpåse, kallad **sleketaska**. Främst går skällkon (*bjeḽkua*), ock efter hänne följa de andra nötkreaturen. Sist kommer **småkräket**, d. v. s. får ock getter. Vid middagstiden gör gätkullan upp en duktig brasa på någon torr backe, dit boskapen då samlar sig ock hvilar middag. Gätkullan lägger sig att sofva i skuggan af något träd. Runt omkring hänne lägger sig boskapen ock idislar (*aṭə*) den intagna födan. Om vackert väder är rådande, kan middagshvilan utsträckas ända till 2 timmar; men om det rägnar eller är ruskigt väder, blir den mycket kortare. Efter middagsrasten gå djuren åter ut att söka sig föda. De draga sig då småningom allt närmare vallen ock återkomma dit mellan kl. 4 ock 6 på aftonen. Komma de tidigare, få de gå en stund utanför gärdesgården, innan de släppas in i ladugården.

På eftersommaren, sedan korna hafva fått smak på svamp, blifva de ofta rätt besvärliga att följa. De vilja då ej gå på myrarna, utan ströfva omkring på torra hedar ock dylik mark för att söka efter svamp, förnämligast kosvamp (*kusep*, boletus bovinus). Någon middagshvila kommer då högst sällan i fråga. Under sitt sökande efter svampar skilja de sig ofta från hvarandra. Gätkullan måste då följa skällkon ock genom ideligt »kokande» söka locka de andra tillbaka till sig.

I fäbodarna i Tenndalen få korna, innan mjölkningen sker, gå omkring vallen några timmar ock söka sig föda. Omkring kl. 10 ledes en ko i sänder in i mjölkhuset ock mjölkas. Sedan alla blifvit mjölkade, föras de längre bort från vallen ock återkomma ej dit förr än vid 8-tiden på kvällen. Då mjölkas de å nyo.

Sedan kvinnorna i de olika vallarna på aftonen gjort ifrån sig mjölkningen ock de öfriga »löpande göromålen», bruka de samlas för att prata, dricka kaffe ock sticka strumpor. Strumpstickorna (*sekstikan*) bära de städse på sig i en liten väska. När de sålunda gå tillsammans, sägas de hålla *rekstugu*.

Men det är icke alltid som bodkullorna få hvila sig på kvällarna. Det kan hända, att något kreatur saknats, då den öfriga boskapen kommit hem. Då måste någon eller några af kvinnorna, huru sent på kvällen det än må vara, begifva sig åstad att söka reda på det förlorade.

Ett afbrott i den vanliga dagordningen eger rum vid Olsmässtiden. Då skall det gräs, som växer på vallen ock slätterna omkring fäbodarna, afbärgas. Därför kommer vid denna tid slätterfolk hemifrån till sätern. Alla, som möjligen kunna det, skola då vara med; endast de gubbar ock gummor, som ej orka gå den långa vägen, stanna hemma. Af bodkullorna mottagas ock undfägnas de besökande på det bästa sätt. För dem uppdukas en mängd rara saker, såsom **flötgröt** (gröt kokad af grädde), **ränntråg** (*ræytreg*, ett slags filbunke), **tjäsmus** (nygjord ost) ock **gömm**, samt först ock sist mjölk. Blifva de törstiga, få de ej dricka vatten utan mjölk.

Mera »estetiska» nöjen bjudas också. I synnerhet Olsmässöndagen är en glädjens dag för de unga. »**Föjja**» ock »**strekka**» (flickor ock gossar) gå då tillsamman från alla närbelägna sätrar för att dansa ock leka. Visserligen är ballokalen icke

alltid så fin ock jämn. En tom lada eller i brist därpå en någorlunda jämn gräsplan får tjänstgöra som sådan, men nöjet är lika stort ändå.

De som tillhöra »hemmafolket», icke blott roa sig under den tid de äro i sätern: de arbeta också. Efter en eller två veckors förlopp hafva de afslutat höbärgningen i bodarna ock fara hem igen.

Efter deras afresa återtager lifvet i sätern sin förra vanliga gång. Fäbodarnas invånare äro åter afskilda från ock sakna nästan all förbindelse med den öfriga världen.

När hösten kommer med rägn ock mörka kvällar, företages flyttningen från sommarbodarna. De som hafva höstbodar (eller vårbodar), flytta till dessa; de andra fara hem. I Sveg sker »buförseln» från sommarbodarna under förra hälften af september, men i Lillhärrdal icke förr än en månad senare.

Hemfärden sker på samma sätt som »buförseln» till bodarna.

I folkets föreställningssätt intager tron på makter, som icke tillhöra sinnevärlden, en framstående plats. Naturligt är, att denna tro skall blifva stark hos dem, som nästan alla dagar under sommaren vistas i skogen utan något mänskligt sällskap. De äro fullt vissa om att de omgifvas af osynliga väsen, i synnerhet vättar.

Det är ej gott att afgöra, om vättarna vilja människorna väl eller illa. Det synes nästan, som om det funnes två slag af dem: goda ock elaka. De likna människor i afseende på storlek ock utseende ock lefva på samma sätt som sådana. Äfven de hafva boskap ock valla denna i skogen. Under den tid fäbodvallarna icke begagnas af människor, bo vättar i dem. Om somrarna ha vättarna sina bostäder inne i bärgen eller under jorden på andra ställen. De kallas därför ofta de underjordiske. Om någon vall står öde under sommaren, bo de kvar i honom, äfven om människor finnas i vallarna däromkring. Det är ingenting ovanligt, att gätkullor få se vättar valla sin boskap. Om gätkullan då är så nära, att hon kan kasta en knif eller något annat, hvari det är stål, öfver en vättko, blir denna ej längre vättarnas utan gätkullans tillhörighet. Dylika kor äro större ock gifva mycket mera mjölk än vanliga kor.

Om en gätkulla hör en vätta *kękə*, får hon icke svara hänne, ty om hon gör det, förlorar hon (gätkullan) sin sångröst. När de underjordiske uppenbara sig, antaga de ofta samma utseende som någon människa, hvilken den de visa sig för känner. Man bör bemöta dem vänligt, ty om de blifva förnärmade, hämnas de. De tycka om människor af det motsatta könet ock vilja ingå förbindelse med sådana. Att de, huru goda de än må förefalla, egentligen äro onda varelser, visa de därigenom, att de icke kunna fördraga, att Guds namn blir nämnt.

Jag vill ej påstå, att hvad som nu blifvit anfört om vättarna tros af alla. Emellertid hysas dessa föreställningar af ganska många. I synnerhet i Lillhärrdal är tron på vättar nästan allmän. Några berättelser, upptecknade i nämnda socken, om »de underjordiske» meddelas i det följande. De förskrifva sig från ännu lefvande personer, som hafva berättat hvad de själfva trott sig se.

* * *

1) Några karlar från Kyrkbyn foro en vinter till en fäbodvall. Komna i närheten af vallen, sågo de rök uppstiga ur skorstenen samt en kvinna gå på gården. Hon bar en mjölkstäfva i handen ock gick från fähuset in i stugan. Men när de kommo fram, funno de hvarken folk eller boskap i vallen. Inga spår kunde märkas i snön, som låg på gården, ock i stugans spisel fanns ingen eld. Det var någon vätta de sett.

2) En man ifrån Kyrkbyn vistades en vår, förr än buförseln egt rum, i Lefveråsen. Utom honom fanns där ingen människa. En kväll hörde han, sedan han lagt sig, att det var några som timrade utanför stugan. Det hördes tydligt, huru de höggo, sågade, rullade stockar o. s. v. Han steg upp ock gick ut, men såg då hvarken timmer eller arbetare. Sedan han gått in i stugan igen, vidtog åter timrandet därute. Men på morgonen märktes icke, att något arbete blifvit utfört under natten. Äfven andra hafva både hört ock sett de underjordiska hålla till i Lefveråsen.

3) En kvinna från Nordanhå vistades, medan hon var barn, en sommar tillsammans med en annan flicka i en bodvall. I

vallen intill bodde en gammal kvinna. En dag kom denna till flickorna ock bad att få låna mjölksilen. Det fick hon, ehuru flickorna icke kunde förstå, hvartill hon skulle begagna silen i skogen. De hade nämligen på morgonen sett hänne följa kreaturen till skogs. När kvinnan på kvällen återkom, bådo flickorna att få igen silen. Hon blef förvånad ock sade, att hon icke hade lånt någon sådan; hon hade ju vistats i skogen hela dagen. Ock i det samma fingo de se, att silen hängde på sin plats. »Det var någon vätta, som kom ock lånte silen af oss», sade kvinnan, hvilken omtalade denna händelse.

4) Till bodvallen Hållan väntades »hemmafolket». En dag nyss före Olsmäss sågo några barn sina föräldrar jämte några andra komma på en bro, som leder öfver en myr nedanför vallen. Under det barnen stodo ock sågo på de ankommande, veko dessa af ifrån bron ock foro med sina hästar på den sumpiga myren. Barnen sprungo in ock talade om för sin farmor, som var i bodarna, hvad de sett. När hon hörde, att de ankommande vikit af ifrån bron, sade hon: »Ja dä ä no vätta dö ha ſett, hörö jäg» (Ja, det är några vättar ni har sett, hör jag). Först dagen därpå kom det värkliga hemmafolket.

Det är mycket underligt som har visat sig äfven för andra vid Hållvallarna.

5) En kvinna, Märet på Heden, omtalade följande tilldragelse. Jag vill försöka återgifva hännes berättelse ordagrant:

I fjolhöst höll vi på ock tog mossa bortaför Kvarnbacksvallen, Rolf ock jag ock barnen här. Då det vart afton, gick vi ditåt vallen, barnen här ock jag, men Rolf stannade kvar han ock skulle lägga ihop mossan. Han vart länge, men till slut fick vi se, det han kom. Jag såg honom då berafveligt [tydligt]. Harfvan [räfsan] bar han på axeln ock rocken på armen. Så var det en liten backe han skulle gå uppför, ock medan kunde vi inte se honom. Det drogs ut så länge, innan han kom uppför backen där, så jag skickade i väg Tol jag till att se åt, hvad det har vordit utaf far hans. Men Tol kom åter ock hade inte sett far sin något. Det var förstås något annat vi hade sett. Rolf var kvar därmed mossan han ock kom inte åter förr än sedan om kvällen.

6) Rolf hade en gång, då han vistades i Olingdal, sett sin hustru, ehuru hon då var hemma i Kyrkbyn.

7) Samma karl, som i Lefveråsen hörde de underjordiske timra, gick en gång, medan han var pojke, med postväskan mellan Sveg ock Lillhärrdal. När han var på hemvägen ock kommit ett stycke hitom Härjeåbron, såg han ett stycke framför sig på landsvägen en gätkulla med en stor hop boskap. Han påskyndade sina steg, men kunde ej uppnå hänne. Vid en krökning af landsvägen försvann hon, ock ehuru gossen sedan sprang ett långt stycke, hvarken hörde eller såg han hänne mera.

8) Vid Olingån finnes en rödning (slått), som boskapen från närliggande vallar plägar afbeta. Att den som rår om slåtten, icke tycker om detta, är tämligen självklart.

När egaren ock hans hustru en sommar kommo till nämnda slått, sågo de rök stiga upp från ett »störrös», som stod bredvid ängen. På rödningen betade en flock bruna kor, ock i en hässjeställning[1] satt en gätkulla i allsköns ro, sysselsatt med strumpstickning. Egaren sprang fram på rödningen för att gifva kvinnan en skarp tillrättavisning. Men så lyckades det icke bättre, än att han snafvade ock föll omkull. Ock när han åter rest sig, såg han hvarken gätkulla eller boskap. De voro försvunna. I gräset märktes inga spår, där de hade varit, ock när mannen ock hustrun kommo in i »störröset», sågo de, att ingen eld funnits där på länge.

9) Den förut omnämnde Rolf på Heden berättade om följande syn, som han ock en annan haft:

Härom sommaren gingo Landbo-Jo ock jag till Tväråsen. Strax bortom Bildhöst — det har icke varit riktigt säkert där förr i världen, säga de — är det en stor »flöt» [myr]. Frampå hänne syntes en karl ock en kvinna, som voro sysselsatta med slåtterarbete. Karlen slog, ock kvinnan räfsade. Både Landbo-Jo ock jag sågo dem. Vi trodde, förstås, att det var riktigt folk, som var framme på myren. Då var det något annat — jag mins ej, hvad det var — som vi tittade på en stund, ock

[1]) En träställning, i hvilken höet hänges upp att torka.

när vi åter sågo fram på myren, hade både mannen ock kvinnan kommit bort. Vi trodde, att de gått till en hvilbacke, som var i närheten, ock gingo också dit. Men där fanns ingen människa före oss. Vi gingo då fram på myren, där slåtterfolket varit. Där var gräset alldeles orört. Då sågo Landbo-Jo ock jag på hvarandra. Vi förstodo, att vi sett de underjordiske.

10) Två bodkullor fingo flera dagar å rad, när de mjölkade korna på kvällarna, besök af ett par vättar: en man ock en kvinna. Dessa tittade in genom fähusets vindögon, sägande: »Bytte, bytte bo! Fäm getter för en ko!» Men bodkullorna hvarken ville eller tordes gå in på det föreslagna bytet. När deras husbondefolk kom till bodarna — det var nyss före Olsmäss vättbesöken togo sin början — talade de om förhållandet. Husbonden sade då, att de skulle låta vättarna få sin vilja fram, om de åter kommo. På samma gång förmanade han bodkullorna att ej glömma att kasta stål öfver getterna, sedan de fått dem. Nästa gång de två underjordiska kommo ock sade sitt vanliga: »Bytte, bytte bo! Fäm getter för en ko!» fingo de lof att byta. Däröfver blefvo de mycket glada, ock redan följande kväll kommo de till vallen med fäm stora getter, för hvilka de i utbyte fingo välja sig en ko. Getterna, som de lemnade, mjölkade »otaligt» mycket, mycket mera än en ko.

11) Från en kreaturshop kommo en dag en ko ock en kalf bort. De söktes i flera dagar, men kunde ej återfinnas. När redan allt hopp om deras återfinnande var uppgifvet, fingo ett par gätkullor en dag se kalfven stående mitt på en sumpig myr. De sökte locka honom till sig, men han ville ej komma. Därför måste de gå fram ock leda honom därifrån. Att göra detta var förenat med stora svårigheter, ty dels spjärnade kalfven emot ock ville ej låta sig dragas från den plats han stod på, dels var myren så sumpig, att såväl kalfven som kvinnorna tätt ock ofta sjönko ned. Den ena af kvinnorna utbrast därför förtretad i några skymford öfver »de osynlige», som hon påstod hade förtrollat kalfven. Väl mente hon ingenting ont med sina ord, men hon skulle ändå icke hafva yttrat dem. Dagen efter påträffades den förlorade kon, liggande på

samma ställe, som de funnit kalfven. Hännes rygg var afbruten, hvadan hon måste slaktas. Nu förstodo de, hvarför kalfven så ogärna velat skiljas därifrån dagen förut. Kon hade nog legat på samma ställe då också, ehuru icke de, utan endast kalfven sett hänne.

12) Vid Molingån såg för några somrar sedan en karl från Sunnanå en bröllopsskara. Den tågade fram i vilda skogen, där icke en tillstymmelse till väg fanns. Främst redo två spelmän, som på sina fioler spelade de vackraste »låtar» man kan tänka sig; efter dem åkte brudparet ock en lång rad bröllopsgäster i vagnar, ock sist kom en skara »brudkarlar» (brudriddare). Alla deltagarne i tåget voro utomordentligt grant klädda, ock hästarnas munderingar skeno, som om de varit af det klaraste guld. Mannen från Sunnanå hade . en hund med sig. Äfven denne såg bröllopsskaran ock skällde på den. Brudriddarne slogo då med sina piskor efter hunden, så att denne sprang undan. Slutligen skymdes hela sällskapet bort af träden i skogen.

13) En flicka omtalade, att hännes mor i sin barndom sett vättar i en bodvall i Sveg. Hännes berättelse, som här återgifves på Svegsmål, lydde sålunda:

Maa[1] a mωr va föʃjö[2] — hω va i Sweg då — fołde[3] na 'n bωnde 'n söndasmorgå diti[4] no bua for tä å hälse på dωtra hass, söm va bukullje. Dä va dar i vårbuöm[5] dωtra va, so döm hadde int så lågt å gå. Då döm komm framm, jekk a[6] inj först a mωr. Då hω komm injöm döra, vart a so häpa, so hω vart ståandes å bare[7] jåme. Dä va fuλt ma fołk å bωł å bägka inji stuggun. Ovafor[8] stωrbωłan såt e 'e bröfołkpar. A mωr tjänd åt[9] brura: dä va bukullja, söm döm va arna[10] hälse på, män vorʃtjen brögömmen häll nön tå di andröm hadde na sitt för. Brura va ωkrestele vakker. Hω va kłädd i seltjeskłäning å hadde e stωre gullkrωne på huvan å so myttje

[1]) Medan (= på den tiden). [2]) flicka. [3]) följde [hon. [4]) till [några bodar. [5]) vårbodarna. [6]) hon [in först hon mor. [7]) bara [stirrade. [8]) Ofvanför [stora bordet. [9]) kände igeu [bruden. [10]) ämnade.

granjlåt utå selver å gull på bröst å arma, so dä rektut stjen[11] tå'n. På boɫöm va dä myttje gull- å selvertjorol[12], söm bröllösfoɫtje åt å drakk u. Strast ätte'n mor komm bon[13] inj, å hanj såg å forsto dä va vätta, söm va framme å va arna[10] to dotra hass. Hanj stjynda säg å tog opp kniven å kasta 'n tjwart ivi dotra si å sa: »Brura å brurröstninja[14] vill jäg ho[15] kwar». Å ma di sömmö komm brögömmen å bröllösfoɫtje bort. Män brura å brurröstninja gatt[16] döm lemne kwar lell.

Denna berättelse har i afseende på innehållet en viss likhet med den af kapten V. Engelke upptecknade hälsingesägnen »Trollbruden» (Sv. landsm. VI, s. cxxxix; jfr Sv. landsm. I, s. 590 ff., från Dalarna). Den kvinna, som trodde sig se bröllopet, lefver mellertid ännu. En liknande vättsaga, som, efter hvad det synes, är en artförändring af »Trollbruden», har jag hört berättas i Sveg.

14) En man ock en kvinna — kvinnan heter Anna — voro en sommar »Väst med strömmarna» (en bodvall) ock slogo. En söndagsmiddag lågo de ock hvilade. Mannen sof, men hustrun var vaken. Då kom en kvinna in ock stannade vid dörren. Hon tittade bortåt sängen ock bad därpå Anna komma ut; hon ville tala med hänne, sade hon. Därpå vände hon sig om ock gick ut. Anna gick efter, men när hon kom ut, var kvinnan försvunnen. Hon förstod då, att hon blifvit narrad af en vätta, hvarför hon genast gick in igen. Vättkvinnan hade nog varit ämnad att skapa sig lik Anna ock, under det denna var ute ock sökte efter hänne, lägga sig när hännes man. Men det hann hon nu inte göra.

15) Imbår i Håll såg en dag från en hvilbacke en gätkulla, som hvilade på en annan backe. Denna »kokade» åt Imbår[17]. Imbår svarade på samma sätt. Den andra kvinnan »kokade» ännu en gång, ock Imbår ville äfven då svara, men det var alldeles omöjligt för hänne att få fram en ton. I det samma försvann den andra gätkullan. Imbår i Håll hade förut en vacker sångröst, men den förlorade hon vid detta tillfälle, så att hon sedan icke har kunnat sjunga en ton. Det är nämligen så, att sångrösten förloras, om man besvarar en vättas sång.

---

[11]) sken. [12]) silfverkärl. [13]) bonden. [14]) brudrustningen (de kläder ock smycken bruden hade på sig). [15]) hafva [kvar. [16]) måste. [17]) Det är brukligt, att vallkvinnor, som se hvarandra i skogen, hälsa genom att »koka» (sjunga).

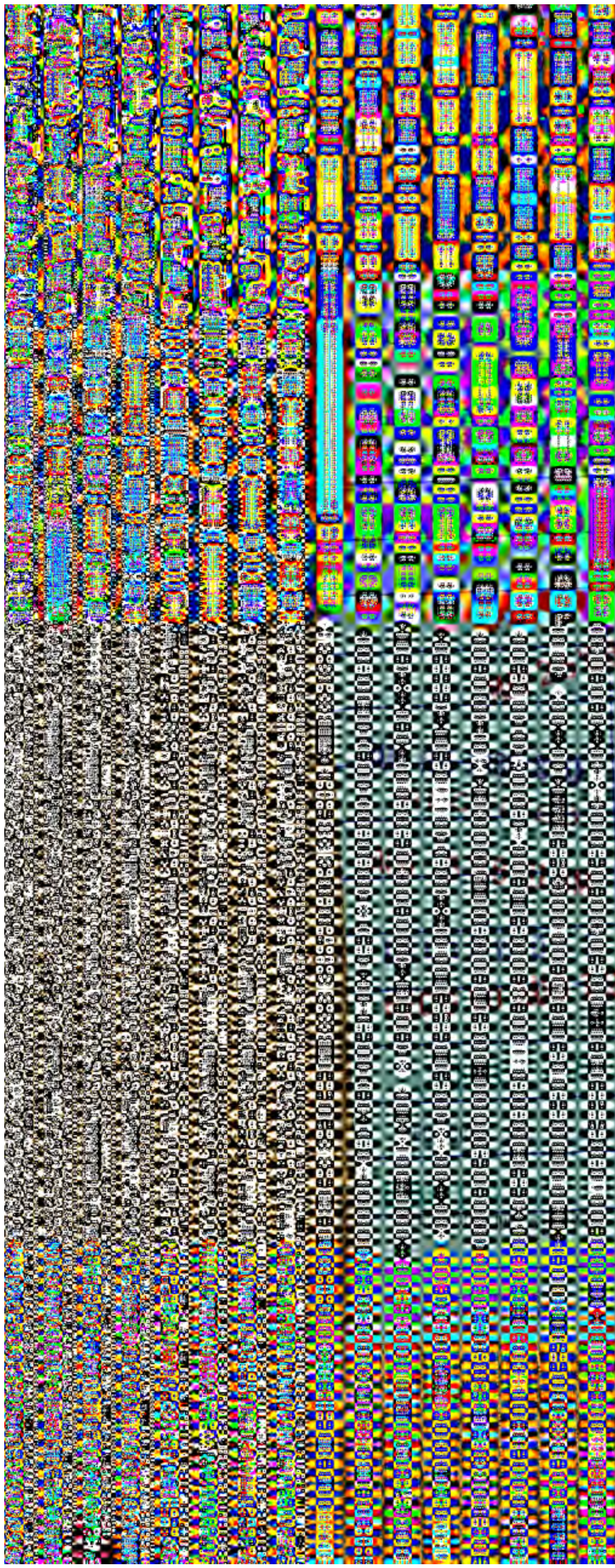
16) I en bodvall vistades en sommar en kvinna, som hette Karin Jonsson. Till hänne kom en kväll bodkullan i grannvallen — det var nog inte hon ändå, fastän Karin tyckte det — ock bad om hjälp att draga upp en ko, som fallit ner i en bäck. Karin följde hänne åt skogen. De gingo så långt, att Karin till sist icke kände till trakten, där de voro. Hon utbrast därför: »Gu vätt, vo dä hänne ska bära å!»[1] Vid dessa ord försvann den andra kvinnan, ock Karin stod ensam. Hon hade sedan ganska svårt att hitta tillbaka till vallen.

De här ofvan upptecknade berättelserna handla om vättar. Andra slag af »de underjordiske» äro tomtegubbar samt bärg- ock sjörå. Dessa anses dock icke som vättarna hafva sitt egentliga tillhåll i fäbodarna. Några sägner om dem anföras därför icke här.

---

[1]) Gud vet, hvart detta skall bära af!

Stockholm, 1890. Kongl. Boktryckeriet.

Y - U.C. BERKELEY
3180